

ANKARA

HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**PAN-AFRİKANİZM'İN ETNİK ÇATIŞMALARDAKİ
ROLÜ: ETİYOPYA'DAKİ SİLAHLI DEVLET DIŞI
AKTÖRLER**

Selen AKPINAR

Prof. Dr. Soyalp TAMÇELİK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ORTADOĞU VE AFRİKA ÇALIŞMALARI BİLİM DALI

AĞUSTOS 2024

**PAN-AFRİKANİZM'İN ETNİK ÇATIŞMALARDAKİ ROLÜ:
ETİYOPYA'DAKİ SİLAHLI DEVLET DIŞI AKTÖRLER**

Selen AKPINAR

Prof. Dr. Soyalp TAMÇELİK

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ORTADOĞU VE AFRİKA ÇALIŞMALARI BİLİM DALI**

**ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

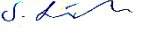
AĞUSTOS 2024

ETİK BEYAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Selen AKPINAR

06.08.2024

TEZ ONAY SAYFASI

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
.....Uluslararası İlişkiler.....Anabilim DalıOrtadoğu ve Afrika
Çalışmaları..... ProgramıSelen Akpınar..... öğrencisi tarafından
hazırlanan PAN-AFRİKANİZM'İN ETNİK ÇATIŞMALARDAKİ ROLÜ:
ETİYOPYA'DAKİ SİLAHLI DEVLET DIŞI AKTÖRLER..... Başlıklı tez
çalışması 06/08/2024 tarih ve 14.00 saatinde yapılan tez savunma sınavında
aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak
KABUL edilmiştir.

	Kabul	Ret
Başkan (Unvan/Ad-Soyad/Kurum):		
Doç. Dr. Burak Şakir ŞEKER	☒	☐
AHBVÜ, İİBF, Uİ Bölümü		
Üye (Unvan/Ad-Soyad/Kurum):		
Doç. Dr. İhsan Ömer ATAGENÇ	☒	☐
Kırklareli Üniversitesi İİBF, Uİ Bölümü		
Danışman (Unvan/Ad-Soyad/Kurum):		
Prof. Dr. Soyalp TAMÇELİK	☒	☐
AHBVÜ, İİBF, Uİ Bölümü		

PAN-AFRİKANİZM’İN ETNİK ÇATIŞMALARDAKİ ROLÜ: ETİYOPYA’DAKİ SİLAHLI DEVLET DIŞI AKTÖRLER

Yüksek Lisans Tezi

Selen AKPINAR

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

AĞUSTOS 2024

ÖZET

Kölelik, ırkçılık, sömürgecilik kavramları ile meydana gelen Pan-Afrikanizm ve sonrasında oluşan Afrika milliyetçiliği ve Afrika sosyalizmi akımları Afrika kıtasında yer bulmuştur. Bu akımların Afrika kıtasında etkili olmasında Afrika’nın Batılı merkez ülkeler tarafından küresel kapital ekonomik amaçlarla “çevre” olarak sömürülmesi etkili olmuştur. Pan-Afrikanizm’den sonra doğan akımlar, doğrudan sömürge idaresi altına girmeyen ancak sömürgecilik tehdidi hissedip dolaylı olarak sömürgeciliği tecrübe eden Etiyopya’nın politik düzenini ve çok etnik kimlikli yapısını doğrudan etkilemiştir. Sosyalist-Marksist akımla gelişen konjonktürde iktidar değişikliği yaşanmıştır. Ayrıca milliyetçi akımla birlikte etnik kimlikler kendilerine ait unsurları korumak adına etnik milliyetçilik geliştirmiştir. Etnik kimliklerin akımlara uyum sağlaması iktidar değişikliklerini beraberinde getirmiş ve her iktidar etnik kimliklere kendi penceresinden bakarak farklı politikalar geliştirmiştir. Haile Selassie ve Derg rejiminin etnik kimliklere yönelik ayrıştırıcı politikaları etnik kimlikleri çatışmacı hale getirmiş ve etnik kimlikler silahlı grup haline gelip devlet dışı aktöre evrilmişlerdir. Derg rejimi sonrasında Abiy Ahmed Ali etnik kimliklere yönelik uzlaşmacı politikalar izlese de etnik kimliklerin tam olarak uzlaşma ortamına dahil edilmesi mümkün olmamıştır.

BilimKodu : 114101

Anahtar Kelimeler : Pan-Afrikanizm, Etnik Çatışmalar, Silahlı Devlet Dışı Aktörler, Etiyopya

Sayfa Adedi : 152

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Soyalep TAMÇELİK

ROLE OF PAN-AFRICANISM IN ETHNIC CONFLICTS: ARMED NON-STATE ACTORS IN ETHIOPIA

M.Sc. Thesis

Selen AKPINAR

ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY

THE INSTITUTE OF GRADUATE STUDIES

AUGUST 2024

ABSTRACT

Pan-Africanism, consists of the concepts of slavery, racism, and colonialism, and the movements of African nationalism and African socialism that emerged afterward, found a place in the African continent. The exploitation of Africa as the "periphery" by the Western core countries for global capital economic purposes has been effective in making these movements effective on the African continent. The movements born after Pan-Africanism directly affected the political order and multi-ethnic identity structure of Ethiopia, which was not directly under colonial rule but felt the threat of colonialism and indirectly experienced colonialism. There was a change of power in the conjuncture that developed with the Socialist-Marxist movement. In addition, with the nationalist movement, ethnic identities have developed ethnic nationalism in order to protect their own elements. The adaptation of ethnic identities to currents brought about changes in power, and each government developed different policies by looking at ethnic identities from their own perspective. The discriminatory policies of Haile Selassie and the Derg regime towards ethnic identities made ethnic identities conflicting, and ethnic identities became armed groups and evolved into non-state actors. Although Abiy Ahmed Ali followed conciliatory policies towards ethnic identities after the Derg regime, it was not possible to fully include ethnic identities in the reconciliation.

Science Code : 114101

Key Words : Pan-Africanism, Ethnic Conflicts, Armed Non-State Actors, Ethiopia

Page Number : 152

Supervisor : Prof. Dr. Soyalp TAMÇELİK

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın tüm detaylarında, yardıma ihtiyacım olan tüm konularda bilgisi, birikimi ve sabrı ile bana destek olan kıymetli hocam sayın Prof. Dr. Soyalp Tamçelik’e değerleri katkıları için teşekkürlerimi sunarım. Sevgili aileme ve özellikle annem Songül Selekoğlu’na emekleri ve destekleri için çok teşekkür ederim. “O olmasaydı asla başaramazdım” dediğim biricik eşim sevgili Ali Akpınar’a sevgisi, saygısı ve tüm desteği için çok minnettarım, çok teşekkür ederim.

Bu tezi boyunduruk altına girmeyen bir milletin ferdi ve özgür bir Türk kadını olarak kaleme almamı sağlayan Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin kurucusu Ulu Önder Mareşal Gazi Mustafa Kemal Atatürk’e ve torunu olmaktan gurur duyduğum kıymetli dedem Millî Mücadele kahramanı, Kuvayi Milliye Adana Müfreze Komutanı Sehlikzade Hasan Efendi’ye armağan ediyor; onları sonsuz sevgi, daimî saygı ve derin bir özlem ile anıyorum.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
HARİTALARIN LİSTESİ	x
KISALTMALAR	xi
1. GİRİŞ	1
2. PAN-AFRİKANİZM VE PAN-AFRİKANİZM'E GİDEN SÜREÇ	6
2.1. Pan-Afrikanizm'e Kuramsal Bakış	6
2.2. Pan-Afrikanizm'e Giden Süreç	11
2.2.1. Kölelik	11
2.2.2. Irkçılık	14
2.2.3. Sömürgecilik	15
2.3. Pan-Afrikanizm ve Dünya Sistemleri Teorisi	32
2.4. Pan-Afrikanizm Sonrası Genel Bölgesel Eğilimler	34
2.4.1. Afrika Milliyetçiliği	34
2.4.2. Afrika Sosyalizmi	38
2.5. Etiyopya ve Pan-Afrikanizm	46
2.6. Etiyopya'da Sosyalizm	49
3. ETİYOPYA'DA ETNİSİTE VE ETNİK KİMLİK KAVRAMLARI	57

3.1. Etnisite Kavramı	57
3.2. Etiyopya’da Etnik Gruplar ve Etnisite	60
3.2.1. Oromo	61
3.2.2. Amhara	66
3.2.3. Tigry	69
3.2.4. Ogedan (Somali)	72
3.2.5. Afar	75
3.2.6. Sidama	77
3.2.7. Gurage	79
3.2.8. Anuak	81
4. PAN-AFRİKANİZM SONRASI ETNİK KİMLİKLERE YÖNELİK YÖNETİM ANLAYIŞLARI	83
4.1. Haile Selassie	83
4.2. Derg Rejimi	87
4.3. Tigray Halk Kurtuluş Cephesi (TPLF) 1975-2018	92
4.4. Federal Demokratik Etiyopya Cumhuriyeti (EPRDF)	93
4.5. Abiy Ahmed Ali ve Refah Partisi	96
5. DEVLET DIŞI AKTÖRLERE BAKIŞ	103

5.1. Devlet Dışı Aktörler	106
5.2. Silahlı Devlet Dışı Aktörleri Oluşturan Unsurlar	110
5.2.1. Etnisite	110
5.2.2. Doğal Kaynaklar	112
5.2.3. Ekonomi.....	113
5.2.4. Politika.....	114
5.3. Etiyopya’da Silahlı Devlet Dışı Aktörler.....	115
5.3.1. Oromo Özgürlük Hareketi, Oromo Özgürlük Ordusu, Oromo Halkları Demokratik Örgütü (OLF, OLA, OPDO)	115
5.3.2. Tigray Halk Kurtuluş Cephesi (TPLF) 2018-Günümüz.....	119
5.3.3. Ogedan Ulusal Kurtuluş Cephesi (ONLF)	122
5.3.4. Afar Devrimci Demokratik Birlik Cephesi (ARDUF)	112
6. SONUÇ.....	124
KAYNAKLAR.....	132
EKLER	155
EK-1 Etiyopya Bölgeler Haritası.....	155
ÖZGEÇMİŞ	156

HARİTALARIN LİSTESİ (VARSA)

Resim Sayfa

Harita 2.1.	Batlamyus Afrika haritası, 1478.....	24
Harita 2.2.	Great Ming Afrika haritası, 1389.....	25
Harita 2.3.	El-İdrisi Afrika haritası, 1456.....	26
Harita 2.4.	Gastaldi Afrika haritası, 1561.....	26
Harita 2.5.	Münster Afrika haritası, 1559.....	27
Harita 2.6.	Ortelius Afrika haritası, 1584.....	28
Harita 2.7.	Blaeu Afrika haritası, 1644.....	29
Harita 2.8.	Moll Afrika haritası, 1710.....	29
Harita 2.9.	Hase Afrika haritası, 1737.....	30
Harita 2.10.	Clouet Afrika haritası, 1787.....	31
Harita 2.11.	Cary Afrika haritası, 1805.....	32
Harita 2.12.	Tallis Afrika haritası, 1851.....	32
Harita 2.13.	Levasseur Afrika haritası, 1852.....	33
Harita 2.14.	Andriveau-Goujon Afrika haritası, 1880.....	34

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AB	Avrupa Birliği
ADP	Amhara Demokrat Partisi
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
ALF	Afar Kurtuluş Cephesi
ANLM	Afar Ulusal Kurtuluş Hareketi
ARDUF	Afar Devrimci Demokratik Birlik Cephesi
DDA	Devlet Dışı Aktörler
DKC	Demokratik Kongo Cumhuriyeti
ENDF	Etiyopya Ulusal Savunma Gücü
EPRDF	Federal Demokratik Etiyopya Cumhuriyeti
EPLF	Eritre Halkları Kurtuluş Cephesi
FRELIMO	Mozambik Kurtuluş Cephesi
GRCO	Gurage Yol İnşaat Organizasyonu
MPLA	Angola Halk Kurtuluş Hareketi
NAACP	Siyahi İnsanların Gelişmesi İçin Ulusal Birlik
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NDRP	Ulusal Demokratik Devrimci Programı
OLF	Oromo Kurtuluş Cephesi
OLA	Oromo Kurtuluş Ordusu
OPDO	Oromo Halkları Demokratik Örgütü
ODP	Oromo Demokrat Partisi
ONLF	Ogedan Ulusal Kurtuluş Cephesi
PCT	Kongo İşçi Partisi
PP	Refah Partisi
SEPDM	Etiyopya Halk Demokratik Hareketi

SALF	Somali Abo Kurtuluş Cephesi
SPLA	Sudan Halk Kurtuluş Örgütü
SSDA	Silahlı Devlet Dışı Aktörler
TPLF	Tigray Halk Kurtuluş Cephesi
UNIA	Evrensel Siyahi İyileştirme Derneği
WSLF	Batı Somali Kurtuluş Cephesi

1. GİRİŞ

Pan-Afrikanizm'in Etiyopya'da yaşanan etnik çatışmalardaki rolünü inceleyen ve etnik çatışmalar neticesinde oluşan silahlı devlet dışı aktörleri analiz eden bu çalışma Etiyopya'nın etnik hassasiyetlerinin arka planını araştırmış ve Pan-Afrikanizm'in rolüne vurgu yapmıştır. "Etiyopya'daki etnik çatışmaların temel sebebi nedir?", "Etiyopya'da silahlı devlet dışı aktörler neden oluşmuştur?", "Etiyopya'da var olan silahlı devlet dışı aktörlerin ardındaki sebep etnisite midir?", "Pan-Afrikanist düşüncenin Etiyopya'da meydana gelen etnik karışıklıklardaki yeri nedir?" sorularından yola çıkarak Etiyopya'daki etnik çatışmalar ve silahlı devlet dışı aktörlerin incelenmesi çalışmanın ana motivasyonu olmuştur. Bu çalışma ile literatüre hem Etiyopya'nın etnik çeşitliliğini hem de Etiyopya'daki silahlı devlet dışı aktörleri analiz eden bir çalışma kazandırmak amaçlanmıştır.

Pan-Afrikanizm'in ortaya çıkışında Afrika kıtasının uzun yıllar sömürü düzenine ve insani olmayan tutumlara maruz kalması etkili olmuştur. Birleşme ve boyunduruktan kurtulmak adına oluşan Pan-Afrikanizm ile Afrika'da Afrika'ya milliyetçiliği ve Afrika sosyalizmi akımları doğmuştur. Pan-Afrikanizm sonrası akımlar Etiyopya'nın imparatorluk rejiminin devrilerek Sosyalist-Marksist hükümete geçişin oluşmasında rol oynamıştır. İmparatorluk rejimi boyunca sömürge idaresinden kaçınmak adına uygulanan etnik politikalar sonucu Sosyalist-Marksist Derg rejimi kurulmuş ve yeni iktidar ile etnik politikalar yeni bir boyut kazanmıştır. Derg rejimi ile etnik hoşgörü politikası uygulanmış ancak bu politika pratikte yeterli olmamıştır. Etnik karışıklık Derg rejiminin devrilmesinde ve federal bir rejimin kurulmasına etkili olmuştur. Federal rejimle birlikte tüm etnik farklılıklar garanti altına alınsa da çatışma ortamı son bulmamış ve Abiy Ahmed Ali iktidarında da devam etmiştir. Etnik unsurlara yönelik değişen politikalar etnik unsurların çatışmacı role bürünmesini kolaylaştırmıştır. Bu bağlamda çalışmanın temel hipotezi Pan-Afrikanizm sonrası Afrika milliyetçiliği ve Afrika sosyalizmi ile oluşan atmosferin Etiyopya'daki etnik çatışmalarda etkili olduğu ve etnik çatışmaların silahlı devlet dışı aktör oluşumunu kolaylaştırdığı şeklinde kurgulanmıştır.

Etiyopya, İtalya'nın işgal girişimlerine maruz kalmış, kendi toprağı olan Eritre'yi sömürge idaresinin girişimi ile kaybetmiş ve sömürgecilikten kaçınmak adına modernleşme ve merkezileşmeye yönelik adımlar atmıştır. Modernleşme ve

merkezileşme çabaları esnasında belirli bir etnik grubun hakimiyeti söz konusu olmuş ve diğer etnik gruplar ihmal edilerek baskılanmış ve Etiyopya’da tüm etnik gruplar için kapsayıcı olmayan bir yönetim doğmuştur. Bunun sonucunda etnik gruplar Afrika milliyetçiliği ve Afrika sosyalizmi oluşan konjonktür ile isyan ederek imparatorluk rejiminin devrilmesinde rol oynamıştır. Bu bağlamda çalışmanın ikinci hipotezi olarak imparatorluk rejimin devrilmesi, Derg rejimin iktidara gelmesi ve bu dönem çok sayıda silahlı devlet dışı aktörün oluşmasında imparatorluğun ayrımcılığa dayalı etnik politikaları olduğu değerlendirilmektedir.

Merkezileşme ve modernleşme hareketleri baskın etnik kimlikten olmayan diğer etnik gruplar tarafından sömürgecilik şeklinde yorumlanmıştır. Bu girişimler esnasında Etiyopya merkezi hükümetinin Batılı danışmanlardan destek alması, Batı tipi düşüncenin idari konulara hâkim olmasına neden olmuştur. Batılı danışmanlarca verilen öneriler ile Etiyopya’nın bir bölümünde bir tür sömürü idaresi kurulmuştur. Bu veriler ve Etiyopya’nın Eritre’yi sömürgeci güçlere teslim etmesi değerlendirildiğinde Etiyopya’nın sömürge idaresine benzer bir yönetim tecrübesine sahip olduğu değerlendirilmiştir. Bu bağlamda çalışmanın üçüncü hipotezi olarak Etiyopya’nın doğrudan sömürge idaresi tecrübe etmese bile dolaylı olarak sömürgeciliğe maruz kaldığı kıymetlendirilmiştir.

Bu çalışmada Pan-Afrikanizm sonrası Etiyopya’da gelişen etnik siyaset ve çatışma unsurları ele alınmıştır. Ancak Etiyopya’daki etnik siyasetin günümüzdeki haline evrilmesinde imparatorluk dönemi etnik politikalarının yer alması çalışmanın kapsam alanının genişlemesine sebep olmuş ve Pan-Afrikanist dönemden öncesine ait detayların incelenmesi gerekmiştir.

Pan-Afrikanizm öncesine değerlendirilen imparatorluk döneminde uygulanan etnik siyasetin temelinde sömürgecilik korkusu ve sömürgeciliğin yarattığı travmanın yer alması Pan-Afrikanizm’in etnik politikalarda belirleyici olduğunu göstermiştir. Zira sömürgecilik korkusu ile Pan-Afrikanizm’den gelen birleştirme ve bütünleştirme düşüncesi imparatorlukta sirayet etmeye başlamış ve birleşme ve bütünleştirme liderler tarafından Amhara’ya dönüştürüp bütünleşmek olarak değerlendirilmiş ve etnik sorunu tartışmalı bir noktaya taşımıştır. Bunun yanı sıra Etiyopya’nın kendi iç dinamiklerinden gelen toprak sorunları, soyluluk vurgusu gibi hususlar da etnik

politikalarda belirleyici olmuş ve bu sebeple Etiyopya'nın iç dinamikleri de bu çalışmada analiz edilmiştir.

Etnik siyaset ile değerlendirilen çatışma dinamikleri ve silahlı devlet dışı aktörün rolünde Etiyopya'nın dış politikası ve komşularıyla ilişkileri de rol oynamıştır. Diğer ülkeler belirli pragmatist çıkarlarla Etiyopya'nın iç işlerini karışık hale getirmeyi hedeflemiş ve bu durum silahlı devlet dışı aktörün rolünde etkili olmuştur. Bu husus Etiyopya'nın etnik çatışma unsurlarının kapsamının geniş olduğunu göstermiş ve Etiyopya'da silahlı devlet dışı aktörlerin oluşumunda Pan-Afrikanizm hariç farklı dinamiklerin de etkili olduğuna işaret etmiştir. Çalışmadaki kapsamın genişliği çalışmanın sınırlarının genişlemesine neden olmuş ve farklı dinamiklerin de incelenmesini zorunlu kılmıştır.

Bu çalışma modernleşme ve küresel kapitalizme eleştiri olarak ortaya çıkan ve temelini Marksist düşünceden alan Dünya Sistemleri Teorisi ile kuramsallaşmıştır. Dünya sistemleri teorisinde yer alan merkez-çevre-yarı çevre ilişkisi kapsamında kapital kalkınmasını erken tamamlayan merkez ile kapital kalkınmasını henüz tamamlayamamış çevre arasındaki ilişki esas alınmıştır. Buna göre sermaye ve üretim araçları açısından refaha sahip olan Batılı ülkeler kalkınma modellerini sürdürebilmeleri adına hammaddeden zengin, iş gücünde ucuz ve pazar olma potansiyeli yüksek çevreye ihtiyaç duymuştur. Bu ihtiyacın neticesinde Afrika çevre olarak merkez Batı'nın sömürüsüne maruz kalmıştır. Etiyopya da merkez-çevre ilişkisi kapsamında Batılı devletlerin hedefi olmuştur. Afrika'nın sömürge travması, kölelik ve ırkçılığa karşı oluşturduğu Pan-Afrikanist düşüncenin temelini açıklamak, Etiyopya'nın etnik çatışmalarını ve silahlı devlet dışı aktörlerin oluşma nedenleri anlamak adına Dünya Sistemleri Teorisi bu çalışmanın temelini oluşturmuştur.

Bu çalışmada kullanılan yöntemler niteliksel araştırma yöntemlerinden olay incelemesi yöntemi ve literatür taraması olup teorik kavramlara ait veriler analiz edilmiş ve araştırılmıştır. Olay incelemesi yöntemiyle incelenen kavramların ve kavramlarla şekillenen olguların “neden” ve “nasıl” meydana geldiği incelenmiş ve Etiyopya'daki etnik çatışmanın ve silahlı devlet dışı aktörlerin oluşma nedenleri ve oluşma sürecinin nasıl geliştiği analiz edilerek değerlendirilmiştir. Bununla birlikte literatür taraması yöntemi çoğunlukla İngilizce dilinde olmak üzere Türkçe ve

Almanca dillerinde kitap, makale, çalıştay, sempozyum, panel, bildiri ve raporlardan oluşan birincil ve ikincil veriler kullanılmıştır.

Bu çalışma giriş bölümü dahil olmak üzere beş bölümden oluşmakta olup “Pan-Afrikanizm ve Pan-Afrikanizm’e Giden Süreç” olarak adlandırılan ikinci bölümde çalışmanın dayandığı kuramsal veriler ve kavramsal açıklamalar yer almakta olup Pan-Afrikanizm, Pan-Afrikanist düşüncüyü oluşturan unsurlar, Pan-Afrikanist düşüncenin ardından Afrika’da doğan akımlar, Dünya Sistemleri Teorisi ve Etiyopya’da Pan-Afrikanizm ve sonrasındaki akımların incelemesi yapılmıştır. Bu bölüm Etiyopya’nın etnik çatışmaya ve silahlı devlet dışı aktör oluşumuna giden yolun kavramsal anlayışının olduğu bölümü ifade etmiştir. İlgili bölümde Pan-Afrikanizm’i oluşturan unsurlar olarak kölelik, ırkçılık ve sömürgecilik ele alınmış olup Afrika kıtasının ve Etiyopya’nın temel sorunlarının kaynağına inilmiştir. Pan-Afrikanizm sonrası akımlar olarak Afrika milliyetçiliği ve Afrika sosyalizmi ele alınarak Etiyopya’daki imparatorluk rejiminin değişimi ve yeni rejimlerin oluşma sebepleri açıklanmaya çalışılmıştır. Bu bölüm çalışmanın ilk, ikinci ve üçüncü hipotezlerinin kaynağını olan Pan-Afrikanizm, sömürgecilik ve Etiyopya içindeki sömürü travmasını detaylandırılarak çalışmanın kavramsal bütünlüğüne hizmet etmiş ve diğer bölümlere kavramsal kaynak sağlamıştır.

“Etiyopya’da Etnisite ve Etnik Kimlik Kavramları” olarak adlandırılan üçüncü bölümde etnisite kavramının literatürdeki karşılığı açıklanmış ve etnisite kavramının teorik zemini oluşturularak çalışmanın ana odak noktası olan etnisite kuramsallaştırılmıştır. Bu bölümün devamında Etiyopya’daki etnik gruplar incelenmiş ve incelenen etnik gruplar Oromo, Amhara, Tigry, Ogedan (Somali), Afar, Sidama, Gurage ve Anuak olmuştur. Etiyopya’da mevcut tüm etnik gruplar bu bölümde ele alınmamış olup etnik gruplar nüfusları, etki alanları ve bulundukları coğrafya ile değerlendirilmiştir.

“Pan-Afrikanizm Sonrası Etnik Kimliklere Yönelik Yönetim Anlayışları” olarak adlandırılan dördüncü bölümde Etiyopya’nın Pan-Afrika düşüncesi sonrası yönetimde olan Haile Selassie, Derg, 1975-2018 arası Tigray Halk Kurtuluş Cephesi, Federal Demokratik Etiyopya Cumhuriyeti ve Abiy Ahmed Ali dönemlerinde yönetim anlayışları ve özellikle etnik unsurlara yönelik politikaları işlenmiştir. Bu bölüm diğer bir bölümde analiz edilecek olan Etiyopya’daki silahlı devlet dışı aktörlerin kuruluş

amaçlarını detaylandırmaya temel sağlayan ve çalışmanın son bölümüne ölçüt teşkil edecek olan bir bölüm olarak kurgulanmıştır.

“Devlet Dışı Aktörler” olarak adlandırılan çalışmanın beşinci bölümünde literatürde tanımı ve kapsamı muğlak olan devlet dışı aktör kavramı kavramsal olarak ifade edilmiş ve devamında devlet dışı aktörlerin alt dalı olarak değerlendirilen silahlı devlet dışı aktör tanımını incelenmiştir. Silahlı devlet dışı aktörün ne olduğunun incelenmesiyle birlikte silahlı devlet dışı aktörü oluşturan unsurlardan bahsedilmiş olup bu unsurlar etnisite, doğal kaynak, ekonomi ve politika olarak ele alınmıştır. Bu bölümün devamında Etiyopya’daki silahlı devlet dışı aktörler ve bu aktörlerin oluşma sebepleri ve bu aktörlerin günümüzdeki konumları incelenerek hem aktörlerin geçmişi hem de bu aktörlerle birlikte Etiyopya’daki etnik hassasiyetlerin günümüzde ne durumda olduğu analiz edilmiştir. Etiyopya’da silahlı devlet dışı aktörler olarak değerlendirilen aktörler Oromo Özgürlük Hareketi, Oromo Özgürlük Ordusu, Oromo Halkları Demokratik Örgütü, 2018 Sonrası Tigray Halk Kurtuluş Cephesi, Ogedan Ulusal Kurtuluş Cephesi ve Afar Devrimci Demokratik Birlik Cephesi olmuştur.

2. PAN-AFRİKANİZM VE PAN-AFRİKANİZM'E GİDEN SÜRECİ

Pan-Afrikanizm, dünyanın güney bölgelerinin yoğun ve yıpratıcı sömürü, fiziki kölelik, kolonize ediliş döneminin ardından ortaya çıkan tepkisel bir sonucu temsil etmiştir. Pan-Afrikanist düşüncenin doğuşunun hemen öncesindeki süreç Ekvator çizginin hemen etrafında ve güneyinde yaşayan halklar için zorlu bir dönem olmuştur. Coğrafi keşiflerle başlayan “dünyayı keşfetme” süreci Avrupalı devletlerin emperyalist geçmişleri ve alışkanlıkları ile desteklendiğinde ortaya çıkan sonuç bugün dahi “keşfedilen” bölgelerin ve halkların kültürel, siyasal, hukuki, ekonomik ve sosyolojik anlamda tüm değerlerinin erozyona uğraması şeklinde gelişmiştir.

Dünya siyasal tarihi incelendiğinde meydana gelen olgu ve olayların neden ve sonuç ilişkisi zincirinde iç içe olduğunu görülmüştür. “Nedensellik=Niçin” anlamına gelmesi sebebiyle ve tarihsel ve bölgesel düzeyde yapılan araştırmalarda tarihî gerçeklik ve tarihî hakikate ulaşmak için sürekli olarak “niçin” sorusunu sorulmuştur.¹ Bu bağlamda Pan-Afrikanizm hareketinin nedenine ve sonucunda ortaya çıkan olgular incelendiğinde Pan-Afrikanizm’in “niçin” ortaya çıktığı, ardındaki sebeplerini irdelenmelidir. Pan-Afrikanizm’i bir sonuç olarak ele alıp anlamak adına Pan-Afrikanizm’e bir kuramsal olarak değinilip sonrasında Pan-Afrikanizm’e giden süreç detaylandırılacaktır.

2.1. Pan-Afrikanizm’e Kuramsal Bakış

Pan-Afrikanizm veya diğer bir tabirle Pan-Afrikanist düşünce, içerisinde Afrika kelimesine rağmen Karayipler, Batı Hint Adaları ve Amerika’nın kuzeyinde doğan, zaman içerisinde Afrika kıtası ve Avrupa’da karşılık bulan bir kavram olmuştur. Özünde Pan-Afrikanizm, Afrika kökenli insanların ve zencilerin birleşmelerini ve bu birleşmenin tüm etnisite, milliyet gibi kavramlardan bağımsız bir şekilde gerçekleşmesini ve kıtanın bütünleşmesini hedeflemiştir. Pan-Afrikanizm düşüncesini ilk dile getirilişi 1900’lü yıllarda Afrika kökenli avukat Sylvester Williams ile olsa da bu düşüncenin tohumunun 1776 Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi ile atıldığı da ifade edilmiştir.² Pan-Afrikanizm daha ileri anlamda bütün Afrikalıların yer aldığı ve Afrika diasporasının dönüş yapabileceği tek bir Afrikalı devlet oluşturmayı amaçlayan siyasi

¹ Uzun, H. (2006). “Tarih Bilimi ve Tarihte Nedensellik”, *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi* 7, (1),1-13.

² Sylvester, O. A. & Anthony, O. İ. (2014). “Afrika’da Dekolonizasyon ve Pan-Afrikanizm”. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 12 (23), 7-31.

bir proje; kültürel formda ise edebi ve sanatsal aktivitelerle Afrikalıların ve diasporanın bir araya getirilmesini hedefleyen çeşitli projeler bütününden oluşan bir doktrin da tanımlanmıştır.³ Pan-Afrikanizm doğduğu ve geliştiği dönemlerde farklı odaklardan beslenmiş ve farklı dönemlerde farklı amaçlarla şekillenmiştir. Pan-Afrikanizm düşüncesi ilk ortaya çıktığında renge dayalı ırk tanımına odaklanmıştır.⁴ Renge dayalı ırk tanımlamasının ardında esasen köleliğin Afrika'nın sahra altı bölgelerinden koparılan zencilerin gemilerle Afrika limanlarından yeni dünyaya doğru zorla yola çıkarılması ile yaşadıkları zorluklar üzerine şekillenmiştir.⁵ Pan-Afrikanizm'in ırksal bakış açısı zamanla siyasallaşmış ve yerini Afrika diasporasının Afrika topraklarına geri dönüşünü hedefleyen bir çerçeveye bürünmüş ve bu yeni dönem Pan-Afrikanizm kongrelerinin düzenlendiği⁶ ve Pan-Afrikanizm'in doktrinleşmeye başladığı dönem olmuştur. Doktrinleşen Pan-Afrikanizm sonrasında kültürel alandan etkili olmaya başlamış, düşünsel ve fikirsel bir boyut kazanmış ve ortak geçmiş, birlik, ırk birliği, ortak kader ve ırk birliği kavramları doğmuştur.⁷ Bu nokta Pan-Afrikanizm'in sosyal inşacılığa dayanan bilinç oluşturma evresi olup, Pan-Afrikanizm'in en güçlü olduğu dönem olmuştur.

Pan-Afrikanizm felsefesi millileşmiş, birleşmiş ve bütünleşmiş bir Afrika fikrinin yanı sıra Afrika'ya dönüş arzusu olarak da kendini göstermiştir. Afrika'dan kaçırılan ve köle olarak kullanılan ilk Afrikalıların torunlarında Afrika topraklarında yaşama arzusu mevcut olup çoğu durumda Afrika'ya fiziki dönüş yapılamamış olsa bile zihinlerde Afrika fikrinin canlı kalması, Afrika'ya duyulan özlem ve aidiyet duygusu Pan-Afrikanist düşüncenin özünü oluşturmıştır.⁸

Pan-Afrikanizm ilk Sylvester Williams ile doğsa da Pan-Afrikanizm'in sembolleşmesi W.E.B. DuBois, Marcus Garvey, George Padmore gibi liderlerin desteği ve fikirleri

³ Kwame, A. A. (1999), "**Pan-Africanism**", Africana, (Ed. Kwame Anthony Appiah & Henry Louis Gates), New York, 1484.

⁴ İnternet: Orakçı, S. (2021). "Ütopya ve Gerçeklik Arasında Afrika'da Birlik Arayışları: Pan-Afrikanizm", **İNSAMER Rapor 138**. Web: https://www.insamer.com/tr/utopya-ve-gerceklik-arasinda-afrikada-birlik-arayislari-pan-afrikanizm_3746.html, Erişim tarihi: 25.10.2023.

⁵ İnternet: Nunn N, (2008). "Shackled to the Past: The Causes and Consequences of Africa's Slave Trades", **Harvard University**. 3. Web: https://scholar.harvard.edu/files/nunn/files/hup_africa_slave_trade10.pdf, Erişim tarihi: 25.10.2023.

⁶ Orakçı, a.g.m., 2021.

⁷ Orakçı, a.g.m., 2021.

⁸ Malisa, M., Missedja, T. Q. (2020). "**The origins and evolution of Pan-Africanism**", Routledge Handbook of Pan-Africanism, Oxon, 4.

ile olmuştur.⁹ Aynı zamanda Pan-Afrikanizm'in tüm dünyada sesinin duyulması, devletlerin ve diğer milletlerin Pan-Afrikanizm'in varlığından haberdar oluşu Pan-Afrikanizm kongrelerinin başlamasına dayanmıştır. Pan-Afrikanizm'in renge dayalı ırk tanımının etkisinde düzenlenen Birinci Pan-Afrikanizm Konferansı 23-25 Temmuz 1900 tarihinde Londra'da düzenlenmiş ve kongreye Afrika, Batı Hint Adaları, ABD ve Londra'dan gözlemci ve delegeler katılmışsa da konferansta toplam kaç katılımcının yer aldığı tam olarak bilmek mümkün olmamıştır.¹⁰ Birinci Pan-Afrikanizm Kongresi pek çok farklı sonuç doğurmuş ve Pan-Afrikanizm'in kuramsallaşmasının önünü açmıştır. Bunun yanı sıra Afrika diasporası ortak amaçlar uğruna bir araya gelebileceğini fark etmiş¹¹ ve birleşme fikri meyvesini vermiştir. Birleşme fikrinin yanı sıra Birinci Pan-Afrikanizm Konferansı siyahi halkların haklarına vurgu yapmış ve dünya çapında siyah ırkların yaşam şartlarını iyileştirmeyi hedeflemiş ve hükümetlerle bu amaçla bağ kurmaya çalışmıştır.¹²

Birinci Pan-Afrikanizm Konferansı'nın ardından İkinci Pan-Afrikanizm kongresinin düzenlenmesi Birinci Dünya Savaşı sebebiyle ertelense de 19-22 Şubat 1919 tarihleri arasında Avrupalı kuvvetlerle birlikte savaşan Afrikalı birliklerin durumunu incelemek ve bu vesile ile Afrikalı siyahilerin önemini dünya kamuoyuna göstermek için Paris'te Birinci Pan-Afrikanizm Kongresi toplanmıştır.¹³ Bu kongreyi Birinci Pan-Afrikanizm kongresinden ayıran ise ilk konferansa katılan katılımcıların bilinmemesine karşın kongreye 57 katılımcının katıldığı kayıt altına alınmıştır.¹⁴

İkinci Pan-Afrikanizm Konferansı ise üç ayaklı olarak sıra ile 28-29 Ağustos tarihleri arasında Londra'da, 31 Ağustos-3 Eylül arasında Brüksel'de ve 4-5 Eylül 1921 tarihleri arasında Paris'te düzenlenmiştir.¹⁵ Birinci Pan-Afrikanizm Konferansı'nda

⁹ İnternet: Mboukou, A. (1983). "The Pan African Movement, 1900-1945: A Study in Leadership Conflicts Among the Disciples of Pan Africanism", **Journal of Black Studies**, 13(3), 275-288. Web: <http://www.jstor.org/stable/2784289>, Erişim tarihi: 25.10.2023.

¹⁰ Sherwood, M. (2012). "Pan-African Conferences, 1900-1953: What Did 'Pan-Africanism' Mean?", **The Journal of Pan African Studies**, 4(10), 106-126.

¹¹ İnternet: Malisa, M. & Nhengeze, P. (2018). "**Pan-Africanism: A Quest for Liberation and the Pursuit of a United Africa**", Web: https://www.researchgate.net/publication/327098805_PanAfricanism_A_Quest_for_Liberation_and_the_Pursuit_of_a_United_Africa, Erişim Tarihi 27.10.2023.

¹² Sherwood, a.g.m., 2012, 108.

¹³ Moussa, H. M. (2019). "Afrika'nın Ekonomik Bütünleşmesine Giden Yol: Afrika Kıtasal Serbest Ticaret Antlaşması", **AHBV Akdeniz Havzası ve Afrika Medeniyetleri Dergisi**, 2(2), 37-50.

¹⁴ İnternet: Adejumo, S. (2008). "The Pan-African Congresses, 1900-1945". **BlackPast.org**. Web: <https://www.blackpast.org/global-african-history/pan-african-congresses-1900-1945/>, Erişim tarihi: 27.10.2023.

¹⁵ Moussa, a.g.m., 2019, 39.

vurgulanan siyahi halkların haklarının iyileştirilmesi vurgusuna ek olarak İkinci Pan-Afrikanizm Konferansı sonunda açıklanan Londra Manifestosu ile mutlak ırk eşitliği vurgusu yapılmıştır.¹⁶ Bu manifestoya göre beyazlara verilen hakların siyahi kolonilere de verilmesi sonucuna varılmıştır.

Londra Manifestosu:

“Bütün Pax Britannica’sı, adalet mahkemeleri, yerleşik ticareti ve yerli yasa ve geleneklerini belli bir şekilde tanımasıyla İngiltere, yine de sistematik olarak yerliler arasında cehaleti besledi, onları köleleştirdi ve hâlâ da köleleştiriyor, siyah ve kahverengi erkekleri gerçek özyönetim konusunda eğitmeye çalışmak, uygar siyah halkı uygar olarak tanımak veya beyaz adamlara özgürce verdiği özyönetim haklarını renkli kolonilere vermeyi genellikle reddetti”.¹⁷

Birinci ve İkinci Pan-Afrika Konferansları siyahiliğe vurgu yapan, renksel ırk fikrini odağına alarak Afrikanizm düşüncesinin siyasallaşmasının hemen öncesini temsil eden ve Pan-Afrikanizm düşüncesini ortaya çıkıp uluslararası kamuoyunun gündemine taşıyan öncü nitelikte iki konferans olmuştur. Bu iki konferans ile başlayan süreçte siyahiler dünya siyasetindeki etkili olmaya başlamış, aynı fikre sahip liderler birbirini tanımış ve Sahra Altı Afrika öncelikli olarak Ekvator’un güneyindeki bölgeler için yeni bir dönem başlamıştır.

Üçüncü Pan-Afrikanizm Kongresi, Kasım-Aralık 1923’te Londra ve Lizbon’da art arda düzenlenmiştir.¹⁸ Bu kongre temel olarak Pan-Afrikanizm’i bir ırki örgüt olmaktan çıkarmış, Pan-Afrikanizm artık Afrika’nın temel sorunlarına değinen bir birlik haline evirmiştir. “Afrika’nın en sorunu nedir?” sorusunu karşın alınan ilk cevap olan sömürgecilik, ilk kez bu kongrede resmi olarak dile getirilmiş¹⁹ ve Pan-Afrikanizm’in siyasallaşma süreci başlamıştır.

Dördüncü Pan-Afrikanizm Kongresi, siyasallaşmaya başlayan hareketin en yüksek katılımcı sayısı ile New York’ta Ağustos 1927’de toplanmıştır.²⁰ Bu kongrede

¹⁶ İnternet: “A Pan-African Manifesto”, (1921). **Special Collections and University Archives, University of Massachusetts Amherst Libraries**, Web: <https://credo.library.umass.edu/cgi-bin/pdf.cgi?id=scua:mums312-b018-i118>, Erişim tarihi: 27.10.2023.

¹⁷ İnternet: “The Pan-African Vision, The Story of Africa Between World Wars (1914-1945)”, **BBC News**. Web: www.bbc.co.uk/worldservice/africa/features/storyofafrica/13chapter5.shtml, Erişim tarihi: 28. 10. 2023.

¹⁸ MOUSSA, a.g.m.,2019, 39.

¹⁹ İnternet: Abrahams, P. (1947) “History of the Pan-African Congress, George Padmore (Editor)” **George Padmore Archive**. Web: www.marxists.org/archive/padmore/1947/pan-african-congress/ch05.htm, Erişim tarihi: 28. 10. 2023.

²⁰ Moussa, a.g.m.,2019, 39.

konusulan konular üçüncü kongredekinden farklı olmamakla birlikte ırklar arası işçi dayanışması vurgusu ile sosyalist görüş zemini oluşturulmuştur.²¹

Beşinci Pan-Afrikanizm Kongresi, 13-21 Ekim 1945 tarihleri arasında Manchester’da düzenlenmiş ve Afrika kıtası dışında düzenlenen son kongre olma özelliğinin yanı sıra kapitalizm, ırkçılık, emperyalizm²² tarafından ezilen halkların ilgisi ile Afro Karayipli, Afro Amerikalı pek çok temsilci Afrika diasporasına destek vermek amacıyla kongreye katılım sağlamıştır.²³ Bu kongre konuşulan konular ve ünlü katılımcıları dikkatle incelenmesi gereken bir kongre olarak değerlendirilmiş ve Kongrenin en önemli katılımcılarından Kwame Nkrumah, kısa süre içerisinde Afrika’nın bağımsızlaşma sürecinde devrimci yöntemleri savunacak ve kıtanın tarihinde önemli bir yere sahip olmuştur.²⁴ Bu konferansın en dikkate değer sonuçlarından biri de Pan-Afrikanizm hakkındaki odağı, sömürgecilik ve emperyalizm karşıtı bir noktaya taşınması ve ana odağı Afrikalılara olacak şekilde daraltması olmuştur. Kısaca, Beşinci Pan-Afrikanizm Kongresi’ne kadar Pan-Afrikanizm’in odağı tüm beyaz olmayanlar iken kongrenin ardından Pan-Afrikanizm Afrikalılara ithaf edilmiştir.²⁵

Altıncı Pan-Afrikanizm Kongresi Tanzanya’nın başkenti Darul es Salem’de düzenlenmiş, Afrika’da düzenlenen ilk Pan-Afrikanist kongre olma özelliğinin yanı sıra neo-kolonyalizm karşı sosyalizme göz kırpan bir kongre olma özelliği göstermiştir. Kongre sonunda yayınlanan bildiride neo-kolonist uygulamalara karşı Afrika halkının birleşmesi ve Afrika’ya özel bir sosyalizm oluşturma konusunda temel oluşturulmuştur.²⁶ Afrika bünyesinde ekonomik bağımlılığa nasıl son verileceği, üretim, öz yeterlilik, kalkınma, bilim ve teknolojiye ilerleme, siyasi bağımsızlıkların gerçekleştirilmesi, Afrikalı devletler arasında siyasi iş birliğinin sağlanması konuları

²¹ İnternet: “Resolution Passed by the Fourth Pan-African Congress”, (2022). **Black Agenda Report**. Web: <https://blackagendareport.com/document-resolutions-passed-fourth-pan-african-congress-new-york-city-1927>, Erişim tarihi: 29.10.2023.

²² İnternet: Hogsbjerg, C. (2016). “Remembering the Fifth Pan-African Congress”, **Leeds African Studies Bulletin**, 77, 119-139. Web: <http://lucas.leeds.ac.uk/article/remembering-the-fifth-pan-african-congress-christian-hogsbjerg/>, Erişim tarihi: 29.10.2023.

²³ Adi, H.& Sherwood, M. (1995). “**The 1945 Manchester Pan-African Congress**”, New Beacon Books, London, 12.

²⁴ İnternet: Kwame Nkrumah Biography (2024). “Kwame Nkrumah”. **New York Public Library**. Web: <https://libguides.nypl.org/kwamenkrumah/biography>, Erişim tarihi: 29.10.2023.

²⁵ La TaSha, Levy. & Hill, S. & Claude, J. (2008). “Remembering Sixth-PAC: Interviews with Sylvia Hill and Judy Claude, Organizers of the Sixth Pan-African Congress”. **The Black Scholar**, 37(4), 39–47.

²⁶ Baraka, I. A. (1974). “Some Questions About the Sixth Pan-African Congress”. **Black Politics**. 6(2), 42–46.

bu kongrede değerlendirilen önemli konular²⁷ olup özellikle sosyalizme göz kırpması, Altıncı kongrenin oluşturmuş olduğu hareketin sonuçları bir noktada bu çalışmanın ilhamı olmuştur.

2.2.Pan-Afrikanizm’e Giden Süreç

Modern Afrika siyasal tarihini anlamak adına Pan-Afrikanizm’i oluşturan sebepler ve Pan-Afrikanizm’in yarattığı sonuçlar analiz edilerek Afrika’nın bugününü oluşturan olgulara değinilecek ve bu olgular Pan-Afrikanizm’e Giden Süreç başlığı altında analiz edilecek olup kölelik, ırkçılık ve sömürgecilik bu kapsamda değerlendirilecektir.

2.2.1. Kölelik

Pan-Afrikanizm’e giden süreçte en çok etkili olan olaylardan biri kölelik olup Afrika diasporasını Afrika dışı topraklarda oluşturan, Afrikalıların uzak bölgelere taşınıp zor şartlar altında çalıştırılması neticesinde Pan-Afrikanist düşüncenin doğuşuna zemin hazırlayan en önemli etmenlerden biri kölelik olmuştur. Avrupa ve Amerika’nın kuzeyinin ekonomik refahının temeli ve daha önemlisi bugün bilenen anlamı ile küreselleşme ve kapitalleşmenin ardında özellikle Trans Atlantik yolu ile Afrika’dan kaçırılıp batıya götürülmüş Afrikalıların maruz kaldığı sömürü ve erozyon yer almıştır.²⁸

Afrika’daki kölelik geçmişi modern dünyadaki varlığı ile aynı zamana rastlamakta olup 15.yy. ile başlayan ve 18.yy. itibari ile dört farklı ticari yol ile yapılan köle ticaretini süresince yaklaşık 18 milyon Afrikalı yerinden edilmiştir. Trans-Atlantik, Trans-Sahra, Hint Okyanusu ve Kızıldeniz güzergahları ile Afrikalılar bulundukları bölgeden uzak bölgelere gemiler vasıtası ile kölelik faaliyetleri için nakledilmişlerdir. Bu dört güzergâh içerisinde Trans-Atlantik yani Kuzey Amerika ve Avrupa yönlü köle ticareti güzergahında yaklaşık 12 milyon Afrikalı köleleştirilmiştir.²⁹ Afrika’dan, ABD’ye sevk edilen 12 milyon köle, ancak 10 milyon köle hayatta kalabilmiş ve diğerleri sevkıyat esnasında hayatlarını kaybetmiştir. Kölelerin üçte ikisi 35 yaşında

²⁷ Hill, S. (1974). “Sixth Pan African Congress: Progress Report On Congress Organizing”. *The Black Scholar*, 5(7), 35–39.

²⁸ İnternet: Tondi P. T, (2005). “Pan-African Thought and Practice”, **Altamanon Special Edition 2**, 328-301. Web: https://journals.co.za/doi/pdf/10.10520/AJA10231757_820, Erişim tarihi: 29.10.2023.

²⁹ Lovejoy P. E. (2000). “**Transformations in Slavery: A History of Slavery in Africa**”, Cambridge, 20.

erkeklerden oluşmakta olup Atlantik ötesi köle ticaretinde kölelerin kas gücü önem arz etmiştir. Afrika'daki satıcılardan alınan köleler birbirlerine zincirlenmiş halde gemilere doldurulmuş, sevkiyat sırasında hayatta kalmayı başaranlar efendileri tarafından dünya köle pazarında yeni alıcılara satılmıştır. Bundan sonra köleler yeni efendilerinin tarlalarında veya üretim işlerinde ırgatlık yapmakta olup Karayipler ve Kuzey Brezilya'da ağır şartlar altında, acımasız uygulamalara tabi tutulan köleler yaklaşık beş yıldan sonra iş göremez hale gelmiştir. Bu duruma gelen köleler öldürülmüş ve onların yerine, sonunda aynı akıbete uğrayacak yeni köleler getirilmiştir.³⁰ Firar etmeye kalkışan kölelerin aşıl tendonu kesilmiş, başkalarını firar etmeye teşvik edenlerin bacakları kesilmiş, diri diri yakılmış veya kasap çengeline asılıp acı çektirilerek öldürülmüştür. İşkencelerle kölelerin firar etmeleri böylece önlenmiştir. İnsani olmayan uygulamalar bunlarla kalmamış çırılçıplak soyulan köleler, uyuyan efendilerini sıcak havadan etkilenmemesi için onları yelpazeyle serinletmiştir. Fiziki güzel olan köle kadınlar seçilip, özel eğlence günlerinde şirket sahiplerine çırılçıplak teşhir edilmiş ve istismar edilmiştir.³¹

Bu dört yüzyıl boyunca Afrika'dan, başta Amerika kıtası olmak üzere Hint Okyanusu adalarına (Moritus, Reunion vb.), Karayip adalarına (Haiti, Jamaika, Dominik vb.) ve Büyük Okyanus adalarına (Fiji, Yeni Kaledonya, Yeni Gine vb.) yapılan insan ticareti yüzünden mahallinde bir medeniyet kurma imkanından mahrum kalmışlar ve bu birinci safha köle ticaretinin yasaklanmasıyla sona ererken Avrupalılar arasında 20. yüzyılda yaşanan iki dünya savaşı Afrikalıların bir kez daha gayriinsani tarzda kullanılmalarına sebep olmuştur. Fransa, İngiltere, Almanya, Hollanda, Portekiz, İspanya ve İtalya gibi ülkeler Afrika'daki sömürgelerini kurarken silah altına alıp eğittikleri yerli askerleri bu ikinci safhada Avrupa'daki ve Uzakdoğu'daki cephelere sürmüştür. Milyonlarca Afrikalı genç bu defa zorla götürüldükleri cephelerde ölmüş veya sakat kalmıştır. Üçüncü safhada ise iki dünya savaşının tahribatını ortadan kaldırmak ve yeniden inşa faaliyetleri için eski sömürgelerden işçi taşıma dönemi başlamış ve hala da değişik yollarla bu uygulama devam ettirilmiştir. Bir taraftan

³⁰ İnternet: Klawitter, N. (2021). "Menschliche Fracht auf dem Atlantik Wie der Sklavenhandel manche Deutsche reich machte", **Spiegel Geschichte**. Web: <https://www.spiegel.de/geschichte/wie-deutsche-die-sklaverei-finanzierten-a-2a1fd999-0002-0001-0000-000176221905>, Erişim tarihi: 29.10.2023.

³¹ İnaltekin, A. (2023). "Afrika'da Batı Sömürgeciliği, Köle Ticareti ve Soykırım", **SDE Akademi Dergisi**, 3(3), 446-494.

Avrupa ülkelerine işçi akışı sağlanırken diğer taraftan dünya çapındaki işletmeler de eski sömürgelere yeniden yerleşmekle meşgul olmuştur.³²

Köle ticareti için en sık kullanılan yöntem savaşlar ve baskınlar olup baskınlar özellikle bir köyün diğer köye baskını şeklinde organize edilmiş, topluluklar arası çatışmalardan yararlanılmıştır. Köleler yalnızca baskınlar ve savaşlar yolu ile değil kişinin aile bireyleri ve yakın çevresi tarafından kaçırılıp satılmıştır.³³ Köle ticaretinin bu özelliği farklı gruplar ve topluluklar arasındaki ilişkileri oldukça zayıflatmış, bireyler ve topluluklar arasındaki güven bağını ciddi şekilde zedelemiş ve zaman içerisinde Afrika kıtası içerisinde yayılan çatışma ortamının desteklemiş ve toplulukların birbiri ile kaynaşıp, iyi ilişkiler kurmalarının önünde travmatik bir engel oluşturmıştır. Bu travmatik engel de kıta içerisindeki bütünlüğün ve barış ortamının sağlanamaması durumunu kronikleştirmiş ve sorunları derinleştirmiştir. Köle ticaretinin olumsuz etkilerinin bir kısmının, daha büyük etnik grupların oluşumunu engellemesi ve dolayısıyla günümüzde daha fazla etnik çeşitliliğe yol açmasından kaynaklanması mümkün olup ihraç ettiği köle sayısı fazla olan ülkelerin etnik çeşitliliği daha fazla olup etnisite kaynaklı iç çatışmalar ülkenin ekonomik, siyasi ve kültürel kalkınmasının önündeki engellerden biridir.

Pan-Afrikanizm'e yol açan en önemli etmen olarak köleliği görmemizin bir diğer nedeni de Batıya taşınan kölelerin kendilerine karşı gelişen olumsuz tutumlara karşı Afrika'ya dönüş temelli fikirleri olmuştur. Köleliğin yasaklanması ile Afrikalılara özgürleşme fikrini, özgürleşme fikri de beraberinde güvenli bir yurt arayışını getirmiş; bunun ardından da Afrika'ya dönüş isteği oluşmuştur. Henüz Pan-Afrikanizm'in doğmadığı dönemde Londra'dan bir grup siyahinin Sierra Leone'e, Amerika'dan bir grup siyahinin de Liberya'ya geri gönderilmesi planlanmıştır. 1800'lü yılların başlarında birbirinden bağımsız olarak gelişen bu geri dönüş hareketi Pan-Afrikanist düşüncesinin Afrika'ya geri dönüş isteğinin temelini oluşturmuş ve Pan-Afrikanist hareketin gelişimine fikri zemin sağlamıştır.³⁴ Bunun yanı sıra kölelik faaliyetinin Afrika'dan Karayiplere ve civarına yoğunlaşması da Pan-Afrikanizm'in doğuşunun neden doğrudan Afrika değil Amerika kıtası olduğuna yönelik bir fikir vermiştir.

³² Kavas, A. (2005). "Yeni Sömürgeciliğin Afrika Toplumlarını Sosyoekonomik, Dini, Siyasi Alanlarda Birliğe Zorlaması", *İslamiyat* 8(2), 25-38.

³³ Nunn, a.g.m, 2008, 29.

³⁴ Orakçı, a.g.m., 2021.

2.2.2. Irkçılık

Pan-Afrikanizm'i sömürü ve ırkçılığın doğurduğu bir renk bilinçlenmesi olarak yorumlamak mümkün olup³⁵ kölelik dönemiyle birlikte topraklarından uzaklaştırılan siyahlar gittikleri bölgelerdeki beyazlarla karşılaştıklarında hem kültür çatışması anlamında zorlanmışlar hem de beyazlar tarafından ayrımcılığa maruz kalmışlardır. Ten renginden kaynaklanan farklılığın siyahlar üzerindeki etkisi maalesef çoğu kez insanlık dışı tanımlamalar ekseninde gelişmiştir.

1900'lü yılların başlarına kadar çoğunluğu Afrikalılardan oluşan koyu tenli insanlar Avrupa ve Amerika'da insan bahçelerinde³⁶ sergilenmiştir. Sergilenen insanların çoğunluğu çıplak veya çıplaklığa çok yakın kıyafetlerle açık alanlarda maymun, orangutan gibi hayvanlarla aynı kafeslerde yaşamaya zorlanmış ve alt sınıf insan olarak Avrupalı ve Amerikalı beyazlara sunulmuştur. Bu insanların Afrika'da doğdukları topraklardan Avrupa'ya getirilmeleri çoğu kez vahşet dolu baskınların ve acıların ardından olmuştur. Ota Benga ve Hottentot Venus olarak bilinen Saartjie Baartman sergilenen kişilerdir. Ota Benga Orta Afrika'dan bugünkü Kongo'dan kaçırılıp ABD'nin St. Louis eyaletinde düşük seviyeli ancak arkadaş canlısı ve kuyruksuz maymunlar ve insan arasındaki geçiş aşamasında kalmış bir canlı ifadesiyle sergilenmiş Mbuti pigmesi olup Ota Benga, kabilesinde sivrilmiş dişleri ile Afrika'nın saf yamyamlarından biri olarak tanıtılmış ve uzun yıllarca kafeste istismar edilmiştir.³⁷ Ota Benga kafes sonrası yaşama uyum sağlamaya çalışmış, sivrileştirilmiş dişlerine dolgu yaptırmış, İngilizce öğrenmiş ve bir tütün fabrikasında çalışmaya başlamıştır. Ancak yaşanan istismarın sonucu olarak Ota Benga'nın normal hayata adaptasyonu kolay olmamış ve Ota Benga intihar etmeden hemen öncesinde sivri dişlerinin üzerine yapılan dolguları ve sökmüş ve sonrasında intihar etmiştir.³⁸

Hottentot Venus olarak bilinen Saartjie Baartman ise standardize edilmiş vücut hatlarının dışında bir vücuda sahip olduğu ve siyahi olduğu için türlü istismarlara ve

³⁵ Mazrui, A. A. (1982). "Africa Between Nationalism and Nationhood: A political Survey", **Journal of Black Studies**, 13(1), 24.

³⁶ İngilizce'de human zoo olarak ifade edilen kavram Türkçe'ye insan hayvanat bahçesi olarak çevrilmiştir. Ancak kavramın Türkçe karşılığının insan onuruna yakışmaması sebebiyle bu çalışmada insan bahçesi olarak kullanılmıştır.

³⁷ İnternet: Delaney, T. (2020). "Ota Benga (ca. 1883–1916)", **Encyclopedia Virginia. Virginia Humanities**. Web: <https://encyclopedia.virginia.org/entries/benga-ota-ca-1883-1916/>, Erişim tarihi: 30.10.2023.

³⁸ İnternet: Howard, M. (2018). "Ota Benga (1883-1916)", **BlackPast.org**. Web: <https://www.blackpast.org/global-african-history/benga-ota-1883-1916/>, Erişim tarihi: 30.10.2023.

ırk temelli ayrımcılığa maruz kalan başka bir Afrikalıyı temsil etmiştir. Paris ve Londra gibi Avrupa başkentlerinde sergilenmiş ve günümüzün bilindik anlamda insan haklarına aykırı bulacağı pek çok muameleye maruz kalmıştır. Ölümünden sonra cinsel organları, beyni, iskeleti sergilenmeye devam etmiştir. Saartjie Baartman için orangutanla çiftleşen anlamında da geldiği için Hottentot lakabı kullanılmıştır.³⁹

Pan-Afrikanizm düşüncenin henüz doğmadığı dönemlere denk gelen bu talihsiz olaylar diğer siyahların hafızasında yer etmiş durumda olup zira iki örnekte ifade ettiğimiz travmatik yaşamlar medyaya yansıyanlar ve bilinenleri temsil etmekte ve köleleştirilen, kimliklerini, benliklerini yitiren diğer siyahlar hatırlanmış ve sonrasında ayrımcılığa uğrayan siyahların birleşmesi söz konusu olmuştur. Bu kapsamda ele aldığımızda ırkçılığın Pan-Afrikanizm'e giden süreçte bir etkili olduğu çıkarımının yapılması mümkündür.

Bugün Pan-Afrikanizm'in iki önemli lideri olarak değerlendirilen Marcus Garvey ve W.E.B Du Bois'in düşünceleri incelendiğinde ırkçılığın fikirlerinin çıkış noktası olduğu kolaylıkla analiz edilmektedir. Marcus Garvey, beyaz yoğunluklu çevresinden ayrımcılık görmüş ve 14 yaşına kadar eğitim alabilmiş ancak fikirleri ile Pan-Afrikanizm ve siyahların hakları konusunda önde gelen liderler biri olup siyahlar yaptığı çalışmalarla "Siyah Musa" olarak anılıp Garveyizm olarak bilinen siyahların ekonomik olarak güçlendirilmesi felsefesini uygulamak için UNIA⁴⁰ (Evrensel Zenci İyileştirme Derneği) ile bir nakliye şirketi olan Siyah Yıldız Hattı'nı (Black Star Line) kurmuş etkili bir Pan-Afrikanist olup bir köle çocuğudur.⁴¹ Garvey'i, besleyen düşüncenin özü ise siyahlara yönelik ırkçılık ve ayrımcılık olmuştur.⁴² W.E.B Du Bois, Harvard Üniversitesi'nde doktora derecesi alan ilk siyahi olup ırkçılığı savaşların bir nedeni olarak görmüş ve ırkçı tutumlara karşı eşit muamele ve mücadeleyi savunmuştur.⁴³ NAACP⁴⁴'in (Siyahi İnsanların Gelişmesi İçin Ulusal Birlik) da

³⁹ İnternet: Parkinson, J. (2016). "The significance of Sarah Baartman", **BBC News Magazine**. Web: <https://www.bbc.com/news/magazine-35240987>, Erişim tarihi: 30.10.2023.

⁴⁰ Universal Negro Improvement Association.

⁴¹ İnternet: Mahomva, R. R. (2013). "Re-Thinking African Nationalism and The Mythology Surrounding Its Promotion of Unity in Africa: 1963 – 2010", **Readers for Africa Network**. Web: <https://ssrn.com/abstract=2353850>, Erişim tarihi: 30.10.2023.

⁴² İnternet: Britannica, The Editors of Encyclopaedia. (2023). "Marcus Garvey" **Encyclopedia Britannica**. Web: <https://www.britannica.com/biography/Marcus-Garvey>, Erişim tarihi: 30.10.2023.

⁴³ İnternet: Biography.com Editors, (2021). "W.E.B. Du Bois Biography", **The Biography.com Website**. Web: <https://www.biography.com/activists/web-du-bois>, Erişim tarihi: 30.10.2023.

⁴⁴ National Association for the Advancement of Colored People.

kurucularından Bois etkili bir liberal sivil hak temsilcisi olup ırk temelli ayrımcılıktan beslenmiş fikirlere sahip bir Pan-Afrikanist düşünür ve liderdir.⁴⁵

İnsan haklarının Pan-Afrikanizm'in ilk dönemlerinden daha fazla çeşitlenmiş ve gelişmiş olduğu günümüzdeki dahi siyahiler, batının hemen hemen her bölgesinde ırkçılıkla doğrudan veya dolaylı şekilde karşı karşıya kalmıştır. Siyahiler iş ararken, eğitim kurumlarında daha dezavantajlı olmuş, daha düşük ücretlere çalışmış ve daha fazla tacize uğramış ve bunun yanı sıra barınma sorunu ve yoksulluk sıkıntısını daha fazla çekmiş ve enfasyona daha fazla maruz kalmış olup⁴⁶ günümüzün gelişmiş hukuk sistemleriyle kıyaslandığında Pan-Afrikanist liderlerin geçmişteki çalışmalarının dikkate değer ve cesaret gerektiren çalışmalar olduğunun değerlendirilmesi mümkündür.

2.2.3. Sömürgecilik

Pan-Afrikanizm'e giden sürecin en başat sebebi olan sömürgecilik olgusunu doğru analiz edebilmek Afrika'yı ve doğal olarak Pan-Afrikanizm'in sebeplerini anlamayı kolaylaştıracaktır. Çünkü sömürgecilik modern Afrika siyasal ve ekonomik tarihinin kökenini oluşturmuş ve bilinen Afrika algısının temelinde yer almıştır. Bu bağlamda sömürgecilik ve sömürgeciliğin Afrika kıtasındaki uygulamaları bu çalışma için önem arz etmiştir.

Sömürgecilik, kökleri Batı Avrupa kapitalizminin, sömürge imparatorluklarının çöküşünden sonrasında varlığını sürdürmüş ve dünya çapında yayılmasına dayanmış küresel, jeopolitik, ekonomik ve kültürel bir öğretilerdir.⁴⁷ İngilizce koloni kelimesi, bir ileri karakol veya yerleşim yeri anlamına gelen eski Latince koloni teriminden türetilmiş olup,⁴⁸ tarihsel olarak koloniler ve sömüren-sömürülen ilişkisi küresel kapitalizmin ortaya çıkışının öncesine dayanmıştır. Tarihte ilk sömürgecilik faaliyetleri M.Ö. IX. yüzyılda Fenikeliler tarafından başlatılmış olup ardından Helenler, Grekler ve Romalıların sömürgecilik faaliyetlerinde bulundukları bilinmekte

⁴⁵ İnternet: NAACP. (2021). "W.E.B. Du Bois", **NAACP**. Web: <https://naacp.org/find-resources/history-explained/civil-rights-leaders/web-du-bois>, Erişim tarihi: 30.10.2023.

⁴⁶ İnternet: Press Release, (2023). "Black People in the EU Face Ever More Racism", **European Union Agency for Fundamental Rights**. Web: fra.europa.eu/en/news/2023/black-people-eu-face-ever-more-racism, Erişim tarihi 30.10.2023.

⁴⁷ İnternet: Böröcz, J. & Sarkar, M. (2012). "Colonialism", **Encyclopedia of Global Studies**. Web: https://www.researchgate.net/publication/288839786_Colonialism, Erişim tarihi 30.10.2023.

⁴⁸ İnternet: "Colony Etymology", (2023). **cooljugator.com**. Web: <https://cooljugator.com/etymology/en/colony>, Erişim tarihi 30.10.2023.

ve özellikle Grekler Kırım'dan Cebelitarık'a kadar uzanan geniş bölgede özellikle kıyı şeridi ile gerilerindeki verimli topraklarda pek çok koloniler ve sömürü alanları kurmuşlardır.⁴⁹

Sömürgecilik kendi içerisinde çeşitli bileşenlerden oluşan, her bir birleşen ayrı ayrı sömürülen bölgelere uygulanmış olabileceği gibi tüm bileşenlerin tamamının da sömürülen bölgelere uygulanmış olması mümkündür ve sömürgeciliğin bileşen unsurları aşağıdaki sıralanmıştır..

Sömürgeciliğin ilk aşaması kaşifler ve keşif yolculukları ile keşfedilen bölgelerin kaynaklarının, halklarının, geleneklerin, kültürlerinin, coğrafyasının epistemolojik analizinin yapılması; sömürülmesi hedeflenen halkın ötekileştirilerek, benliğinin yok edilmesi, sömürgecinin aydınlık benliğinin bilimsel çalışmalarla vurgulanması ile aydınlık sömürgeci-aydınlanması gereken koloni bölgesi, siyah-beyaz, üst benlik-alt benlik gibi yapay çatışmalar yaratılarak bilimsel ötekileştirme çalışmaları yapılması; keşfedilen bölgelere istila, fetih, misyonerlik gibi yöntemler kullanılarak yerleşilmesi; yerel yöneticilere kimi zaman iyicil kimi zamansa zorlayıcı ilişkiler kurularak yöneticilerin itaatkâr hale getirilmesi; ilk kaşifler ve bilimsel araştırmalar neticesinde elde edilen bilgiler ışığında bölgenin işe yarar hammaddesinin üretim, çıkarım işlemlerinin yapılmaya başlanması ve bu çıkarım ve üretim işleminde yerel halktan oluşan kişilerin kullanılması ancak bu kişilerin çalıştıkları işlerde seçme şanslarının olmadığı şekilde eşitsiz ve özgür olmayan çalışma şartları; sömürenlerin kendi malları için birer pazar olarak gördüğü sömürülen bölgelerin yerel endüstrilerin sistematik olarak yok edilmesi; sömürge yönetiminin sömürdüğü bölgeye tamamen sızabilmesi adına inşa edilen ulaşım, bilgi teknolojileri altyapılarının inşası, özel mülkiyet yasaları, vergilendirme prosedürleri gibi sömürülenin modernizasyonu projeleri; yerel iş gücünün kolonileştirilmiş sömürü bölgeleri arasında zorla transfer edilmesi yolu ile demografik yapının dağıtılması ile tampon nüfus bölgeleri oluşturulması; sömürenin üstünlüğünün koloni bölgesinde kabul edilmesi için modern eğitim programları adı altında kitlesel eğitim dönüşümü ve kamu kültürü oluşturulması ve böylece sömüren-sömürülen ilişkilerinin normalleştirilmesi; sömürge eliti sınıfı yaratılarak yine sömüren-sömürülen arasındaki bağın oluşturulan elit sınıf ile konsolide edilmesi;

⁴⁹ Gündüz A. (2016). "Sömürgecilik Kavramı ve Sömürgeci Devletlerin Uyguladıkları Taktikler: Ortadoğu Örneği", **Tarih Okulu Dergisi (TOD)**, 9(25), 763-784.

sömürgecilerin güç çatışmalarında sömürülen bölgelerde yaşayan halkların birbirlerine karşı silahlı çatışmalarda kullanılmaları; sömürülen halkların sömürgecilerin ana vatanlarına erişiminin önlenmesi sömürgecilik öğretisinin bileşen unsurları olmuştur.⁵⁰

Sömürgecilik çok yönlü ve kapsamlı bir süreci ifade edip dünyanın pek çok bölgesini etkileyen bir karaktere sahipse de Afrika sömürgecilik faaliyetlerini tüm şiddeti ile tecrübe etmiş bir bölge olup çalışmanın bu bölümünde Afrika'ya yönelik sömürgecilik faaliyetlerinin kıtadaki yansımaları üzerinde durulacak ve yukarıda maddesel olarak bahsedilen sömürgeciliğin tüm bileşen unsurlarının Afrika'da nasıl hayata geçirilip uygulandığından bahsedilecektir.

Sömürgeciliğin ilk aşaması olan kaşifler ve keşif yolculukları ile keşfedilen bölgelerin kaynaklarının, halklarının, geleneklerin, kültürlerinin, coğrafyasının epistemolojik analizinin yapılması süreci Coğrafi Keşifler ile başlayan el değmemiş yeni yerlerin keşfi sürecinden Afrika da payını almış ve keşif uğruna pek çok gezgini bünyesinde ağırlamıştır. Bu gezginlerin en ünlüsü David Livingstone ve Henry Morton Stanley'dir.⁵¹ Bu iki kâşifin yoldaşlığı Berlin Konferansı'na giden yolun taşlarını döşemiş ve bu meşhur keşif Afrika'nın sömürü sisteminin yapı taşı olmuştur.

Sömürülmesi hedeflenen halkın ötekileştirilerek, benliğinin yok edilmesi, sömürgecinin aydınlık benliğinin bilimsel çalışmalarla vurgulanması Avrupalı ünlü filozofların kamuoyuna açıkladıkları görüşleri ve bakış açıları ile şekillenmeye başlamıştır. Bu görüşler ve açıklamalar kimi zaman şahısların kendi fikirleri olsa fikirlerinin etkilediği kitleler üzerinde oldukça sistematik ve geri dönüşü olmayan etkiler bırakmıştır. Ünlü Alman filozoflarından olan Georg Wilhelm Friedrich Hegel, Afrika'yı Afrika (Sahra çölünün güneyinde kalan bölge), Avrupa Afrika (Sahra çölünün kuzeyinde kalan bölge) ve Asya Mısırı olarak üçe ayırmış ve bu bölgeyi öz-bilinçli tarihin ötesinde uzanan, gecenin karanlık örtüsüyle sarılmış çocukluk ülkesi olarak adlandırmıştır.⁵² Bunun yanında Hegel, Afrika için “zenci yaşamında

⁵⁰ Böröcz, J., & Sarkar M, a.g.m, 2012.

⁵¹ İnternet: Stanley, H. M. (1872). “How I found Livingstone: Travels, Adventures and Discoveries in Central Africa: Including Four Months' Residence with Dr. Livingstone”, **Royal Collection Trust**. Web: <https://www.rct.uk/collection/1078871/how-i-found-livingstone-travels-adventures-and-discoveries-in-central-africa>, Erişim tarihi: 30.10.2023.

⁵² Kuykendall, R. (1993). “Hegel and Africa: An Evaluation of the Treatment of Africa in The Philosophy of History”, **Journal of Black Studies**, 23(4), 571–81.

karakteristik nokta, bilincin henüz herhangi bir tözsel nesnel varoluşun gerçekleştirilmesine ulaşmamış olmasıdır” ifadesini kullanmış ve Afrikalıları “tamamen vahşi ve evcilleşmemiş haliyle doğal insandır” şeklinde nitelendirmiştir.⁵³ Hegel ile hemen hemen aynı dönemde yaşayan diğer bir filozof İskoç David Hume, Afrikalılar için ötekileştirici söylemleri ile bilenen başka bir filozof olup Hume, Afrikalılar için “Negroların ve genel olarak tüm insan türlerinin (çünkü dört ya da beş ayrı tür vardır) doğal olarak beyazlardan aşağı olduklarından kuşku duyma eğilimindeyim. Hiçbir zaman beyazdan başka herhangi bir tende uygar bir ulus olmamış, ne de giderek eylemde ya da kuramsal düşüncede seçkin herhangi bir birey olmuştur. Aralarında hiçbir becerikli üretici yoktur, hiçbir sanat ve hiçbir bilim yoktur. Öte yandan, beyazların en kaba ve en barbar olanları bile, örneğin eski Germenler, şimdiki Tatarlar, henüz yiğitliklerinde, hükümet biçimlerinde ya da başka herhangi bir tikel özellikle seçkin bir şey taşırlar. Eğer doğa bu insan soyları arasında kökensel bir ayırım yapmamış olsaydı, böyle biçimdeş ve değişmez ayrımlar yüzyıllar ve çağlar boyunca yer alamazdı. Sömürgelerimizin sözünü etmesek bile, tüm Avrupa’ya dağılmış Negro köleler vardır ki aralarından hiçbiri hiçbir zaman herhangi bir beceri belirtisi göstermemiştir, gerçi aramızdaki eğitimsiz aşağı insanlar işe koyulup kendilerini herhangi bir meslekte sivriltecek olsalar bile. Aslında Jamaika’da bir negrodan yetenekli ve bilgili bir insan olarak söz ederler; ama kendisine çok yetersiz başarılarından ötürü hayranlık duyuluyor olabilir, tıpkı birkaç sözcüğü açıkça konuşan bir papağan gibi” demiştir.⁵⁴ Alman filozof Immanuel Kant, David Hume’un Afrikalılar için söylemlerine katılmış ve “Afrikalı Negroların doğal olarak ahmaklığın üzerine çıkan hiçbir duyguları yoktur. Bay Hume herkesi bir Negronun yetenekli olduğunu gösterecek tek bir örnek vermeye çağırır ve ülkelerinden başka yerlere götürülen yüz binlerce kara derili arasında birçoğunun, özgür bırakılmalarına karşın, gene de sanatta ya da bilimde ya da övgüye değer herhangi bir başka nitelikte büyük herhangi bir şey sunduğunun görülmediğini ileri sürer. Bu iki insan ırkı arasındaki

⁵³ Hegel, G.W.F. (1956). “**The philosophy of history**”, Ontario, 111.

⁵⁴ İnternet: Hume, D. (2018). “Essays, Moral, Political, and Literary”, **Econlib**, Web: www.econlib.org/library/LFBooks/Hume/hmMPL.html?chapter_num=26#book-reader, Erişim tarihi: 01.11.2023.

ayrım öylesine özseldir ki, ansal yetenekler açısından da renk açısından olduğu denli büyük görünür” diyerek Afrikalıları ötekileştirme söylemlerini sürdürmüştür.⁵⁵

Afrikalı benliğinin ötekileştirilip istismar edilerek yerine batıcı sömürgeci fikrin dayatılması kişilerin düşünceleri ile sınırlı kalmamış ve haritacılık tarihinde de kendini göstermiştir. Kartografik tarih Afrika sömürgeciliğinde göz ardı edilmemesi gereken karakteristik bir nokta olup harita yapımında Avrupa’nın yani emperyal geçmişi ve sömürü niyeti olan batı devletlerinin üstünlüğü söz konusu olmakta ve haritacılıktaki Avrupa üstünlüğü Afrika’nın nasıl bir yer olduğu ve Afrika’yı neyin oluşturduğunu⁵⁶ belirlemiştir ve bu belirleyicilik sömürgeci güçlerin ihtiyaçlarına göre şekillenmiştir.⁵⁷ Bugün her ne kadar coğrafi koordinatlarının doğru olmadığı bilinse de dünyanın en eski haritası olan Batlamyus haritalarında Afrika kıtasının kuzeyi olan bölge haritada yer almakta⁵⁸ olup sömürge dönemi öncesi haritalarda gösterileceği üzere bilinmez ve boş alandan ibaret olarak çizilmemiştir.

Harita 2.1. Batlamyus Afrika haritası, 1478.⁵⁹

⁵⁵ Kant, I, (2011). “**Observations on the Feeling of the Beautiful and Sublime and Other Writings**”. New York, 253.

⁵⁶ Mazrui, A. (1986). “**The Africans. A triple Heritage**”, London, 159.

⁵⁷ İnternet: Stone, J. C. (1988). “Imperialism, Colonialism and Cartography”. **Transactions of the Institute of British Geographers**, 13(1) 57–64. JSTOR, Web: <https://doi.org/10.2307/622775>, Erişim tarihi: 01.11.2023.

⁵⁸ İnternet: Dilke, O. A. W. & Dilke, M. S. (1988). “The Wilczek-Brown Codex of Ptolemy Maps”. **Imago Mundi**, 40, 119–24. JSTOR, Web: <http://www.jstor.org/stable/1151023>. Erişim Tarihi: 01.11.2023.

⁵⁹ İnternet: “Aphricae tabula IIII”, Web: <https://hgl.lib.harvard.edu/catalog/princeton-s7526f256>, Erişim tarihi: 01.11.2023.

Afrika kıtasını bütün olarak gösteren bilinen en eski harita ise 1389 yılı tarihli Çin Kaynaklı Great Ming haritası olup harita 2002 yılında Güney Afrika’da sergilenmiştir.⁶⁰

Harita 2.2. Great Ming Afrika haritası, 1389.⁶¹

Bu harita kıtanın Avrupalılar tarafından keşfinden önce kıtayı bütün olarak gösteren ilk harita olmuş ve aynı zamanda bu harita Çin Halk Cumhuriyeti tarafından Afrika ile olan ilişkilerini diplomasi ve ikili ilişkilerinde araç olarak kullanılmıştır.⁶² 1456 tarihli El-İdrisi haritası İslam merkezli ve Afrika’yı gösteren ilk eser olup Sicilya kralı Roger II için çizilen Afro-centric El-İdrisi haritasında özellikle Mağrip bölgesi çok detaylı şekilde çizilmiştir.⁶³

⁶⁰ İnternet: Leithead, A. (2002). Africa’s Oldest Map Unveiled. **BBC**, Web: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/world/africa/2446907.stm>, Erişim tarihi: 01.11.2023.

⁶¹ İnternet: “Chinese map of Africa”, Web: https://www.researchgate.net/figure/Chinese-map-of-Africa_fig9_237143651, Erişim tarihi: 01.11.2023.

⁶² İnternet: Akin, A. (2016). “The “Da Ming Hunyi Tu”: Repurposing a Ming Map in Sino-African Diplomacy”. **Cross-Currents: East Asian History and Culture Review**, 21. Web: <https://escholarship.org/uc/item/5r17c7g0>, Erişim tarihi: 01.11.2023.

⁶³ Beckingham, C. F. (1997). “A history of Arab-Islamic geography (9th-16th century A. D.)”. **Journal of the Royal Asiatic Society**, 7(2), 293–295.

Harita 2.3. El-İdrisi Afrika haritası, 1456.⁶⁴

İtalyan Gastaldi tarafından 1561’de çizilen Afrika kıtası haritası Coğrafi Keşiflerden sonra tüccarların gezdiği ve keşfettiği yerler üzerine çizilmiştir. Bu harita diğer haritalardan farklı olarak kıyı kesimleri ve iç kesimler oldukça detaylı çizilmiş olup kıyılarına göre nispeten az bilgiye sahip olunan iç kısımlar hakkında yerel prensliklerden, krallardan ve bölge sakinlerinden bilgi edinilmiştir.⁶⁵

⁶⁴ İnternet: “Coğrafya hakkında 25 küresel gerçek”, Web: <https://www.fikriyat.com/galeri/kultur-sanat/cografya-hakkinda-25-kuresel-gercek>, Erişim tarihi: 01.11.2023.

⁶⁵ Sidiropoulos G., & Kalpakis D. (2014). “The Mountains of the Moon: A puzzle of the Ptolemaic Geography”. *Byzantina Symmeikta*, 24(1), 29–66.

Harita 2.4. Gastaldi Afrika haritası, 1561.⁶⁶

Sebastian Münster tarafından 1554 yılında yayınlanan harita da Gastaldi haritası gibi kıtanın göllerini, dağlarını, prenslik ve kabileleri gibi detaylarını içeren ve Afrika'yı neredeyse bütün olarak içeren ilk kapsamlı çalışma olmuştur.

Harita 2.5. Münster Afrika haritası, 1559.⁶⁷

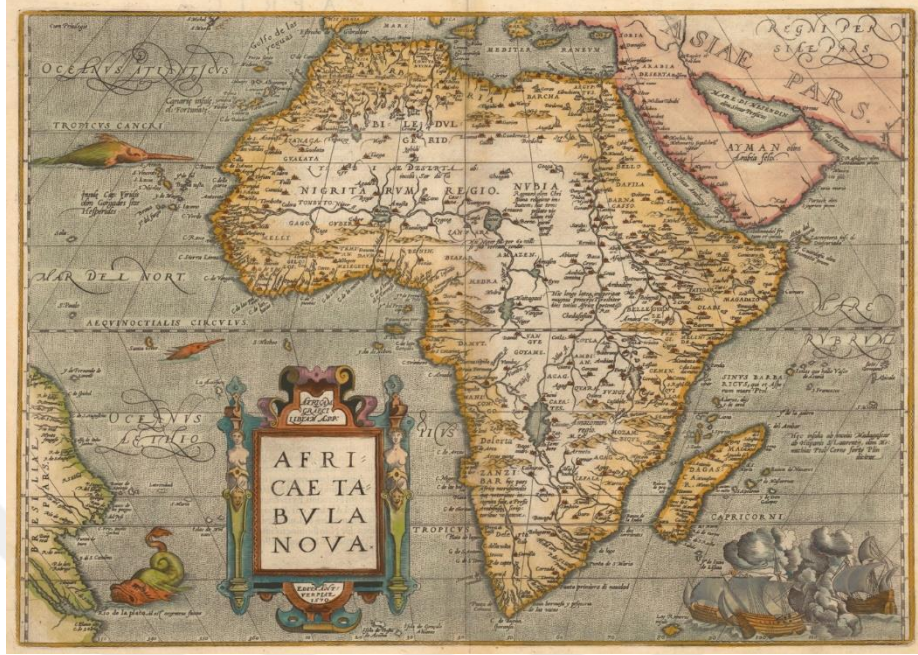
Roma ve Batlamyus kaynaklarının kullanıldığı haritada köpek kafalı adamlardan, tek gözlü insanlardan ve devasa tek ayaklarıyla kendilerini gölgeleyen tek bacaklı varlıklardan oluşan bir Afrika imgesi çizilse⁶⁸ de Gastaldi ve Münster tarafından yayınlanan haritaların en önemli özelliği aktif sömürgeciliğin henüz başlamadığı dönemlerde Afrika'yı detaylı şekilde çizmesi olmuştur. Abraham Ortelius tarafından 1584 yılında yayınlanan bir başka Afrika haritası zamanın en başarılı atlaslarından biri

⁶⁶ İnternet: "Libraries | Digital Collections", Web: <https://dc.library.northwestern.edu/items/a0984553-00ab-4a04-812f-5249e3a0a5ca>, Erişim tarihi: 01.11.2023.

⁶⁷ İnternet: "The earliest map of the Continent of Africa, with curious river routes", Web: <https://www.raremaps.com/gallery/detail/74060/first-modern-map-of-the-african-continent-africa-xxv-nova-munster>, Erişim tarihi: 01.11.2023.

⁶⁸ İnternet: "Sebastian Münster's Cosmographia", St John's College, University of Cambridge. Web: https://www.joh.cam.ac.uk/library/library_exhibitions/schoolresources/exploration/munster, Erişim tarihi: 01.11.2023.

olarak kabul edilmiş olup Afrika'nın özellikle nehirleri ve nehir çevresinde yerleşim yerleri haritada başarılı şekilde gösterilmiştir.⁶⁹

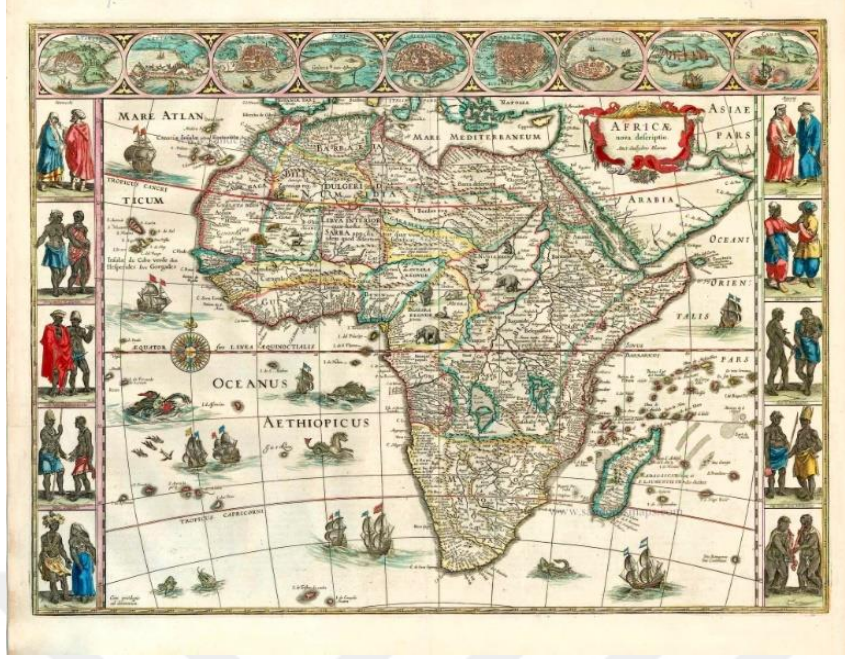
Harita 2.6. Ortelius Afrika haritası, 1584.⁷⁰

1644 yılında Willem Janszoon Blaeu tarafından yapılan harita çalışmasında o dönemki büyük ticaret limanlarından olan Tunus, Kahire, Mozambik ve Elmina gibi liman bölgeleri detaylı olarak çizilmiş ve Habeşistan (Etiyopya), Monomotapa (Güney Afrika) detaylı şekilde çizildiği gibi bu iki bölgenin krallıkları ve etnik unsurları da haritada yer almıştır.⁷¹

⁶⁹ İnternet: "Evolution of the Map of Africa". **Princeton University Library**, Web: library.princeton.edu/visual_materials/maps/websites/africa/maps-continent/continent.html, Erişim tarihi: 01.11.2023.

⁷⁰ İnternet: "Africa mapped: how Europe drew a continent", Web: <https://www.theguardian.com/news/datablog/gallery/2012/oct/02/africa-maps-history>, Erişim tarihi: 01.11.2023.

⁷¹ Evolution of the Map of Africa, a.g.m.

Harita 2.7. Blaeu Afrika haritası, 1644.⁷²

1710 yılında Herman Moll tarafından çizilen Afrika haritası sömürgecilik dönemine göz kırpan ilk harita olma özelliği göstermiştir. Bu haritada “Avrupalılar tarafından pek bilinmeyen” ülke olan Etiyopya’nın sınırları çok geniş gösterilmiş; tahıl, altın, fildişi ve köle ticareti yapılan kıyılar açıkça belirtilmiştir. Ayrıca bu harita kıtadaki İngiliz varlığını teşvik etmek ve vurgulamak amacıyla birkaç İngiliz kalesini ve Ümit Burnu’nu da içermiştir. ⁷³

Harita 2.8. Moll Afrika haritası, 1710.⁷⁴

⁷² İnternet: “Africa mapped: how Europe drew a continent”, a.g.m.

⁷³ Evolution of the Map of Africa, a.g.m.

⁷⁴ İnternet: “Africa mapped: how Europe drew a continent”, a.g.m.

1737 tarihli Johann Matthias Hase tarafından hazırlanan harita sömürge temelli harita yazımından dikkate değer bir çalışmayı ifadeyi etmiş ve bu haritanın orta kısımları “incognita – bilinmeyen” bölge olarak işaretlenmiş ve haritanın sol alt kısmında beyaz Avrupalı bir tüccara eğilip yalvaran siyah, yerel bir Afrikalı resmedilmiştir.⁷⁵

Harita 2.9. Hase Afrika haritası, 1737.⁷⁶

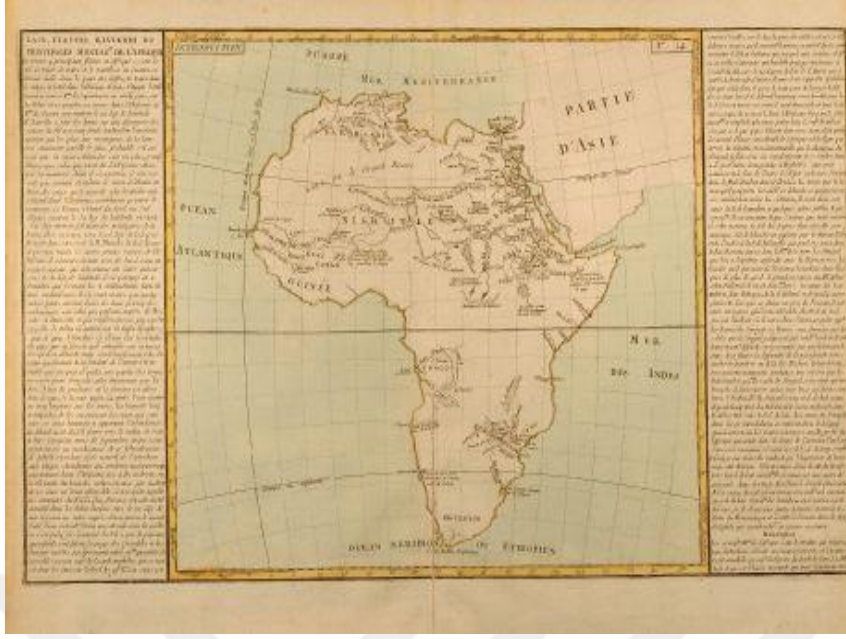
1787 tarihli Jean-Baptiste Louis Clouet haritasında artık Afrika’nın doğusu ve kuzeyi hariç pek çok bölgesi boş olarak nitelendirilmiş⁷⁷ ve bu haritada nehirler, nehirlerin akış yönleri ve geçtikleri coğrafyalar incelenmiştir. Nehirlere bu ve diğer haritalarda özen gösterilmesinin en önemli nedeni sömürgeciliğin ilk aşamasının nehirler üzerinden ilerlemesi olmuştur.⁷⁸

⁷⁵ Evolution of the Map of Africa, a.g.m.

⁷⁶ İnternet: “Africa mapped: how Europe drew a continent”, a.g.m.

⁷⁷ Evolution of the Map of Africa, a.g.m.

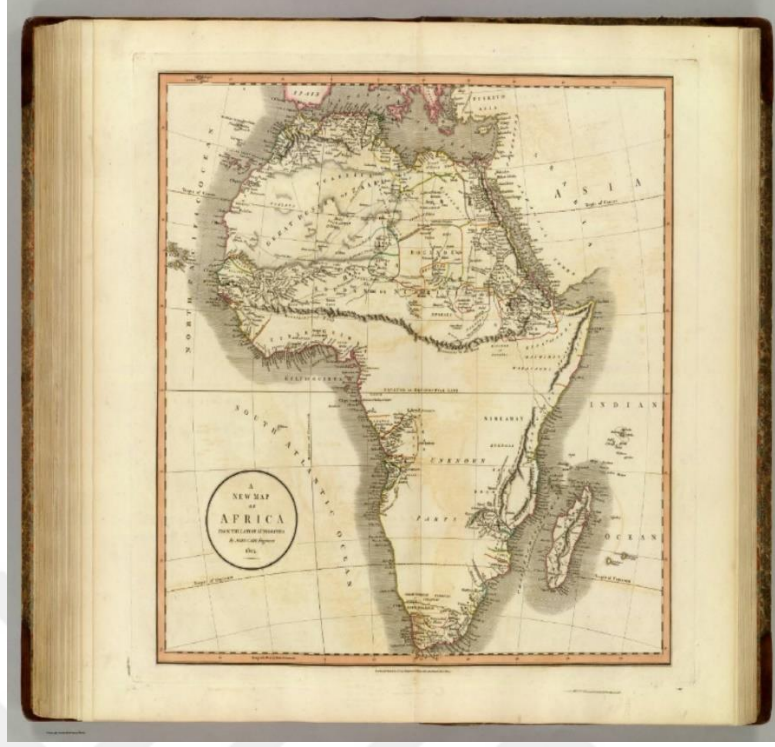
⁷⁸ Afrika Vakfı Temel Eğitim Programı, Dünya Tarihinde Afrika Dersi, Dr. Hatice Uğur Ders Notları, Erişim tarihi 25 Ekim 2023.

Harita 2.10. Clouet Afrika haritası, 1787.⁷⁹

1805 tarihli John Cary haritasında Sahra altı Afrika “unknown-bilinmeyen bölge” olarak ele alınmış ve Sahra çölü üzerinde bulunan tüm kervan yolları işaretlenmiştir. 1851 tarihli John Tallis haritası bir harita olmakla birlikte Afrika’ya dair sosyolojik değerlendirmeleri de içermiştir. 1805 tarihli Cary haritası ile arasında geçen sürede Cary’nin işaretlediği kervan yolları ile Sahra’yı geçen İngiliz kaşiflerin keşifleri ile Sahra Altı Afrika’ya dair daha fazla coğrafik işaret bu haritada gösterilmiştir. Harita üzerinde yer alan “Bölgenin altıda beşinden fazlası Avrupalı coğrafyacılar tarafından hâlâ bilinmiyor. Moon Dağları hakkında hiçbir şey bilmiyoruz. Ara sıra yeşil ve yaşanabilir noktalara sahip geniş kumlu atıklar Afrika’nın karakteristik özelliğidir. Hakkında kesin ve güvenilir bir bilgiye sahip olduğumuz başlıca akarsular Nil, Nijer, Joliba, Senegal, Gambiya, Kongo, Orange, Quilimane ve Haines’tir. Nil, Habeşistan’dan doğar ve Rosetta’dan Akdeniz’e girer. Nijer’in kaynağı Kong Dağları’ndadır ve 1.660 mil sonra Atlantik’e girer. Rotasını çizmek birçok İngiliz’in hayatına mal oldu. Yalnızca Afrika’nın bilinen bölgelerinde 150 dil konuşulmaktadır” yorumu bu haritanın sosyolojik analizinin de göstergesi durumundadır.

⁷⁹ İnternet: “Africa mapped: how Europe drew a continent”, a.g.m.

Harita 2.11. Cary Afrika haritası, 1805.⁸⁰

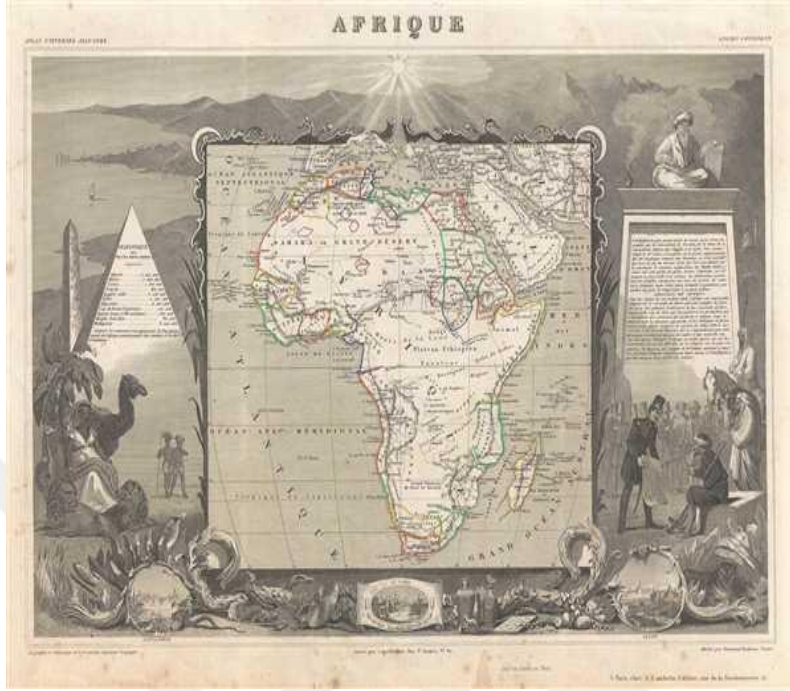
Harita 2.12. Tallis Afrika haritası, 1851.⁸¹

1852 tarihli Victor Levasseur haritası Fransız ekolü haritası olup fazla detaylı coğrafi işaretler içermemekle birlikte Fransız sömürgeciliğinin kültürel tasvirini ifade etmiş ve bu haritada henüz Fransız etkisi altına girmeye başlayan Cezayir'in çok mükemmel bir geleceği olacağına dair bir yazı, o dönem Afrika'sının bölgesel nüfus istatistikleri, bir Fransız subayının lokal Kuzey Afrikalı'ya verdiği teslimiyet belgesi çizilmiş olup

⁸⁰ İnternet: "Africa mapped: how Europe drew a continent", a.g.m.

⁸¹ İnternet: "Africa mapped: how Europe drew a continent", a.g.m.

Levasseur haritası özellikleri sebebiyle Fransız sömürgeciliğinin izlerini taşımakta olan bir harita olarak değerlendirilmiştir.

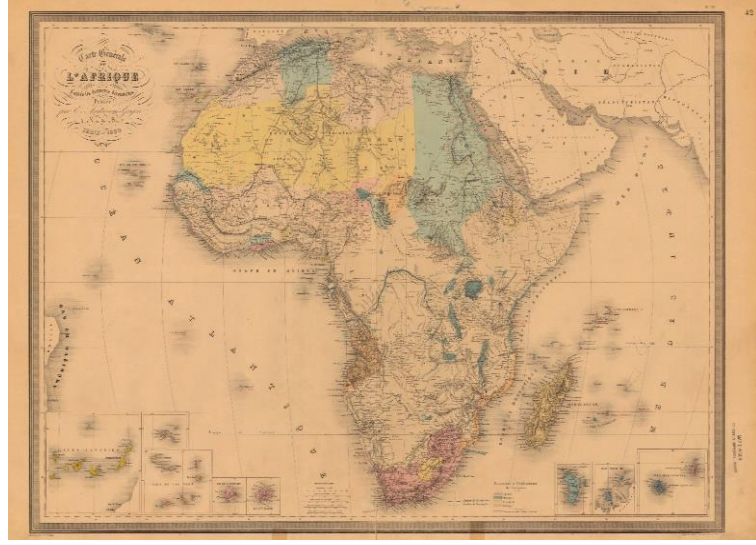

Harita 2.13. Levasseur Afrika haritası, 1852.⁸²

1856 ve 1880 yıllarında yayınlanan Andriveau-Goujon haritaları kıtanın batılı kaşiflerce nasıl keşfedildiğinin gösterilmesi açısından çok önemli iki harita olup David Livingstone (güney), Sir Richard Francis Burton ve John Hanning Speke (göl bölgesi) ve Henry Morton Stanley'nin (ortada) keşif gezilerinden elde edilen coğrafi kazanımlar, Avrupa etkisinin ve ilerleyişi 1880 tarihli haritada açıkça görülmüş ve 1880 haritasında Afrika'nın neredeyse tüm bölgeleri harita üzerinde detaylı şekilde işaretlenmiştir.⁸³

⁸² İnternet: "Africa mapped: how Europe drew a continent", a.g.m.

⁸³ Evolution of the Map of Africa, a.g.m.

Harita 2.14. Andriveau-Goujon Afrika haritası, 1880.⁸⁴

Afrika haritacılığı Afrika sömürgeciliğinin yıllar içerisinde nasıl geliştiği ve evrimleştiğini açıkça gösteren bir unsur olup 1500’lü yıllarda kıtanın büyük bir kısmının coğrafi özellikleri, yaşayan topluluklar, etnik unsurlar gibi özellikler bilinip haritalara işaretlenmişken keşiflerin ve gezilerin hızlandığı 1700’lü yıllarda kıtanın büyük bir kısmı bilinmez ve keşfedilmemiş olarak nitelendirilmiştir. 1800’lü yıllara gelindiğinde ise bilinmez olarak görülen kıta yeniden doldurulmaya başlanmıştır. Bu dönem sonraki yıllarda hızlanacak olan Afrika sömürgeciliğine temel oluşturmak adına haritacılığın ve kıtanın yeniden şekillendirilmesi dönemi olarak da ifade edilebilecek olup kıtanın bilinmezliğine yapılan vurgu Avrupalı yazarlarca da hicvedilmiş ve eleştirilecek bir husus olarak da değerlendirilmiştir. Ünlü Batılı yazarlardan Jonathan Swift Afrika’nın iç kısımlarına yönelik algıyı aşağıdaki ifade eleştirmiştir:⁸⁵

“Coğrafyacılar, Afrika haritalarında, vahşi resimlerle boşluklarını dolduruyoruz. Ve yaşanmaz inişler, şehir ihtiyacına göre filleri yerleştirin”.

Afrika haritalarının çizildiği dönemler Afrika’ya yönelik keşif faaliyetlerinin de sınırlarını çizmiştir. Afrika haritalarında Afrika’nın iç kısımlarının bilinemez olarak işaretlendiği dönemler sömürgecilerin kıyı bölgelerde ticari iş birlikleri oluşturdukları

⁸⁴ İnternet: “Africa mapped: how Europe drew a continent”, a.g.m.

⁸⁵ Sebastian Münster’s Cosmographia, a.g.m.

ve kölelik faaliyetlerinden öte gidemedikleri dönemlere rastlamıştır.⁸⁶ Sonraki yüzyılda Edward William Lane (Mansur Efendi) ve John Lewis Burdhardt (Şeyh İbrahim B. Abdullah) gibi kimi kaşiflerin Afrika'nın kuzeyinde halkın içine girip halka karışmaları neticesinde kıtanın bilinirliği artsa da bu dönemler henüz kıtanın iç bölgesine yeteri kadar inilemediği dönem olmuştur. 1800'lü yıllarda başlayan keşif dalgalarıyla hem haritalar netleşmiş hem de sömürgecilik tüm detaylarıyla şekillenmiştir.⁸⁷

Afrika'ya yönelik keşif faaliyetleri ile misyonerlik faaliyetleri de sömürgeciliğin kıtada yerleşmesinde aktif olarak kullanılan unsurlardan biri olmuştur. Kölelik karşıtı söylemlerle birlikte geliştirilen insani yardım konusu beraberinde dini misyonerlik faaliyetlerini doğurmuştur.⁸⁸ Misyonerlik faaliyetlerinin yoğunlaştığı dönem ve keşif faaliyetlerinin yoğunlaştığı dönem doğru orantılı olup 1800'lü yıllar pik yılları olmuştur.⁸⁹ Afrika'da bu dönemde oluşan misyonerlik ağı incelendiğinde Kuzey Afrika'daki Fransız Katolik ağı; Batı Afrika sahili boyunca İngiliz Protestan, Fransız Katolik, Amerikan Protestan ve Katolik ile Alman Protestan misyoner ağı; Afrika'nın güneyinin tamamı boyunca İngiliz, Alman, Amerikan Protestan misyoner ağının yoğunlukta olduğu görülmüştür.⁹⁰ İlk misyoner teşkilatlarından dikkate değer çalışmalara imza atanlar Londra Misyoner Cemiyeti, Kilise Misyoner Cemiyeti (Anglikan), Baptist Misyoner Cemiyeti, Amerikan Yabancı Misyonlar Komiserliği Kurulu, Basel Misyonu, Peres Blancs gibi misyoner⁹¹ gruplar olup misyonerlerin ve kaşiflerin sömürgeci devletlerle olan sıkı ilişkisi kıtanın sömürgeleştirilmesinin yolunu açmış; sömürgecilerin kıtaya ayak basması ile de sömürgeciliğin ekonomik ve kültürel sonuçları Pan-Afrikanist düşüncenin doğuşuna zemin hazırlamıştır.

Çalışmanın bir sonraki bölümünde Dünya Sistemleri Teorisi kapsamında Pan-Afrikanizm'i oluşturan unsurları incelenirken sömürgeciliğin ekonomik vurgusunun detaylandırması yapılacaktır.

⁸⁶ Kavas, A. (2006). "Afrika'da Sömürgeciliğin XIX. Yüzyılın İkinci Yarısına Kadar Kurulamamasında Osmanlı Devleti'nin Rolü, Yükselen Afrika ve Türkiye", **Tasam Yayınları**, 103-108.

⁸⁷ Aksoy, E. (2019). "Afrika'da Misyonerlik Çalışmaları ve Sömürgecilik". **AHBV Akdeniz Havzası ve Afrika Medeniyetleri Dergisi**, 1(1), 11-22.

⁸⁸ Koponen, J. (1993). "The Partition of Africa: A Scramble for a Mirage?", **Nordic Journal of African Studies** 2(1), 117-135.

⁸⁹ Aksoy, a.g.m., 2019.

⁹⁰ Kavas, A. (2004). "Afrika'da Misyonerleri Cemiyeti Beyaz Babalar (Peres Blancs)", **Milel ve Nihal** 1(2), 9-39.

⁹¹ Kavas, a.g.m., 2004.

2.3. Pan-Afrikanizm ve Dünya Sistemleri Teorisi

Pan-Afrikanizm olgusunun ortaya çıkışı Avrupa'nın Afrika kıtasını pazar haline getirişi ve sonrasında kıtanın tüm kaynaklarının Avrupa'nın öncülüğünde kıtadan çıkarılması sonucunda meydana gelmiştir. Wallerstein tarafından geliştirilen ve Avrupa'nın sürekli ekonomik gelişimini sağlamak adına global ve kapital bir dünya ekonomisi sistemini kurulmasına ön ayak olan ve global ve kapital dünya ekonomisinin sağlanması adına bu ülkelerin coğrafi yayılımını arttırmaları ve dolayısıyla mevcut siyasi sınırlarının ötesine geçmelerini ifade eden Dünya Sistemleri Teorisi, Pan-Afrika olgusunun temelini açıklamıştır. İmparatorluk dönemleri sonrasında oluşan yeni ekonomik, kapital sistemde farklı bölgeler arasında ilişkiler ve uluslararası iş birliği gerekmiş ve Wallerstein'in Dünya Sistemleri Teorisine göre bu iş birliği tüm dünya ülkelerinin merkez, yarı çevre, çevre ve dış olarak kategorize edileceği ekonomik ve politik sistemlere göre oluşmuştur.⁹²

Merkez bölgeler kapital dünya ekonomisinin temelini oluşturan, başlangıçta kuzeybatı Avrupa'yı temsil eden, güçlü merkezi hükümet sistemine, gelişmiş bürokratik araçlara, ekonomik üretim sermayesine sahip yüksek yaşam standartları ve teknoloji ile ilişkilendirilen, sanayileşmiş gelişmiş ülkeleri, çevre ülkeler merkezi hükümetin gücünden yoksun veya doğrudan farklı bir devlet tarafından konsolide edilen, muhtemelen güçlü hammadde kaynağına sahip ve iş gücü potansiyeli yüksek olan ülkeleri temsil etmiştir. Çevre ülkeler genellikle bir merkez ülke tarafından kontrol edilip merkez ile eşit olmayan ticari ilişkilere sahip ve merkez ile emek sömürsüne dayalı iş birliği yürütmüş, yarı çevre ise merkez ve çevre ülkeleri arasında bir noktada, kimi zaman gücü gerilen merkez ülke kimi zaman da kapital sistemde kendine yer bulmaya başlayan çevre ülke ile temsil edilmiştir ya da yarı çevre merkez ile çevre arasında tampon görevi gören ülkeler olmuştur. Yarı çevre ülkeler çevre ülkeler gibi merkez tarafından sömürülmüş veya çevre bölgelerin sömürücüleri olmuşlardır. Dış ülkeler ise kendi ekonomik sistemlerinden taviz vermeyip modern kapital dünya

⁹² İnternet: "A Summary of Immanuel Wallerstein", (1974) The Modern World System: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World Economy in the Sixteenth Century **New York: Academic Press**, Web: <https://resources.saylor.org/wwwresources/archived/site/wp-content/uploads/2012/12/HIST321-6.1.2-Summary-of-Wallerstein-on-World-System-Theory.pdf>, Erişim tarihi: 01.11.2023.

sisteminden kendini dışarıda tutmayı başaramamış ve kendi üretim araçları tüketimlerine yeten ülkeler olarak ifade edilmiştir.⁹³

Dünya sistemleri teorisinin odak noktası merkez bölgelerin çeşitli yöntemlerle çevre bölgeleri eşitsiz değişim araçları ile sömürmeleri olmuştur. Eşitsiz değişim ile çevre bölgelerin işçi sınıfından alınan pozitif değer merkez ülkelere aktarılmış ve bu sayede merkezde kapital tekel oluşturulmuş ve böylece merkezde sermaye birikimi meydana gelmiştir.⁹⁴ Eşit olmayan sermaye değişimi çevre ülkelerin kapitalist merkez ülkelere ucuz iş gücü ve hammadde kaynağı sağlaması ve zamanla çevre ülkenin merkez ülkeye tamamen tabi olması ile karakterize hale gelmiştir. Çevre ülkenin merkez ülkeye bağımlılığı bazı durumlarda merkez ülkeler arasında çekişme ve çatışma unsuru haline gelmiş ve avantajlı olan merkez ülke, ilgilendiği çevre ülkeye rekabetten başarılı çıkarak domine eder hale gelmiştir.⁹⁵

Batı Avrupa ve Kuzey Amerika ile temsil edilen merkez ülkeler kendi iç ekonomik süreçlerini tamamlamalarının ardından ekonomik genişlemelerini ve öz sermaye tekelleşmelerini sağlamak amacıyla dünyanın farklı bölgelerine yönelik arayışlara girişmiş ve bu arayışlar neticesinde Afrika, Güney Amerika ve Asya'da kümeleşerek kendi çevre ülkelerini oluşturmuştur. Gelişmiş Batı ülkelerinin domine etmeleri ile bu bölgede yaşayanlar kısa süre içerisinde ucuz iş gücü haline gelerek merkez ülkeler için üretmeye, üretim çıktılarından yararlanamamaya, topraklarını, kültürlerini ve değerlerini yitirmeye başlamıştır. Merkez batının çevrelediği çevre ülkeler koloniler halinde manipüle edilerek başka bölgelere taşınmış, insani olmayan şartlarda üretime zorlanmış ve nihayetinde sömürülmüştür.

Merkez batının etkisi altında kalan Afrika kıtasında çevre bölge haline geliş en saf ve acımasız hali ile tecrübe edilmiştir. Köle, iş gücü ve hammadde olarak uzun yıllar merkez ülkelere hizmet eden Afrika küreselleşmenin yaygınlaşması neticesinde kendi iç dinamiklerinin ve eşitsiz üretim unsuru olarak kullanıldığının farkına vararak bünyesinde birlik, beraberlik oluşturarak merkez ülkelerin boyunduruğundan

⁹³ Immanuel Wallerstein, “**Modern Dünya Sistemi 1**”, Yarın Yayıncılık, Yayın Tarihi: 01.05.2010 kitabından özetlenmiştir.

⁹⁴ İnternet: Petras, J. (1981). “Dependency and World System Theory: A Critique and New Directions”. **Latin American Perspectives**, 8(3/4), 148–55. Web: JSTOR, <http://www.jstor.org/stable/2633477>, Erişim tarihi: 02.11.2023.

⁹⁵ İnternet: Christofis, N. (2019). “World-Systems Theory”. Web: https://www.researchgate.net/publication/336588817_World-Systems_Theory, 4-5. Erişim Tarihi: 02.11.2023.

kurtulmak istemiş ve Pan-Afrikanist düşüncenin temelini oluşturmuştur. Dünya sistemleri teorisinden bakıldığında çevre ülkelerin bağımlılıktan kurtulmaları ve ekonomik kalkınmalarını sağlamalarının mümkün olduğu değerlendirildiğinde⁹⁶ Pan-Afrikanizm'in Afrika'nın sömürücü merkezin baskısından kurtulmasının bir aracı olarak geliştirilebilir bir model olarak ele alınabilmesi mümkündür.

2.4. Pan-Afrikanizm Sonrası Genel Bölgesel Eğilimler

Pan-Afrikanizm sonrası Afrika kıtasında iki ana akım üzerine bir eğilim meydana gelmiştir. Bu iki eğilim bütünleştirici ve birleştirici olarak çalışan milliyetçilik, diğeri de Afrika'ya özel şekillenen sosyalizmdir.

2.4.1. Afrika Milliyetçiliği

Pan-Afrikanizm'in kongreler ve yaratılan kamuoyu ile dünya çapında yankı bulmasıyla Afrika kıtası içerisinde doğmaya başlayan Afrika milliyetçilik akımı sonuçlarını göstermeye başlamıştır. Milliyetçilik akımının doğuşunda Pan-Afrikanist düşünce ile çağdaş ilerleyen Dünya Savaşları, Milletler Cemiyeti, misyoner kiliseleri de etkili olmuştur.⁹⁷ Milliyetçilik olgusunu Afrika'da pek çok faktör etkilemiş ve belirlemiş olsa da dünya çapında karşılık bulan Pan-Afrikanizm, kıtayı bütünleyebilmiş ve sömürü altında yaşamaya çalışan Afrika'ya alternatif bir düşünce zemini hazırlamış; alternatif düşünce zemini milliyetçilik de Afrika'nın bağımsızlığına giden yolu açan enerji olarak görülmüştür.⁹⁸ Hatta Pan-Afrikanizm veya Pan-Afrikanist milliyetçilik, ulus inşası mücadelesinde Afrika halklarının her türlü yabancı saldırı ve işgale karşı milliyetçi, birleşik mücadelesi ve direnişi olarak görülmüştür. Pan-Afrikan milliyetçiliğinin temel hedefi de tüm Afrika halklarının Afrika komünalizmi altında tamamen özgürleştirilmesi ve birleştirilmesi olarak yorumlanmıştır.⁹⁹

Afrika'daki milliyetçilik akımının zemini aslında Etiyopyalılar ile İtalyanlar arasındaki 1896 Adwa Muharebesi'nde Etiyopyalıların İtalyanları yenmesi ve Rhodes

⁹⁶ Christofis, a.g.m 2019, 5.

⁹⁷ İnternet: "African Nationalism and the Struggle for Freedom", Web: <https://www.pearsonhighered.com/assets/samplechapter/0/1/3/0/0130918431.pdf>, 153, Erişim tarihi: 02.11.2023.

⁹⁸ İnternet: Moyo, J. N. (2004). "Generational Shifts in African Politics: Prospects for a New Africa". **UCLA: James S. Coleman African Studies Center**. Web: <https://escholarship.org/uc/item/8q34g23p>, Erişim tarihi: 02.11.2023.

⁹⁹ Nantambu, K. (1998). "Pan-Africanism Versus Pan-African Nationalism: An Afrocentric Analysis", **Journal of Black Studies**, 28(5), 561-574.

yönetimindeki şirkete karşı savaşıyan Zimbabvelilerin galibiyeti esnasında atılmıştır.¹⁰⁰ Emperyalist sömürgeci güçlerin Afrika'ya hızlı bir şekilde girmesi ve kıtanın özellikle ekonomik yapısını değiştirmesi, köy ve kentler arasındaki dengenin bozulması, takas usulünün yerine paranın Afrika ekonomisine dahil olması milliyetçi temelin oluşmasını kolaylaştırmıştır. Avrupalı şirketlerin işçi arayışları ancak işçileri de maddi olarak yetersiz şartlarda çalıştırmaları ile ağır vergilerin bir araya gelmesi ile anti-sömürgeci, milliyetçi bir bilinç meydana gelmeye başlamıştır.¹⁰¹

Afrikanlı belli bir kesimin Batılı devletlerde eğitim görmesi, Batı kültürü altında gelişmesi Pan-Afrikanist düşünce ve Afrika milliyetçiliğini aynı oranda etkilemiştir. Bu kapsamda aydın Afrikalılar ve Afrika kökenliler hem batıdaki ülkelerde hem de Afrika kıtası içerisinde örgütlenmeye ve fikişel birlik oluşturmaya başlamıştır. Tohumu Afrika'dan ve batıya sürüklenmiş Afrikalılarca oluşturulan Afrikalılık kimliğine vurgu yapılan birlik olma fikri veya Pan-Afrikanizm kıtanın aydın kesimi tarafından da destek bulması ile milliyetçiliğin Afrika kıtasına özgün türü ortaya çıkmıştır. Burada vurgulanması gereken önemli bir husus Afrikalı aydınlar batılılarca kurulan düzende yer bulamamış, yüksek memuriyetlere getirilmemiştir. Bu durum eğitim seviyeleri yüksek aydınlarca sorgulanmış ve Afrika milliyetçiliği önemli oranda karşılık bulmuştur.¹⁰² Aydın kesimin oluşmasında etkisi reddedilemeyecek unsurlardan biri de misyonerlik faaliyetleri olmuştur. Misyonerlik okulları ile hem dini değerleri hem de batılı değerleri öğrenen aydınlar, emperyalizmin ne olduğunu sorgulamaya başladıklarında milliyetçilik fikrini oluşturmuştur.¹⁰³

Birinci ve İkinci Dünya Savaşları Afrika'da milliyetçilik olgusunun yerleşmesinde önemli bir rol oynamıştır. Birinci Dünya Savaşı esnasında yaklaşık 1 milyon, İkinci Dünya Savaşı esnasında yaklaşık 2 milyon Afrikalı ki yalnızca 700 bini İngilizler tarafından farklı cephelerde savaşmaları için askere alınmıştır. Savaşlar esnasında savaş teknikleri ve liderlik becerilerini geliştiren Afrikalı askerler özgürlük adına savaşırken özgür olmamanın zıtlığı ile yüzleşmişlerdir. Aynı sömürgecinin farklı bölgelerinden savaşa katılmak için bir araya gelen Afrikalılar bu sayede birbirlerini tanıma, ortak kimlik geliştirme yolunda önemli bir fırsat yakalamıştır. Beyaz

¹⁰⁰ Mahomva, a.g.m, 2013.

¹⁰¹ İnternet: Oran, B. (1973). "Kara Afrika'da Az Gelişmiş Ülke Milliyetçiliği". **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 28(03). Web: https://doi.org/10.1501/SBFder_0000001029, Erişim tarihi: 02.11.2023.

¹⁰² Oran, a.g.m, 1973.

¹⁰³ African Nationalism and the Struggle for Freedom, a.g.m.

Avrupalıların sömürgeleştirdikleri bölgelerde halka yönelik sistematik ve ağır ırk ayrımcılığı ve yerli halka karşı baskıcı tutumu Afrikalıların beyazlara yönelik “beyazlar yenilmez” algısı oluşmasına neden olmuştur. Ancak dünya savaşları ile beyazların da yenilebildiği görüldüğünde Afrikalıların beyaz üstünlüğüne yönelik algıları değişmeye başlamıştır. İki savaş arası dönemde başlamak üzere ve İkinci Dünya Savaşı esnasında Avrupalıların tüm kaynaklarını savaş için kullanmaları ve daha fazla kaynağa ihtiyaç duymaları Afrikalılardan daha fazla vergi alınmasına, Afrikalıların üretmek amaçlı daha çalışmak zorunda kalmaları kıta içinde ekonomik ve sosyal uyanışa sebep olması ile milliyetçi ve birleşmeci-bütünleşmeci düşünce beslenmiş, kapitalizm ve sömürgeci ekonomik anlayışa karşı psikolojik bir savaş başlamıştır. Yeni bir ekonomik anlayışın oluşması gerektiği düşüncesi doğmuş ve bu durum çalışmada daha detaylı incelenecek Afrika tipi sosyalist bir düşünce oluşmasına zemin hazırlamıştır.¹⁰⁴

Savaş dönemlerinin sona ermesinin ardından Pan-Afrikanist düşüncenin de dünya çapında yayılması ile 1944 yılında Brazzaville’de pek çok Afrikalı ‘ya Fransız vatandaşlığı verilmesi ve kişilerin eşit haklara sahip olduğu bildirisinin yayınlanması ile milliyetçilik akımının somut sonuçları alınmaya başlamıştır. Daha öncesinde Etiyopya kralı İtalyan işgalinin ardından yeniden tahta çıkmış ve Mısır’ın bağımsızlığı tanınmıştır. Devamındaki süreçte Eylül 1958’de Fransa’nın yaptığı referandumda özerk cumhuriyetler kurulmaya başlamıştır. 1956’da Kuzey Afrika’da NATO deniz ve hava üslerinin kullanım hakkının muhafazası hakkının sömürgecilerde kalması şartıyla Fas ve Tunus’a bağımsızlık verilmiştir. Libya bağımsız krallık ilan edilmiş, Gana bağımsız olmuştur. 1960 yıllara gelindiğinde Mısır, Libya, Sudan, Tunus, Fas, Gine, Gana ve Etiyopya Afrika’nın bağımsızlığına kavuşmuş ülkeleri durumunda olup Kamerun, Togoland, Nijerya ve İtalyan Somaliland’ına bağımsızlık sözü verilmiştir. Ancak sömürgeciliğin Afrika’daki kronikleşmiş varlığı, verilen sözlerin ve girişilen çabaların beyhudeliği kimi yerlerde sorunlu şekilde gelişmiştir. 1959 yılında Leopoldsville bugünkü Kinşasa kentinde Pan-Afrikanizm toplantısından dönen bir lideri dinlemek için toplanan kalabalığa sertçe müdahale edilmiş ve kitlesel tutuklamalar yapılmıştır. Olayın etkisi ile kalabalığa “gecikmeyecek ama çok da hızlı

¹⁰⁴ African Nationalism and the Struggle for Freedom, a.g.m.

olmayacak özgürlük” sözü verilmiş ancak çok sayıda kişinin öldürüp yaralandığı trajik bir sonuç engellenememiştir.¹⁰⁵

Afrika’daki milliyetçilik fikri pratikte kendini birleşme ve bütünleşme arzusu olarak göstermiş olup buradaki en önemli pay Pan-Afrikanist düşüncenin fitilinin 18.yy’da ateşlenmesi olmuş ve 1958’de Afrika Birliği’nin kurulması ve Tüm Afrika Halkları Konferansı’nın düzenlenmesi Afrika’daki özgürlükçü milliyetçiliğin en kapsamlı göstergesi olarak değerlendirilmiştir. Bu bütünleştirici ve milliyetçi tutum kendisini halk nezdinde göstermiş ve geniş çapta bir kamuoyu kıta genelinde oluşturmuştur. Cezayir’deki baskı Leopoldville’de gösterilere neden oluyor, Nyasaland’taki bir olay Akra’da ayaklanmalara yol açabiliyor duruma gelmiştir. Afrika’nın bütünleşmesine yardımcı olan milliyetçi bilinç her tür etnik ayrımı, kabile farklılıklarını ve dini farklılıkları devre dışı bırakabilmiştir. Bunun en önemli örnekleri Kenyalı Mau Mau* hareketinin lideri Tom Mboya’nın ülkenin Lou kabilesine mensup olup Kijkuyu kabilesi tarafından benimsenmiştir. Gana’nın ve Afrika kıtasının en önde gelen şahsiyetlerinden olan Nkrumah Gana’nın en baskın kabilesi Ashanti’den olmamakla birlikte tüm Afrika’ya hitap etmiştir. Fransız Ekvator Afrikası’ndaki Ubangi Shari’nin başbakanı Boganda, Afrika Birleşik Devletleri hayali kurmuş ve Afrika halkını ayıran yapay sınırlardan “Kaşiflerin hatalarından biz sorumlu değiliz”¹⁰⁶ diye bahsetmiştir. Nkrumah “Hepimiz Nijeryalı ve Ganalı olmadan önce Afrikalıydık. Umutlarımız, hayallerimiz, özlemlerimiz tektir”¹⁰⁷ diyerek milliyetçiliği birleştiricilik ve bütünleştiricilik olarak değerlendirmişlerdir. Ancak kimi ülkelerde milliyetçilik etnik temele dayandırılmış ve etnik milliyetçilik oluşturarak ileri dönemlerde ülkelerin etnik karmaşa ortamına sürüklenmesine de yol açmıştır.

Afrika’da Pan-Afrikanizm’den sonra gelişen milliyetçilik siyasi özgürlük ve hak mücadelesini temsil ettiği gibi bir yönü de ekonomik temellerde gelişmiştir. 1942’de Belçika Kongosu’ndaki Union Miniere işçileri, ücretlerinde yıllık ortalama 42 dolarlık bir artış istediklerinde, doksan işçi nedeniyle öldürülmüştür. Kenya’ya bir Afrikalı 100 adet ağaçtan daha fazlasına sahip olamamıştır. Güney Afrika’nın topraklarının %90’ı

¹⁰⁵ İnternet: Ali, S. A. (1959). “A Picture of African Nationalism”. **Pakistan Horizon**, 12(3), 252–262. Web: <http://www.jstor.org/stable/41392290>, Erişim tarihi: 03.11.2023.

¹⁰⁶ İnternet: Britannica, The Editors of Encyclopaedia. (2023) “Barthélemy Boganda”. **Encyclopedia Britannica**, Web: <https://www.britannica.com/biography/Barthelemy-Boganda>, Erişim tarihi: 03.11.2023.

¹⁰⁷ İnternet: Carmichael, S. (1970). “We Are All Africans”. **The Black Scholar**, 1(7), 15–19. <http://www.jstor.org/stable/41163456>, Erişim tarihi: 03.11.2023.

beyazlar için ayrılmıştır. Refah seviyesi olarak daha iyi şartlarda yaşamak isteyen Afrikalıların da milliyetçi, bütüncül bakış açılarında ekonomi kritik bir rol oynamıştır.

108

2.4.2. Afrika Sosyalizmi

Afrika sosyalizmi, Pan-Afrikanizm sonrası Afrika kıtasının genelinde yükselen bir diğer akım olmuştur. Afrika sosyalizmi kavramını oluşturmuş sosyalizm Avrupa sosyalizmini teorik olarak desteklemekle birlikte Afrika'ya özgü öğeleri de bünyesinde bulundurmuş ve bu anlamda Afrika sosyalizmini klasik sosyalizm kavramının dışında yer almıştır.

Klasik sosyalizm ile Afrika sosyalizmi arasında bazı kritik farklar bulunmakta olup sosyalizm, herkesi anlamlı bir şekilde kendini geliştirmeye ve topluma katkıda bulunmaya teşvik eden daha bireyci bir toplum için anlamlandırılmışken Afrika sosyalizmi, toplumda istenilen değişimi gerçekleştirmek için hep birlikte çalışılması gerektiğine inanılan daha kolektivist bir toplum için tasarlanmıştır. Klasik sosyalizmde diğerlerinin yararına olmak için topluluğa ekonomik olarak katkıda amaçlanmış ve üretim, kişisel kullanımdan ziyade kâr amaçlı görülmüş ve bu duruma bir örnek olarak Çin'deki insanlar, ülkelerine kendilerinin kullanabileceğinden daha fazla kâr getiren şeyler üretebilmekte iken Afrika sosyalist üretimi, kârdan ziyade kullanım için geliştirilmiştir. Örneğin; Kenya'daki insanlar, Ujamma döneminde kârdan çok kendilerine ve topluluklarına fayda sağlamak için üretmiştir. Afrika sosyalizmi, topluluğu bireylerden ziyade ailelerin ve geniş ailelerin birleşimi olarak görmüş ve Afrika sosyalist devletlerindeki hükümet, vatandaşlar arasında eşit fırsatlar sağlanmasına çok daha fazla odaklanmıştır. Afrika sosyalizmi, insanları servetlerine göre ayıran sınıfların olmadığı, komünal mülkiyet ve ırkçı olmayan toplumla tanımlanmıştır. Dünyayı, herkesin geniş ailenin bir parçası olduğu görüşüyle görmüş olup, insanların kapitalizm gibi zenginliklerine göre sınıflara ayrıldığı bir toplumu teşvik etmemiştir. Afrika sosyalizmi ve klasik sosyalizm, dünyanın nasıl olması gerektiğine dair benzer bir bakış açısıyla geliştirildikleri için daha ortak inançlara sahip ideolojiler olup her ikisi de eşitliği demokratik bir devletin anahtarı olarak görmüştür. Her ikisi de halkın her şeyden önce özgürlüğe sahip olması gerektiğini düşünmüştür.

¹⁰⁸ Ali, S. A, a.g.m., 1959.

Afrika sosyalizmi daha çok Afrikalılara dayanmakta iken sosyalizm Afrikalılara benzemeyen diğerleri için düşünülmüştür.¹⁰⁹

Afrika sosyalizmi 1945'te Manchester'da düzenlenen Pan-Afrika Kongresi'nde felsefe olarak belirlenen, 1950-60 yıllarda yoğunlaşan, özünde sömürgecilik ve emperyalizm karşıtı olan bir akım olarak değerlendirilmiş ve Afrika sosyalizminin popülerleşmesi dünya savaşlarının bitiminin ardından kalkınma ve tam bağımsızlık düşüncesi etrafında gelişmiş olup esas yankısı 1960'lı yıllardan sonra olmuştur. 1960'lı yıllarda sırayla bağımsız olan Afrika devletleri siyasi olarak bağımsız olmuş olsalar da gerçek bağımsızlığın ekonomik olarak da bağımsızlaşmaları geleceğini idrak etmiş ve tam bağımsızlık hedeflerine ekonomik bağımsızlığı da eklemiştir. Bağımsızlık Afrikalı devletler için sömürgeci batıdan kurtuluş olarak değerlendirilmiş olup batının değerlerinden, siyasi ve ekonomik modellemelerinden de uzak durmak istemiştir. Sovyetler Birliği'nin de sosyalist devrim ile çok kısa süre içerisinde hızlı kalkınması, sanayileşmesi ve hatta bir bakıma süper güç hale gelmesi Afrikalı liderlerin sosyalist düşünceye sıcak bakmasının bir başka nedeni olmuştur.¹¹⁰ Uluslararası sahnede eşit statü, hızlı ekonomik kalkınma, yoksulluğu düzeltmek, uyumlu, ırkçı olmayan, eşitlikçi, katılımcı bir sosyalist toplum ideali Afrika sosyalizmini meydana getiren unsurlardan olmuştur.¹¹¹

Afrika sosyalizminde esas hedef devlet eliyle yönlendirilen sektörler, Afrikalılık kimliğinin öne çıkarılması, Afrikalılık fikri gelişen toplumsal kalkınma ve eşit sosyal sınıflar olarak sistematize edilmiştir.¹¹² Afrika'nın kabile topluluğu yaşamının sosyal geçmişi, sosyalizmi yalnızca Afrika için doğal bir sonuç olarak ele almış, aynı zamanda sınıf mücadelesi teorisinin geçerliliğini de ardında bırakan bir düşünce olarak Afrika sosyalizmini Avrupa ve Batı sosyalizminden ayrı tutmuştur.¹¹³ Bu bağlamın dışında sosyalizm Afrika'ya uygun ve hatta Afrika'dan çıkma bir düşünce sistemi olarak değerlendirilmiştir. Halihazırda kendi kaderlerini tayin etmeye başlamış olan

¹⁰⁹ İnternet: "Difference Between Socialism and African Socialism". (2021). **ipl.org**, Web: www.ipl.org/essay/Socialism-And-African-Socialism-PKW3FCZ36JED6, Erişim tarihi: 03.11.2023.

¹¹⁰ İnternet: Thompsell, A. (2019). "Socialism in Africa and African Socialism". **ThoughtCo**, Web: thoughtco.com/socialism-in-africa-and-african-socialism-4031311, Erişim tarihi: 03.11.2023.

¹¹¹ İnternet: Lösch, D. (1990). "Socialism in Africa, Intereconomics", **Verlag Weltarchiv**, 25(6), 300-306, Web: <https://doi.org/10.1007/BF02928799>, Erişim tarihi: 03.11.2023.

¹¹² Lösch, a.g.m. 1990.

¹¹³ İnternet: Gregor, A. J. (1967). "African Socialism, Socialism and Fascism: An Appraisal". **The Review of Politics**, 29(3), 324-353. Web: <http://www.jstor.org/stable/1405760>, Erişim tarihi: 03.11.2023.

Afrikalı devletler, kıtasal birlik ve bütünleşme hareketi olan Pan-Afrikanist düşüncenin kıtada iyice yerleşmesiyle bireyci Batı yerine geleneksel- toplumcu Afrikalılığı kalkınma adımı olarak ele almış ve kıtanın geçmişinde özel mülkiyet kavramının olmayışı, takas usulünün yaygın oluşu, kabile yaşamının kıtada hâkim oluşu, kolektif tarımsal çıktının yoğunluğuna ve tabansal demokrasiye vurgu yaparak sosyalizmin Afrika'ya uygunluğunu vurgulamıştır.¹¹⁴ Afrika sosyalizmi ile Afrikalı devletler aynı zamanda kıtada yaygın olan etnik çeşitliliği de kontrol altına almak istemiş ve bu sayede ulusal birliğin önündeki tüm engelleri elimine etmeyi hedeflemiştir.¹¹⁵

Afrika sosyalizmi Afrikalı devletlerce idealist, pragmatist ve rasyonalist bakış açıları ile ele alınmıştır. İdealist bakış açısıyla Afrika sosyalizmi eşitlikçi, adil, sınıfsız, halk iradeli, insan haklarına saygılı, farklı etnik grupların bir arada yaşayabildiği ortaklaşa yaşam modeline karşılık gelmiştir. Bunun için Batı bireyciliği yerine toplumsal Afrikalılık vurgusu yapılmış ve halkın Afrikalılık kimliği ile bütünleşmesi hedeflenmiştir. Pragmatist bakış açısı ile Afrika sosyalizmi siyasi bağımsızlığı destekleyen ekonomik bağımsızlık, Batı ile mesafeyi koruyup Sovyetler ve Çin'den yardım almak, ulus inşa sürecini teşvik etmek ve yöneticileri meşrulaştırmak, halkı bütünleştirmek, disipline etmek ve otorite güvencesi sağlamak amacıyla değerlendirilmiştir. Bu süreçte özellikle Çin'den faizsiz krediler alınmış, demiryolu inşasında destek alınmıştır. Rasyonalist bakış açısıyla modern, eğitilmiş bir toplum yaratmak amacıyla halkın ve elitlerin eğitimi ve modernleştirilmesi olarak düşünülmüştür. Bunun için Etiyopya, Gine Bisu ve Mozambik'te okuma ve yazma projeleri yapılmış;¹¹⁶ entelektüeller aracılığı ile halka bilgilendirmeler yapılmış ve halkın eğitilmiş ve modern hale getirilmesi amaçlanmıştır.¹¹⁷

Afrika kıtasına kuşbakışı baktığımızda sosyalist bir yönetim anlayışı izleyen 15 ülke olup bu ülkeler de kendi aralarında üç grupta incelenebilecek sosyalist özellikler göstermiştir. Birinci grup ülkeler revizyonist sosyalist olarak da adlandırılan ilk dalga Afrika sosyalizmine ait erken bir aşamada barışçıl yollarla bağımsızlığını kazanan ve

¹¹⁴ Lösch, a.g.m. 1990.

¹¹⁵ İnternet: Warner, R. (1996). "Prospects for Communist Development in Sub-Saharan Africa", Web: <https://apps.dtic.mil/sti/tr/pdf/ADA303100.pdf>, 1, Erişim tarihi: 04.11.2023.

¹¹⁶ İnternet: "Africa Was Socialist, Too: A Contribution to the History of Contemporary Africa", (2021) Web: <https://elam.hypotheses.org/3388>, Erişim tarihi: 04.11.2023.

¹¹⁷ Lösch, a.g.m. 1990.

kısa bir süre sonra sosyalist yönelimi seçen ancak eski sömürgeci güçleriyle ilişkilerini koparmayan ve sosyalizmi idealist bakış açısı ile elen alan Senegal, Mali, Tanzanya, Zambiya, Gana gibi ülkeler olmuştur. İkinci grup, liderleri askeri darbelerle iktidara gelen ve büyük ölçüde pragmatik nedenlerle halk cumhuriyetlerini ilan edenlerden oluşmakta olup Kongo, Benin, Madagaskar, Somali ve Burkina Faso bu ülkelere örnek gösterilmiştir. Üçüncü grup ülkeler bir süre kurtuluş mücadelesi vermiş, bağımsızlıklarını daha zor kazanmış ülkeleri ve hükümetlerinin sosyalist yönelimi Moskova, Havana veya Pekin tarafından desteklenen Marksist-Leninist yönelimli kurtuluş hareketlerinin sonucunda ortaya çıkan Angola, Mozambik, Zimbabve ve Etiyopya gibi ülkeleri kapsamıştır.¹¹⁸ İkinci ve üçüncü grup ülkeler Afro-komünist olarak da nitelendirilmiş olup Afrika sosyalizminin Marksist-Leninist yöneline geçmesi ile şekillenen ülkeler olmuştur.¹¹⁹

Birinci grup ülkeler Afrika sosyalizminin kıtadaki en kapsamlı örneklerini sergilemiştir. Tanzanya'nın 1967'deki Arusha Deklarasyonu ile sosyalizmi beyan etmesi buna örnek olarak gösterilebilmektedir. TANU¹²⁰ (Tanganyika Afrika Ulusal Birliği) ve Tanzanya'nın ilk başkanı Julius Nyerere tarafından duyurulan deklarasyon ile eyalette fiili mesleği ne olursa olsun herkesin işçi olduğu ve tüm üretim araçlarının halk için kamulaştırılacağı belirtilmiştir. Ujamaa kavramı sosyal ve ekonomik kalkınma programının merkezini oluşturmakta ve bu konsept çerçevesinde köy ailelerinden oluşan gruplar, ortak fayda için ortak çiftliklerde birlikte çalışması söz konusu durumda olmuştur. Arusha Deklarasyonu tüm vatandaşlar arasındaki gelir eşitsizliğini azaltmayı ve kalkınma çabalarını kırsal alanlara kaydırmayı amaçlamış ve ülkenin yoksulluk ve baskıya karşı bir savaşa dahil olduğunu savunmuş olması ile kendi kendine yetebilen bir ekonomiyi hedeflemenin yanı sıra eğitim sisteminde de reform yapmıştır. Yaptığı en önemli değişiklikler, ortaöğretimden ziyade ilköğretime daha fazla ağırlık verilmesi, kitap bilgisinden çok pratik bilgiye önem verilmesi ve eğitimin daha çok tarımsal becerilere yönelik hale getirilmesi şeklinde gelişmiştir.¹²¹

¹¹⁸ Lösch, a.g.m. 1990.

¹¹⁹ İnternet: Keller, E. J. (2017). "Communism, Marxist-Leninism, and Socialism in Africa". **African Studies**. Web: <https://www.oxfordbibliographies.com/display/document/obo-9780199846733/obo-9780199846733-0193.xml>, Erişim tarihi: 04.11.2023.

¹²⁰ The Tanganyika African National Union.

¹²¹ Stren, R. (1997). "Changing the Rules: The Politics of Liberalization and the Urban Informal Economy in Tanzania Aili Mari Tripp" Berkeley: University of California Press, 1997, 260. **Canadian Journal of Political Science**, 30(3), 594–595. doi:10.1017/S0008423900016218

Deklarasyonun en önemli özelliği sosyalizm kavramını doğrudan bünyesinde bulundurması olmuştur. Ana üretim araçlarının ülkedeki çiftçilerin ve işçilerin kolektif mülkiyetine verileceği bir sosyalist program uygulamasını önerilmiştir. Hiçbir parti üyesinin birden fazla maaş almasına, birden fazla ev sahibi olmasına ya da herhangi bir kapitalist hisse senedine sahip olmasına izin verilmeyecek şeklinde bir kararlar yönetim eliti oluşması engellenmeye çalışılmış, bankalar kamulaştırılmış ve deklarasyonun ardından birçok çiftlik kolektifi ortaya çıkmıştır.¹²² Ujumaa ile sömürgecilikten kopmak için birliğin önemi ve geleneksel Afrika yaşamını Afrika sosyalizmi ile birleştirmenin önemi vurgulanmıştır.¹²³

Kıtadaki bir başka birinci grup sosyalist oluşum olan sol Pan-Afrikanist hareket olan Nkrumahizm adını Gana'nın ilk başkanı Kwame Nkrumah'tan almakta olup milliyetçi bağımsızlık hareketini sol ekonomik düşünceyle birleştirerek kıta için önemli bir akımı temsil etmiştir. Nkrumah kendi inanç sistemini “bağımsız ve emperyalizmden tamamen arınmış, kıtasal ölçekte örgütlenmiş, tek ve birleşik Afrika anlayışına dayanan, gücünü modern bilim ve teknoloji ile geleneksel Afrika kültüründen alan Yeni Afrika ideolojisi” olarak tanımlamıştır.¹²⁴ Bu ideolojiye göre, üretim araçlarının devlet mülkiyeti, tek partili demokrasi, sınıfsız bir ekonomik sistemin teşvik edilmesi ve Pan-Afrika birliği Afrika'nın kurtuluşu için gerekli olarak görülmüş ve ekonomi planlamasında sosyalist düşünce etkili olmuştur.¹²⁵

Afrika sosyalizminin Gana'daki yansımaları özel sektöre ait şirketlere kısıtlamalar getirilmesi, aynı zamanda hükümet kontrolündeki firmaların miktarını yavaş yavaş artırması stratejisi çerçevesinde ilerlemiştir. 1965'te ülkedeki sigorta sektörünün %50'si devlet kontrolü altına alınmış ve tüm banka mevduatlarının %60'ı devlet bankalarında saklanmaya başlanmıştır. Tüm endüstriyel üretimin tamamı ya devlet tarafından işletilen firmalar ya da önemli bir kısmı devletin kontrol ettiği firmalar tarafından üretilmiş olup bu oran ülkenin toplam ithalatının %35'ine denk gelmiştir.¹²⁶

¹²² İnternet: “Arusha Declaration”. Oxford Reference. Web: <https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110803095427364>, Erişim tarihi: 04.11.2023.

¹²³ Nyerere, J. (1968). “Ujamaa - Essays on Socialism”. London, 12.

¹²⁴ Wilczynski, J. (1981). “An Encyclopedic Dictionary of Marxism, Socialism and Communism”. **The Macmillan Press**, 245.

¹²⁵ Smith, C. C. (1991). “Nkrumaism as Utopianism”. **Utopian Studies**. 1 (3): 31–36.

¹²⁶ Esseks, J. D. (1971). “Political Independence and Economic Decolonization: the Case of Ghana Under Nkrumah”. **Western Political Quarterly**, 24(1), 59-64. Erişim Tarihi: 05.11.2023.

Aynı dönemde devlete ait çiftliklerin sayısı 105'e çıkarılmış, hükümet tarafından finanse edilen Gana Ulusal Ticaret Şirketi kurulmuş ve en büyük ithalatçı haline getirilmiştir. Hükümet yeni Yedi Yıllık Kalkınma Planını açıklamış, tarımı çeşitlendirmek, sanayiye geliştirmek ve sosyal hizmetleri genişletmek için ülke ekonomisine yaklaşık 2,24 milyar dolarlık bir girişim yapılması öngörülmüştür.¹²⁷

Nkrumah'ın sosyalizmi doğu bloku ülkelerle iyi ilişkiler kurmasını sağlamış ve bağımsızlık sonrası ilk dönemlerde imzalanan altmış üç yabancı anlaşmadan kırk dördünün Doğu Avrupa ülkeleriyle ticaret, ödemeler ve bilimsel, teknik ve kültürel iş birliği çerçevesinde imzalanmış olup Çin ve Yugoslavya ile de imzalanan anlaşmalar olmuştur.¹²⁸

Afrika kıtasındaki bir başka birinci grup sosyalist akım olan Senegal ve Léopold Sédar Senghor örneğinde diğer Afrika sosyalizmi akımlarından biraz farklı bir yapı görülmüş olması mümkündür. Kıta genelinde sosyalist eğilimlerin büyük bir kısmı anti-sömürge ve anti-kapitalizm çerçevesinde büyüüp gelişirken Senegal'in sosyalizmi Marksist düşünceyi kısmen reddetmiş ve Avrupa'nın temel değerlerine açık bir sosyalist düşünce beyan etmiştir. Senghor'un sosyalist bakışı eşitsizlik vurgusu içerisinde yerel değerlerin güçlü yönlerine dayanan ancak modern Avrupa düşüncesine de açık bir kültür oluşturma üzerine şekillenmiştir.¹²⁹ Senghor, Fransız hükümetiyle yakın iş birliğini sürdürmüş, Fransız danışmanların ve şirketlerinin, hükümet ve eğitim görevlerinde olmak üzere Senegal'de kalmasına izin vermiştir.¹³⁰ Sömürgeci devletlerin ülkelerden bağımsızlık sonrası çekilmelerinin kamu sektöründe ciddi aksamalara neden olduğu göz önünde bulundurulduğunda Senegal'in bu şekilde ılımlı bir ilişki kurması pragmatist bir çerçevede değerlendirilmiştir. Klasik sosyalizmin sanayiye yönelik vurgusunun eleştirildiği¹³¹ Afrika sosyalizmine yönelik bu bakış açısında tarımsal alanın güçlülüğü önemsenmiş ve tarımsal kooperatifler kurulmuş,

¹²⁷ İnternet: "Nkrumah Continuing His Drive For a One-Party Socialist State", (1964), Web: <https://www.nytimes.com/1964/01/20/archives/nkrumah-continuing-his-drive-for-a-oneparty-socialist-state.html>, Erişim tarihi: 05.11.2023.

¹²⁸ Akyeampong, E. (2018). "African socialism; or, The Search for an Indigenous Model of Economic Development", *Economic History of Developing Regions*, 33(1), 69–87. Erişim Tarihi: 05.11.2023.

¹²⁹ Vaillant, J. G. (2002). "Homage to Léopold Sédar Senghor: 1906-2001". *Research in African Literatures*, 33(4), 17–24.

¹³⁰ Hymans, J. (1991). "Review of Black, French, and African: A Life of Leopold Sedar Senghor, by J. G. Vaillant". *The International Journal of African Historical Studies*, 24(2), 413–416.

¹³¹ Azenabor, G. (2009). "Socialism as an African Social and Political Philosophy: Senghor's Paradigm", *LWATI: A Journal of Contemporary Research*, 6(2), 261-276.

bireylere değil kooperatiflere krediler verilmiş, çiftçiye makine ve alet, tohum ve gübre ve teknik uzmanlar sağlanmış, hükümetin kooperatiflerden sabit fiyatlarla mahsul satın alması ve bunların doğrudan ihracatçılara ve işleme endüstrilerine satışı yapılmış, köylülerin kronik borçlarını hafifletmek amacıyla elite tüccar kesimine karşı önlemler alınmıştır. Kamu sektöründe çalışanların sayısı artırılmış ancak kamudaki ayrıcalıklar kaldırılmaya çalışılmıştır. Resmi araçlar yalnızca kamuya özel amaçlarla kullanılacak, ücretsiz konutlar planlanmıştır. Köy-kent uyumsuzluğunun giderilmesi adına yerel komiteler kurulmuş yerel katılımın artırılması desteklenmiştir.¹³²

Birinci grupta incelenen ülkeler daha çok Afrika’da sosyalizm ile anılmış olup ikinci ve üçüncü grup ülkeler Afro-komünist olarak değerlendirilmiştir. Afro-komünist veya Afro-Marksist olarak da adlandırabilecek olan ikinci ve üçüncü grup ülkeler Sovyetler Birliği ve Küba gibi Komünist Parti liderliğindeki hükümetlerle bağlantılar yoluyla desteklenen Marksist tarzdaki sosyal ve ekonomik kalkınma modellerinin benimseyen ve tipik olarak tek partili bir devlet içinde merkezi siyasi karar alma, ekonomik kolektifleştirme veya üretken mülkiyet ve endüstrinin millileştirilmesi ve genellikle etnik azınlıkların kültürlerine bakılmaksızın, iktidardakiler tarafından ulusal kültürün yönlendirilmesiyle karakterize edilmiştir.¹³³ Afro-komünizm veya Afro-Marksizm Afrika sosyalizminin bir uygulama türü olup sömürgeciliğe karşı bağımsızlıklarını yeni kazanan veya bir tür kurtuluş mücadelesi vermiş olan ülkelere yönetim türü olarak uygulanmıştır. İlmli sosyalist rejimi uygulayan birincil grup sosyalist Afrika ülkelerinin aksine Afro-Marksist olarak değerlendirilen Angola, Mozambik, Gine Bissau gibi ikincil ve üçüncül grup ülkelere bu ideolojinin uygulandığı komünist düşünceye sahip entelektüellerin sömürgecilik karşıtı milliyetçi çıkışları ve ardından Angola Halk Kurtuluş Hareketi (MPLA) ve Mozambik Kurtuluş Cephesi (FRELIMO) komünist partilerinin etkinliği ile olmuştur. Kongo, Benin, Madagaskar, Etiyopya gibi yerlerde ise bu ideolojini yönetime gelişi askeri darbe veya silahlı yollarla olmuştur.

134

¹³² Walter, A. E. Skurnik. (1965). “Léopold Sédar Senghor and African Socialism”. **The Journal of Modern African Studies**, 3(3), 349–369.

¹³³ İnternet: “Afro-Marxism, Political Science Research” Web: <https://political-science.iresearchnet.com/african-politics/afro-marxism/>, Erişim tarihi: 05.11.2023.

¹³⁴ Chabal, P. (1983). “Review of Afrocommunism, by D. Ottaway & M. Ottaway”. **Canadian Journal of African Studies** / *Revue Canadienne Des Études Africaines*, 17(3), 587–589.

Afro-Marksist ülkeler her ne kadar sömürgecilik karşıtı, komünist görüşlü liderler ve askeri yönetimle idare olunmuşsa da pragmatik düşünüp eski sömürgecileriyle de olan ilişkilerine kimi zaman devam etmiştir. Demokratik Kongo Cumhuriyeti Afrika sosyalizmini uygulayan ikinci grup ülkelerden olup Afrika'daki Sovyetlerin dağılışına kadar Marksist-Leninist ve pragmatist devletlerden biri olmuştur. DKC, 1969 yılında Marien Ngouabi sosyalist tarafından sosyalist bir Halk Cumhuriyeti olarak ilan edilmiştir. Yönetim Brazzaville'de güçlü bir şekilde merkezileşmiş ve önceki cumhuriyetin ulusal meclisinin kaldırılmasının ardından ana hükümet görevleri Kongo İşçi Partisi (PCT) kadroları tarafından devralınmıştır. Marksist-Leninist PCT, tarihleri arasında başkentte kurucu bir kongre düzenleyerek yeni devletin tek partisi olmuş ve sonraki yıllarda üretim araçlarının millileştirilmesi gibi bir dizi komünist politikayı daha uygulamaya koymuştur.¹³⁵ Soğuk Savaş döneminin diğer Afrika komünist devletleri gibi Kongo Halk Cumhuriyeti de Sovyetler Birliği ile yakın bağlar paylaşmış ve aynı zamanda Fransa ile yakın ilişkilerini de sürdürmüştür. Marksist-Leninist devrimden sonra açık denizdeki petrol işletmeciliği ve ülkenin madencilik ve ormancılık endüstrilerinin çoğu büyük ölçüde Fransız şirketleri tarafından kontrol edilmiş ve Fransa, Kongo'nun ana dış yardım kaynağı olmaya devam etmiştir. Sovyet etkisi çoğunlukla silahlı kuvvetler ve güvenlik aygıtlarıyla sınırlı kalmış olup Çin arasındaki ilişkiler çoğunlukla altyapı projeleri alanında yer almıştır. Bunun yanı sıra devrimin ardından Kongolu subaylar Sovyet askeri akademilerinde eğitim görmüş ve bir kısım Sovyet subayı Kongo'da görev yapmıştır. Ayrıca Kübalı ve Doğu Alman askeri danışmanları da Kongo'da görev almış ve iç güvenlik güçleri Sovyet danışmanları tarafından yönetilmiş olup Fransa ve Doğu Bloku arasında denge gözetilmiştir.¹³⁶ Bu açıdan bakıldığında Kongo'da pragmatist, Afro-Marksist rejimi destekleyen önemli bir unsur olarak göze çarpmaktadır.

Afrika sosyalizmini uygulayan üçüncü grup ülkelerden olan Etiyopya, doğrudan sömürge himayesine girmemiş olmasını sömürgeci güçlere karşı vermiş olduğu mücadelelere borçlu olan ve Afrika sosyalizmi ile tanışmış olan bir başka ülke olmuştur. Etiyopya'yı bu çalışma için önemli kılan hususlardan biri direkt olarak

¹³⁵ İnternet: "Republique Populaire Du Congo, Ordonnance N° 40-69'du 31 décembre 1969", Portant Promulgation de la Constitution de la République Populaire du Congo", Web: <https://courconstitutionnelle.cg/constitutionsanterieures/Constitution-du-30-decembre-1969.pdf>, Erişim tarihi: 05.11.2023.

¹³⁶ Warner, a.g.m, 1996, 7.

sömürgeleştirilmemesi ve bağımsızlık hareketlerinin ardından sömürgeleştirilmiş diğer Afrika ülkeleri gibi sosyalizmi uygulamış olmasıdır. Üç grupta incelenen Afrika'nın sosyalist ülkelerinin özelliklerini göz önüne alındığında üçüncü grup ülkelerin ya kurtuluş mücadelesi verdikleri ya Doğu Bloku başkentlerince destekledikleri ya da hemen bağımsızlıklarını kazanamadıkları değerlendirilmiştir. Bu kapsamda Etiyopya hem kurtuluş mücadelesi vermiş hem de Doğu Bloku başkentleri tarafından sosyalist yönetim için desteklenmiştir. Bu çalışmanın ana konusu olması sebebiyle Etiyopya sosyalizmi, Etiyopya'nın Pan-Afrikanist yolculuğu ayrı bir başlıkta ele alınıp geniş bir kapsamda değerlendirilerek ülkenin hem ülkenin bu kavramlara nasıl baktığı ve bu kavramlardan nasıl etkilendiği incelenecek hem de ülkenin bu kavramlara giden süreçteki siyasi tarihine genel bir bakış atılarak ülke hakkında daha net bir çerçeve oluşturulması sağlanmaya çalışılacaktır.

2.5. Etiyopya ve Pan-Afrikanizm

Doğrudan sömürgeleştirilmemiş bir Afrika ülkesi olan Etiyopya'nın Pan-Afrikanizm'e bakışı ülkenin bütünleşik Afrika'ya ve sömürgecilik sonrası sisteme nasıl baktığını anlamak adına önemlidir.

Etiyopya'nın Pan-Afrikanizm ile tanışıp bu fikri benimsemesi imparator IV.Yohannes döneminde başlamıştır ki önceki imparatorlar kıtayı genel olarak merak etseler de hanedanlık fikri veya kibri onları tam manasıyla kıtanın geri kalanının dertlerinden uzak tutmuştur.¹³⁷ Etiyopya ve Sudan arasında 19.yy'ın sonlarında başlayıp aynı zamanda İtalyan baskısının arttığı dönemde Sudan ve Etiyopya arasında diyalog çağrısı yapılarak iki ülkenin emperyal işgale karşı birleşmesi ile Etiyopya'da Pan-Afrika düşüncesinin tohumu atılmıştır. Bu uzlaşmayı takip eden yıllarda Pan-Afrika düşüncesi daha çok Etiyopya'yı ziyaret eden Afrika diaspora ve yurtdışında eğitim görüp ülkesine dönen Etiyopyalı öğrenci ve düşünürler arasından yankı bulmuşsa da gerçek anlamda birleştirici bir düşünce yönetim unsurlarına henüz sirayet etmemiştir. Etiyopya'nın doğrudan sömürgeleştirilmemesini sağlayan ve Pan-Afrika'nın küresel sömürgeciliğe karşı en büyük zaferi olarak görülen Adwa Zaferi (1896) hem Pan-Afrikanist düşünürlerin dikkatini çekmiş hem de ülke içerisinde Afrika'nın birleşmesi ve bütünleşmesi adına köklü fikir doğmaya başlamıştır. Adwa Savaşı sonrasında

¹³⁷ Blanc, H. (1970). "A Narrative of Captivity in Abyssinia with Some Account of the Late Emperor Theodore , His Country and People", London, 133.

Benito Sylvain, William Henry Ellis gibi Pan-Afrika düşünürleri, Afrikalı diaspora Etiyopya'yı ziyaret etmiştir.¹³⁸ Sylvain'in Etiyopya'yı ziyareti esnasında yönetimde olan İmparator Menilek Sylvain'i takdir etmiş, onu en iyi şekilde misafir etmiş ve onu hanedanlık haçı ile onurlandırmış ve kendi ırkından biri olarak görmüştür.¹³⁹ Bu dönem Etiyopya'da Yohannes ile başlayıp Pan-Afrika içgüdüsünün somutlaşmasına ve sonrasında ülkede Pan-Afrikanist zeminin yerleşmesine imkan tanıyan bir dönem olmuştur.

Etiyopya'nın Pan-Afrikanizm'e gerçek yaklaşımı İtalya'nın ülkeyi işgal ettiği 1935 yılı sonrasına denk gelmiştir. Afrika'nın diğer bölgeleri gibi emperyal sömürgecilik tehlikesi ile karşılaşan Etiyopya'da baskı ve direnişin yarattığı psikolojik unsur ülkeyi Afrika'nın kalanı ve Afrika diasporası ile sıkı ilişkiler baş göstermeye başlamıştır. Bu dönemde batıda eğitim gören Etiyopyalı öğrencilerin çok büyük bir kısmı eğitimleri biter bitmez ülkelerine dönmekte ve vatanseverlik ve bağımsızlık duygusunu etrafındakilere aşılamıştır. İtalyan işgali esnasında bu eğitilmiş kesim cephede aktif rol alarak İtalyan baskısının dağıtılmasında çok önemli roller üstlenmiştir. Bunların bir kısmı savaş esnasında Kenya'ya sığınmış ve düşüncelerini ve fikirlerini diğer Afrika ülkelerinde yayma fırsatı bulmuştur.¹⁴⁰

1941 yılında İtalyanların Doğu Afrika'dan çekilmesi ancak İtalya'nın bölgeden ayrılmasına yardımcı olan İngiliz kuvvetlerin çekilmeyip Etiyopya'nın işgal altındaki düşman olarak nitelendirilip Kenya'da konuşlanan İngiliz Doğu Afrika Askeri Komutanlığı'na bağlanması ile ülkenin gayri resmi olarak sömürge haline getirilmesi Afrikalılık düşüncesi çerçevesinde, sömürgecilik karşıtı milli bir bilinç oluşmasını sağlamıştır.¹⁴¹ Bunu 1944 yılında İngiltere'nin Ogedan ve Eritre bölgesi hariç Etiyopya'dan çekilmesi izlemişse de halihazırda önceden Etiyopya'ya ait olan iki bölgenin durumu ülke içerisinde huzursuzluk yaratmış ve birlik bilincini zedelemiştir. Aynı dönemde Mısır'ın bağımsızlığı ile doğan Pan-Arap düşüncesinin Müslüman Ogedan ve Eritre unsurlarını etkilemesi ve Etiyopya'nın Nil Nehri üzerine yapılan

¹³⁸ Gebrekidan, F. (2012). "From Adwa to OAU: Ethiopia and the Politics of Pan-Africanism, 1896-1963". *International Journal of Ethiopian Studies*, 6(1/2), 71-86.

¹³⁹ Bekele, S. (1988). "Review of Empress Taytu and Menelik II: Ethiopia, 1883-1910, by C. Prouty". *Journal of Ethiopian Studies*, 21, 187-193.

¹⁴⁰ Wilkin, D. (1980). "Refugees and British Administrative Policy in Northern Kenya, 1936-1938", *African Affairs*, 79(317), 510-530.

¹⁴¹ Gebrekidan, a.g.m, 2012.

görüşmelerde Mısır tarafından dikkate alınmaması¹⁴² zedelenen bilincin daha da bütünleşme düşünceleri yönünde radikalize olmasını sağlamıştır. Pan-Afrika düşüncesi Etiyopya yönetiminde ve entelektüelleri tarafından tam da bu dönem gerçek karşılığına ulaşmıştır. Kıta içerisinde kendine yeterli desteği bulmak ve Adwa Savaşı akabinde yurtdışında oluşan Etiyopya yanlısı atmosferi kıta içi dengelerde kullanmak isteyen Etiyopya, Yohannes ile başlayan yüzyıllık Pan-Afrika düşüncesini pratikte arzulamıştır. Bu süreçte Etiyopya, Kenya’da bağımsızlık yanlısı ve sömürgecilik karşıtı bir hareket olan Mau Mau hareketine destek vermiş ve Güney Afrika’daki Apartheid rejimine karşı Uluslararası Adalet Divanı’na başvuruda bulunmuştur.¹⁴³ Etiyopya, Nkrumah önderliğinde düzenlenen Bağımsız Afrika Devletleri Konferansı ve Tüm Afrika Halkları Konferansı’na katılmış ve Afrika kıtasının bütünleşmesine yönelik organizasyonlarda yer bulmuştur. Bununla yetinmeyen Etiyopya 1963 yılında Afrika Birliği Örgütü’nün kurulmasına öncülük ederek Pan-Afrikanizm’in resmi olarak kıtada tezahür etmesinde önemli rol oynamıştır.¹⁴⁴ Bu süreçte Etiyopya’yı yöneten Haile Selassie hem ülkesini Pan-Afrikanizm başkenti haline getirmiş hem kıtada kendine dost ülkeler edinmiş hem de Afrika Birliği Örgütü’nün ilk başkanı olarak edindiği pozisyon ile bir kahraman olarak anılmıştır.¹⁴⁵

Etiyopya’nın Pan-Afrikanist yolculuğunun bir noktada sömürgecilik tehdidi karşısında geliştirdiği öz milliyetçilik duygusu etrafında geliştiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Zira nasıl Etiyopya bir noktada Pan-Afrikanist düşüncüyü kıta içinde denge politikası olarak kullanıp kıtada birlik ve bütünlük oluşmasına öncülük ettiyse Pan-Afrikanizm de Etiyopya’nın geliştirdiği milli bilinci ile hareket edip Adwa Muharebesi’nde ve İtalyan işgali esnasında takındığı emperyal karşıtı tutumdan beslenmiştir. Yine görüleceği üzere doğrudan sömürgeleştirilmeyen Etiyopya kendini kıtasal -Afrikasal- hareketlerden ayrı tutamamış, sömürgeciliğin ertesinde doğan milliyetçi hareketlere bir noktada öncülük etmiş bir noktada da bu hareketten etkilenmiştir. Bu noktada doğrudan sömürgeleştirilmeyen Etiyopya,

¹⁴² Ahmed, H. (2004). “Review of The Cross and the River: Ethiopia, Egypt, and the Nile, by H. Erlich”. **Journal of Islamic Studies**, 15(1), 100–107.

¹⁴³ Gross, E. A. (1966). “The South West Africa Case: What Happened?” **Foreign Affairs**, 45(1), 36–48.

¹⁴⁴ Gebrekidan, a.g.m, 2012.

¹⁴⁵ İnternet: Jaeger, A. (2021), “Haile Selassie I: Machiavellian ruler, hero of pan-Africanism”, **PAM**, Web: <https://pan-african-music.com/en/haile-selassie-i-machiavellian-ruler-hero-of-pan-africanism/>, Erişim tarihi: 02.11.2023.

sömürgeleştirilmiş diğer Afrika ülkeleri gibi Afrika'nın kaderinden kendini uzak tutamamıştır.

2.6. Etiyopya'da Sosyalizm

Etiyopya, Afrika kıtasının siyasal atmosferi içerisinde kendisine has özellikleri barındıran bir ülke olup sömürgecilik geçmişine sahip olmaması açısından değerlendirilse de Etiyopya'nın Afrika'nın geri kalanıyla özdeşliklere sahip olduğu noktalardan bir tanesi de Pan-Afrikacı düşünceyle tohumu atılıp bağımsızlaşma süreci ile başlayan sosyalist-komünist akıma maruz kalması olmuştur. Bu açıdan değerlendirildiğinde Etiyopya hiç sömürgeleşmemiş olsa da sömürgeciliğin kıtadaki görünen hakimiyetinin bitişinin ardından doğan akımlardan kendini ayrı tutamamıştır demek mümkündür.

Etiyopya'da sosyalist rejim Etiyopya İmparatorluğu'nun 1974 yılında Derg Rejimi olarak adlandırılan cuntanın askeri darbe tarafından yönetimden azledilmesiyle doğmuştur. Sosyalist rejimden önceki yönetim şeklinin yansımaları Etiyopya'da sosyalist rejimin temellerinin atılmasına neden olmuştur.

Etiyopya İmparatorluğu 19.yy'ın sonlarında dağlık kuzey bölgesinde yaşayan Hristiyan Habeş halkının güneydeki verimli toprakları ele geçirmeleri ve bölgede yaşayan Müslüman ve pagan halkları kendi tebaaları haline getirmeleri ile ortaya çıkmıştır. Kuzey halkının güneye istilası sonucunda sonraki yüzyılda kuzey toplumu zengin bir toplum haline gelip kısmen feodalleşerek büyük toprak sahipliği elde etmiştir. Güneydeki yerel halk geçen süre içerisinde hem topraklarının sahipliğini yitirmiş hem de feodalleşen kuzey halkının kiracısı haline gelmesi¹⁴⁶ ciddi bir toprak ve mülkiyet sorunu oluşturmuştur. Ancak ülkedeki toprak ve mülkiyet sorunu yalnızca güney bölgelerini etkilememiştir.

Kuzey bölgeleri genel olarak örf, adet ve kanunlara göre işleyen, arazi hakkının köyde ikamet esasına göre düzenlendiği, ancak mülkiyeti hep krallığa ait topraklardan oluşmakta olup kuzeyin toprak mülkiyet sistemi aynı soydan gelenlere verilen ve köyde ikamet esasına göre düzenlenen ve soy dışına devredilemeyen topraklarından oluşan rist sistemi ile ikame edilse de krallığın eyaletteki yöneticilere veya kimi krallık

¹⁴⁶ İnternet: Cohen, J. M. & Koehn, P. H. (1978). "Rural and Urban Land Reform in Ethiopia", **African Law Studies**, Web: https://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PNAAN689.pdf, 26, Erişim tarihi: 04.11.2023.

memurlarına toprakları maaş yerine vermesiyle köylüler topraklarda sahiplikten kiracılığa dönüşmeye başlamışlardır. Bunun yanı sıra kiliseye, gazilere, emekli krallık memurlarına da bu topraklar pay ayrılması ile kuzey halkları da haraç ödeyen kiracılara dönüşmekle birlikte krallık tarafından benimsenen kişiler kuzey bölgelerde zenginleşmeye ve feodalleşmeye başlamışlardır. 19.yy’da zaten kuzeyli Hristiyan Habeşlilerin istilasını ile topraklarının büyük kısmı mülksüzleşen güney halkları ise imparatorluğun arazi bağışı politikası ile kalan topraklardaki paylarını yitirmeye başlamışlardır.¹⁴⁷

Aynı dönemde kuzeydeki toprak sahipliği ile zengin olup güneye de yayılan sınıfın öncülüğünde modernleşme ve merkezileşme çalışmaları ülke genelinde yaygınlaşmıştır. İlk modern eğitim sistemi, polis ve ordu teşkilatı kurulmuş, devlet işlerinde bürokratik sınıflandırmalar yapılmış ve Etiyopya büyük ölçüde merkezileştirilmeye çalışılmıştır. Haile Selassie önderliğinde gerçekleştirilen bu modernleşme süreci ülkenin İtalyan işgaline uğrayıp emperyal sömürgecilik riski ile karşı karşıya kaldığı 1936 yılı itibari ile sekteye uğramış olsa da modernleşme ve merkezileşme çabaları 1940’lı yıllardan itibaren yeniden hızlanmıştır.¹⁴⁸

Bu merkezileştirme ve modernleşme çalışmaları gücün tekelleşmesi ile birlikte baskı aygıtının da merkez kuvvetleri elinde toplanmasına neden olmuştur. Eyalet otoritesinin korunması ve büyük toprak sahiplerinin haklarının sürekliliğinin sağlanması ana hedef haline gelmiştir. Ülke, modernleşir ve merkezileşirken kurulan ordu ve polis kuvvetleri milliyetçi hareketlere ve köylü ayaklanmalarına karşı mücadele eder hale gelmiştir. Sosyalist rejimden önceki son yıllarda da ordu ve polis işçi ve öğrenci hareketlerine sert müdahalelerde bulunmaya başlamıştır.¹⁴⁹

Sosyalist rejim öncesi radikal ayaklanmalarının büyük bir kısmı milliyet ve etnisite kavramları etrafında şekillenmiştir. Somali Cumhuriyeti’nin 1960 yılında bağımsızlığını kazanması ile Ogedan Somalilileri ile Etiyopya İmparatorluğu arasında pek çok çatışma meydana gelmiş ve Somali Cumhuriyeti ile kaçınılmaz bir mücadele dönemi başlamıştır. O dönemdeki mücadele Müslüman Oromo nüfusunun Somali

¹⁴⁷ İnternet: Diriba, G. (2022). “The Evolving Question of Land in Ethiopia: Tenure Preferences, Property Rights and Land Governance, Ethiopian Economics Association (EEA)”, Web: <https://eeaet.org/wpcontent/uploads/2022/11/Working-Paper-03-2022.pdf> Erişim Tarihi 05.11.2023.

¹⁴⁸ Markakis, J. (1981). “The Military State and Ethiopia’s Path to “Socialism”. **Review of African Political Economy**, 21, 7–25.

¹⁴⁹ Markakis, J. (1979). “Garrison Socialism: The Case of Ethiopia”. **MERIP Reports**, 79, 3–17.

Cumhuriyeti ile olan din bağı kapsamında Bale eyaletinde ve Ogedan Somalilileri ile Etiyopya İmparatorluğu arasında geçmiştir. Bölgedeki bir diğer çatışma da Eritre'nin 1961 yılında başlatmış olduğu milliyetçi hareket esnasında Etiyopya ile birleşme hareketi olarak kendini göstermeye başlamıştır. Sırası ile İtalyan ve İngiliz egemenlikleri ile yüzleşen Eritre, Birleşmiş Milletler kararı ile Etiyopya ile federal birlik çerçevesinde özyönetim üzerinde anlaşma sağlasa da Etiyopya İmparatorluğu ve Haile Selassie'nin federal devlet anlayışı neticesinde 1962'de ilhak edilmiş¹⁵⁰ ve bu durum iki ülke arasından uzun yıllar sürecek bir mücadelenin temelini oluşturmuştur. Etiyopya İmparatoru Haile Selassie'nin de dahil olduğu Amhara etnik grubu ile Eritreli Tigry¹⁵¹ etnik grubu arasında günümüzde de devam eden çatışmanın temelinde Eritre'nin ilhakı ve bu durumun yansımaları yer almıştır.

Etiyopya İmparatorluğu'nun modernleşme reform çalışmalarının en önemli kalemlerinden bir tanesi alt yapı çalışmaları oluşturmuştur. Alt yapı çalışmalarının önemli bir kısmı ise yabancı sermaye ve yatırımlarla ilerlemekte olup ithal ikame merkezli bir üretim modeli ülkenin 1950 ve 60'lı yılları boyunca hâkim olmuştur.¹⁵² Sosyalist darbenin yapılmasından hemen önceki yıllarda özel sermayenin dörtte üçü ve ülkedeki işverenlerin neredeyse tamamı yabancıların eline geçmiştir. Ülkedeki ithalat ve ihracat sektörlerinin de büyük bir çoğunluğu da yabancı sermayenin etkisi altına girmiştir.¹⁵³ Yabancı sermayenin etkili olmadığı dar bir alanda faaliyetlerini sürdürmeye çalışan ve çoğunluğu Müslüman olan Etiyopyalı tüccarlar arasında yabancı sermaye yanlısı Hristiyan imparatorluğa karşı tepki de oluşmaya başlamıştır. Yabancı sermayeli modern Etiyopya orta sınıfın büyümesini teşvik edemediği gibi önemli ölçüde işçi sınıfı meydana gelmeye başlamıştır. Yönetici elitlerin yabancı yatırımları teşvik etmeye yönelik politikaları işçileri 1962 yılına kadar örgütlemekten alıkoymuş olup sonraki yıllarda işçiler örgütlenmeye başlamış olsalar bile bu örgütlenme imparatorluk tarafından önemli ölçüde baskılanmıştır.¹⁵⁴ Dünya ve

¹⁵⁰ İnternet: "Ethiopia/Eritrea (1950-1993)", **University of Central Arkansas Government, Public Service, and International Studies**, Web: <https://uca.edu/politicalscience/home/research-projects/dadm-project/sub-saharan-africa-region/ethiopiaeritrea-1950-1993/> Erişim Tarihi: 06.11.2023.

¹⁵¹ İnternet: "Ethnicity in Ethiopia", **ERP Atlas, Growup - Geographical Research On War, Unified Platform**, <https://growup.ethz.ch/atlas/pdf/Ethiopia.pdf>, Erişim tarihi: 06.11.2023.

¹⁵² Markakis, a.g.m, 1981.

¹⁵³ Mohammed, D. (1969). "Private Foreign Investment in Ethiopia (1950-1968)". **Journal of Ethiopian Studies**, 7(2), 53-78.

¹⁵⁴ İnternet: Bezabih, A. K. (2022). "The Formative Period of the Ethiopian Labour Movement", 1962-1974, **Munich Personal RePEc Archive**, 3, Web: https://mpra.ub.uni-muenchen.de/115258/1/MPRA_paper_115258.pdf, Erişim tarihi: 06.11.2023.

imparatorluk genelindeki enflasyon eğilimine rağmen işçi yevmiyelerinde bir artış olmamış ve işçi hakları üzerindeki ihlaller işçi sınıfı üzerinde sınıf bilinci mekanizması doğurmaya başlamıştır.

İmparatorluk dönemi Etiyopya'sı bünyesinde az da olsa lokal, eğitilmiş, idari ve teknik donanıma sahip bir kitle barındırmıştır. 1960'lı yıllara kadar bu eğitilmiş ve donanımlı kitle kamu ve özel sektörde yer almakta ve ülke ortalamasının üzerinde sosyo-ekonomik koşullara sahip olmuştur. Ancak imparatorluk rejiminin yabancı sermayeye pozitif ayrımcılığı sebebiyle bu eğitilmiş kesimin ilerleyebileceği alan oldukça dar pozisyonda konumlanmıştır. Bu kesim bürokraside üst basamaklara gelememekle birlikte zamanla genç nüfusun bürokrasideki oranı giderek azalmaya başlamıştır. Özel sektördeki işsizlik oranı ve artan enflasyonun 1967 yılında Süveyş Kanalı'nın kapanıp ülkenin ticaret hacmini düşürmesi ile birlikte devlet gelirleri azalmış ve bürokratik istihdam durma noktasına gelmiş, genç ve eğitilmiş kesim işsizlik ile mücadele etmeye başlamıştır. Sosyalist rejim öncesi son yıllarda gıda fiyatlarındaki hızlı artış ülke içindeki kuraklık ile birleştiğinde ise hem işçi sınıfı hem de eğitilmiş kesim halkla birlikte temel yaşam kaynakları için mücadele etmeye başlamıştır.¹⁵⁵

İmparatorluk rejimi varlığı yukarıdaki koşulların da etkisi sarsılmaya başlamışsa da bu etkinin somut sonuçları 1974 yılının şubat ayında görülmüştür. Benzin fiyatlarına yapılan %50'lik zammın taksi şoförlerince tepki görmüş¹⁵⁶ ve başkent Addis Ababa'da ilk grev dalgası başlamıştır. İlerleyen günlerde grev dalgası işçiler, memurlar, öğrenciler, Müslüman tüccarlar¹⁵⁷ ve hatta imparatorluğun çoğunluğu Amhara etnik grubuna ayrıcalıklı Hristiyan papazlar arasında yayılmaya devam etmiştir. Elbette kente başlayan grev ve tepki dalgası kırsal kesimde de yer bulmuş; güney eyaletlerde çoğunluğunu Oroma ve Ogedan etnik grubunun köylü halk, toprak sahiplerine ve imparatorluk memurlarını bölgeden kaçmaya zorlamış ve böylece imparatorluğun kurmaya çalıştığı merkezileşme ve modernleşme reformları sekteye uğramıştır.¹⁵⁸ İşçiler ve eğitilmiş kesimin köylü halkın kırsalda toprak ağalarına karşı vermiş olduğu

¹⁵⁵ Markakis, a.g.m, 1981.

¹⁵⁶ İnternet: Mohr, C. (1974). "Ethiopia Moves to Ease Protests", **The New York Times Archives**, Web: <https://www.nytimes.com/1974/02/25/archives/ethiopia-moves-to-ease-protests-disorders-subsidi-as-fuel-costs-are.html>, Erişim tarihi: 06.11.2023.

¹⁵⁷ İnternet: "1974: Ethiopian General Strike", (2017). Web: <https://libcom.org/article/1974-ethiopian-general-strike>, Erişim tarihi: 06.11.2023.

¹⁵⁸ Markakis, a.g.m, 1981.

mücadeleyi desteklemesi ve kentlerde yabancı sermayeye karşı güçlü bir tepki oluşturmaları Etiyopya'nın imparatorluk dokusuna önemli ölçüde zarar vermiştir.

Halk arasında başlayan huzursuzluk dalgası, yabancı ve emperyal gücün ülkenin büyük bir kısmındaki örtülü hakimiyeti, yönetim elitleri içerisinde yolsuzluklar ordu içerisinde de karşılık bulmuştur. Eritre, Ogedan ve Bale eyaletlerindeki zorunlu hizmet, maaş yetersizliği, İmparator Selassie'nin yüksek rütbeli subaylara rüşvet vermesi gibi koşullar sosyalist düşüncenin ordu içerisinde yayılmasını kolaylaştırmıştır. İmparatorluğun modernleşme ve merkezileşme çabaları esnasında kurulan Harar Harp Akademisi, Holeta Askeri Akademisi'nde yetişen orta seviye eğitime sahip astsubay ve askerler halk arasında başlayan dalgaya sempati ile yaklaşarak Etiyopya'da sosyalist darbeyi gerçekleştiren grup olmuştur.¹⁵⁹

1974 yılının haziran ayında Derg olarak da bilinen askeri komitenin gerçekleştirdiği askeri darbe ile imparatorluk rejimi sona ermiş, İmparator Selassie ikinci kez sürgüne gönderilerek ülkede yeni bir dönem başlamıştır. Derg rejimini hazırlayan koşullar bünyesinde ideolojik yaklaşım bulunduran bir halk hareketine evrilmiş bulunmakta olup bu yaklaşımın kaynağı Marksist düşüncüyü benimseyen bir grup eğitimli entelektüeller olmuştur.¹⁶⁰ Yabancı sermayenin ülkede aktif pozisyonu, işsizlik, enflasyon ve ücret dağılımındaki adaletsizlik imparatorluk rejimine karşı doğal bir muhalefet oluşturmuş ve özellikle yabancı sermayenin varlığı kıtanın sömürge travması ile bağdaştırıldığı için anti-emperyalist bir kimliğe bürünerek öğrenciler ve işçi sınıfı ile Marksizm arasında bir bağ kurulmuştur. Bu kesim ile sınıf bilincinde artış hedeflenmiş ve oluşan halk hareketi ile toplumsal bir devrim yaratmak istenmiştir. Emperyal rejimden kurtulabilmek için bu noktada ordu devreye girmiş ve halk hükümeti kurulması amaçlanmıştır. Kaldı ki zaten Marksist kesimce detaylandırılan ideoloji ordu içerisinde önceden karşılık bulmuştur. Halihazırda ezilmiş ve mevcut rejimden dilediğini alamamış tüm paydaşlar içgüdüsel olarak sol eğilimli hareketin içinde yer almış, eski rejime karşı ayaklanarak mücadelelerini anti-emperyalist, anti-kapital ve anti-feodal olarak tanımlamıştır.¹⁶¹ Bu koşullar altında da Derg rejimi sosyalist odaklı, Marksist bir ideoloji etrafında temellenmiş ve şekillenmiştir.

¹⁵⁹ Markakis, a.g.m, 1979.

¹⁶⁰ Keller, E. J. (1985). "State, Party, and Revolution in Ethiopia". *African Studies Review*, 28(1), 1–17.

¹⁶¹ Markakis, a.g.m, 1981.

Sömürgeleşmemiş Afrika ülkesi olarak bilinen Etiyopya'nın sömürgeleşen diğer Afrika ülkelerinin çoğunda kabul gören sosyalist, Marksist ideolojiye nasıl yöneldiği Etiyopya'nın anlaşılması adına önem arz eden bir konu olmuştur. Etiyopya, doğrudan sömürgeleşmemiş olsa da ne yazık ki sömürgecilik ve emperyalist odakların kıta üzerinde yarattığı etkilerden kendini tam anlamıyla geri planda tutamamıştır. Etiyopya'nın bu bağlamda gerçekten sömürgeleşmemiş olduğu da zikredilen bir husus olmuştur. Etiyopya ile İtalyan kuvvetleri arasında geçen 1936 yılından geçen meşhur Adwa Savaşı Etiyopyalıların sömürgecilere karşı zaferi olarak görülüp Pan-Afrikanist düşünürler tarafından da muazzam bir örnek olarak nitelendirilse de bu savaş sonunda o zamanlar Etiyopya'nın bir parçası olup bir süredir İtalyan kısılcığında olan Eritre'de İtalyan kontrolü onaylanmıştır. Bu durum hem sömürgeciliğin fiziki bir yansıması olarak yorumlanmış hem de Adwa Savaşı'nda Etiyopyalılar birlikte savaşan Eritreliler kendilerini İtalyanların insafına bırakılmış ve ihanete uğramış hissetmişler¹⁶² ve nihayetinde günümüzde de etkisi devam çatışma durumu ortaya çıkmıştır. Bunun yanı sıra Etiyopya Afrika kıtası için sömürgecilik ürünü olarak değerlendirilen ve İmparator Haile Selassie döneminde yoğunlaşan modernleşme ve kalkınma projelerini gönüllü olarak uygulamıştır. İmparator Tewodros döneminde başlayan modernleşme girişimleri, İmparator Menilek tarafından merkezileştirme çabaları ile genişletilmiş ve modern bürokrasi, vali atamaları, batı tipi vergi sistemi, ticaret yasaları gibi merkezi hükümeti güçlendirme projeleri ön plana çıkmıştır. Bu dönem aynı zamanda yabancı sermaye ve yatırımın ülkeye giriş yapmaya başladığı dönem olmuş ve bu süreç aslında sosyalist rejimi çağıran unsurların tohumlarının atıldığı dönem olmuştur. Kaldı ki Minilek ile başlayıp Selassie döneminde devam eden modernleşme çabaları feodalizmi doğurmuş ve köylü halk üzerine ciddi bir yük binmeye başlamıştır. Feodal mülkiyet sistemi ile köylüler topraklarının kiracısı durumuna gelerek ilerleyen süreçlerde sosyalist rejimi çağıran en önemli unsurlar evrilmeye başlamıştır. Batı tipi modernleşmenin hedeflendiği bu dönemde modernleşme sorunlu olarak icra edildiği için hem sömürgeleşmeden sömürgecinin sonuçlarıyla yüzleşilmiş hem de yönetim eliti tarafından yerel halkın sömürgeleştirilmesi durumu ortaya çıkmıştır.¹⁶³ Burada dikkate

¹⁶² Reid, R. (2001). "The Challenge of the past: The Quest for Historical Legitimacy in Independent Eritrea". **History in Africa**, 28, 239–272.

¹⁶³ Hailu, Y. K. (2021). "Did Ethiopia Survive Coloniality: Eurocentric colonial interpretations of Ethiopian history: Struggle against territorial colonialism; The three unique historical aspects of Ethiopia; Challenges of Modernization". **Journal of Decolonising Disciplines**, 2(2).

değer olan noktalardan bir tanesi imparatorların Amhara etnik grubuna ait olması iken sömürülen yerel halkın Oroma, Tigry ve Ogedan etnik gruplarına ait olması olmuştur.¹⁶⁴ Zira bu dönemler Amhara etnik unsurunun Etiyopya’da en güçlü olduğu döneme denk gelmiştir.¹⁶⁵ Etiyopya bu dönemde batı tipi eğitim, batı tipi yöneticiler ve batı tipi modernleşme çabaları ile şekillenirken yerel değerlerini yitirmeye, kimliğini ve kendine özgünlüğünü yitirmeye başlayarak aslında Pan-Afrikanist düşüncenin hedeflediğinin çok uzağına evrilerek kendi sömürgecilik tarihini oluşturmuş ve kıtanın sömürgecilik sonrası kaçınılmazı haline gelen sosyalist-Marksist ideolojiden uzak duramamıştır.

¹⁶⁴ İnternet: Britannica, T. Editors of Encyclopaedia (2023). “Amhara”. **Encyclopedia Britannica**. Web: <https://www.britannica.com/topic/Amhara>, Erişim tarihi: 06.11.2023.

¹⁶⁵ Ethnicity in Ethiopia, ERP Atlas, a.g.m.

3. ETİYOPYA'DA ETNİSİTE VE ETNİK KİMLİK KAVRAMLARI

3.1. Etnisite Kavramı

Etnisite; dil, beslenme, din, soy ve geleneksel olarak ırkla ilişkilendirilen fiziksel özellikler gibi kültürel ve diğer faktörlerin bir karışımının sonucu olarak, bir kişinin ait olduğu ve başkalarıyla özdeşleştiği veya başkaları tarafından özdeşleştirildiği sosyal grup¹⁶⁶ olarak ifade edilebilecek bir kavram olmuştur. Bu bağlamda değerlendirildiğinde etnisite kavramı kendi içinde bazı karmaşalara da işaret etmiştir. Etnisiteyi belirlemede kullanılan dil, soy, ırk, uyruk gibi özellikle kendi içerisinde kesinlik barındıramayacağı için çok yönlü değerlendirilmesi gereken ama nihayetinde sübjektif sonuçları olan veriler olarak ele alınmıştır.

Etnisite kavramı içerisinde kültür bir kriter olarak değerlendirilmiş¹⁶⁷ olup aynı ortak kültürel geçmişe sahip kültürel gruplar etnik grup olarak ele alınsa da kültürün sınırlarının net olmayışı bu kriteri zaman içinde değişmeye zorlamıştır. Zira kültürel özellik tüm insan gruplarında aynı olmamakta; din, dil, tarih gibi özellikler insandan insana ve gruptan gruba değişebildiği için kültürel kodları etnisite kavramı doğrudan ilişkilendirmek kavramın kapsamının anlaşılmasını zorlaştırmıştır. Ancak kültürel kodlamalar olmadan da etnisite kavramının açıklanması yetersiz kalacağı için etnik grupların birbirlerinden farklı kriterlerle işaretlenmiştir. Bu kapsamda etnik grupların bazısı paylaşılan kültür, bazısı din, dil, bazısı ortak ata kavramı ilişkilendirilerek etnisite, sübjektif inanışa¹⁶⁸ sahip insan gruplarının kökensel anlayışı olarak değerlendirilmiştir. Etiyopya Federal Anayasası 39.maddesi ise etnisiteyi büyük ölçüde ortak bir kültüre veya benzer geleneklere, dilin karşılıklı anlaşılabilirliğine, ortak veya ilişkili bir kimliğe inanca sahip olan veya bunları paylaşan ve ağırlıklı olarak tanımlanmış, komşu bir bölgede yaşayan bir grup insan¹⁶⁹ olarak tanımlayarak etnisiteye bölgesel bir unsur eklemiştir.

¹⁶⁶ Bhopal, R. (2004). "Glossary of Terms Relating to Ethnicity and Race: For Reflection and Debate". **Journal of Epidemiology and Community Health**. 58, 441-5.

¹⁶⁷ İnternet: Yosef, D. "Ethnicity, Identity & Nationalism", Web: <http://ndl.ethernet.edu.et/bitstream/123456789/79131/1/Ethnicity%2C%20Identity%20%26%20Nationalism.pdf>, Erişim tarihi: 06.11.2023.

¹⁶⁸ Holton, R. J. & Turner, B. S. (1989). "**Max Weber on Economy and Society**", London and New York, 100.

¹⁶⁹ İnternet: Abdullahi, A. M. (1998). "Article 39 of the Ethiopian Constitution On Secession and Self-determination: A Panacea to the Nationality Question in Africa?", **Verfassung und Recht in Übersee**, Web: https://web.archive.org/web/20180719145750id_/https://www.nomos-elibrary.de/10.5771/0506-7286-1998-4-440.pdf, 440-455, Erişim tarihi: 06.11.2023.

Kökensel olarak işaretlenebilecek üç ana alt etnik tür mevcut olup bunlardan ilki etnisitenin tanımlanmasında ve etnik duyguların harekete geçirilmesinde dilin en belirgin ve hayati unsur olduğu etnolinguistik topluluklar; ikincisi kendilerini öncelikle dini inançlar, uygulamalar ve sembollerle tanımlayan ve tanımlamış olan etnik-dini topluluklar ve son olarak kendilerini tarihsel anılar ve siyasi geleneklerle tanımlayan ve tanımlayan etno-politik topluluklar olmuştur.¹⁷⁰ Toplumlar kendi öz benlikleri doğrultusunda bu alt gruplara meyletseler de grubun etnik kökenini fark edip kendini anlamlandırmaya başlaması için bu noktalar tam anlamıyla yeterli olmamıştır.

Etnisiteyi oluşturan kriterlere dayanışma duygusunu eklemek kolektif olarak grubun siyasi, ekonomik duruşlarını açıklamak için gerekli bir nokta olmuştur. Dayanışma duygusu ile etnisite somutlaşması ile ve bireylerin benzerliklerini ortaya çıkarıp duruş sergilemelerinde yardımcı olmuştur. Dayanışma duygusu ise somutlaşan etnisite de birey geniş bir grupla özdeşleşerek hem kendisini hem de içinde bulunduğu grubu kavramsallaştırmaya başlayarak,¹⁷¹ ortak bilinç inşasını üst aşamaya taşıyarak kültürel, dini veya dilsel özelliklerle kaynaşabilir hale gelmiştir. Etnisiteyi oluşturan grubun dayanışması veya birbiriyle ilişkisel hale gelmesi egemen etnisiteye bir yanıt olarak ortaya çıkabildiği gibi iktidardaki etnisitenin baskıcılığına ve sömürücü tavrına karşı tepki şeklinde de meydana gelmiştir. Manipülatif ve aldatmacaya bağlı oluşan önyargı, ayrımcılık ve ötekileştirilme duygusu etnisiteyi bir araya bağlayıp ilişkilerini pekiştirmesinde aracı olmuştur. Zira ortak etnisitede buluşan etnik gruplar kendilerine ait kültürün bastırılıp yok edilmesinden ve kimliklerinin aşınması korkusuna karşın dayanışma ve iş birliği içerisine girmiştir. Belirli bir etnisite ekonomik ve politik olarak istediğini alamadığında veya bulunduğu bölge sınırları içerisinde kalkınma konularında dezavantajlı durumu düştüğünde eşitlik ve dağıtım konularında adalet arama amacıyla bir araya gelip örgütlenmiştir.¹⁷²

Etnisite kendi içinde ortak değerler barındırmasının yanı sıra bulunduğu toplumun genelinde farklılıklara sahip durumda olmuştur. Bu farklılıklar toplumdaki diğer gruplardan farklı dile, dine, geçmişe sahip olmakla ilgili olup genel olarak aidiyet duygusunun farklılığını içermiştir. Etnisite, kendi farklılıklarının ve kimliğine ait

¹⁷⁰ Yousef, a.g.m.

¹⁷¹ Diaz-Andreu, M. (2015). "Ethnic Identity and Ethnicity in Archaeology". **International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences**, 4817-4821.

¹⁷² Rishikeshav, R. (2003). "Ethnicity and identity". **Occasional Papers in Sociology and Anthropology**, 1-11.

öğelerin farkında olup bulunduğu bölge sınırları içerisinde ayrı bir siyasal birime sahip olmamakta olup kimi zaman egemen otorite tarafından tanınmamıştır.¹⁷³ Burada değerlendirmesi gereken en önemli nokta ise toplum içindeki her farklılığın farklı bir etnisiteyi işaret etmemesi olmuştur. Farklılık olarak nitelendirilen unsurun uzun döneme ait yaşam şekli davranışlarını, töreleri, dil ve kültür birikimini karşılaması gerekmiştir.

Etnisitenin varlığı siyaset açısından oldukça önemli bir unsur olarak değerlendirilmiştir. Farklı siyaset bilimcileri etnisitelere yönelik yaklaşımlar önermiş olup kimi etnisitenin korunması ve çoğulluğunun muhafazasını savunarak etnisite haklarına vurgu yapmıştır. Bir diğer grup siyaset bilimcileri ise toplumsal çoğunluğun kaygılarının etnisitenin önüne geçmemesi gerektiğini, devletin öncelikli görevinin toplumun kolektif çıkarlarını desteklemesi gerektiğini ifade etmiştir.¹⁷⁴ Siyasete konu olan etnisite kavramı etnik gruplar açısından zengin çoğul toplumlarda iç istikrar veya istikrarsızlıklarda belirleyici olduğu için etnisiteye yönelik politika yapım süreçleri önemli rol oynamıştır. Zira, etnik unsur ile yönetici elit veya devletin amaçları örtüşmediğinde veya etnik unsurlarının birbirleriyle olan ilişkilerinde huzursuzluk meydana geldiğinde çatışma kaçınılmaz hale gelmiştir.¹⁷⁵ Düşmanlık duygusu ile hareket edildiğinde devlet ve etnisite veya etnisite ve etnisite arasında sonucu bir etnisitenin tamamen yok edilmeye çalışılması anlamına gelen etnik temizlik gibi sonuçları ağır olan olaylar meydana gelmiş ve kolektif hafızada geri dönülmesi zor olan travmalar yaşanmıştır.

Modern çağdaş politik sistemlerde demokrasi aracının etkin ve yaygın hale gelişi etnisite kavramının varlığı daha belirgin hale getirmiş ve siyasi açıdan bazı zorluklar beraberinde gelmiştir. Siyasi aktörlerin etnik kimliklerine ve ırksal özelliklerine göre sınıflandırıldığı çoğulcu toplumlarda sık sık uzun süreli ve uzlaşma zemininden uzak çatışmaların olası hale gelmiştir. Ve bu çatışma ortamı çoğunluğa sahip etnik grubun

¹⁷³ Yinger, J. M. & Van Den Berghe, P. L. (1996). "Review of Ethnicity: Source of Strength? Source of Conflict?" **Social Forces**, 75(2), 744–745.

¹⁷⁴ İnternet: Becker, A. K. (2015). "Introduction: Ethnicity as a political resource viewed by scholars from different academic disciplines. In University of Cologne Forum "Ethnicity as a Political Resource" (Ed.), Ethnicity as a Political Resource: Conceptualizations across Disciplines, Regions, and Periods", 11–24. Web: <http://www.jstor.org/stable/j.ctv1xxstw.4>, Erişim tarihi: 06.11.2023.

¹⁷⁵ Hashmi, S. R. & Majeed, G. (2015). "Politics of Ethnicity: A theoretical perspective". **South Asian Studies**; 30 (1), 319-331.

keskinleşmesi sonucunu doğurmuştur.¹⁷⁶ Yönetime rakip etnisitelerin radikalleşmediği durumda da eğer ülke içerisinde demokratik ve katılımcı ortam söz konusu ise her etnik grup kendi temsilcini seçme eğilimi göstermiştir.¹⁷⁷ Ancak bu noktada yönetim elitlerinin suistimal edici tutumları olmuş ise ayrımcılığa uğrayan etnik grup, yönetimin bürokrat ve kamu temsilcilerini bölgelerinde iş yapamaz hale getirerek yönetimi baltalayıcı unsurlar haline gelmiştir. Çalışmanın Etiyopya’da sosyalizmin incelendiği bölümünde görüldüğü üzere Amhara etnik grubuna ait yöneticilerin atadığı kamu görevlileri güney eyaletlerindeki Oromo ve Ogedan halkları tarafından bölgeden uzaklaştırılmaya çalışılmış ve merkezi kuvvet olan devlet bölgede işlevsiz hale gelmiştir. Bunun yanı sıra dezavantajlı durumdaki etnik grup daha sol ideoloji odaklı bir tutum gösterip eşitlik ve üretim araçlarının adil dağıtılması konusunda ısrarcı olmuştur. Yine Etiyopya örneğinde gördüğümüz üzere sosyalist rejimin doğuşunda dezavantajlı etnik grupların önemli bir etkisi söz konusu olmuştur.

Etnik çoğulculuğun olduğu kimi toplumlarda belirli bir etnik gruba yönelik ayrımcılık istikrarlı olarak uzun süreler devam etmiş, etnik gruplar arasında fark derinleşmiş ve dezavantajlı grubun sosyal mobilizasyonu azalmış, toplum bölünmüş ve baskın etnik köken sosyal sınıf göstergesi ve statü unsuru haline gelmiştir. Bu fark daha da derinleştiğinde ise dezavantajlı grubun ayrılıkçı veya iç özerk talep eden istekleri gelişmiştir. Sudan Halk Kurtuluş Örgütü (SPLA) önderliğinde Sudan’da ortaya çıkan hareket buna örnek olarak verilmiştir.¹⁷⁸ Ayrıca Tigry etnik grubu ile Etiyopya devleti arasında süregelen çatışmalarda da ayrılıkçı hareketten bahsetmek mümkündür.

3.2. Etiyopya’daki Etnik Gruplar/Etnisite

Etiyopya, diğer Afrika ülkeleri gibi homojen bir etnisite yerine heterojen ve farklı etnik gruplara ev sahipliği yapmış ve yapmaktadır. Sayıca çok etnik gruba sahip olan Etiyopya’da baskın durumda olan etnik gruplar Amhara, Oromo, Tigry, Somali Ogedan, Afar, Sidama, Beni-Shugal-Gumez, Harari, Anuak etnik grupları olup

¹⁷⁶ Verba, S., Schlozman, K. L., Brady, H., & Nie, N. H. (1993). “Race, ethnicity and political resources”: **British Journal of Political Science**, 23(4), 453–497.

¹⁷⁷ Just, A. (2022). “Race, Ethnicity, and Political Behavior”. **Oxford Research Encyclopedia of Politics**, 1–24.

¹⁷⁸ Bangura, Y. (1994). “The search for identity: Ethnicity, religion and political violence, UNRISD Occasional Paper: World Summit for Social Development”, 6, **United Nations Research Institute for Social Development (UNRISD)**, 10.

çalışmanın bu bölümünde Etiyopya’da etnik gruplar incelenerek bu grupları silahlı devlet dışı aktöre evrilecek türlü unsurlar değerlendirilecektir.

3.2.1. Oromo

Oromo halkı büyük çoğunluğu Etiyopya’da yaşamakla birlikte kuzey Kenya ve Somali bölgesinde de ikamet eden Etiyopya ve Afrika Boynuzu bölgesindeki en büyük etnik gruplardan bir tanesi olmuştur. Toplam Etiyopya nüfusunun yaklaşık %35’ini meydana getiren Oromo halkı Afro-Asyatik Oromo dilini konuşmakta olup Etiyopya’nın en büyük etno-dilsel grubunu oluşturmaktadır.¹⁷⁹ Oromolara yönelik bir diğer ifade de Galla ifadesi olup kelime anlamıyla “saldırgan” anlamına gelse de Oromolar bu ifadenin vahşi, pagan, köle, medeniyetsiz gibi anlamlara da gelmesi sebebiyle bu ifadeyi kendilerini tanımlamak için kullanmamıştır. Hatta bu ifade ile Oromo halkının kültürel özünün yok edilmeye çalışıldığı iddia edilmiş ve bu sayede kültürel yıkım sağlanarak baskı unsurunun meşrulaştırılacağı düşünülmüştür.¹⁸⁰ Oromo halkı hakkında Galla ifadesi kullanılarak “Ye Galla chewa ye gomen chôma yellem”, (Bir Galla beyefendisi bulmak yeşillikte yağ bulmak gibi imkansızdır.) “Galla inna shinfilla biyatbutim aytera”, (Bir mide astarı ve bir Galla yıkasanız bile asla temizlenmez.) “Gallana sagara eyadar yegamal”, (Galla ve insan dışkısı her geçen gün daha çok kokar) gibi deyişler ortaya atılmıştır. Buna rağmen Galla ifadesinin Borana Oromoları tarafından Oromo tanımlaması yerine tercih edilmiştir. Borana Oromolarına göre Oromo “pagan” anlamında kullanılmıştır ve Galla ifadesi onların aslında Ortodoks veya Protestan Hristiyanlık ya da İslam dinine mensup anlamını taşımış ve bu durum onların monoteist olduğu manasına gelmiştir.¹⁸¹

16.yy’a kadar yalnızca ülkenin güneydoğusunda yerleşik bulunan Oromolar, bu tarihten sonra Güney Etiyopya’nın tamamına yerleşecek şekilde bir göç dalgası oluşturmuştur. Oromolar bu tarihten sonra sadece Etiyopya’nın güneyine değil ayrıca Kenya’nın Tana Nehri kıyılarına, Amhara etnik grubunun bölgesinin güneyi dahil orta ve batı Etiyopya eyaletlerine ve kuzeyde bugünkü Eritre yakınlarındaki Wero ve Tigre bölgelerine yerleşmeye başlamıştır. Farklı etnik gruplarla hızlıca kaynaşan

¹⁷⁹ İnternet: “Ethiopia, Oromo People”, (2023), Web: <https://www.atlasofhumanity.com/Oromo>, Erişim tarihi: 10.11.2023.

¹⁸⁰ Jalata, A. (1993). “Sociocultural Origins of the Oromo National Movement in Ethiopia”. **Journal of Political & Military Sociology**, 21(2), 267–286.

¹⁸¹ Pausewang, S. (2005). “The Two-faced Amhara Identity”, Chr. Michelsen Institute Bergen, **Scrinium I Varia Aethiopica**, 273-286.

Oromoluların etnik kimliklerini çeşitlenmekle birlikte zamanla kuzeyde Amhara halı ve doğuda Somali halkı karşında hakimiyet kaybı yaşamaya başlamaları ile Galla konuşan Amharalılar olarak yaftalanmıştır.¹⁸² Oromo halkı din, ekonomi ve sosyal yaşam bakımından da farklılıklar içeren ve çeşitlenen kültürel alt grupları beş farklı odakta ayırt etmek mümkündür. Bunlardan ilki kültürel olarak Somalililer ile bağlantılı olan ve İslam kültürünü benimseyen güneydoğu Barentu ve Arsi Oromoları; ikincisi geleneksel kültür kalıplarını büyük ölçüde koruyan ve hala gada sistemini¹⁸³ benimsemeye devam eden güneyli Borana ve Guji Oromoları; üçüncüsü Amharalara komşu, Ortodoks Hristiyanlığı seçen ve merkeze daha yakın yaşayan Tulama ve Shawa Oromoları; dördüncüsü bir kısmı Sudan'da İslamlaştırılan bir kısmı da Lutherciliğin hakim olduğu Avrupa misyoneler vasıtasıyla din değiştirmiş olan batı Oromoları; beşincisi ise özel bir Müslümanlık kültürü geliştiren Wolle ve Tigre dağlık bölgelerde yaşayan kuzey Oromolar şeklinde olmuştur.¹⁸⁴ Arsi Oromoları, imparatorluk dönemindeki güney yayılmacılığına en sert tepki gösteren Oromo grubu olmuştur. Menelik'in askerlerinin bölgelerine yayılmasını önlemek amacıyla tepki gösteren 12 bin Arsi Oromosu katledilmiş ve katledilmeyenler de sakat bırakılmıştır. Özellikle sakat bırakma usulü imparatorluk askerlerinin Oromo halkını kontrol aracı gelmiştir ki Arsi halkını korkutmak ve savaş alanını terk etmelerini sağlamak amacıyla erkeklerin sağ elleri, kadınların da sağ memeleri sistematik olarak kesilmiştir. Sakatlanmış kurbanların boyunlarına parçalanmış uzuvları bağlanarak köylerine geri gönderilmiştir.¹⁸⁵ Awash Nehri Vadisi'nin yukarısında yer alan Wanji ve Metehara bölgelerindeki şeker tarlaları için Hollandalı bir şirkete verilen arazi ayrıcalığı ile Jille Oromoları geleneksel otlak alanlarını kaybetmişler ve bugün neredeyse yok olmuştur. Benzer şekilde Karayyu Oromoları da otlak alanlarından sürülmüşler ve sıtma hastalığının yaygın olduğu yerlere göç etmeye zorlanmıştır.¹⁸⁶ Günümüzde Jille ve

¹⁸² Lewis, I. M. (1963). "The Problem of the Northern Frontier District of Kenya", **Race**, 5(1), 48-60.

¹⁸³ İnternet: Participedia Contributors. "The Gadaa System of the Oromo People". **Participedia.net**, Web:

<https://participedia.net/method/4865#:~:text=The%20Gadaa%20system%20is%20an,emphasis%20on%20dialogue%20and%20consensus>, Erişim tarihi: 11.11.2023.

¹⁸⁴ Braukämper, U. (1982). "Ethnic Identity and Social Change Among Oromo Refugees in the Horn of Africa", **Northeast African Studies**, 4(3), 1-15.

¹⁸⁵ Girke, F. (2016). "Abbas H. Gnamo, Conquest and Resistance in the Ethiopian Empire, 1880-1974: The Case of the Arsi Oromo". **Aethiopica**, 272-276.

¹⁸⁶ Haar, S. (1992). "Review of The Oromo of Ethiopia: A History, 1570-1860, by M. Hassen". **Ethnohistory**, 39(1), 88-90.

Karayyu Oromoları nüfusların büyük bir bölümünü yitirdikleri ve göç ettikleri bölgelerdeki kültürlere karıştıkları için onlar hakkında yeterli bilgi bulunmamıştır.

Oromo halkı her ne kadar ülkenin en büyük etnik nüfusunu bünyesinde barındırsa da ülke yönetiminde söz sahibi olamamış, daha çok yerel ölçekte ve kendi kendini yönetme konularında etkin olmuştur. Oromo halkı, Etiyopya'nın kendini sömürgeleştirdiği şeklinde de değerlendiren modernleşme ve merkezileşme döneminde ülkenin işçi ve üretici sınıfı olarak görülmüştür. Bu durum Oromo halkı tarafından kabul görmemiş olup özellikle İtalyan işgali esnasında bazı Oromo şefleri kendi devletlerini kurma niyeti göstermiştir.¹⁸⁷ Oromo halkı ile Etiyopya yönetiminin ilişkilerinin kırıldığı dönem, Oromo topraklarının Etiyopya hükümeti tarafından ilhakı ve farklı paydaşlara pay edilmesi sırasında yaşanmıştır. 1889-1929 yılları arasında Etiyopya devleti 15 milyon hektar civarı toprağı kamulaştırmıştır.¹⁸⁸ 1942-1970 yılları arasında önceki kamulaştırmaya benzer şekilde 5 milyon hektar toprak daha kamulaştırılmıştır.¹⁸⁹ 1972 yılına gelindiğinde Etiyopya devletinin elinde yaklaşık 57 milyon hektarlık devlet arazisi mevcut olup bu arazinin yaklaşık 55 milyon hektarı Oromo halkının topraklarından oluşmuştur.¹⁹⁰ Etiyopya devleti tarafından ilhak edilen topraklar yüksek rütbeli generallere, memurlara maaş yerine pay edilmiştir. Bu arazi bağıışı ile Oromo halkı kendi topraklarında kiracı haline gelmiş ve sürekli Etiyopya devleti için üretmeye mecbur kalmıştır. Bunun sonunca halk hem toprağından olmuş ve hem de tüm ekonomik koşulları dar boğaza girmiştir. “Katkıda bulunacak hiçbir şeyi olmayan, tarihi, medeniyeti, uygarlığı ve toplumsal örgütlenmesi olmayan, Afrika Boynuzu işgalcileri” olarak da tanımlanan Oromo halkı tarımsal üretici konumundan sıyrılabilmek adına din değiştirmiş, Amharaca öğrenmiş ve kullanmaya başlamış¹⁹¹ ve zamanla da kimi karakteristik özelliklerini yitirmiştir. Ancak bu durum Oromoların sürekli asimile olan tarafta yer aldıkları anlamına gelmemiştir. Zira Oromolar asimile oldukları kadar asimile eden taraf da olmuştur. Oromolar arasında yaygın bir deyiş olan göre “Saglan borona, sagaltama garba (Dokuzu Oromodur, doksanı asimiledir.)

¹⁸⁷ Gilkes, P. (1975). “**The Dying Lion: Feudalism and Modernization in Ethiopia**”. London, 117.

¹⁸⁸ Gilkes, a.g.m., 1975, 125.

¹⁸⁹ Pankhurst, R. (1968). “State and Land in Ethiopian History”. Reviewed by G. W. B. Huntingford, **The Journal of African History**, 9(4), 665–666.

¹⁹⁰ Cohen, J. M. (1973). “Ethiopia after Haile Selassie: The Government Land Factor”. **African Affairs**, 72(289), 365–382.

¹⁹¹ Jalata, a.g.m.1993.

deyiş¹⁹² Oromoların göçler ile yarattıkları kültürel karışmanın da bir noktada farkında olduklarını kanıtlamıştır. Ancak bu tür bir farkındalığın oluşma süreci Oromo halkı için katliamlar, sakatlamalar, adil olmayan şartlarda tarımsal üretime zorlanmak anlamına gelmiştir. Oromo halkının etnik grup olarak büyüklüğünü unutması, sisteme daha kolay adapte olup Amharalık potasında eritilmesi adına Oromo halkı her türlü kültürel gelişiminin önüne geçilmiş olup Oromoların Oromolukları'nın farkında olarak eğitim görmesi, sosyalleşmesi engellenmiş ve özellikle Amhara elitleri tarafından Etiyopyalı olmak için Oromo olmaktan vazgeçilmesi fikri¹⁹³ aşılarmaya çalışılmıştır.

Oromo halkı Gadaa sistemi olarak bilinen dünyadaki en ayrıntılı yönetim sistemlerinden birini benimsemiştir. Gadaa sistemi en eski demokratik sistemlerden biri olup Oromo halkının uzun yıllar boyunca kendi kendine yetebilmesini sağlamış organize bir sistem olma özelliği göstermiştir. Gadaa sistemi toplumu politik, ekonomik, sosyal, kültürel ve dini olarak organize etmiş ve düzenlemiştir. Gadaa sisteminde her sekiz yılda bir güç paylaşımı değişimi yaparak alt ve üst seviyeler arasında gücün eşit dağıtımını ve dengeli muhalefet ilkelerine sahip olmuştur. Burada amaç iktidarın despotlaşmasını önlemekle birlikte tüm soyların, klanların, grupların dengesini temsilini sağlamak, liderlerin hesap verebilirliğini, anlaşmazlıkların uzlaşma yolu çözülmesini ve temel hak ve özgürlüklerin engellenmemesini sağlamak şeklinde gelişmiştir.¹⁹⁴ Gadaa sisteminde erkekler kronolojik yaş gruplarına dayalı gruplara ve soy kütüğüne dayalı nesil grupları olan Lubalara göre düzenlenmiştir. Bu Lubalara göre 0-8 yaş arasına görev verilmemiş, 9-16 yaş arası öğrenci, 17-24 yaş arası stajyer asker, 25-32 yaş arası asker, 33-40 yaş arası savaşçı, 41-48 yaş arası lider, 49-56 yaş arası danışman, 57-64 ve 65-72 yaş arası hukukçu, 73-80 yaş arası ayin düzenleyen, 80 yaş ve sonrası görev almayacak şekilde düzenlenmiştir.¹⁹⁵ Bunun yanı sıra Gadaa sisteminde kadın ve erkek arasında denge gözetilmiş, kadınlara dayanışma sağlamaları adına örgütlenme hakkı tanınmıştır. Oromo kültüründe kadınlar genel olarak özel ve kutsal olarak görülmüş ve Gadaa sisteminde kadının kutsal otoritesine müdahale

¹⁹² Braukämper, a.g.m, 1982.

¹⁹³ Jalata, A. (1993). "Ethiopia and Ethnic Politics: the Case of Oromo Nationalism", **Dialectical Anthropology**, 18(3/4), 381-402.

¹⁹⁴ Jalata, Asafa, (2012). "Gadaa (Oromo Democracy): An Example of Classical African Civilization", **The Journal of Pan African Studies**, 5, (1), 126-152.

¹⁹⁵ Hinew, D. (2012). "History of Oromo Social Organization: Gadaa Grades Based Roles and Responsibilities", **Journal of Science, Technology and Arts Research**, 1(3), 97-105.

yaratılışın ve ahlak kanunlarının ihlali olarak değerlendirilmiş ve kadın toplumda saygı görmüştür.¹⁹⁶ Gada sistemi gücün belli bir kişi veya grubun elinde toplanmasını engellemek amacıyla tasarlanmış ve batı demokrasilerine benzer karmaşık bir kontrol ve denge sistemi olarak¹⁹⁷ değerlendirilse de Oromoların hiçbir zaman orijinal bir kültürün yaratıcıları olamayacağı ve kendi oluşturdukları kalıplarla kendi kültürlerini destekleyecek hiçbir siyasi, maddi ve manevi referanslara sahip olmadıkları söylenmiş¹⁹⁸ ve Gada kültürünün henüz kimden benimsendiği belli olmamakla Oromo'nun bu kültürü başka bir kültürden benimsediği¹⁹⁹ iddia edilmiştir.

Etiyopya'nın kendi kendini sömürgeleştirdiği dönem olarak da ifade edilen merkezileşme ve modernleşme dönemi Oromo halkı için olumlu anlamda gelişmemiştir. Tigrlyı Yohannes ve Amharalı Menelik tarafından ilerletilen bu süreçte Etiyopya devleti kapitalist dünya sistemine giriş yapmış ve tarım merkezli üretici sınıfına ihtiyaç duymuştur. Halihazırda ilhak ettiği topraklarda yaşayan yerel halk olan Oromolar da tarımsal üretim aşamalarında aktif rol oynamıştır. Tarımsal kapital düşüncenin kökeninde yer alan kiracılık ve zorunlu çalıştırma yöntemleri kullanımı Oromo halkını derinden etkilemiştir.²⁰⁰ Bunun yanı sıra modern devletin idari işlemlerinde Avrupalı danışmanların sıkça söz sahibi olması ile Avrupalı sömürgeci ve kapitalist bakış açısı Etiyopya devletinde yer bulmaya başlamış ve Etiyopya'da belirli gruplara yönelik ayırıcı tutum ve yaklaşımlar gelişmeye başlamıştır. Aynı dönemde devlet bünyesine personel alınması, modern okulların kurulması ve askeri teşkilatlanmanın oluşturulması esnasında öncelik Amhara ve Tigrly kökenli kişilerde olmuş²⁰¹ ve Oromo halkı bu dönem tarımsal ürün üretici olmaktan öteye geçememiştir. Oromo halkı bu dönem altın, kahve ve fildişi üreticisi olmanın yanında köle olarak da kullanılmıştır. Oromo halkına kendi fetihlerinin bedelini ödetmek ve pagan kölelere Hristiyanlık erdemlerini aşlamak amacıyla Oromolar köleleştirilmiştir ki 20.yy'ın

¹⁹⁶ İnternet: Shibu, A. A. (2023), "Gada System: Indigenous Oromo Democracy System in Ethiopia", **AKEM**, Web: <https://www.akem.org.tr/post/gada-system-indigenous-oromo-democracy-system-in-ethiopia>, Erişim Tarihi 15.11.2023.

¹⁹⁷ Jalata, Sociocultural Origins of the Oromo National Movement in Ethiopia, a.g.m., 1993.

¹⁹⁸ Gebissa, E. (1992). "Review of The Oromo of Ethiopia: A History, 1570-1860, by M. Hassen". **African Economic History**, 20, 168-170.

¹⁹⁹ Zwernemann, J. (1964)". Review of Galla Süd-Äthiopiens. (Völker Süd-Äthiopiens, Bd. II.), by E. Haberland & K. Reinhardt". **Zeitschrift Für Ethnologie**, 89(2), 308-312.

²⁰⁰ Jalata, Sociocultural Origins of the Oromo National Movement in Ethiopia, a.g.m. 1993.

²⁰¹ Jalata, Sociocultural Origins of the Oromo National Movement in Ethiopia, a.g.m. 1993.

başında 70 bin Oromo'nun köle olarak yaşadığı ve bazı general ve askerlerin nüfusu azaltan köle tacirleri olarak rol oynaması söz konusu olmuştur.²⁰²

3.2.2. Amhara

Amhara etnik grubu Habeşliler olarak bilinen ve Etiyopya'nın Amhara bölgesi olarak adlandırılan dağlık kuzey ve batı kesimlerinde yaşayan etnik bir grup olmuştur. Amhara halkının Sabai kökenlerinin Arap yarımadasından çıkarak bugünkü Eritre ve Etiyopya'nın dağlık kesimlerindeki yerel halk –Cushitik– ile kaynaşarak büyüüp zenginleştiği düşünülmüştür. Amhara halkı Oromo halkından sonra Etiyopya'daki ikinci büyük etnik grubu temsil etmiştir.²⁰³ Etno-dilsel bir etnik grup olarak değerlendirilebilecek olan Amharaların, Etiyopya'nın tarihi imparatorluğu olan Aksum Krallığı'nı kurmak için bölgeye gelen Sami ırkından oldukları düşünülmüştür. Amhara etnik grubu Etiyopya nüfusunun yaklaşık %27'sine denk gelmekle birlikte Amharaların çoğunluğunu Ortodoks Hristiyanlar oluşturmuştur. Etiyosemitik Amhara dilini konuşan Amhara halkının Etiyopya'daki diğer bir etnik grup olan Tigry etnik grubu aynı kökenden geldiğine dair iddialar²⁰⁴ akademisyen ve Etiyopya'daki kimi gruplar tarafından dillendirilse de halk nezdinde Habeşlilik olgusunun hem Amhara hem de Tigryler için kapsayıcı olduğu kabul görmemiştir.²⁰⁵

Amhara etnik grubunun en ayırıcı yönlerinden biri çoğunluğunun Ortodoks Hristiyan dinine mensup olması ve dünyayı dini kamplar çerçevesinde algılaması olmuştur.²⁰⁶ 13.yy'ın sonlarında kurulup 1974 askeri darbesinde son imparator Haile Selassie'nin iktidardan düşüşü ve haneden üyelerinin idamı veya sürgününe kadar geçen süre içerisinde sırf Ortodoks Hristiyanlardan oluşan Amharaların Solomon Hanedanlığı²⁰⁷ Etiyopya'yı çok uzun bir süre yönetmiştir. Solomon Hanedanlığı kökenini Kral

²⁰² Hassen, M. (2002). "Conquest, Tyranny, and Ethnocide against the Oromo: A Historical Assessment of Human Rights Conditions in Ethiopia, ca. 1880s–2002", **Northeast African Studies**, 9, (3), 15-49.

²⁰³ İnternet: Ethiopia, Amhara People, Web: <https://www.atlasofhumanity.com/amhara>, Erişim Tarihi 15.11.2023.

²⁰⁴ Irvine, A. K. (1976). "The Central Ethiopians: Amhara, Tigriña, and Related Peoples, by W. A. Shack & H.-M. Marcos". **Bulletin of the School of Oriental and African Studies, University of London**, 39(3), 645–647.

²⁰⁵ İnternet: Amhara / Amara, Web: <http://www.101lasttribes.com/tribes/amhara.html>, Erişim Tarihi 15.11.2023.

²⁰⁶ Gebrekidan, a.g.m, 2012.

²⁰⁷ İnternet: Grief I. T. (2021). "Solomonic Descent in Ethiopian History", Web: <https://www.worldhistory.org/article/1875/solomonic-descent-in-ethiopian-history/>, Erişim Tarihi 16.11.2023.

Süleyman'a dayandırmış ve dini referansla yönetimine yüzyıllarca meşruluk kazandırmıştır. Bu meşruluk 1955 Etiyopya anayasasında da “Kanun, imparatorluk onurunun, Shebayer Kraliçesi olarak bilinen soyu kesintisiz olarak Kudüs Kralı Süleyman’ın oğlu ve Etiyopya Kraliçesi I. Menelik hanedanından gelen Kral Sahle Selassie’nin soyundan gelen Majesteleri Haile Selassie’nin soyuna sürekli olarak bağlı kalacağını belirlemektedir”²⁰⁸ şeklinde yer bulmuş ve resmiyet kazanmıştır. Burada değinilmesi gereken bir önemli husus Solomon Hanedanlığı’ nın genellikle Amhara etnik grubundan oluşmasının yanı sıra Tigry etnik grubundan imparatorlar da Solomon Hanedanına üye olmuştur.

Etiyopya’nın yakın tarihi Amhara etnik grubu ve onun kurduğu uzun dönem hanedanlık çerçevesinde şekillenmiştir. Özellikle İmparator II. Teodros tarafından 1855 yılında Etiyopya’nın yeniden birleşmesinin sağlanması ile modernleşen Etiyopya’da, 1800’lerin sonralarına gelindiğinde büyük oranda Amhara mutlakiyeti söz konusu olmuştur. Zira Oromo ve Somali bölgelerini yönetim altına alabilmek için hanedanlık çok ciddi bir efor sarf etmiştir. İtalya’nın Etiyopya’yı 1881-90 tarihleri arasında sömürgeleştirme çabaları esnasında Amhara yönetimi kısmen zayıflamış olup bu dönem İmparator Menelik, İtalya’nın Eritre’yi kolonileştirmesini kabul etmesiyle devam etmiştir. Bu nokta, Etiyopya’nın pratikte diğer Afrika ülkeleri gibi sömürgeleştiği iddialarının kaynağı olmuştur. ²⁰⁹ Eritre’yi İtalya’ya bırakan Menelik’in tüm Etiyopya’nın tehdit edilmesi ile giriştiği Adwa Mücadelesi ile Etiyopya’nın büyük bir kısmı işgalden kurtulmuş ve bu zafer Pan-Afrika hareketinin gurur kaynağı haline gelerek diğer Afrika ülkelerine bağımsızlık yolunda ilham kaynağı olmuştur. Haile Selassie’nin 1930 yılında hanedanlığın ve uzun süreli Amhara yönetiminin son temsilcisi olarak imparator olması ile günümüz Etiyopya’sı ve kökeni daha önceye dayanan temel sorunları netleşmeye başlamıştır. Bunlardan ilki Amhara etnik grubunun Oromo ve Tigry etnik grubunun yoğun yaşadığı bölgelerde toprak sahipliği yapması ve Oromo ve Ogedan etnik gruplarının kendi topraklarını kiracısı olması ile doğan feodal yapı etkili olmuştur. Mussolini’nin Etiyopya’ya müdahalesi ve sonrasında Mussolini’nin 1941’de devrilmesi ile Eritre’de kurulan İngiliz askeri yönetiminin Birleşmiş Milletler kararıyla Eritre’yi Etiyopya ile federe hale getirmesi

²⁰⁸ İnternet: Perham, M. “Ethiopian Constitution of 1931”, Web: <https://chilot.wordpress.com/wp-content/uploads/2011/04/ethiopian-constitution-of-1931.pdf>, Erişim Tarihi 16.11.2023.

²⁰⁹ Hailu, a.g.m, 2021.

günümüzü etkileyen bir başka önemli husus olmuştur. Zira sürgünden dönen Selassie, bir süre sonra Eritre'nin federal yapısını reddetmiş ve Eritre'yi Etiyopya'nın bir eyaleti haline getirmiştir. Aynı zamanda Selassie'nin sürgünden dönüşü Oromo başta olmak üzere, Ogedan ve Somali etnik gruplarının kendi kaderlerini tayin etmek hakları üzerindeki niyetlerini sekteye uğratmıştır. Bu dönem Selassie'nin Pan-Afrikanist düşünce ile tüm Afrika'nın desteğini alışı Amhara halkı için oldukça güçlü bir dönemin devamı olmuştur.

Amhara'nın Etiyopya'nın imparatorluk ve erken modern döneminde en etkili etnik kimlik olması Amhara'nın kendi içinde farklı değerlendirilmesinin önünü açmıştır. Aynı zamanda Amhara'nın idari ve politik etki alanının geniş olması ve göç yolu ile farklı bölgelere ilerlemeleri Amhara etnik kimliğinin sınırlarının net olmamasına neden olmuştur. Amhara kentli ve köylü Amhara olarak değerlendirilmekte olup köylü veya kırsal Amhara Etiyopya'daki diğer etnik kökenler gibi kendi toprağına ve kültürüne sahip bir etnik grup olarak kabul edilirken kentli Amhara asimilasyon ile Amharalaşmış ve kökensel olarak diğer etnik kimliklerden gelen kişilerce tasvir edilmiştir. Günümüzde bilinen anlamıyla kentli Amhara eğitilmiş, donanımlı, bilinçli, üstünlük sağlayabilen kente ait bir saray kültürünü ifade etmiştir. Kentsel Amhara'nın oluşumu homojen Amhara etnisitesinden olmamakta olup kentli Amhara büyük oranda memuriyet sahip olmak ve yüksek mevkilere gelmek isteyen Oromo ve Gurage gibi diğer etnik kimliklerin Amhara dilini, kültürünü ve bazen Amhara dinini benimseyerek asimile olmayı tercih etmeleri ile oluşmuştur. Diğer yandan köylü Amhara'nın bir kısmı da 19.yy'ın sonlarında bölgeyi fetheden imparatorluk askerlerine verilen idari görevler, arazi tapu ve ayrıcalıkları ile oluşmuş Oromo ve diğer etnik kimliklerden gelen gruplar olup imparatorluk ayrıcalıkları sebebiyle yerel halk tarafından Amhara olarak nitelendirilmiştir. Bu grup kentsel Amharalar kadar geniş çaplı olmamakla birlikte köylü kesimin bir kısmını oluşturmuştur.²¹⁰

Amhara olmak ve Amhara'ya dönüşmek hükümette bir göreve hak kazanmak, egemen ve üstün olmak olarak görülmüş olup Amhara'ya dönüşerek aşağı düzeydeki bir kültürden değerli Etiyopya kültürüne entegre olmak olarak değerlendirilmiştir. Diğer yandan Oromo gibi diğer etnik kimlikler yerel koşullara uyum sağlamak olarak görülmüş ve Etiyopya eliti olma şansını yitirmek şeklinde algılanmıştır. Amhara her

²¹⁰ Pausewang, a.g.m, 2005, 278.

ne kadar kentsel ve köysel olarak ele alınsa da kentlilik ve köylülük geçirgen olmuş köylüler saray kültürüne dahil edilmiş ya da kentliler köylü haline gelerek kültürlerini kırsal kesime yaymıştır. Bu geçirgenlik de Amhara'nın Etiyopya'nın her noktasında ilerlemesini sağlamış ve Amhara'nın elit ve üstün etnik kimlik olarak değerlendirilmesini kolaylaştırmıştır.²¹¹ Amharalılık, bir hükümet politikası olarak görülmüş, diğer etnik grupların yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde yerel diller, bölgelere ait isimler, eğitim dili Amharalaştırılarak tek bir gruba ait baskınlık oluşturulmaya çalışılmıştır. Amhara kültürü tüm Etiyopya'nın kültürü haline getirilerek hegemonya oluşturulmuştur.²¹² Bu hegemonya çabasının çoğu kez bastırılan kültürlerin genel rızası çerçevesinde değil; kanlı eylemler, katliamlar, idari baskı, göç ve sürgün, bilinçli yaralama ve sakatlama gibi toplum hafızasında yer edinen eylem ve girişimler yolu ile yapılması sebebiyle Amhara etnik grubuna ait düşünce ve yorumlar travmatik düşünceler olmuştur.

3.2.3. Tigry

Tigry etnik grubu Oromo, Amhara ve Ogedan etnik gruplarını takiben Etiyopya'nın dördüncü büyük etnik grubu olup etno-dilsel bir grup olan Tigrylar Etiyopya'nın kuzeydeki Tigray bölgesinde ikamet eden ve Etiyopya nüfusunun yaklaşık %6'sını oluşturan ve çoğunluğu Ortodoks Hristiyan inancına mensup olan ancak bünyesinde Müslümanların da var olduğu Afro-Asya kökenli bir etnik grup olmuştur.²¹³

Tigry halkının kökeni bölgenin en eski devletlerinden olan Aksum Krallığı ile ilişkilendirilmekte olup Habeş çekirdeğinin bir parçası olarak anılmışlardır.²¹⁴ Aksum Krallığı'nın güç kaybedişi ile devlet gücü Tigry halkından güneye önce Agaw sonra da Amhara topraklarına doğru kaymıştır.²¹⁵ Özellikle 19.yy'dan itibaren güç unsurunun tamamen Amhara topraklarına geçmesi ile Tigry halkının uzun yıllar boyunca yönetim kuvvetlerinin dışında kalma süreci başlamıştır. Kaldı ki imparatorluk Etiyopya'sı ve

²¹¹ Pausewang, a.g.m, 2005, 279.

²¹² İnternet: Keller, E. (1998). "Regime Change and Ethno-Regionalism in Ethiopia: The Case of the Oromo in Oromo Nationalism and the Ethiopian Discourse", Web: <http://www.sscnet.ucla.edu/polisci/faculty/keller/papers/SelectedPub/RegimeChange.PDF> 121, Erişim Tarihi 16.11.2023.

²¹³ İnternet: "Tigray People, Ethiopia", Web: <https://www.atlasofhumanity.com/tigray>, Erişim tarihi: 14.11.2023.

²¹⁴ Young, J. (1997). "Historical and social background. In Peasant Revolution in Ethiopia: The Tigray People's Liberation Front, 1975–1991", **Cambridge University Press**, 38–64.

²¹⁵ Berhe, A. (2004). "The Origins of the Tigray People's Liberation Front", **African Affairs**, 103(413), 569–592.

modern dönem Etiyopya'ya giden yol Aksum Krallığı altındaki Tigry halkının güney yönlü ilerlemesi ile oluşmaya başlamıştır. Etiyopya'nın ilk imparatorlarından I.Menelik'in kökenini Etiyopya kraliçesi Sheba ve İsrail Kralı Süleyman'a bağlayan ve 14.yy'dan kalan Kibre Negest, Amhara hükümdarlarını kutsallaştırıp meşrulaştırırsa da Tigry halkı imparatorluk devrinin zemini hazırlayan unsur olarak görülmüştür.²¹⁶ Bu süreç aynı zamanda Tigry-Amhara arası rekabet ve güç mücadelesinin de kaynağını oluşturması sebebiyle dikkate alınması gereken önemli bir husus olmuştur.

Tigry halkının imparatorluk döneminde yönetsel sürece hâkim olması 1789'da Tigrayan Prensi Ras Michael Schul ile yoğunlaşıp 1855'te Kral II. Tewodros'un gücü merkezileştirme çabalarının başladığı döneme kadar devam etmiştir. Kral II. Tewodros ile Etiyopya'nın Prensler Çağı olarak bilinen ve özellikle kuzey bölgelerindeki feodal çatışmaların süregeldiği bir dönem sona ermiştir. Bir Amhara olan II. Tewodros'un ölümü ile imparatorluk döneminin tek Tigry kökenli imparatoru olan IV.Yohannes iktidara gelmiştir. IV. Yohannes kendinden önceki modernleşme çabalarını devam ettirmiş ve bu dönemde Tigry-Amhara ilişkisi belirli bir dengede sürmüştür. Tigry halkının güç rekabetini terk etmeyip belirli dönemlerde mutlak hakimiyet yaşamaları onların güçlerini ve nüfuzlarını kaybetmeme kararlılığı olarak gösterilebilecek bir unsur olmuştur.²¹⁷

Etiyopya'nın günümüz etnik gündemini en çok belirleyen ve tüm etnik unsurların tutumları üzerinde belirleyici olan gelişme ise İmparator Menelik'in iktidara gelmesi ve imparatorluk topraklarını büyük oranda genişletmesi olmuştur. 1868-1876 yılları arasında Wollo, sonrasında güney, batı ve doğuda yer alan Somali ve Oromo bölgeleri ve daha sonra Gurage, Arusi ve Harar'ın ele geçirilmesi ile özellikle güney ve liman bölgeleri imparatorluk tarafından fethedilmiştir.²¹⁸ İmparator Menelik tarafından fetihlere katılan generallere ilhak edilen topraklarda yerleşim hakkı verilmesi politikası ile kuzey bölgelerden özellikle güneye olan istilasını yerel halk üzerinde oldukça olumsuz bir etki bırakmıştır. Bu dönemde yerel halk kiracı, yeni gelenler ise efendi ilişkisine bürünmüştür. Kuzeyden gelen yönetici elitinin pek çoğunun Amhara etnik kökenine ait olması, elitlerin asimilasyon eğilimleri, yerel halkın entegrasyon

²¹⁶ Levine, D. N., (1974). "Greater Ethiopia: the Evolution of Multiethnic Society", Chicago, 20.

²¹⁷ Young, a.g.m., 1997, 42.

²¹⁸ Keller, E. J. (1981). "Ethiopia: Revolution, Class, and the National Question", *African Affairs*, 80, (321), 519- 549, 527.

sağlama arzusu bölgenin Amharalaşmasının önünü açmış ve etnik karmaşanın günümüz temelleri atılmaya başlamıştır.²¹⁹ Kral Menelik'in yayılışı süresince Tigry'de durum diğer etnik kökenlerden farklı şekilde seyretmiştir. Amhara anlayışı ve yönetimi tüm bölgelere hızlı bir şekilde yayılırken Tigry kendi özerkliğini korumuş ve Tigryli yöneticiler Tigry halkını yönetmeye devam ettiği yönetim şeklini sürdürmüş ve boyunduruk altına girip asimile olmaktan kaçınmıştır. Bu dönemin yaygın yöneticileri Amharalar ise Tigry'yi yarı özerk tampon bölgeye indirgemiş ve doğrudan bölgeyi kontrol edememiştir.²²⁰ Tigry'nin kültürel ve idari asimilasyonu engellenmiş olsa da Tigry halkı asimile olmanın bedelini yoksullaşarak ödemiştir. Bu durum da Amhara yönetimine karşı büyüyen bir tepkinin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Yoksullaşmanın yanı sıra Adwa Savaşı sonrasında kuzeydeki Tigry dağlarında daha sonra Eritre olacak olan bir kısım toprağın İtalyanlara bırakılması Tigry'nin merkezi güce karşı tepkiselliğinin diğer bir nedeni olmuştur.²²¹

Tigry bölgesi imparatorluk dönemi Etiyopya'sının İtalya, İngiltere ve çevre ülkelerle olan çatışmasından doğrudan etkilenen bölge olmuş olmasının yanı sıra kıtlığın sıklıkla yaşandığı bir bölge olarak varlığını sürdürmüştür. Oromo bölgesine benzer bir şekilde hem yerel yöneticilere karşı topraklarından vazgeçen hem de savaş ve çatışma zamanlarını ürünlerini askerlerle paylaşmak zorunda olan Tigry halkı kıtlık zamanı kendisini besleyecek ürün bulmakta zorlanmıştır. Tigray bölgesinde en büyükleri 1958, 1965, 1972, 1983 yıllarında olmak üzere toplam 17 adet kıtlık yaşanmış, binlerce insan ölmüş ve aynı sebeple de halkın büyük bir kısmı göç etmiştir. Tigray bölgesinin genel durumu imparatorluk dönemi politik ekonomisti Gebrehiwet Baykedagne tarafından "Doğdukları yer olan Tigray'da neredeyse hiç Tigry genci kalmadı. Kraliçeleri olmayan arı sürüsü gibi dünyanın dört bir yanına dağıldılar. Bazı insanlar onların yoksullukları ile alay etti. Ne yazık ki diğerleri huzur içinde yaşarken Tigry hiçbir zaman kanun kaçaklarından kaçamadı" şeklinde ifade edilmiştir.²²² Kıtlık ve politik sorunlar kaynaklı huzursuzluk Tigry halkı içinde yer yer isyanlara yol açmıştır. Bunun sonucunda Tigry bölgesine sadece 1943 yılının ekim ayında 116 bomba atılmış, halkın büyük bir kısmı katledilmiş, hayatta kalanlara İtalyanlara ödediklerinden beş

²¹⁹ Vaughan, S. (2003). "Ethnicity and Power in Ethiopia", PhD thesis, The University of Edinburgh, 113.

²²⁰ Young, a.g.m., 1997, 47.

²²¹ Keller, a.g.m., 1981, 528.

²²² Baykedagne, G. H. (1912). "Emperor Menelik and Ethiopia", Asmara, 12.

kat büyük vergiler getirilmiş ve toprakların bir bölümü merkezi hükümet tarafından Amhara yöneticilerine verilerek gelecekteki isyanların önüne geçilmeye çalışılmıştır.²²³ Yaşamak için Eritre'ye veya Addis Ababa'ya göç eden Tigry halkına yönelik aşağılayıcı ifadeler kullanılmış, Tigry halkı hareket kabiliyeti ve göç etmek zorunda kalmaları sebebiyle Land Rover cipi ile kıyaslanmış ve Tigryların tahıl değil kaya yetiştirmeye mahkum edildiği söylemleri yaygınlaşmıştır.²²⁴ Amhara-Tigry arası yüzyıllık rekabetin bir sonucu olarak meydana geldiği düşünülen bu olumsuz durumların yansıması Tigry halkı için tarihsel güç rekabetinin ötesinde algılanmıştır.²²⁵ Kaldı ki Amhara yöneticilerinin Oromo gibi diğer halklara da benzer yaklaşımlarda bulunmuş olduğu göz önüne alındığında tarihsel rekabet söylemi yaşananları açıklamak için yeterli olmayacaktır.

3.2.4. Ogedan (Somali)

Ogedan veya diğer adıyla Somalililer bilinen klan Etiyopya'nın güneydoğusunda Ogedaniya olarak bilinen bölgede yaşayan etnik grup olup Afrika en homojen etnik gruplarından. Afrika Boynuzu bölgesine yayılmış olan Ogedan halkı genellikle İslam dinine mensup olup 17.yy başlarında sonradan Batı Somali diye adlandıracakları Etiyopya'ya gelmiştir.²²⁶ Ogedan bölgesi çöl koşullarının yaygınlığı sebebiyle doğal jeopolitik koruma altında olan Etiyopya'nın imparatorluk dönemine kadar kendi kendine yönetim sergileyen bir bölge olmuştur. Ancak Somali halkının kendi içerisinde idari bütünlük oluşturacak siyasal hiyerarşisinin olmaması Ogedan bölgesini karışık hale getirmiştir. Bölgenin Zeila ve Berbera gibi kıyı limanlarının hinterlandı olması ve hayvancılık potansiyelinin yüksek olması ile sömürgeci güçlerin orta noktasında olması imparatorluğun Menelik döneminde doğrudan bölgeye yönelmesinde rol oynamıştır.²²⁷ Harar'ın işgali ile bölgeye garnizonlar kurularak Ogedan bölgesi kısaç altına alınmıştır. Ancak Ogedan'ın doğal jeopolitik koruması olan çöl koşulları imparatorluk askerlerinin garnizonlarda yaşamını zor hale getirmiştir ki 1891 yılında imparatorluğun sınırlarına Ogedan'ın dahil edilmesiyle bölgenin fethine yönelik girişimler hızlandırıldıysa da yerel halkın direnişi ve sıtmanın yaygın

²²³ Berhe, a.g.m. 2004, 573.

²²⁴ Berhe, a.g.m. 2004, 574.

²²⁵ Assefa, H. (1996). "Ethnic Conflict in the Horn of Africa: Myth and Reality", UN University Press, Tokyo, 35.

²²⁶ İnternet: "Somali in Ethiopia", Web: https://joshuaproject.net/people_groups/14983/ET, Erişim tarihi: 20.11.2023.

²²⁷ Eshete, a.g.m. 1994, 72.

oluşu fetihlerin hızlıca tamamlanmasının önüne geçmiştir.²²⁸ Bu noktada önemli olan husus Ogedan Somalilerinin İtalya tarafından desteklenmesi olmuştur. Emperyal baskı ve İtalya'nın etkisi ile bölgenin fethi imparatorluğun diğer bölgelere olan fetihlerine nazaran daha zorlu ve yavaş olup imparatorluğun seferlerden kazancı bölgeyi vergiye bağlamak, haraç toplamak ile sınırlı kalmıştır.

Ogedan bölgesi ve Ogedan Somali halkı emperyal baskı ve çekişmeden doğrudan etkilenmiş bir halk olup bölgenin emperyal güçlerin odağına girişi İtalyanların 1889 Benadir sahilini işgal edişleri ile başlamıştır. İtalyanların ardından İngilizlerin de bölgede hakimiyet kurmak istemesiyle devam eden süreç 1894'te İtalya ve İngiltere arasında imzalanan Haud'u İngilizlere ait otlak alan olarak vermenin karşılığında Ogedan'da İtalyan hakimiyetini onaylayan anlaşma ile sömürgeci talebin odağı oluşunu kesinleştirmiştir.²²⁹ 1908 yılında İtalya ve Etiyopya hükümeti arasında imzalanan anlaşmaya göre de Ogedan'da kıyıya doğru yaşayan kabilelerin bulunduğu bölgeler İtalya'ya; Ogedan'ın diğer tüm toprakları Etiyopya'ya kalacak şekilde düzenleme sağlanmıştır.²³⁰ Ancak bu anlaşma İtalyanların Ogedan Somali halkını rüşvet, para ve silah karşılığı kendi yanlarına çekmeleri ile sahada uygulanamamış ve bölgedeki Somali halkı ve toprakları İtalya'nın etki alanı haline gelmiştir.²³¹ Aynı dönemde Ogedan Somali halkı içinde Etiyopya merkez hükümetine karşı isyan eylemleri başlamış ve Olel isyanında olduğu gibi Etiyopya merkez imparatorluk hükümetinin tepki süresi uzamış sonrasında da Etiyopya ordusu ciddi kayıplar vermiş ve yer yer geri çekilmeler yaşamak durumunda kalmıştır²³² ve bölgenin merkezi imparatorluk bünyesine dahil edilmesi pek mümkün olmamıştır.

1960 yılında Somali'nin bağımsızlığını ilan etmesinden önceki süreç Etiyopya'daki Ogedan Somali halkı dönüm noktası teşkil etmiştir. Bu dönemden itibaren bölge politikalarını belirleyecek olan Büyük Somali ideali Etiyopya hükümetinin bölgeye yaklaşımını belirleyecek noktaya gelmiştir. İngiltere, Büyük Somali düşüncesinin mimarı olarak bölgedeki tüm Somali halklarını birleştirmeyi arzulamıştır.²³³ Etiyopya

²²⁸ Baer, W. (1967). **"The Coming of the Italian-Ethiopian War"**, Cambridge, 47.

²²⁹ Lewis, I.M. (1980), **"A Modern History of Somalia"**, London, 55-56.

²³⁰ Eshete, T. (1994). "Towards a History of the Incorporation of the Ogaden: 1887-1935". **Journal of Ethiopian Studies**, 27(2), 69-87.

²³¹ Lewis, a.g.m., 1980, 90.

²³² Eshete, a.g.m. 1994, 72.

²³³ Aidid, S. (2020). **"Pan-Somali Dreams: Ethiopia, Greater Somalia, and the Somali Nationalist Imagination"**, PHD Thesis, Harvard University, Graduate School of Arts & Sciences, 2.

hükümetinin Ogedan bölgesinde tam olmayan hakimiyeti, sınır bölgesine yönelik geliştirilememiş politikalar ve emperyal güçlerin varlığı pek çok sorunun kamçılayıcısı haline gelmiştir. İngiliz yetkililerin 1940'lı yıllarda bölgede etkinlik kurmaya başlamaları ve Somali'nin bağımsızlığına kadar geçen süre içerisinde Somali etnik grubunun Amhara ile olan ilişkisinde dağılmalar ve yer yer çatışmalar meydana gelmeye başlamıştır. Amhara'nın geleneksel hükmedici yönetimi emperyal desteğe sahip Somali halkı tarafından hoşnutsuzla karşılanmıştır. Somali halkı arasında merkezi hükümete yönelik birden fazla isyan girişimi olmuş ve isyan girişimleri pek çok kişinin yaralanması ve ölümü ile sonuçlanmıştır. Mevcut isyanların pek çoğu İngilizler tarafından Rezerv Bölge ilan edilen alanda ortaya çıkmış ve isyancı liderler Etiyopya hükümetine karşı Rezerv Bölge içerisinde saklanmıştır. Ogedan bölgesinin İngiliz varlığı ile siyasi istikrarsızlığa sürüklenmesi ve Ogedan Somali halkının Amhara'ya karşı kışkırtılması Etiyopya'nın merkezileşme ve modernleşme çabalarına sekte vurmuş ve ülkenin kolonyal dönem miraslarından uzak kalamamasına neden olmuştur. Ogedan Somali halkının Amhara hegemon grubuna karşı olumsuz tutum geliştirmesinin ardındaki bir diğer neden de İngilizlerin Doğu Afrika Komutanlığı'nda yayınladıkları bir mihtrada yer alan Müslüman Ogedan halkının Hristiyan Amharik yönetim altında yönetilmeme tavsiyesi olmuştur.²³⁴ Büyük Somali fikrinin Ogedan bölgesi ayağı BM'nin ve Etiyopya merkezi hükümetinin girişimleri ile İngilizler tarafından devre dışı bırakılsa da Büyük Somali fikrinin yarattığı akım Ogedan Somalileri arasında önemli bir etki bırakmıştır. Ogedan halkı arasında yaşanan hayal kırıklığı "Somali hanolato, Ethiopia hadimto" (Yaşasın Somali, Etiyopya'ya ölüm) sloganı ile geniş çapta bir tepkiye dönüşmüştür.²³⁵ Etiyopya'nın Amhara bölgesi en çok tepki gösterilen yerler olup resmi dairelerin etrafı, önemli devlet görevlilerin ve nüfusun yoğun olduğu yerler çevresinde çatışmalı durumlar meydana gelmiştir. 1942 Qocher, 1948 Jijiga'da, 1951 yılının eylül ayında Gridida kasabasında çıkan etnik kökenli isyanlar²³⁶ Ogedan halkı ile Etiyopya merkez hükümeti arasındaki etnik ilişkinin artık dengede olmadığını gösteren önemli göstergeler olmuştur. Haud bölgesinin İngilizler tarafından Etiyopya'ya geri verilmesi ile Ogedan Somali halkı

²³⁴ Eshete, T. (1991). "The Root Causes of Political Problems in the Ogaden, 1942-1960". **Northeast African Studies**, 13(1), 9–28, 10.

²³⁵ Eshete, a.g.m, 1991, 17.

²³⁶ Eshete, a.g.m, 1991, 11.

arasında karışıklık meydana getirmiş²³⁷ ve Hizbi Illahi, Haqu Illahi, Nasirulahi gibi etnik ve dini kökenli aktörler oluşmaya başlamıştır.²³⁸ Birleşik ve Büyük Somali oluşturma planları Ogedan halkının merkezi hükümetlerine karşı bağlılık duygusunun önüne geçmiş ve bölge halkı ile Amhara arası ilişkileri kriz düzeyine taşımıştır. Burada ifade edilmesi gereken hususlardan bir tanesi de Etiyopya hükümetinin merkezileşme ve modernleşme döneminin Ogedan halkında rahatsızlık yaratması olmuştur. Bölgenin sorunun bir kısmı emperyal katkılı olsa da bölgenin genel olarak çöl ikliminde oluşu, eğitim, sağlık tesislerinin yokluğu, hayvancılık ile geçinen halkın veterinerlik hizmetlerinden faydalanamaması, Hristiyan hükümetinin Müslüman bölge halkının dini talep ve ihtiyaçlarına kayıtsız kalması da en az emperyal baskı kadar Ogedan halkının merkezi hükümete karşı tavrında belirleyici olmuştur. Kaldı ki bu dönem Ogedan dışında diğer etnik kimlikler de Amhara elit yöneticileri tarafından belirli konularda baskı altına alınıp, eksik veya yanlış tutumlarla karşılaşmıştır.

3.2.5. Afar

Afar halkı Afrika Boynuzu bölgesinde yerleşmiş olarak Etiyopya, Cibuti, Eritre ve Somali'nin bir kesiminde yaşayan Sünni İslam inancına sahip ve genel geçim kaynağı hayvancılık olan bir halk olup Afar halkı genellikle klanlardan oluşan ve pastoral bir yaşam şekline sahiptir. Pastoral tabiri Afarlar için keçi, koyun, sığır gibi hayvanların yetiştirilmesi ve ana yaşam kaynağının doğal faktörlere bağlı olduğunu ifade etmiştir.²³⁹ Afar klanları sayıca fazla olsa da iki ana klandan bahsedilmektedir ki bunlar politik egemen ve kısmen yerleşik olan Asaimaralar, diğeri ise daha göçebe olup işçi kesimini oluşturan Adoimaralardır.²⁴⁰

Afarlar, Etiyopya nüfusu içerisinde yaklaşık %2'lik bir kesimi oluşturmakla birlikte özellikle Cibuti bölgesinde nüfusunun çeyreği gibi büyük bir oranı temsil etmekte olup her ne kadar Afarlar Etiyopya idari temsiliyet seviyesine ulaşamasa da Cibuti'de Afarlar başbakanlık seviyesine kadar ilerlemiştir.²⁴¹ Afar üçgeni olarak da bilinen bölgede yaşayan Afarlar Etiyopya özelinde kuraklık gibi çevresel faktörler en çok

²³⁷ Mariam, M. W. (1964). "The Background of the Ethio-Somalian Boundary Dispute", **The Journal of Modern African Studies**, 2(2), 189–219.

²³⁸ Eshete, a.g.m, 1991, 23.

²³⁹ İnternet: Afar People, Web: <https://www.atlasofhumanity.com/afar>, Erişim tarihi: 01.12.2023.

²⁴⁰ İnternet: Britannica, T. Editors of Encyclopaedia (2019). Afar. **Encyclopedia Britannica**. Web: <https://www.britannica.com/topic/Afar>, Erişim tarihi: 01.12.2023.

²⁴¹ Shehim, K., & Searing, J. (1980). "Djibouti and the Question of Afar Nationalism". **African Affairs**, 79(315), 209–226.

etkilenen kesimi oluşturmaktadır. Afar üçgeni bölgesi emperyal çekişmeden Ogedan bölgesi kadar etkilenmiş bir bölge olup Afar toprakları İtalyan ve Fransız baskısı ile Eritre ve Cibuti'ye dağılmış ve halk sınırlarla bölünmüştür. Önemli miktarda toprak kaybının eşlik ettiği bölünmede Afarlar Somalili komşuları tarafından kuzey bölgelere itilmiş ve kuzey bölgesinde yalnızca hayvancılık ile uğraşmaya mecbur edilerek bir nevi izole edilmiş olup Afarlar'ın kaynaklara ulaşımı önemli ölçüde kısıtlanmış ve Afar halkı otlaklarını, meralarını, sulak bölgelerini yitirmiştir.²⁴² Bu bağlamda Afarları sıkıştıran Somalili Isse klanının çatışma hattı oluşturmadaki amacın pastoral yaşam alanlarını genişletmek olduğu söylenmiştir. Ancak Afar ve Somalili Isseler arasında çatışmanın bir diğer nedeni bölgedeki bir diğer geçim kaynağı olan kaçaklığın kim tarafından yürütüleceğine ilişkin olmuştur. Afar üçgenin doğusu otlatma ve mera alanı olmanın dışında Addis Ababa'ya ürün götüren kervanların geçiş güzergarhı olmuştur. Afarlar oldukça uzun süreler kaçakçılık güzergahını kontrol altında tutarak bu ticaret yolundan maddi ve stratejik olarak yararlanmıştır. Kaçakçılık güzergahının maddi getirisinin Isse klanını cezbetmesi Afarlar ile Isseler arasında çatışma unsuru oluşturmıştır. Kendi serbest bölgelerini geliştirmek isteyen iki grup bu sayede kuraklık döneminin şiddetini de azaltmak istemiştir.²⁴³ Mera ve otlak alanların kurak bölgede çok değerli olması Afarların bir diğer komşuları Karayyu Oromoları ile ilişkilerinde çatışmacı tutumun gelişmesinde rol oynamıştır. İki etnik grup hem ortak otlatma alanı ve sulak alanı paylaşmakla birlikte toprakları Etiyopya devletinin arazi müsadere programı ile milli parklara, vahşi yaşam alanlarına, ortak tarım alanlarına paylaşılmıştır. Toprakların büyük bir kısmının devlet arazi haline gelmesi de topraktan kısıtlı yararlanmanın sonucu olarak çatışma unsuru olmuştur.²⁴⁴ Afar halkının diğer etnik gruplarla çatışmasının bir diğer nedeni de hayvanların yağmalanması olmuştur. Hayvanların bölgenin temel besin ve ticaret kaynağı oluşu tüm etnik gruplarının diğerlerinin hayvanlarını kendi sürülerine katmaya çalışmalarına sebep olmuş ve çobanlar katledilmiş, hayvanlar hem sürülere katılmış hem de diğer bölgelere satılmıştır.²⁴⁵

²⁴² Markakis, J. (2003). "Anatomy of a Conflict: Afar & Ise Ethiopia". **Review of African Political Economy**, 30(97), 445–453.

²⁴³ Hundie, B. (2010). "Conflicts between Afar Pastoralists and their Neighbors: Triggers and Motivations". **International Journal of Conflict and Violence**, 4(1), 134–148, 141.

²⁴⁴ Hundie, a.g.m, 2010, 143.

²⁴⁵ İnternet: Adegehe, A. K. (2009). "Federalism and ethnic conflict in Ethiopia. A comparative study of the Somali and Benishangul-Gumuz regions", Web:

Afar topraklarının Etiyopya devleti tarafından arazi müsadere yoluyla devlet arazisi haline getirilmesi Afar topraklarının Etiyopya devleti tarafından yatırım aracı olarak görülmesinin yolunu açmış ve bu durum Afar halkının gelişmemesini ve izolasyonu arttırmıştır. Afar toprakları yabancı şirketlere şeker ve pamuk ekimi için tahsis edilmeye başlamıştır. Şeker ve pamuk tarlaları için gereken işgücü Afarlar'dan seçilmemiş ve genellikle Etiyopya'nın diğer kesimlerinden ve genellikle Oromolu işçiler getirilmiş, Afarlar sadece bir kısmı bu tarlalarda bekçi olarak işe alınmıştır.²⁴⁶ Yabancı sermayeli çiftçilik ile ürün miktarının artışı sağlamak amacıyla inşa edilen barajlar bölgedeki su hacmini arttırmış ve sulak alanların çoğalması sıtma salgını yaratmış ve bu sebeple halkın büyük bir kısmı ölmüş, kalanlar da sıtmanın yaygın olmadığı diğer bölgelere göç etmek zorunda kalmıştır. Halkın bu göçü Afarların Karayyu Oromoları ve Isselerle ilişkilerini etkileyen diğer unsurlar olarak bölgedeki huzuru bozucu bir etki yaratmıştır.²⁴⁷

3.2.6. Sidama

Sidama halkı Sudan'dan Afrika Boynuzu boyunca Tanzanya'ya kadar olan bölge içerisinde yerleşik durumda olup çoğunluğu Etiyopya'nın güneyinde ikamet eden ve Etiyopya'daki nüfusları yaklaşık 3 milyon olan ve ülke nüfusunun %4'ünü oluşturan etnik grup olup Sidama toprakları Etiyopya'nın verimli alanlarından olup Sidamalar Etiyopya imparatorlarından Menelik'e kadar neredeyse bağımsız bir ulus devlet olarak yaşamlarını ve kendi geleneksel kültürlerini sürdürmüştür. Sidamalar verimli bölgede ikamet ediyor olmaları sayesinde Etiyopya'nın diğer bölgelerine kıyasla kuraklık krizi ile daha az boğuşmuştur ve Sidama önemli bir kahve üreticisi haline gelmiştir.²⁴⁸ Sidamalar, Avrupa misyonerlerinin bölgeye gelişine kadar geleneksel dinlerine inanmayı sürdürseler de zamanla çoğunluğu Hristiyanlığın Protestan mezhebine bağlı hale gelmiştir.²⁴⁹

<https://scholarlypublications.universiteitleiden.nl/access/item%3A2962273/view>, Erişim tarihi: 02.12.2023.

²⁴⁶ Kloos, H., & Adugna, A. (1989). "The Ethiopian Population: Growth and Distribution". **The Geographical Journal**, 155(1), 33–51.

²⁴⁷ Markakis, J., Schlee G. & Young J. (2021). "The Nation State: A Wrong Model for the Horn of Africa". **Berlin: Max--Planck--Gesellschaft zur Förderung der Wissenschaften**, 86.

²⁴⁸ İnternet: "Sidama / Sidamo / Sadama / Sadamo", Web: <http://www.101lastribes.com/tribes/sidama.html>, Erişim tarihi: 02.12.2023.

²⁴⁹ İnternet: "Sidama Tribe", Web: <https://commonriver.org/aleta-wondo/sidama-tribe/>, Erişim tarihi: 02.12.2023.

Sidama topraklarının fethi ve Sidama halkının Amhara hakimiyetine girmesi Etiyopya hükümetinin merkezileşme ve modernleşme dönemi olan İmparator Menelik'in tahta geçişi ile başlamıştır.²⁵⁰ Bu dönem Oromo gibi diğer etnik gruplarda olduğu gibi Sidama'da da Amharalaştırma dönemi başlamış ve Sidama halkının dil, din, kültür gibi unsurlarında gerilemeler meydana gelmiştir.²⁵¹

Sidama halkı Amhara'nın yarattığı kültürel baskıdan uzaklaşabilmek adına İtalyan işgalini fırsat olarak görmüştür. 1936-1941 İtalyan baskısı altında ilk Sidama muhalefet hareketleri baş göstermiş ve Sidama üzerindeki baskıyı bu sayede atlatmayı hedeflemiştir. İtalyan işgali, Sidama halkına göreceli özgürlük tanımış ve İtalyanlar Amharalara göre daha özgürlükçü ve güvenilir sömürgeciler olarak görülmüştür.²⁵² Ancak İtalyan işgalinin başarısızlıkla sonuçlanması Sidama'nın merkezi hükümet tarafından hedef alınmasına yol açmış ve isyana katılan pek çok Sidama öldürülmüş ve Amhara baskısı hız kesmeden devam etmiştir.²⁵³ Amhara egemenliğinin 1974 darbesi ile kırılması neticesinde Sidama halkı askeri hükümetten yana tavır göstermiş, askeri hükümet tarafından açıklanan toprak reformunu kendileri için bir zafer olarak değerlendirmiş ancak toprak reformu neticesinde pek çok Sidama çiftliğine el konmuş olup Sidama'nın temel geçim kaynağı olan kahve yalnızca kooperatifler aracılığı ile daha düşük fiyatla satılmak zorunda kalmış ve Sidama halkı toprakları ve ürünleri konusunda aradığını bulamayarak askeri hükümete karşı muhalefete başlamıştır.²⁵⁴

Sidama halkının askeri rejimle mücadelesi Amhara imparatorluk Etiyopya'sı ile girişilen mücadele kadar yoğun olmuştur. Sidama halkı askeri rejime karşı Oromo halkı ile birleşmiş ve iki halk da ortak siyasi, askeri, ekonomik çıkarları sebebiyle birlikte savaşmıştır. Derg'e karşı savaşan Sidama askerlerine Ejeetoo ifadesi kullanılmış ve bu askerler halk içinde önemli olarak görülmüştür.²⁵⁵

²⁵⁰ İnternet: Legide, K. K. I. A. (2023). "A Book Review: The History and Culture of Sidama Nation", Web:

https://www.academia.edu/6266423/A_Book_Review_The_History_and_Culture_of_Sidama_Nation_pdf_Unpublished_paper_, 2, Erişim tarihi: 02.12.2023.

²⁵¹ Fessha, Y. T. (2010). "Ethnic Diversity and Federalism". England, 161-162.

²⁵² İnternet: "Brief history of Sidama People" Web: <http://www.sidamanationalliberationfront.org/About%20Sidama.html>, Erişim tarihi: 02.12.2023.

²⁵³ Legide K. K. I. A., a.g.m, 2023, 3 .

²⁵⁴ Legide K. K. I. A., a.g.m, 2023, 10.

²⁵⁵ İnternet: Abera, E. (2021). "In Depth Analysis: As the Sidama state prepares for its first year anniversary, a look at past challenges, future plans", Web: <https://addisstandard.com/in-depth-analysis-as-the-sidama-state-prepares-for-its-first-year-anniversary-a-look-at-past-challenges-future-plans/>, Erişim tarihi: 05.12.2023.

Sidama halkının tarihi, geçmişi ve gelenekleri diğer Etiyopya halklarına nazaran daha az bilinmiş olup bunun en önemli nedeni Amhara baskınlığı altındaki imparatorluk döneminde diğer halkların tarihleri ve kültürlerinin önemsizlenmesi olmuştur. Sidama milliyetçiliğinin diğer halklara göre daha geç gelişmesi ve halkın aydınlaşmasının daha yavaş olması da Sidamaların daha sonra tanınmasına neden olmuştur.²⁵⁶ Hatta Sidama halkına karşı uzun bir süre güney Etiyopya’da yaşayan Sidama, Boorana, Gedeo, Burji and Wolayita halklarını kapsayan genel coğrafi bir terim olan Sidama ifadesi kullanılmış ve bu da Sidama kimliğini bastırmak ve halkın kolektif kimlik bilincini yok etme girişimi olarak değerlendirilmiştir.²⁵⁷

3.2.7. Gurage

Gurage halkı Etiyopya’nın başkenti Addis Ababa’nın güneybatısında yaşayan ve Habeşa dilini konuşan etnodilsel bir etnik grup olup Gurage nüfusu yaklaşık olarak 2 milyon kişiden oluşmakta olup bu sayı Etiyopya toplam nüfusunun yüzde %2,5’ine denk gelmiştir.²⁵⁸ Gurage halkı Amharalar gibi Sami kökenden gelmekte olup Ortodoks Hristiyanlıktan Katolik Hristiyanlığa, İslam dinine ve yerel dinlere mensup dini çeşitliliğe sahip bir halktır.²⁵⁹

Gurage halkı Etiyopya’nın güneye doğru genişlemesi esnasında II. Menelik tarafından Jebdu Meda Savaşı’nın ardından siyasi otorite altına girmiş olup diğer güney halkları gibi topraklarını Amhara elitlerine bırakmak zorunda kalmıştır. Gabar sistemi ile de topraklarından uzaklaşan ve vergi sistemine dahil olan Gurageler aynı dönemde tarımsal verimlilikte düşüş, ekilebilir arazi sıkıntısı gibi nedenlerin de etkisi ile Addis Ababa’ya göç etmeye başlamıştır. Gurage halkının göç eğilimi ve göç ettikleri yerlere sağladıkları uyum “Guragena Land-Rover Yamaydersuber Yalem (Gurage ve Land Rover’ın ulaşamadığı yer yoktur)” Amharaca deyişi ile gündelik hayata

²⁵⁶ İnternet: Hameso, S. (2006). “The Sidama Nation: An Introduction, Journal Name: Arrested Development in Ethiopia”, Web: https://www.academia.edu/3043889/The_Sidama_Nation_An_Introduction, 57, Erişim tarihi: 06.12.2023.

²⁵⁷ Hameso, a.g.m. 2006, 58.

²⁵⁸ İnternet: “Gurage”, (2023). Web: <https://www.101lasttribes.com/tribes/gurage.html>, Erişim tarihi: 06.12.2023.

²⁵⁹ Shack, W. A. (1963). “Some Aspects of Ecology and Social Structure in the Ensete Complex in South-West Ethiopia”. **The Journal of the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland**, 93(1), 72–79.

yerleşmiştir.²⁶⁰ İlerleyen yıllarda Gurage dili Addis Ababa'dan Amhara halkından sonraki ikinci büyük dili temsil eder hale gelmiştir.²⁶¹

Gurage halkını diğer bazı etnik halklarla birlikte Addis Ababa'nın inşasında önemli rol oynamıştır. Ev ve yolların inşa edilmesi, tepelerin düzleştirilmesi, gerekli inşaat malzemelerinin taşınması gibi noktalarda Gurage emeği kullanılmıştır.²⁶² Gurage halkı yol inşaatları esnasında günlük asgari ücret karşılığında günde 10-11 saate yakın çalışmış ve Addis Ababa'nın ana inşaatçıları olarak değerlendirilmişler ve kendileriyle gurur duymuştur.²⁶³ Addis Ababa'ya gelen Gurageler hem modern eğitim ve idare ile tanışmış hem de devlet içerisinde görev almaya başlamış²⁶⁴ ve 1950'li yıllara gelindiğinde Gurage göçmenleri Addis Ababa'da idari pek çok kuruluştaki önemli rol oynamış ve ulusal ekonomiye katkı sağlamıştır.²⁶⁵

Bu idari kuruluştan en önemlisi Gurage Yol İnşaat Organizasyonu (GRCO) olup Etiyopya'daki toplum temelli kuruluştan en başarılı olanlarından olarak gösterilmiştir. GRCO, Neftegna-Gebar ilişkisi ile Amhara'nın vergi kaynağına dönüşüp Addis Ababa'ya göç eden Gurageler tarafından kurulan kentlerde ve kırsalda geniş destek alan bir organizasyon olarak ortaya çıkmış ve gelişmiştir.²⁶⁶ GRCO, Etiyopya'nın büyük bir kısmında yol yapım süreçlerine dahil olup ülkenin kalkınmasında önemli bir rol oynarken en güçlü desteği Gurage halkından almış ve Gurage halkı arasındaki etnik birlik ve dayanışma düşüncesini perçinlemiştir. GRCO'nun kuruluşu ve ilerlemesi Etiyopya'nın kentselden kırsala ekonomik ve sosyal yeniden dağıtımına yönelik önemli bir gösterge olarak da düşünülmüştür. Hem karayolu ağı genişletilmiş hem de kırsal bölgelerin kaynaklara ulaşmasının yolu açılmıştır.²⁶⁷ GRCO, yalnızca yol yapımı ile ilgilenen bir kalkınma kuruluşu değil aynı zamanda coğrafi olarak erişilemeyen Gurage bölgelerine modern yaşantıyı sağlamaya

²⁶⁰ Nida, a.g.m. 2000, 43.

²⁶¹ Cooper, R. L., & Horvath, R. J. (1973). "Language, Migration, and Urbanization in Ethiopia". *Anthropological Linguistics*, 15(5), 221-243.

²⁶² Nida, a.g.m.2000, 43.

²⁶³ Pankhurst, R. I (1967). "Tribute, Taxation, and Government Revenues in Nineteenth and Early Twentieth Century Ethiopia". *Journal of Ethiopian Studies* 2(2). 700-710.

²⁶⁴ Nishi, M. (2008). "Community-based Rural Development and the Politics of Redistribution: The Experience of the Gurage Road Construction Organization in Ethiopia", *Nilo-Ethiopian Studies*, 12, 13-25.

²⁶⁵ Nishi a.g.m. 2008, 17.

²⁶⁶ Nida, W. (2000). "Fanonet: Ethnohistorical Notes on the Gurage Urban Migration in Ethiopia". *Ufahamu: A Journal of African Studies*, 48.

²⁶⁷ Nishi a.g.m. 2008, 13.

çalışan bir sivil toplum kuruluşu olarak da görmek mümkündür. Bu sayede Gurage göçü hızlanmış, şehirde nitelikli Guragelerin bölgelerine kolaylıkla erişebilmeleri ile fikir ve düşünce Gurage bölgesinde yayılmaya başlamıştır.²⁶⁸

3.2.8. Anuak

Anuaklar, bir kısmı Etiyopya'nın Gambela bölgesinde bir kısmı da Güney Sudan'da yaşayan Hristiyan Nilotik bir etnik grup olup Etiyopya içindeki nüfusları 250-300 bin arasında olup yukarı Nil civarında yaşayarak çiftçilik ve hayvancılık ile geçimlerini sürdürmüşlerdir.²⁶⁹ Anuakların yaşam alanlarında nehirlerin bulunması onların diğer etnik gruplardan farklı olarak balıkçılıkla²⁷⁰ da ilgilenmelerini sağlamış ve topraklarını daha işlevsel ve verimli kılmıştır.

Anuaklar bölgedeki nüfus içinde en büyük nüfusu temsil etseler de bölgeyi Nuer, Majangir, Opo, Komo etnik unsurları ile paylaşmakta olup bunlardan Nuer, Anurakların en yakın rakibi konumunda olmuştur. Sudan kökenli Nuerler özellikle Güney Sudan iç savaşı esnasında Etiyopya sınırına gelmiş ve Anuakların yoğun olduğu bölgelere mülteci olarak yerleşmeye başlamıştır. Gambela'ya yerleşen Nuerlerin sayısının sürekli artışı ile Anuaklar doğuya göç etmeye başlamış ve Anuak yaşam alanlarında Nuerler yönünden demografik değişim meydana gelmiştir.²⁷¹

Anuaklar Etiyopya içi köleliğin yaygın olduğu imparatorluk döneminde Amhara saraylarında köle olarak en çok kullanılan etnik grup olmuştur. Avlanmaya çıkan veya diğer köylere seyahat eden Anuak erkekleri kaçırılarak Amhara saraylarında köle olmuş, Anuak kadınları ise cariye olmak üzere kaçırılmıştır. Anuak halkı bugün hala daha Etiyopya'nın köleleri olarak anılmaya devam etmektedir.²⁷²

Anuakların yaşadığı Gambella bölgesi Etiyopya'nın verimlilik ve kaynak bolluğu açısından en önemli kısmını temsil etmiştir. Bölgenin yer altı ve yer üstü kaynak zenginliği hem Etiyopya hükümetinin hem yabancı ülkelerin hem de uluslararası şirketlerin dikkatini çekmiştir. Etiyopya merkezi hükümeti özellikle 1974 Derg

²⁶⁸ Nida, a.g.m. 2000 57.

²⁶⁹ İnternet: "Anuak / Anyuak / Anywaa", Web: <https://www.101lasttribes.com/tribes/anuak.html>, Erişim tarihi: 07.12.2023.

²⁷⁰ Bacon, C. R. K. (1922). "The Anuak". **Sudan Notes and Records**, 5(3), 113–129.

²⁷¹ İnternet: "Background and Context", (2023). Web: <https://www.hrw.org/reports/2005/ethiopia0305/3.htm>, Erişim tarihi: 07.12.2023.

²⁷² İnternet: "The Anuak- A Threatened Culture", (2010). Web: <https://www.culturalsurvival.org/publications/cultural-survival-quarterly/anuak-threatened-culture>, Erişim tarihi: 07.12.2023.

Rejimiyle birlikte Anuak topraklarının büyük bir kısmına el koymuş, çiftlikler kurarak zorunlu çalışma usulü getirmiştir. Anuakların çoğu bu dönemde Sudan'a kaçmış, Etiyopya'nın farklı noktalarından da Anuak topraklarına işçi getirilmiştir. Nuer demografik değişimiyle beraber Anuaklar bölgelerin uzaklaştırılmış ve etnik kültürleri tehdit altına girmiştir.²⁷³ 1978'de ABD'nin Etiyopya'yı kalkındırmaya yönelik planları ve Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun nihai teklifi ile Etiyopya'da büyük ölçekli tarım projesi duyurulmuştur. Projenin içeriği arazinin temizlenmesi, barajlar ve çitler inşa edilmesi, büyük hayvanların bölgeden uzaklaştırılması ve bölgeye yeniden yerleşimin sağlanmasını içermiştir. Bu proje ile birlikte Anuak halkı bölgeden uzaklaştırılmak istenmiş, Anuaklardan kalan topraklara Amhara ve Tigry halklarından üretici ve işçiler taşınmaya başlamıştır. 1985 yılının sonunda Gambella bölgesinde Anuak topraklarına yaklaşık 18 bin Tigry ailesi yerleştirilmiştir.²⁷⁴ Bölgenin yer altı kaynaklarından yana zenginlik potansiyeli ile Çinli petrol arama şirketleri ile imzaladığı anlaşmalarla bölgede sismik arama faaliyetlerinin yaygınlaşması ve daha sonraki yıllarda bölgede altın madeninin varlığının keşfedilmesi ile bölge halkı Anuakların durumu çok daha karmaşık hale gelmiştir.²⁷⁵

Anuaklar jeopolitik pozisyonlarının ve kaynaklarının etkisi ile ülke içerisinde en dezavantajlı olmuş etnik grup olarak nitelendirebilecek olan gruptur. Anuak topraklarına yönelik hem ülke içi hem de ülke dışından gelen göçlerin demografik yapılarını bozması ve toprak projeleri ile bölgelerinin dağılması diğer etnik unsurlarda olduğu kadar ses getirmemiş ve Anuakların sayısı günümüz Etiyopya'sında oldukça azalmış durumda olup kalan bölgelerinde kalan Anuaklar da kendi topraklarının mültecileri haline gelmiştir.

²⁷³ İnternet: Anuak in Ethiopia, Web: <https://minorityrights.org/communities/anuak/>, Erişim tarihi: 07.12.2023.

²⁷⁴ İnternet: "Anuak Displacement and Ethiopian Resettlement", (2010) Web: <https://www.culturalsurvival.org/publications/cultural-survival-quarterly/anuak-displacement-and-ethiopian-resettlement>, Erişim tarihi: 07.12.2023.

²⁷⁵ Background and Context a.g.m, 2023.

4. PAN-AFRİKANİZM SONRASI ETİYOPYA'DA ETNİK GRUPLARA YÖNELİK YÖNETİM ANLAYIŞLARI

4.1.Haile Selassie

Etiyopya'nın krallar kralı olan bilinen Haile Selassie Amhara etnik kimliğine bağlı bir Hristiyan olarak ülkenin diğer imparatorlar döneminde başlayan merkezileşme ve modernleşme çabalarını ülke geneline yaymış bir yönetici olarak değerlendirilmiştir. İmparator ilk yazılı anayasanın oluşturulması, ülkede köleliğin yasaklanması gibi yeniliklere imza atmış ancak Selassie'nin döneminde hem kilise otoritesi hem de Amharalılık kimliği baskın unsur olarak hüküm sürmüş olup amaçlanan merkezileşme ve modernleşme çabalarını geleneksellik vurgusundan kurtaramamıştır. Haile Selassie taç giyip hükümdar olarak göreve başlamasının ardından modernleşme girişimi olarak anayasal şartı yayınlamış, soyluluk vurgusu dışında kalacak şekilde temsili organlar oluşturmuş ancak bu temsili organların doğrudan kendisine bağlılıklarını garanti altına alarak aristokrasi oluşumunun önüne geçmiş ve kendi yönetici elitini oluşturmuştur.²⁷⁶ Anayasal şart ile Selassie'nin dini liderliği garanti altına alınmış, imparatorluk ailesinden olmayan sivillerin danışman sıfatıyla hükümet işlerine daha geniş katılımları mümkün hale gelmiştir.²⁷⁷ Selassie'nin Amhara kimliğine, Hristiyanlık inancına önem vermesi çok etnik kültürlü ve çok dinli Etiyopya'da Amhara olmayan Müslüman gruplarca hoş karşılanmamış ve rahatsızlık yaratmıştır.²⁷⁸ Kilise ve din Selassie döneminde bir rakip veya paralel güç olarak değil onun Amhara mezhepçiliğini meşrulaştıran ve imparatorluğuna katkı sağlayan bir unsur olarak görülmüştür. Selassie, modernleşme çabaları esnasında homojen bir ulus yaratma gayesinin dışında imparatorluğun merkezi gücünü elinde tutarak çok etnik kökenli, çok dinli Etiyopya'yı ortak bir noktada ve referansta birleştirmeyi amaçlamıştır.²⁷⁹

Etiyopya'nın İtalya tarafından işgal edildiği 1936 yılında Selassie Amharalı, Hristiyan imparator sıfatını bir süreliğine bırakarak tüm etnik kimlikleri, dinleri, kültürleri kapsayıcı hale gelen bir politika izlemiş ve işgal döneminde kimliğe dayalı

²⁷⁶ Borruso, P. (2013). "Politics and Religion in Haile Selassie's Ethiopia: Apogee and Crisis of a Confessional African State (1916-1974)". *International Journal of Ethiopian Studies*, 7(1 & 2), 101–124.

²⁷⁷ Nahum, F. (1997). "Constitution for a Nation of Nations", Asmara, 19-24.

²⁷⁸ Borruso, a.g.m. 2013.

²⁷⁹ Mara, Y.(1972). "The Church of Ethiopia. The National Church in the Making", Asmara, 75-82.

farklılıkların ülkenin işgalini kolaylaştırmasının önüne geçmek istemiştir.²⁸⁰ Bu dönemki politika gereği Selassie hem Müslümanların hem de Hristiyanların kralı olarak davranmış ve farklılıkların göz ardı edilmesi gerektiği inancı ile Etiyopya'yı birleştirse de Oromo gibi bazı etnik grupların İtalyanlar lehine saf tutmasını engelleyememiştir²⁸¹.

Haile Selassie, her ne kadar bütünleştirici bir söylem kullanarak Etiyopya'daki tüm etnik grupları birleştirmeyi hedeflemişse de Amhara imparatorluk geleneği olarak diğer tüm etnik kimlikleri potada eritmek istemiştir. Kentli, eğitilmiş, elit Amharalar kendilerini Etiyopya'yı yönetmesi gereken ilerici liderler olarak görmüş olup yönetim erkinde daimî rol alarak diğer etnik unsurları devre dışı bırakmıştır.²⁸² İmparatorluk döneminde yaygın bir yaklaşım olan Amhara üstünlüğü düşüncesi, Selassie'nin modernleşme ve merkezileşme çabalarının çelişkisi olarak değerlendirilmekte ve diğer etnik grupların çekişmesi ve çatışmasında temel olarak ele alınabilecek bir kavram olup Amhara hakimiyetinin başlaması doğrudan Haile Selassie'ye bağlanmasa da imparatorluk vurgusu dolayısıyla imparatorum Amhara'nın hakimiyetini garanti altına aldığı ifade edilmiştir. Aslında Amhara hakimiyeti 19.yy'ın sonunda Etiyopya'daki toprak genişlemesi esnasında, güney bölgelerinin hakimiyet altına alınması döneminde temeli atılmıştır.²⁸³

Avrupa'nın Afrika kıtasını sömürgeleştirmesinde fiili olarak kurtulan Afrika ülkesi olan Etiyopya, Avrupa'ya ait yönetim biçimlerini modernleşme ve merkezileşme girişimleri ile ülkesinde uygulamaya imparatorluk döneminde ve özellikle Selassie döneminde başlamış olup tek bir ulus yaratma amacıyla bir nevi imparatorluk bünyesinde ulus inşa etmeye çalışmıştır. Ulus inşa etmek çabasının merkezinin kuzey ve merkezi devlet unsurunun tekelinde oluşu ve merkezde bulunan etnik unsur Amharalar'ın kendi mevcudiyetlerini Süleyman Hanedanı soyundan gelmeleri gibi iddialara dayandırıyor olmaları²⁸⁴ onların kendilerini ülke yönetimin en başat unsuru olarak görmelerine ve diğer tüm etnik gruplara kendi kültürlerini ihraç etme girişiminde bulunmalarına neden olmuştur. Selassie merkezileşme ve modernleşme

²⁸⁰ Borruso, a.g.m. 2013.

²⁸¹ Girke, a.g.m. 2016.

²⁸² Pausewang, a.g.m. 2005, 280.

²⁸³ Beken Van der, C. (2015). "Federalism, Local Government and Minority Protection in Ethiopia: Opportunities and Challenges". **Journal of African Law**, 59(1), 150–177.

²⁸⁴ Grief I. T. a.g.m. 2021.

adına ulusu bütünleştirme ve inşa etme girişimlerinde bulunurken aslında hem dini Hristiyanlığı hem de ait olduğu etnik grup Amhara'yı tüm Etiyopya'ya dayatmış ve seçkin bir Amhara eliti oluşturmaya çalışmıştır. Amhara olmak bu dönemde Etiyopyalı olmak olarak görülmüş ve yalnızca Amharalar ülke yönetiminde söz sahibi olabilmıştır. Diğer etnik gruplar tamamen bastırılmış ve boyunduruk altına alınmıştır.²⁸⁵ İmparatorluk döneminde fethedilen topraklar zaten Amhara olan baskın kültüre tabi askerlere ve siyasilere dağıtılırken halk kendi topraklarının kiracısı konumuna düşmüş ve kültürel olduğu kadar siyasi ve ekonomik dayatmaya da maruz kalmıştır. Haile Selassie döneminde genişlemiş olan imparatorluk topraklarında Amhara'ya alternatif Oromo, Somali, Eritre gibi herhangi bir kimlik kaynağının oluşmaması, oluşmasına karşın her türlü girişimin bastırılması amaçlanmıştır.²⁸⁶ Selassie köleliği kaldıran kral olsa da kendisinin önceki imparator Menilek döneminden yaklaşık 7000 adet kölesinin olduğu ve bu kölelerin yeni ilhak edilen güney topraklarından halklarından olduğu ifade edilmiştir.²⁸⁷

Haile Selassie dönemindeki modern hayata entegrasyon süreci, eğitimde gelişmeler ve diğer devlet hizmetleri özünde Amharalaşma süreci olarak işlemiştir ki Amharaca bu dönemde eğitim dili olarak kullanılmış,²⁸⁸ ordu içerisinde görev alan Oromo veya Tigry kökenli asker Amharaca konuşmak zorunda kalmış, Amharaca'nın yaygın kullanım kültürü diğer dillerin ve kültürlerin asimilasyonu olarak değerlendirilmiştir. Amhara olmayan ancak Amhara'ya entegre olup devlet içinde görev alan Oromo veya diğer etnik kökenler de kendi halkları içinde Amhara olmakla suçlanmış ve onlara şüphe ile bakılmaya başlanmıştır.²⁸⁹

İmparatorluk ve Selassie döneminde oluşturulan hükmetme modeli diğer etnik grupların çıkarlarına tamamen aykırı bir model oluşturmakta ve çıkarlarına uymamıştır. Amhara baskın kültürel ağırlığı kadar toprakların kullanımı, arazilerin dağıtımı ve vergilendirme gibi konular Selassie dönemi sonrası etnik kargaşanın temelini oluşturmuştur. Geneli kuzeyli ve baskın etnisite Amharalı olan toprak ağalarının güney topraklarını hızlı yayılımı toprakların aşırı sömürülmesi ve halkın

²⁸⁵ Beken a.g.m. 2015.

²⁸⁶ Assefa, T. (2022). "The Imperial Regimes as a Root of Current Ethnic Based Conflicts in Ethiopia". **Journal of Ethnic and Cultural Studies**, 9(1), 95–130.

²⁸⁷ Assefa, a.g.m, 2022, 115.

²⁸⁸ Assefa, a.g.m, 2022, 106.

²⁸⁹ Berhe, M. G., & Gebresilassie, F. H. (2020). "Nationalism and self-determination in contemporary Ethiopia". **Nations and Nationalism**, 27(1), 96-111.

çok büyük vergiler altında kalmalarına sebep olmuş ve çiftçiler toprakları uğruna mücadeleye hazır hale gelmiştir. Yöneticiler toprak ağaları olarak ortaya çıkmış ve güney halkı Avrupa'nın tüm Afrika'yı sömürüsüne benzer şekilde imparatorluk tarafından sömürüldüğünü düşünmüştür ve Amhara'nın sömürüsü onlar için üçüncü dünyanın topyekûn sömürüsüne eş değer bir etki yaratmıştır.²⁹⁰

İtalya'nın Etiyopya'nın işgalinin ardından 1940 yılında Tigryların imparator tarafından düşmanın işbirlikçisi olarak değerlendirilmesi Tigry halkı üzerinde askeri kontrol kurulmasına neden olmuştur. Kontrolün neticesinde Tigry halkı isyan etmiş ve şiddetli çatışmalar meydana gelmiş ve Tigry isyanı hükümet kuvvetlerince şiddetle ve kanlı olaylarla bastırılmış ve çok sayıda Tigry hayatını kaybetmiştir.²⁹¹ Yine Selassie döneminde Oromo ve Afar etnik grupları hayvanlarına baskın düzenleyen Issa grubuna karşı örgütlenip onların hayvan ticaretinden ve bölgelerinden kazanç etmiştir ancak sonrasında Issa bölgesine gelen Oromo ve Afarlar meydana gelen kuraklık ve kıtlıktan etkilenmiş, yönetim tarafından onlara yardım edilmek yerine kuyular ordu tarafından zehirlenmiş, hayvanlar ve insanlar hayatlarını kaybetmiştir.²⁹² Wollo bölgesinde halkın toprakları üzerindeki kiracılığı ve ağır vergilendirmelerle karşı karşıya kalmaları 1972-74 yılları arasında kuraklığın oluşumunda etkili olmuş, kuraklık uluslararası kamuoyunun tepkilerinden uzak kalmak amacıyla saklanmış ve yardım gelmemesi sebebiyle çok sayıda insan hayatını kaybetmiştir.²⁹³ Bu dönem aynı zamanda toplum liderlerine ve rejime karşı fikirlere ve düşüncelere sahip kişilere ve öğrencilere yönelik şiddetli ve kanlı müdahalelere tanık olunan bir dönem olmuştur. 1969 yılında bir üniversite kampüsünde toplanan öğrencilere ağır silahlarla karşılık verilmiş, silahsız öğrenciler otomatik tüfeklerle, süngülerle öldürülmüştür.²⁹⁴

²⁹⁰ İnternet: Fentaw, A. F. (2011). "Greater Ethiopia: The evolution of a pluralist politico-legal system in a pluralist polity". Web: <https://doi.org/10.2139/ssrn.1909803> Erişim Tarihi: 07.12.2023.

²⁹¹ İnternet: Markakis, J. (2011). "Building the Imperial State 1916–1974. In Ethiopia: The Last Two Frontiers", 108–130. Web: <http://www.jstor.org/stable/10.7722/j.ctt81fnz.12>, Erişim tarihi: 10.12.2023.

²⁹² İnternet: Richards, S., & Bekele, G. (2011). "Conflict in the Somali region of Ethiopia: Can education promote peace-building", **Tufts University**, Web: https://www.peacewomen.org/sites/default/files/can_education_promote_peace-building_0.pdf, 17-18, Erişim tarihi: 10.12.2023.

²⁹³ De Waal, A. (1991). "Evil days: Thirty years of war and famine in Ethiopia", **Human Rights Watch**, 3169 (69), 5.

²⁹⁴ Lemma, L. (1979). "The Ethiopian Student Movement 1960-1974: A Challenge to the Monarchy and Imperialism in Ethiopia". **Northeast African Studies**, 1(2), 31–46, 37.

Haile Selassie dönemine diğer etnik kimlikleri göz ardı edici, asimilasyoncu politika, yerel çiftçi halkın mağduriyetleri, kuraklık dönemlerinde halkın destek görmemesi, öğrenci hareketleri ve öğrenci hareketlerine yönelik kanlı ve şiddetli polis ve asker müdahaleleri siyasi muhalefetin artmasına neden olmuş olup tüm ülkeye yayılan hoşnutsuzluk ve ayrımcılık imparatorluk rejimine karşı nefretin doğmasına yol açmıştır. Sömürgeciliğe karşı gönüllü modernleşme ve merkezileşme çabası ile bölgesel bütünleşmeye gitmeden önce ülke içinde bütünleşme sağlamak isteyen Haile Selassie'nin bireysel değerlerini ülkesine yaymak istemesi ile yenmiş olduğu sömürgeciler gibi kendi topraklarını sömüren bir yönetici haline gelmiştir.

Bu bağlamda Etiyopya, farkında olarak veya olmayarak kendi sömürge tarihini oluşturmuş ve Pan-Afrikanizm ile doğan birleştiricilik ve bütünleştiricilik düşüncesini uygularken asimilasyoncu ve baskıcı bir rejim haline gelmiştir. Bu noktada Pan-Afrikanizm önemli bir yere sahip olup Haile Selassie, Pan-Afrikanizm'in kendi öz değerini yansıtmaya adanmış önemli bir lider olmuş, Pan-Afrikanist düşüncülerin ihtiyacı olan sömürgecilik direnişini gösterebilmiş ve tüm Afrika kıtasına birleşim, bütünleşme, özgürleşme fikrini aşılamışsa da sahip olduğu birleşim ve bütünleşme düşüncesini kendi ülkesinde uygularken özgürleşmeyi tek bir etnik gruba ait olmaya indirgemıştır. Dolayısı ile sömürgeciliğin korkusu ve Pan-Afrikanizm'in umut dolu idealleri teoride zihinlerde yer etmiş ve uygulanmak istenmişse de pratikte bütünleştirme düşüncesi asimilasyon yolu ile belirli bir grubu çoğaltmak ve sonucunda tekleşmek arzusu olarak kendini göstermiştir.

4.2. Derg Rejimi

İmparatorluk rejiminin kültürel asimilasyonu ve siyasi hakimiyet şeklinin yarattığı memnuniyetsizlik ortamı, öğrencilere yönelik şiddet davranışları bazı isyancı grupların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Eğitimli, dış dünyanın farkında, ekonomik ve etnik kökenli ayrımcılıktan ötürü marjinalleşen genç öğrenciler ve enflasyon ve geçim sıkıntısı seken üretici kesimin rahatsızlığı Haile Selassie'nin yaklaşık yarım asırlık tiranlığının ve Etiyopya'da uzun süredir devam eden monarşinin sonunu getirmiştir.

Derg rejimi Mengistu Haile Mariam liderliğinde orta sınıf askerler tarafından yapılmış ve sonrasında yetkilerini Geçici Askeri İdari Konsey olarak tanımlayan Marksist

Leninist bir askeri rejimdir.²⁹⁵ Derg rejimin Etiyopya'ya yönetmeye başladığı dönem Afrika kıtasında sosyalizm ve Marksizm oldukça popüler rejimler olup Avrupa sömürgecilğine ve vahşi kapital yönetim anlayışına alternatif olarak değerlendirilmiş ve Afrika kıtasının hemen her noktasında sosyalist ve Marksist yönetimler denenir ve değerlendirilir hale gelmiştir. Bu iki rejim Pan-Afrikanizm sonrası ulus inşa süreci ile bağımsız hale gelen Afrika ülkelerinin ilk olarak tecrübe ettiği rejimler olmuştur. Etiyopya her ne kadar doğrudan bir sömürge idaresinden geçmediyse de imparatorluk rejimi ve Haile Selassie'nin yönetimi döneminde kendi halkına karşı nispi bir sömürgecilik tahakkümü uygulamış ve kendi içerisinde sömürgecilik algısı yaşatmıştır. Tüm komşu ülkelerin sömürge idaresini tecrübe etmeleri de yöneticilerin üzerinde sömürgeleştirilmeme baskısı doğurmuş ve Etiyopya başka deyişle sömürge idaresi altında kalmadan sömürgecilik travması inşa etmiştir. Hal böyle iken Etiyopya da Pan-Afrikanizm sonrası kıtada gelişen akımlardan kendini alıkoyamamış ve kıtanın yeni ve popüler akımı olan sol ideolojik rejimi Derg rejimi ile yaşamıştır.

Derg iktidara geldiğinde monarşik imparatorluğu ortadan kaldırmakla kalmamış Etiyopya'nın uzun süredir devam eden toprak sorunu, etnik ayrımcılık, din baskısı konularına çözüm getirme iddiasında bulunmuştur. Toprak reformu bildirisi Derg'in tarafından ilk değerlendirilen konulardan olmuş olup toprak reformu ile köylülerin bulundukları yerlerde toprakları ele geçirmesine ve köylü birlikleri halinde örgütlenmelerine izin verilmiştir.²⁹⁶ Toprak reformu ile "tüm topraklar Etiyopya halkının ortak mülkiyeti" olarak ilan edilmiş, topraklar millileştirilmiş ve araziyi işlemek isteyen her aileye belirli miktarda toprak verilmiştir.²⁹⁷ Verilecek olan toprak miktarında eşitlik ilkesi uygulanmak istese de eşitlik ifadesi toprağın büyüklük ve verimlilik farkları sebebiyle tartışmalı kalmıştır.²⁹⁸ Toprak reformu ile üretimde ve köylülerin yaşam koşullarında iyileşmeler meydana gelmiştir. Toprak reformunun en önemli sonuçlarından birisi üretim koşulları ve iyileşmeden ziyade köylü örgütlenmesi ağında meydana gelen gelişmelerden olmuştur. Köylü birliklerinin üye sayısı birkaç yıl içinde hızla artmış, birlikler silahlı koruma birimleri oluşturabilir hale gelmiştir

²⁹⁵ Adejumobi S. A, (2007). "The History of Ethiopia", USA, 119.

²⁹⁶ Cohen, J. M., Goldsmith, A. A. & Mellor, J. W. (1976). "Rural Development Issues following Ethiopian Land Reform", **Africa Today**, 23 (2), 7-28.

²⁹⁷ İnternet: Proclamation No. 31. (1975). "A Proclamation to Provide for the Public Ownership of R Lands" Web: <https://faolex.fao.org/docs/pdf/eth3096.pdf>, Erişim tarihi: 25.12.2023.

²⁹⁸ Ottaway, M. (1977). "Land Reform in Ethiopia 1974-1977". **African Studies Review**, 20(3), 79-90.

ancak köylü birliklerinin merkezi yönetimle henüz çözülmemiş gerginliklere sahip olmaları onları kontrolsüz güç haline de getirmiştir. Hava koşullarının kısmi iyileşmesi ile üretim artış gösterse üretim çiftliklerinin tüketim artışı, enflasyon gibi konular emtia fiyatlarının artışına neden olmuştur.²⁹⁹ Toprak reformunun sonucunda köylülerin imparatorluk rejiminde göz ardı edilen siyasi, ekonomik, sosyal hakları güvence altına alınmış, köylülerin kendi kendilerini yönetmesi sağlanmış, köylülük bilincini Etiyopya sosyalizmi doğrultusunda inşa ederek feodalizm ve emperyalizme karşı mücadele hedeflenmiştir.³⁰⁰ Köylü birliklerinin bağımsız hareket edebilme alanının artması merkezi hükümet içerisinde eleştirilmiş olup köylülerin merkezi hükümetle anlaşamadıkları noktada muhalif hale gelmelerinden endişe edilmiştir.³⁰¹ Toprak reformu özellikle kiracılık ilişkisinin yaygın olduğu güney eyaletlerde daha başarılı olmuştur³⁰² ve kuzeye göre daha başarılı olmasının nedeni güney eyaletlerinin kuzeyden gelenlerce daha fazla sömürülmesi ve toprak konusunda daha problemlili tecrübelerine sahip olmaları olmuştur.

Derg, toprak reformundan hemen sonra feodalizm, emperyalizm ve bürokratik kapitalizme karşı Etiyopya'nın sosyalist ilkeler ile bir araya gelerek mücadele çağrısı ile NDRP³⁰³ (Ulusal Demokratik Devrimci Programı) ilan etmiş olup bu program ile ülkenin siyasi ve ekonomik kaynaklarını bizzat halkın kontrol edeceği demokratik halk cumhuriyetinin kuruluşu için olası muhalefeti engellemeyi amaçlamıştır ve bunun sağlanabilmesi adına milliyet, etnisite, din, cinsiyet gibi farklılıklar kaldırmayı gerekli görmüştür.³⁰⁴ NDRP, devrimin gerçekleşmesi adına eğitimi “geniş kitlelerin çocuklarına hizmet etme” aracı olarak değil, kapitalizme, emperyalizme, karşı mücadelenin motivasyonu olarak görmüş ve topluma yaymayı amaçlamıştır. Etiyopya'yı oluşturan kültürlerin sağlıklı çeşitliliği sürdürmek adına önemli olduğu, tüm kültürlerin sağlıklı çizgide geliştirilmesi gerektiği, etnisite, milliyet, din kaynaklı farklılıkların hoşgörü ile karşılanmakla kalmayıp aktif olarak teşvik edilmesi gerektiği

²⁹⁹ Ottaway, a.g.m, 1977, 79.

³⁰⁰ İnternet: Proclamation No. 71. (1975) “A Proclamation to Provide for the Organization and Conso-
tion of Peasant Associations”. Web: <https://faolex.fao.org/docs/pdf/eth2901.pdf>, Erişim tarihi:
25.12.2023.

³⁰¹ Ottaway, a.g.m, 1977, 80.

³⁰² Cohen, J. M. & Koehn, P. H, a.g.m, 1978, 5-6.

³⁰³ National Democratic Revolutionary Program.

³⁰⁴ Ottaway, M. (1978). “Democracy and New Democracy: The Ideological Debate in the Ethiopian Revolution”. *African Studies Review*, 21(1), 19–31.

ifade edilmiştir.³⁰⁵ Bu açıdan bakıldığında NDRP aslında etnik köken sorununu çözenin ilk adımı olarak değerlendirilebilecek bir kavram olmuştur.

Derg askeri rejimi teoride bütünleştirici bir çaba izlese de ülkedeki etnik ayrışma oldukça güçlü durumda olup ülkedeki etnik unsurların merkezi hükümete tam aidiyetlerinin ötesinde başkaldırma ihtimalleri söz konusu olmuştur. Derg döneminde etnik unsurlar arasında ilk isyan hareketi rejimin henüz yeni olduğu 1977 yılında Batı Somali Kurtuluş Cephesi (WSLF) hareketi adı altında Ogedan bölgesinde yaşayan etnik Somali milliyetçi arasında gelişmiştir. İmparatorluk dönemi genişlemesi esnasında Etiyopya sınırlarına dahil edilen Somalililer, Pan-Afrikanizm sonrası kıtada yayılan milliyetçilik akımının da etkisi ile Ogedan bölgesinin Etiyopya'dan ayrılarak Somali'ye dahil edilmesi için mücadeleye girişmişlerdir. WSLF hareketi ile Somali etnik grubu Doğu Etiyopya'nın bir kısmını işgal etmişse hem sosyalist bloktan gelen dış yardımlar hem de askeri kuvvetleri ile Ogedan bölgesini 1978 yılında ele geçirmiştir.³⁰⁶ WSLF hareketinin başarısız olması Ogedan bölgesinde suların durulması anlamına gelmemiş, Ogedan'daki hareketlilik Ogedan Kurtuluş Cephesi'nin kurulması ile devam etmiştir. Derg rejimi iktidara geldiğinde Oromo halkının desteğini önemsemiş ve ülkenin büyük etnik nüfusunun kronik problemlerinden toprak reformu konusuna eğilmiştir. Oromo halkı içinden kimi aydınlar Derg rejimi yönetimine katılmış ve siyaset yapmış ve Derg rejimi ile birlikte uzun yıllardır devam etnik ayrımcılıktan ve geri kalmışlıktan uzaklaşacaklarını varsaymıştır. Ancak Derg rejimi kamulaştırma ve millileştirme projeleri esnasında Oromo mülklerini kamulaştırmaya, silahlı etnik grupları Oromo bölgesine yerleştirmeye, kurulan köylü birlikleri ile Oromoları Oromo bölgesinden uzaklaştırma girişimlerine başlamıştır. Bu durum karşısında Oromo halkı da Derg rejimine tepki göstermeye ve kendi mücadelesini başlatma yoluna başvurmuştur.³⁰⁷ Tigray ve Eritre bölgesi de Derg rejimine karşı mücadeleye girişmiş ve Derg ülkenin kuzey kesiminde de gerilla savaşına girmek zorunda kalmıştır. Eritreli isyancıların kentlerde Derg ve yöneticilerine birden fazla suikast girişimi olmuş ve buna karşılık Derg'in Eritreli

³⁰⁵ Harbeson, J. W. (1977). "Socialism, Traditions, and Revolutionary Politics in Contemporary Ethiopia". **Canadian Journal of African Studies**, 11, (2), 217–234.

³⁰⁶ Mayall, J. (1978). "The Battle for the Horn: Somali Irredentism and International Diplomacy". **The World Today**, 34(9), 336–345.

³⁰⁷ Jalata, A. (1995). "The Emergence of Oromo Nationalism and Ethiopian Reaction". **Social Justice**, 22(3 (61)), 165–189.

Müslüman ve Hristiyanlara acımasız tavrı halkın silahlı tepkisine yol açmıştır. Derg, Ogedan bölgesinde askeri gücünün zayıflaması sebebiyle Eritre bölgesindeki isyana barışçıl yolla müdahale etmek istemiş ancak karşılaştığı sert tavır karşısında askeri yola başvurmak durumunda kalmıştır.³⁰⁸ Derg, Ogedan’da olduğu gibi dış destekler ve yoğun askeri mücadele ile Eritre ve Tigray’daki isyanları bastırma³⁰⁹ da ülkenin hemen her kesiminde kırsalda ve kent merkezlerinde başlayan muhalefet hareketleri ve isyan dalgası Derg’in meşru istikrarını koruma güdüsü ile birleştiğinde rejimin kanlı yönü ortaya çıkmaya başlamıştır. Aslında etnik gruplarının mücadele etmeye başlama nedenleri Derg rejiminin imparatorluk rejiminin yarattığı kaosu ve ayrımcılığı derinleştirmesi olmuştur. Derg rejiminden umduklarını bulamayan gruplar tepkilerini aktarmak istediklerinde Derg’in meşruiyetini bozmak istemek ve devrim karşıtlığı yaftalamasına maruz kalıp ötekileştirilmeye başlamıştır. Derg rejiminin ötekileştirmesi işkence, cinayet, adam kaçırma, tecavüz gibi insani olmayan şekillerde kendisini gösterip Kızıl Terör adıyla topluma korku verecek türde tasarlanmıştır.³¹⁰

Yaşanan olayları sakinleştirmek etnik gruplarının sadakatini kazanmak amacıyla Derg döneminde ilan edilen 1987 anayasası siyasi iktidarlarının tüm etnik kimlik ve milliyetlerin eşitlik içinde yaşadığı bir üniter devlet olarak açıklamıştır. Bu anayasaya göre Etiyopyalıların kanun önünde etnik, din, cinsiyet, meslek grubu, dil ve sosyal statülerinden bağımsız bir şekilde eşit oldukları garanti altına alınmış olup devlet ile din birbirinden ayrılmıştır. Derg döneminde Amhara’nın resmi dil oluşu değişmese de diğer dillerin kullanımları üzerine olan yasak kaldırılmış, diğer dillerde radyolar kurulmuş, okuryazarlık eğitimleri sırasında tüm dillerde eğitim verilmiştir.³¹¹ 1987 anayasası Etiyopya Demokratik Halk Cumhuriyeti’nin temelleri atılmış ve tüm milletlerin eşitlik içerisinde yaşaması vurgusu ile federalizm ve bağımsızlıktan bahsedilmese de etnik kimliklere yönelik özgürlüğün merkezini oluşturmuştur. 1987 anayasası özellikle Etiyopya Demokratik Halk Cumhuriyeti’nin dilsel çeşitliliğini

³⁰⁸ Tadesse, B. (2018). “**Ethnic Based Federalism In Ethiopia 1991-2016: Issues And Predicaments**”, Master’s Thesis Near East University Graduate School Of Social Sciences Department Of International Relations, Nicosia, 41.

³⁰⁹ Tadesse, a.g.m 2018, 42.

³¹⁰ Wiebel, J. (2021). “Atrocities in Revolutionary Ethiopia, 1974-79: Towards a Comparative Analysis”. **Journal of Genocide Research**, 24(1), 134–147.

³¹¹ Adamu, A. (2013). “Diversity in Ethiopia”. **The International Journal of Community Diversity**. 12. 17-27.

garanti altına almıştır ve Etiyopya'daki tüm özerk bölgelerin kendi dillerini uygulama hakkına sahip olduğunun ilan edilmesi anlamına gelmiştir.³¹²

Derg, etnik ayrımcılık sorununu çözmek amacıyla girişiminde bulunduysa da kitlesel infazlar, şiddet dolu eylemler ve politikaları gereği muhalefetle karşı karşıya kalmıştır. Onun döneminde oluşmaya başlayan etnik temelli isyan grupları güç kazanmış ve Tigry etnik grubunun öncülüğünde oluşan koalisyon ile büyük umutlarla başlayan Derg askeri rejimi devrilmiştir.

4.3. Tigray Halk Kurtuluş Cephesi (TPLF)³¹³ 1975-2018

TPLF, Derg rejiminin devrilmesi ve etnik federasyona dayalı Etiyopya'nın oluşumu için en önemli aktörlerden biri ve bu sebeple TPLF diğer devlet dışı aktörlerden farklı olarak bu bölümde ele alınacak olup etnik kimlik çatışmalarının ve etnik kimliğin nasıl devlet dışı aktör ve sonrasında devlet yönetimine gelişini anlamak adına en önemli aktörlerden olmuştur. Derg iktidarının başlangıcından hemen sonra 1975 yılında Addis Ababa Üniversitesi'nde kurulan etnik siyasi kimliğe dayanan TLPF, esasen sınıf eşitsizliğine son vermek ve Tigray bölgesinin kendi kaderini tayin etmek ve Tigray halkını özgürlüğüne kavuşturmak amacına sahip olmuştur.³¹⁴ TPLF'nin uzun süre devam etmiş olan Amhara baskınlığına, kültürel yozlaştırmasına karşın mağdur olan etnik grupların tepkisi olarak ortaya çıktığı da ifade edilmiştir. TPLF, Etiyopya'nın devrim kaderini belirleyen öğrenci grupların etkilenmiş, Marksist-Leninist görüş ile Tigry milliyetçiliği düşüncesi ile motive olmuştur.³¹⁵ Buna göre Tigry halkının uzun süredir içerisinde bulunduğu sosyal ve ekonomik geri kalmışlığı hükümet sebebiyle olmuş ve Amhara bu durumun suçlusu olarak görülmüştür. Tüm bu durumlara karşı Tigrylar ekonomik, siyasi, sosyal ve toplumsal düzeylerde boyunduruktan kurtulmak ve kendi kaderlerini kendilerinin tayin edeceği bir sistem kurmakta ısrarcı olmuştur.

İmparatorlar tarafından atanan Amhara yöneticilerin Tigry bölgesinde yeterli hakimiyeti kuramaması ve Tigry halkının onlara gösterdiği ve ilerde aynı Tigry halkının Derg rejimine göstereceği direncin özünü oluşturmuştur. Tigrylar aslında Amhara ile aynı Habeşli kökenden gelmelerinin neticesinde kendilerini Etiyopya'nın hâkimi görmeleri ve Etiyopya'da üstünlük kurma amacıyla yönetimlerle çatıştıkları da

³¹² Tadesse a.g.m 2018, 41.

³¹³ Tigray People Liberation Front.

³¹⁴ Markakis, J. (1994). "Ethnic conflict and the state in the Horn of Africa". Ohio, 221.

³¹⁵ Tadesse a.g.m 2018, 46.

ifade edilmiştir.³¹⁶ Derg yönetiminin de etnik kökeni görünüşte dikkate almayan yaklaşımı Tigry'ın geçmişte yitirdiği hakimiyetini geri kazanamayacağı dürtüsüne yol açarak rejimin diktatörlüğüne isyancı bit tutum geliştirmesine yol açmıştır. 1984-85 yılları arasında başlayan şiddetli kuraklık ve kıtlık neticesinde Tigray bölgesi ciddi oranda kayıplara maruz kalmış ancak Derg askeri rejimi gelen dış yardımları ve kendi kaynaklarını bölge için kullanmamıştır³¹⁷. Derg yönetiminin bu tavrına yönelik isyan eden Tigry halkını cezalandırdığı yönünde yorumlarda bulunulmuş ve Tigry'ın niçin Derg yönetimine isyan ettiğinin de bir nedeni olarak ifade edilmiştir. Tigry halkı ülkede etnik federalizmin öncüsü olarak değerlendirilecek olsa da Amhara'nın sayıca en büyük olmasa da kültürel olarak en baskın etnik grup olması ve Oromo'nun sayıca en büyük kesimi temsil etmesi,³¹⁸ Eritreliğin fiziki konumları sayesinde bağımsızlık süreçlerinde gelecek dış yardımların miktarının fazla olması³¹⁹ Tigry'ın iktidarı elde edişinin etnik milliyetçi bir grup oluşturup böylece hareket alanı kazanmaya ihtiyacı olduğu da dikkate alınmalıdır.

4.4. Federal Demokratik Etiyopya Cumhuriyeti (EPRDF)³²⁰

EPRDF, TPLF'nin öncülüğünde kurulmuş ve Derg askeri rejimini ortadan kaldırmış koalisyon olup başlangıçta Tigry halkının ulusal egemenliklerini ve ulusal haklarını geri kazanmak amacıyla oluşturulmuştur. Yalnızca Tigryların değil Eritreliğin ve daha sonra diğer etnik grupların oluşturduğu silahlı grupların³²¹ da katılımı ile federal cephe genişlemiştir. EPRDF'nin oluşturulması Tigry için stratejik öneme sahip olup³²² etnik federal amaçlı bir koalisyonun oluşmaması durumunda Tigry'ın kendi kaderini tayin etme talebi bir anlam ifade etmemiştir. Koalisyon oluşmaması durumunda Tigry'ın etnik özerkliğinin kabul görmemesi ve belki engellenmeye çalışılması söz konusu olabileceği için Tigry kendi çıkarları doğrultusunda askeri rejimin devrilmesini

³¹⁶ Teshale, T. (1995). "The Making Of Modern Ethiopia; 1886-1976". Addis Abeba, 75.

³¹⁷ Tefera, F. F. (2024). "Ethiopia's 1984/85 famine and the Red Terror Trials". **Third World Quarterly**, 45(2), 420-438.

³¹⁸ Young, a.g.m. 1997, 534.

³¹⁹ Young, J. (1996). "The Tigray and Eritrean Peoples Liberation Fronts: A History of Tensions and Pragmatism". **The Journal of Modern African Studies**, 34(1), 105-120.

³²⁰ Ethiopian People's Revolutionary Democratic Front.

³²¹ Etnik grupların oluşturduğu silahlı oluşumlar ilerleyen bölümde detaylandırılacağı için bu bölümde yalnızca etnik grupların isimleri kullanılmıştır.

³²² McCracken, M. J. (2004). "Abusing Self-Determination and Democracy: How the TPLF Is Looting Ethiopia", **Case W. Res. J. Int'l L**, 36 (1). 183-222.

uygun görmüş ve bu amaçla da etnik kimliklere dayalı EPRDF'nin kuruluşundan yana tavır takınmayı tercih etmiştir.³²³

Öncelikle TPLF ve Eritre grupların Derg ordusunu zayıflatması ve sonrasında Tigryların Derg'in askeri diktatörlüğü ve zalim yönetimine karşı hem kendi bölgeleri hem de diğer bölgelerde etkili olması sonucunda nüfuz alanı artmıştır. Ancak Tigryların genel nüfusa oranlarının az olması da diğer grupların mücadeleye dahil edilmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır.³²⁴ Bu da bir başka sebep olup diğer etnik grupların da öncülüğünde tüm etnik grupların kabulünü sağlayan bir koalisyonunun gerekliliğini açıklamıştır. EPRDF'nin oluşumu esnasında Tigryların yanında üç etnik grubun temsilcileri de dahil olmuş olup Amhara, (Amhara Demokrat Partisi – ADP) Oromo, (Oromo Demokrat Partisi – ODP) Güney Etiyopya Halk Demokratik Hareketi (SEPDM) ve devrimci subaylar grubu hazır bulunmuştur.³²⁵ Tewodros Operasyonu kuzeydeki bölgeleri ele geçirmeye başlayan EPRDF, Derg lideri Mengistu'nun Zimbabwe'ye kaçması ile askeri yönetim 1991 yılında devrilmiş ve EPRDF iktidarı ele geçirmiştir.³²⁶

EPRDF dönemi Etiyopya'nın askeri rejimden sivil idareye, savaştan barışa geçiş dönemi olarak değerlendirilen uzun süreli silahlı mücadele ile şekillenen sürece karşılık gelmiştir.³²⁷ Etiyopya'daki geçiş süreci gücün konsolidasyonu ile silahlı isyancı grupların otoriter siyasi partiye dönüşme süreci olarak da ifade edilmiştir.³²⁸ EPRDF hem imparatorluk hem de Derg rejiminde karşılaşılan etnik asimilasyon modeli yerine etnik kimliklere saygılı etno-federal bir sistem geliştirmiştir.³²⁹ Federal Demokratik Etiyopya Cumhuriyeti etnik çatışmayı ülkenin tek sorunu olarak görmüş ve 1994 anayasasında tüm bölgesel yönetimlerin ayrılma hakkı dahil olmak üzere özyönetim hakkını içeren etnik oluşturmuştur.³³⁰ Kısaca, bölgesel yönetimlere kendi

³²³ Tadesse a.g.m 2018, 43.

³²⁴ Tadesse a.g.m 2018, 43.

³²⁵ Adamu, a.g.m. 2013.

³²⁶ İnternet: Mcgee, T. (2013). "Red Terror in Ethiopia killed thousands between 1976 and 1978", Web: <https://www.denverpost.com/2013/07/11/red-terror-in-ethiopia-killed-thousands-between-1976-and-1978/> Erişim Tarihi: 01.01.2024.

³²⁷ Lyons, T. (2016). "The Importance of Winning: Victorious Insurgent Groups and Authoritarian Politics". **Comparative Politics**. 48. 167-184.

³²⁸ Aalen, L. (2020). "The revolutionary democracy of Ethiopia: A wartime ideology both shaping and shaped by peacetime policy needs". **Government and Opposition** 55(4): 653-668.

³²⁹ Adegehe, a.g.m. 2009.

³³⁰ İnternet: Aalen, L. (2002). "Ethnic federalism in a dominant party state: The Ethiopian Experience 1991-2000". **CMI Report**. Web: <https://www.cmi.no/publications/file/769-ethnicfederalism-in-a-dominant-party-state.pdf>, Erişim tarihi: 01.01.2024, 1

ekonomik, siyasal, sosyal haklarını belirlemeleri, kendi yöntemleri ve hatta kendi anayasalarını hazırlayabilme ve uygulayabilme hakkı ve sonucunda da ayrılma hakkı tanınmıştır.

EPRDF'nin Etiyopya'yı bütünleştirici bir yaklaşımdan ziyade etnik kökenlere ayrılma hakkı veren yaklaşımını etkileyen en önemli noktalardan bir tanesi Eritre'nin bağımsızlığını kazanması olmuştur. Bir dönem İtalyan kolonisi olarak Etiyopya'nın sömürge idaresi altında yaşamış tek yeri olan Eritre, kısa bir süreliğine de İngiltere'nin himayesi altında kalmış ve Haile Selassie döneminde Etiyopya ile federe hale gelmiş ancak 1962 yılında doğrudan Etiyopya'nın bir eyaleti haline gelmiştir.³³¹ Eritre'nin Derg döneminde Etiyopya ile yoğunlaşan çatışma hikayesi EPRDF'nin ana gücü Tigry kuvvetlerinin de desteği ile 1993 yılında yapılan referandum ile bağımsızlığını kazanmıştır.³³² Bir başka açıdan bakıldığında ise Eritre'nin bağımsızlığını kazanması EPRDF'yi etkilemişse de Eritre halkına ve Eritre Halkları Kurtuluş Cephesi (EPLF) doğrudan başta Tigry ve TPLF olmak üzere federal amaçla bir araya gelen etnik koalisyonun desteğini almıştır.³³³ EPLF, Etiyopya'nın tek doğrudan sömürge idaresi altında kalmış bölgesi olarak sömürgecilik karşıtı hassasiyetlerle kendi kaderini tayin etmek isterken; Tigry Etiyopya'nın bir parçası olarak kendi kaderini tayin etmek istemiştir.³³⁴ Aralarındaki tarihi ve siyasal farklara rağmen iki taraf da birbirinin amacına hizmet etmiştir. Bu kapsamda sadece EPRDF koalisyonu EPLF'nin bağımsızlığı ile desteklendi demek doğru olmayacağı gibi iki tarafında birbirine doğrudan veya dolaylı desteklerinden bahsetmek mümkündür.

EPRDF koalisyonunun oluşmasının ardındaki bir başka neden Tigray bölgesinin uzun yıllar Amhara yönetimi altında ekonomik olarak geri planda kalması, yetişkin Tigry erkeklerinin başka bölgelere göç etmek durumunda kalması, Tigray bölgesinin modernleşme anlamında Amhara baskınlığı karşısında şanslarının olmaması ve Tigray bölgesinin arka arkaya yaşanan kıtlıklardan en çok etkilenen bölge olması

³³¹ İnternet: Beyer, G.(2023). "The Eritrean War of Independence: How Eritrea Won its Freedom", Web: <https://www.thecollector.com/eritrean-war-of-independence/>, Erişim tarihi: 02.01.2024.

³³² İnternet: Tronvoll K, (2000). "Ethiopia: A New Start?", Web: <https://www.refworld.org/reference/countryrep/mrgi/2000/en/45991>, 15, Erişim tarihi: 02.01.2024.

³³³ Young, J. (1996). "The Tigray and Eritrean Peoples Liberation Fronts: A History of Tensions and Pragmatism". **The Journal of Modern African Studies**, 34(1), 105–120.

³³⁴ Young, a.g.m. 1996, 118.

gösterilmiştir.³³⁵ Özellikle 1984-85 yılları arasında Derg rejiminde yaşanan kıtlıkta Tigray, ekonomik ve insani açıdan sarsılmış ve koalisyon olmaksızın askeri rejime kafa tutamayacağı için etnik federasyon kurma ihtiyacı hissetmiştir.

EPRDF'nin etnik politikası ülkenin etnik kapsamlı bölgelere ayrılıp, yönetildiği gruplar haline gelmesi, insanların kendilerini etnik kimliklerine göre sınıflandırdıkları ve etnik kimliğe ait dil, din, kültür gibi ayırt edici özelliklerin teşvik edilip ülke yönetiminde iktidar ve muhalefet gibi ana unsurlar haline geldiği bir dönemi işaret etmiştir. Derg döneminde başlayan etnik kimliklerin teşvik edilmesi yaklaşımının etnik federalizm düşüncesi ile birleşip somutlaştığı bu dönemde tüm etnik kimlikler ve gruplar milliyetçi fikirlerini açıkça ifade etmeye ve onları “diğerlerinden” ayıran etnik özelliklerini inşa etmeye ve bu özellikleri savunmaya başlamıştır. İnşa edilen etnik milliyetçilik bazı durumlarda EPRDF'ye karşı da meydana okuma durumuna gelmiş, Oromo gibi büyük etnik gruplar EPRDF içindeki Tigry hakimiyetini mücadele edilmesi gereken bir unsur olarak görmüştür.³³⁶ Hatta bu dönem EPRDF'nin etnik milliyetçi yaklaşımı kendine muhalif on dokuz yasal yeni etnik grubun oluşmasına neden olmuş ve kayıt dışı oluşan etnik milliyetçi gruplar bunun dışında tutulmuştur.³³⁷

Bu açıdan baktığımızda EPRDF'nin etnik politikasının başarılı olduğunu, her grubun kendi kimliğini benimsediğini söylemek mümkün olup Etiyopya'nın gelecek yıllardaki devlet yönetimi, siyaset mekanizması, iktidar ve muhalefet gruplarının hangi kapsam çerçevesinde oluşacağı, olası bölgesel çatışmaların ve gruplar arası ilişkilerin nasıl belirleneceği kısmen açığa çıkmıştır. İmparatorluk rejimi boyunca tek bir etnik kimliğin aidiyetinin mümkün olduğu Etiyopya EPRDF ile etnisitenin ülkenin temel mekanizması olduğu bir döneme geçiş yapmıştır.

4.5. Abiy Ahmed Ali ve Refah Partisi

Abiy Ahmed Ali'nin 2018 yılında iktidara gelişi öncesi Etiyopya'da etnik gruplar arasında gerginlik ve ekonomik zorluk sebebiyle belli oranda huzursuzluk mevcut olup Oromia, Amhara gibi büyük şehirlerde gösteriler meydana gelmeye başlamış ve

³³⁵ Berhe, A. (2008). “A political history of the Tigray People's Liberation Front (1975-1991): Revolt, ideology and mobilisation in Ethiopia”. PhD-Thesis – Research external, graduation internal, Vrije Universiteit Amsterdam, 53.

³³⁶ Habtu, A. (2003). “Ethnic F Ethnic Federalism in Ethiopia: Back alism in Ethiopia: Background, Pround, Present Conditions esent Conditions and Future Prospects”, **International Conference on African Development Archives**, 57, 15.

³³⁷ Berhe, a.g.m. 2008, 405.

protestocular merkezi hükümete ve bölgesel yönetimlere karşı tepkilerini sokaklarda ifade etmiştir.³³⁸ Sokaklarda başlayan tepkiye yanıt olarak 2018 yılının ilk aylarında bazı siyasi mahkumlara merkezi hükümet tarafından af çıkarılmış ve önemli muhalif gazetecilerin ve politikacıların tutulduğu Maekelawi hapishanesi kapatılarak protestolar hafifletilmeye çalışılmışsa da protestoların hafiflemesi mümkün olmamıştır. Yaşanan olayların akabinde Qeerroo adında yeni bir Oromo gençlik hareketi oluşmuş ve EPRDF'yi daha kapsamlı affa zorlamıştır.³³⁹ Genişletilen af çerçevesinde pek çok siyasi muhalif, eski ordu mensupları ve gazeteci serbest bırakılmıştır. Sokak ve af olaylarının sonrasında Hailemariam Desalegn barış ve demokrasi adına reformları gerçekleştirme girişimi olarak EPRDF'nin başkanlığından ve başbakanlıktan istifa etmiş³⁴⁰ ve ülkede zaten var olan olağanüstü hâl altı ay daha uzatılmıştır. Halk krizleri, EPRDF'nin kendi içindeki karmaşaları bölgesel ve merkezi kurumlara zarar vermiş ve etnik gruplar güvenlik gerekçeleri ile federal hükümete karşı daha özerk davranmaya başlamışlardır. Bu durum parti içindeki güç merkezlerinin çoğalmasına ve TPLF'nin etkisinin azalmasına yol açmıştır.³⁴¹ Desalegn'in istifası ile farklı gruplar parti liderliğine geçmeye çalışmış ancak yeterli birlik sağlanamamıştır. OHAL ile daha fazla siyasi suçlunun serbest kalması Amhara ve Oromo bölgelerini cesaretlendirmiş ve toplumsal gerilim artmıştır. Oromo ve Somali bölgeleri arasında gerilim artmış ve pek çok bölgelerinden ayrılmak zorunda kalmıştır. Benzer şekilde Tigryanlar Amhara bölgesinden, Amharalar Oromia bölgesinden çıkarılmışlardır.³⁴² Etnik gruplarının birbirine karşı olan gerilimli tavırları etnik yönetimlere arasında da tartışmalara neden olmuş olup 2018 yılı içerisinde etnik

³³⁸ İnternet: Fekade, L. (2017). "Analysis: Rising death toll, displacement and protests in east, south and south east Ethiopia. What lies beneath?", Web: <https://addisstandard.com/analysis-rising-death-toll-displacement-protests-east-south-south-east-ethiopia-lies-beneath/>, Erişim tarihi: 10.01.2024.

³³⁹ Weber, A. (2018). "Abiy Superstar – Reformer or Revolutionary? Hope for Transformation in Ethiopia",

SWP Comment 26, 1.

³⁴⁰ İnternet: "Ethiopian prime minister resigns after mass protests", (2018). The Guardian, Web: <https://www.theguardian.com/world/2018/feb/15/ethiopia-prime-minister-hailemariam-desalegn-resigns-after-mass-protests>, Erişim tarihi: 10.01.2024.

³⁴¹ İnternet: International Crisis Group. (2019). "Abiy Ahmed Takes the Reins. In Managing Ethiopia's Unsettled Transition International Crisis Group". Web: <http://www.jstor.org/stable/resrep31285.6>, 12-20.

³⁴² International Crisis Group, (2019), a.g.m., 13.

karışıklıklar ve iklimsel sebeplerle yaklaşık 1,4 milyon kişinin yerinden edildiği ifade edilmiştir.³⁴³

EPRDF içindeki TPLF kuvvetleri kendi aralarında başkan seçimini yapmış olsalar da Oromolu yetkililerin karşı çıkması ile EPRDF'nin başkanlığı federal parlamento üyesi Abiy Ahmed Ali'ye bırakılmış ve bu sayede Abiy Ahmet Ali ülkenin potansiyel başbakanı olarak değerlendirilmiştir. EPRDF içindeki Tigrayların aday çıkarmaması ve sonrasında da Amharalı yöneticilerin de Abiy'i desteklemesi ile Abiy Ahmed Ali önce EPRDF başkanlığına, daha sonra da parlamento da yemin ederek başbakan olarak göreve başlamıştır.³⁴⁴ Abiy Ahmed Ali, Tigry hakimiyeti altındaki iktidar partisinin Oromo kanadından gelmekte olup³⁴⁵ ülkenin 1991'de sivilleşmesi ile yönetime gelen üçüncü başbakanı olarak Nisan 2018'de başbakan olarak yemin etmiştir. Abiy Ahmed açılış konuşmasını "Etiyopya'da önümüzdeki zaman sevgi ve barış zamanı olacak. Ülkemizin adaletin, barışın, özgürlüğün, vatandaşlarının kırılmaz insanlık ve kardeşlik bağıyla kenetlendiği bir ülke olmasını arzu ediyoruz" sözleriyle yapmış ve kendisinden önceki dönemin etnik kırılganlığının, barış karşıtlığının geri planda kalacağı mesajını vermiştir.³⁴⁶

Abiy Ahmed başbakan olduktan sonraki süreçte tüm bölgesel yönetimlerin başkentlerini ziyaret etmiş ve ulusal uzlaşma, birlik, sevgi, bağışlanma konularında umut vadetmiştir. Abiy Ali, halihazırda Etiyopya'nın ana etnik unsurlarının dilleri Amharaca, Oromo dili ve Tigry dilini akıcı şekilde konuşabilmekte ve babasının Müslüman, annesinin Hristiyan olması sebebiyle tüm etnik kimlikler nezdinde kapsayıcı durumda görülmüştür. Abiy'in halkla doğrudan iletişim kurması, sosyal medyayı aktif olarak kullanması, kapsayıcı konuşmaları ile sadece kendisinin etnik mensubu olduğu Oromo halkı arasında değil Somali, Afar, Amhara, Sidamo gibi etnik gruplar arasında karşılık bulmasına sebep olmuştur.³⁴⁷ Abiy, onlarca siyasi mahkûmu serbest bırakmış, olağanüstü hal durumunu bitiş süresinden iki ay önce kaldırmış, muhalefet hareketlerini affetmiş ve Abiy aynı zamanda Etiyopya nüfusunun yaşadığı

³⁴³ İnternet: "Ethiopia: Displacement and Food Security, (2018). Humanitarian Information Unit, State Department, Web: <https://reliefweb.int/map/ethiopia/ethiopia-displacement-and-food-security-28-november-2018>, Erişim tarihi: 10.01.2024.

³⁴⁴ International Crisis Group, (2019), a.g.m., 15.

³⁴⁵ Weber, a.g.m 2018, 1.

³⁴⁶ İnternet: Lyons, T. (2019). "The Puzzle of Ethiopian Politics", **Lynne Rienner Publishers**, Web: <https://www.rienner.com/uploads/5d001ceb3a521.pdf>, 1, Erişim tarihi: 10.01.2024.

³⁴⁷ International Crisis Group, (2019), a.g.m., 16.

ABD ve Almanya gibi ülkelere sıklıkla ziyaretlerde bulunup hem diaspora irtibat kurup hem de dış politikasına yön vermiştir.³⁴⁸ Ekonomide devletin rolünün azaltılması ve büyük ulusal işletmelerin özelleştirilmesini kapsayan piyasa merkezli kapitalizmi ülke için uygun görmüş³⁴⁹ olup ülkede uzun yıllardır devam eden sosyalist, Marksist anlayış yerini serbest piyasa modeline bırakmıştır. Abiy, dış politikada da sorunları minimize edici ve işbirlikçi tutumunu sürdürmüş olup ülkesine coğrafi olarak yakın Körfez ülkeleri, Türkiye, Katar ve ABD gibi ülkelerle bağ kurmuş ve özellikle Eritre ile yirmi yıldan fazla süren çatışmayı sonlandırmak üzere harekete geçmiştir. Eritre ile diplomatik ve ekonomik ilişkileri tahsis etmiş, karayolu bağlantısını açmış ve Addis Ababa ile Asmara arasında diyalog kurulmuştur.³⁵⁰ Eritre ile ilişkilerin düzelmesinin yanı sıra Ogedan ve Oromo bölgesindeki silahlı çatışmaların durdurulması adına isyancı cephelerle anlaşmalar sağlanmıştır.³⁵¹

EPRDF, ülkenin etnik kökenlerinin çeşitliliğine ve çatışmalarına dayanan ve etnik federalizmden beslenen bir partiyi temsil etmekte olup Abiy Ahmed'in oluşturmak istediği bütünleştirici ve birleştirici veya Pan-Etiyopya düşüncesine aykırı bir temsiliyet olmuştur. EPRDF ile başta TPLF önderliğinde Tigrylar ve diğer tüm etnik kimlikler mevcutsa da EPRDF Tigry'nin yaratmak istediği etnik ayrımcılıktan oluşmuştur.³⁵² Abiy Ahmed ile demokratik temellere dayanan ve birleştirici bir siyasi partiye ihtiyaç duyulmuş olup bu amaçla Aralık 2019'da Refah Partisi (PP) kurulmuş ve EPRDF'nin Tigray hariç tüm kurucu unsurları yeni partinin birer üyesi haline gelmiştir.³⁵³ TPLF, Refah Partisi'ne katılmayı reddetmişse de EPRDF bünyesinde bulunmayan Gambela, Afar, Somali, Benishangul-Gumuz etnik grupları Refah

³⁴⁸ İnternet: Tan, R. & Fetaw, M. (2018). "He's a hugger . . . so I want to hug him": Ethiopians greet new prime minister", Web: https://www.washingtonpost.com/local/hes-a-hugger--so-i-want-to-hug-him-ethiopian-exiles-greet-new-prime-minister/2018/07/28/09042364-92ad-11e8-bcd5-9d911c784c38_story.html, Erişim tarihi: 12.01.2024.

³⁴⁹ International Crisis Group, (2019), a.g.m., 17.

³⁵⁰ İnternet: Gebrekidan, S. (2018). "Ethiopia and Eritrea Declare an End to Their War" Web: <https://www.nytimes.com/2018/07/09/world/africa/ethiopia-eritrea-war.html>, Erişim tarihi: 12.01.2024.

³⁵¹ İnternet: Maasho, A. (2018). "Ethiopia signs peace deal with rebels from gas-rich region", Web: <https://www.reuters.com/article/idUSKCN1MW0CT/>, Erişim tarihi: 12.01.2024.

³⁵² İnternet: Bertelsmann, S. (2024). "BTI 2024 Country Report — Ethiopia". **Gütersloh: Bertelsmann Stiftung**, Web: https://bti-project.org/fileadmin/api/content/en/downloads/reports/country_report_2024_ETH.pdf, Erişim tarihi: 12.01.2024.

³⁵³ Terrence, L. (2021). "The Origins of the EPRDF and the Prospects for the Prosperity Party". **Journal of Asian and African Studies**. 56. 1051-1063.

Partisi'nde temsil edilmiştir.³⁵⁴ Refah Partisi ve Abiy Ahmed ile birlikte Markist-Leninist temellere dayanan demokrasi anlayışı yerini Etiyopyalılık bilincinin hâkim olduğu, vatandaşların birliği ve refahını sağlamaya dayanan bir demokrasi anlayışını getirmiştir.³⁵⁵ Ancak ideolojideki keskin değişim TPLF tarafından benimsenmemiş ve Tigruların merkezi hükümetle arası bozulmuştur. Pandemi sebebiyle seçimlerin ertelenmesi bahanesi ile Tigry yerel milis güçleri ve özel kuvvetleri Etiyopya Ulusal Savunma Gücüne (ENDF) karşı saldırı başlanmış ve Etiyopya merkezi hükümeti ile etnik kimliklerin ilişkisinde yeni bir dönem başlamıştır.³⁵⁶

Abiy Ahmed'in kanun ve düzeni sağlamak amacıyla çıkan çatışmalara müdahale etmesinin ardından Tigry bölgesine çok sayıda hava bombardımanı yapılmış ve sınır bölgelerine asker konuşlandırılmaya başlamıştır. Tigry bölgesinin başkenti Mekelle'nin ele geçirilmesi ile bölgede geçiş hükümeti kurulmuş ve hukukun üstünlüğünün tahsisi amacı ile altı ay süreli olağanüstü hâl ilan edilmiştir. Tigruların federal hükümete ait ordu üssüne saldırı düzenlemesi ile başlayan süreç Amhara güçlerinin de desteği ile topyekûn saldırıya dönüşmüştür.³⁵⁷ Kısa süre içerisinde Mekelle'nin ele geçirilmesi ile çok sayıda bölgeden göç etmek zorunda kalmış, bölgenin alt yapısı neredeyse yok olmuş ve savaş suçları işlendiğine dair geri bildirimlerde bulunulmuştur. Bu dönemde daha önce Etiyopya savaş halinde olup Abiy Ahmed döneminde Etiyopya ile uzlaşan Eritre federal güçle birlikte Tigray bölgesine müdahalede bulunmuştur.³⁵⁸

Etiyopya hükümeti savaşın bittiği ilan edip bölgenin istikrarı için çalışmaya başladıklarını açıkladıklarında savaş kırsal bölgelerde hala devam etmekte ve Tigray'ın dağlık bölgelerinde Amhara bölgesine ve Eritre'deki federal birliklere yönelik saldırılar sürmüştür.³⁵⁹ Çatışmaların başlangıcından itibaren yaklaşık 2 milyon

³⁵⁴ İnternet: "The EPRDF Officially Ends; The Prosperity Party Begins". (2019). **Ezega News**. Web: <https://www.ezega.com/News/NewsDetails/7599/The-EPRDF-Officially-Ends-The-Prosperity-Party-Begins>, Erişim tarihi: 12.01.2024.

³⁵⁵ Terrence, a.g.m. 2021, 1052.

³⁵⁶ Bertelsmann, a.g.m. 2024, 5.

³⁵⁷ İnternet: Dahir, A. H. (2021). "The Political and Humanitarian Repercussions of Ethiopia's Tigray War", **TRT World Research Center, Policy Outlook** Web: <https://researchcentre.trtworld.com/wp-content/uploads/2021/03/Ethiopia-Tigray-V2.pdf>, 2, Erişim tarihi: 12.01.2024.

³⁵⁸ İnternet: Gavin, M. (2021). "The Conflict in Ethiopia's Tigray Region: What to Know. Council on Foreign Relations", Web: <https://www.cfr.org/in-brief/conflict-ethiopias-tigray-region-what-know>, Erişim tarihi: 12.01.2024.

³⁵⁹ İnternet: "Ethiopia: leaders of Tigray region admit they attacked neighbouring Amhara", (2020) Web: <https://www.theguardian.com/world/2020/nov/14/ethiopia-says-tigray-region-forces-fired-into-neighbouring-amhara>, Erişim tarihi: 12.01.2024.

kişinin yerinden edilip çoğunun Sudan'a kaçtığı, bölgede kalanların gıdaya erişiminin olmadığı ifade edilmiştir.³⁶⁰ Tigray bölgesinde yaşanan gerilim yalnızca bölge ile sınırlı kalmamış, Etiyopya'daki diğer etnik gruplarında geçmişten gelen gerginliklerinin savaşı etkilemesine yol açmıştır. Amhara milis kuvvetleri doğrudan savaşa taraf olmuş ve Tigray üzerinde etnik temizlik yapmakla suçlanmıştır.³⁶¹ Yaşanan çatışmalarda sivillerin öldürülmesi, kadın, çocuk ve yaşlılara yönelik işkenceler, yargısız infazlar gibi hak ihlalleri Abiy Ahmed hükümetinin ve Etiyopya'nın geçirdiği siyasi reformun eleştirilmesine yol açmıştır.³⁶² Tigraylarla başlayan çatışma Benishangul-Gumuz bölgesine sıçramış, arazi mülkiyeti, etnik şiddet, etnik milliyetçilik ve verimli arazilerin günümüzde kullanım şekli uzlaşma çabalarına rağmen alevlenmiştir. Benishangul-Gumuz grubunun başlattığı bir operasyonda yaklaşık 200 kişi hayatını kaybetmiş ve ülkeyi güvenlik krizine sokmuştur.³⁶³

Abiy Ahmed'in demokratik amaçla revize ettiği Etiyopya siyaseti geçmişten gelen etnik motivasyonları aşamadığı ve çıkar gruplarının etnik kimlikleri araç olarak kullandığı sistem içerisinde çatışmalar ve gerilimlerle karşı karşıya kalmış olup bu gerilimler seçim güvenliğini etkileyeceği için bazı bölgelerde oylamaların ertelenmesine ve seçimlerin boykot edilmesine neden olmuştur.³⁶⁴

³⁶⁰ Dahir, a.g.m. 2021, 3.

³⁶¹ İnternet: Roth, K. (2022). "Ethiopia's Invisible Ethnic Cleansing, Published in: Foreign Affairs", Web: <https://www.hrw.org/news/2022/06/16/ethiopias-invisible-ethnic-cleansing>, Erişim tarihi: 13.01.2024.

³⁶² İnternet: Mackintosh, E. (2021). "From Nobel laureate to global pariah: How the world got Abiy Ahmed and Ethiopia so wrong", Web: <https://edition.cnn.com/2021/09/07/africa/abiy-ahmed-ethiopia-tigray-conflict-cmd-intl/index.html>, Erişim tarihi: 13.01.2024.

³⁶³ Dahir, a.g.m. 2021, 4.

³⁶⁴ İnternet: Neuman, S. (2021), "Ethiopia's Abiy, A Nobel Winner Tarnished By The Violence In Tigray, Is Facing Voters", Web: <https://www.npr.org/2021/06/21/1008711213/ethiopias-abiy-a-nobel-winner-tarnished-by-the-violence-in-tigray-is-facing-vote>, Erişim tarihi: 13.01.2024.

5. DEVLET DIŞI AKTÖRLER

Ulusal ve uluslararası sistemin aktörlerin zamanla değişime uğraması, devletlerin politik sistemin tek belirleyicisi olmalarının sonu anlamına gelmiştir. 21.yy'ın başında meydana gelen bu değişim yeni aktörlerin ortaya çıkması ile ulusal ve uluslararası karar alma sistemi çeşitlenmiş ve hatta bu aktörler kimi zaman devletlerin yerini alır hale gelmiş ve etki alanları genişlemiştir. Değişim ile oluşan yeni aktörler devlet dışı aktörler (DDA) olarak adlandırılmış ve geniş kapsamlı aktörler grubunu ifade etmek için kullanılmıştır. Devlet dışı aktörler kavramı devlet mekanizmasının ötesinde kalan ve devlet hariç tüm unsurları kapsayan bir kavram olması sebebiyle hiçbir belirgin sınırlaması olmayan, olumsuz olarak öne sürülen her şeyi kapsayan bir terim olarak da değerlendirilmiştir.³⁶⁵ Bir başka deyişle devlet dışı aktörler hükümete bağlı olmayan, hükümet tarafından yönetilmeyen ve hükümet tarafından finanse edilmeyen kuruluşlar ve aynı özelliklere sahip bireyleri ifade etmiştir.³⁶⁶ Şirketler, özel finans kurumları, sivil toplum kuruluşları, medya kuruluşları, özel askeri örgütler, lobi grupları, işçi sendikaları, akademik kurumlar, organize etnik gruplar, terörist gruplar paramiliter ve silahlı özel kuruluşlar birer devlet dışı aktör olarak değerlendirilmiştir.³⁶⁷

Devlet dışı aktörlerin ortaya çıkmasının ana nedenlerinden biri devlet otoritesinin doğasının, kapsamının ve kullanım şeklinin değişmesi olarak ifade edilebilmektedir. Öncesinde temel aktör olan devlet vatandaşlarının güvenliğini sağlamak ve onları korumak ile mükellef iken şu an devletin görevlerine sosyal güvenlik, sağlık, ulaşım, eğitim gibi ihtiyaçları karşılamak gibi yeni görevlere sahip hale gelmiştir.³⁶⁸ Bu ihtiyaçların karşılanması adına da devletin tekeline olmayan, özel kuruluşlara ihtiyaç duyulmaya başlamıştır. Bu tür kuruluşlar devlet dışı aktörler olarak kabul edilmekte ancak devlet dışı aktörlerin agresif aktörleri de içermesi sebebiyle tamamını kapsamamıştır.

³⁶⁵ Wijninga, P., Oosterveld, W. T., Galdiga, J. H., Marten, P., Chivot, E., Gehem, M., Knowles, E., Maas, M., Schellekens, M., Silveira, J., Yang, M. Y., Zelinska, O., de Jong, S., Kogut, P., & van Luit, E. (2014). "State and Non-state Actors: Beyond the Dichotomy", **Hague Centre for Strategic Studies**, 139–162.

³⁶⁶ İnternet: "Non-State Actors", Web: <https://www.escri-net.org/resources/non-state-actors>, Erişim tarihi: 14.01.2024.

³⁶⁷ Wijninga, a.g.m (2014), 141.

³⁶⁸ Grant, T. D. (2000), "Review Essa view Essay: Martin Van Creveld,* The Rise and Decline of the eld,* The Rise and Decline of the State" (Cambridge: Cambridge University Press, 1999), **Florida State University Journal of Transnational Law & Policy**, 9 (2).

Devlet dışı aktörler doğrudan devlet tekelinde olmamakla birlikte devlet ile bu aktörlerin arasındaki bağı göz ardı etmemek gerekmekte olup bankalar ve çok uluslu şirketler gibi aktörlerin hisseler ve devlet mülkiyeti gibi alanlarda yakın ilişkilere sahip olmaları mümkün olduğu gibi sosyal güvenlik ve kalkınma alanları gibi projelerde çok uluslu şirketlerin devletlere ekonomik destekleri söz konusu olmuştur. Akademik kuruluşlar, lobiler ve düşünce kuruluşları gibi aktörlerin de benzer şekilde devlet aygıtı ile yakın ilişkide bulunabildiğini söylemek mümkündür. Bunun yanı sıra hükümetler arası kuruluşlar devlet dışı aktör olarak devlet aygıtı ile doğrudan ilişki kurmuş, politika yapımında devletle birlikte çalışarak sivil toplum kuruluşları ve düşünce kuruluşları gibi diğer devlet dışı aktörlerle ilişkiler kurmuştur.³⁶⁹ Diğer bir açıdan değerlendirildiğinde kurulan işbirliği ve ilişki devlet ve devlet dışı aktörlerin ortak amaçlarla sistematik bir araya gelişi ve karşılıklı kazançlı duruşları ile birleşince iki kutbun arasındaki tanımsal ayrım bulanıklaşmıştır.³⁷⁰

Devlet dışı aktör kavramı geniş kapsamlı bir kavram olsa da temel devlet dışı aktörleri tanımlamak mümkün olup bu aktörlerden ilki küresel ekonomik sisteminden itici gücü olan³⁷¹ ve hem devlet hem de diğer devlet dışı aktörlerle ilişkiye sahip ve dünya çapında yayılım gösteren çok uluslu şirketler olmuştur. Çok uluslu şirketler tarım, sanayi, ulaştırma, bankacılık, turizm gibi alanlarda faaliyet gösteren endüstriyel ve finansal şirketler olup kar maksimizasyonu³⁷² merkezli çalışan ve faaliyet gösterdikleri ülkenin dış politikasını, gündemini, ekonomik karar alma süreçlerini belirleyebilen şirketler olmuştur.

Çok uluslu şirketlerin dünya geneline hızla yayılmalarının en önemli sonucu onların devlet dışı aktör olarak önemli bir belirleyici haline gelmelerini sağlamıştır. Çok uluslu şirketlerin devlet dışı aktör olarak bulundukları ülkenin hükümeti ile olan ilişkilerinin yoğunluğunu belirleyen en önemli etmen ülkenin gelişmişlik seviyesi olmuştur. Gelişmişlik seviyesi az olan ülkelerde çok uluslu şirketler kalkınmanın ve ekonomik gelişmenin yolu olarak görüldükleri için mevcut hükümet ile daha derin ilişkiler kurabilmiş, hükümetlerden imtiyaz almış ve sonuç olarak bulundukları ülkenin iç ve

³⁶⁹ İnternet: Josselin, D., Wallace, W. (2001). "Non-state Actors in World Politics: a Framework. In: Josselin, D., Wallace, W. (eds) Non-state Actors in World Politics". **Palgrave Macmillan**, Web: https://doi.org/10.1057/9781403900906_1, Erişim tarihi: 13.01.2024.

³⁷⁰ Wijninga, a.g.m (2014), 146.

³⁷¹ Ataman, M. (2003), "The Impact of Non-State Actors on World Politics: A Challenge to Nation-States", **Alternatives: Turkish Journal of International Relations**, 2, (1), 42-66, 47.

³⁷² Ataman, a.g.m. 2003, 48.

dış yönetimine müdahale edip malların fiyatları, ithalat ve ihracat hacimleri gibi konulara müdahale etmiştir.³⁷³ Gelişmişlik seviyesi yüksek olan ülkelerde ise hükümetler şirketlerin davranış ve işletme özgürlüklerini kurallara bağlamakta ve şirketleri kontrol altında tutmuştur.

Bir diğer önemli devlet dışı aktör sivil toplum kuruluşları olup bu kuruluşlar hem ulusal hem de uluslararası düzeyde faaliyet gösterebilmiştir. Sivil toplum kuruluşlarının tanımı devlet dışı aktörler gibi çok kapsamlı olup belirsizlik göstermiştir ki genel olarak kâr amacı gütmeyen ve hükümetlerden doğrudan destek almayan kuruluşlar olarak tanımlanmıştır.³⁷⁴ Halk örgütleri, operasyonel kuruluşlar, ulus ötesi sosyal hareketler, hükümet karşıtı sivil toplum kuruluşları ve dini kuruluşlar gibi faaliyet alanı farklı pek çok sivil toplum kuruluşu mevcut olup bu kuruluşların bir kısmı bulundukları ülke hükümetinden destek alırken bir kısmı bağışçılardan destek almakta olup sınırları net olarak tanımlanamayan devlet dışı aktörler olmuştur. Sivil toplum kuruluşları amaçları anlamında da farklılık göstermekte olup insani yardım sağlamak, yerel ortaklık kurmak, tehlike altındaki kişilere destek olmuştur.³⁷⁵ Özellikle uluslararası sivil toplum kuruluşları devletlerle ilişkileri sayesinde ülkelerin dış politikalarını belirleyebilen devlet dışı aktörler haline gelmiştir.³⁷⁶ Uluslararası sivil toplum kuruluşların bazı durumlarda devletler üstü mekanizma olarak davranıp hükümetleri ve hükümetlerin uygulamalarını denetler hale gelmiştir. Bu durum özellikle insan hakları konusunda faaliyet gösteren devlet dışı aktörlerde yaygın görülmüştür. Uluslararası Af Örgütü ve Kızılhaç gibi kurumlar insan hakları ihlallerine ve müdahalelere karşı gözlemci olarak katılarak ulusal hükümetler ve devletler üzerinde baskı unsuru haline gelebilen devlet dışı aktörlerden olmuştur.³⁷⁷

Günümüz bilgi toplumunda bilginin araç haline gelmesi bilginin üretildiği ve yayıldığı merkezler de güçlü devlet dışı aktörler olarak ortaya çıkmıştır. Akademik merkezler, üniversiteler ve düşünce kuruluşlarında oluşan bilgi yeni teoriler, bakış açıları ve

³⁷³ Ataman, a.g.m. 2003, 50.

³⁷⁴ İnternet: “What is an NGO? What role does it play in civil society?”, Web: <https://learning.candid.org/resources/knowledge-base/ngo-definition-and-role/>, Erişim tarihi: 17.01.2024.

³⁷⁵ İnternet: Karns, M. P. (2024). nongovernmental organization. **Encyclopedia Britannica**. Web: <https://www.britannica.com/topic/nongovernmental-organization>, Erişim tarihi: 17.01.2024.

³⁷⁶ Ataman, a.g.m. 2003, 46.

³⁷⁷ Ataman, a.g.m. 2003, 56.

anlayışlar getirmekte olup politika belirleyen hale gelmekte³⁷⁸ ve bu kurumlar birer devlet dışı aktör olarak meşru aktör devlete yön verebilmiştir. Üretilen bilginin ve düşüncenin yayılmasını sağlayan medya kuruluşları da birer devlet dışı aktör olarak değerlendirilmiştir.

5.1. Silahlı Devlet Dışı Aktörler

Devlet dışı aktörlerinin en önemlileri ve bu teze de konu olanı silahlı devlet dışı aktörler olup bu aktörler yerel ve uluslararası boyutta oldukça etkili olmuştur. Aynı devlet dışı aktörün tanımında olduğu gibi silahlı devlet dışı aktör kavramının tanımı da belirsizlik içermektedir. Silahlı devlet dışı aktör kavramı ulusal veya uluslararası herhangi bir silahlı çatışmada çatışmanın devlet olmayan, devletin dışındaki tarafı ifade eden bir kavramı ifade etmiştir.³⁷⁹ Bir başka ifade ile silahlı devlet dışı aktör hedeflerine ulaşmak için şiddete başvuran ancak devletin veya kurumlarının bir parçası olarak hareket etmeyen kişi veya grupları anlatmak için kullanılmakta olup ulusal kurtuluş hareketleri, terör faaliyetleri, isyancılar, gerilla savaşçıları, milisler, çeteler, paramiliter güçler, silahlı klan şefleri, savaş ağaları, teröristler, paralı askerler, özel güvenlik şirketleri, yağmacı gruplar silahlı devlet dışı aktör olarak değerlendirilmiştir.³⁸⁰

İki büyük dünya savaşı ve Soğuk Savaş döneminin ardından dünya üzerindeki düşmanlık algısı, devletin bütünlüğü ve güvenliğine yönelik tehditler, devletlerin birbirlerinden gelen ve silahlı kuvvetlerinin dahil olacağı düşmanlık yerine devletin içinden veya yakınından gelen ve başka bir ülkenin silahlı kuvvetlerinden gelmeyen bir düşmanlık algısına evrilmiştir.³⁸¹ Bundan sonraki gerçek risk küresel büyük savaşlar değil, kırılgan ve başarısız devletlerden doğan silahlı ve saldırgan devlet dışı aktörlerden gelmiştir. Günümüzde dünyasındaki çatışmaların neredeyse tamamı artık

³⁷⁸ Ataman, a.g.m. 2003, 54.

³⁷⁹ İnternet: “Nonstate Armed Groups”, Web: <https://guide-humanitarian-law.org/content/article/3/non-state-armed-groups/>, Erişim tarihi: 17.01.2024.

³⁸⁰ Schneckener, U, (2006). “Fragile Statehood, Armed Non-State Actors and Security Governance”, **Private Actors and Security Governance Geneva: Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF)**, 23-40, 26.

³⁸¹ İnternet: Schulenburg, M. V. D., “The Era of Armed Non-State Actors - Risks of Global Chaos”, Web: <https://conflictplatform.ox.ac.uk/cccp/research/michael-von-der-schulenburg-the-era-of-armed-non-state-actors-risks-of-global-chaos>, Erişim tarihi: 20.01.2024.

devlet-silahlı devlet dışı aktör veya silahlı devlet dışı aktör-silahlı devlet dışı aktör arasında meydana gelmekte olup çatışmaların niteliğinin geldiğı yönü göstermiştir.³⁸²

Silahlı devlet dışı aktörler devlet, şirket veya aile gibi belirli dinamiklere sahip kurumlara benzer bir işleyişten oluşmakta olup belirli organizasyonel özellikler içermiştir. Bu özellikler şiddetin bir araç olarak kullanılması, belirli bir bölge içerisinde faaliyet gösterilmesi, üyelerine maddi ve manevi kaynak sağlaması, ortaya çıkış nedenine bağılı olarak marjinalleşme ve yerleşiklik olarak ifade edilmiştir.³⁸³

Özel güvenlik şirketleri günümüz siyasal gelişmeleri ışığında ortaya çıkan ve kamu kaynaklarından beslenmeyip özel yatırımcılar veya kişiler tarafından finanse edilen ve varlıkları nispeten tartışmalı olan silahlı devlet dışı aktörlerden olmuştur. Zira özel güvenlik şirketleri kamu güvenlik kuruluşları ile yer yer çıkar çatışmasına girmiş ve kendi alanlarını ve kurumsal otoritelerini korumak amacıyla devlet ve kamu görevlileri ile uzlaşmayıp rekabet etmiştir.³⁸⁴ Yalnızca bu noktada kalmamakla birlikte kamu görevlileri kamusal yetkilerinden vazgeçip özel güvenlik şirketleri ile çalışmaya başlayarak kamu sektörünü sekteye uğrattıkları durumlar meydana gelmiştir.³⁸⁵ Özel güvenlik şirketleri aynı zamanda sadece maddi güçleri özel güvenlik almaya yetecek kişilere hizmet vermekte olup diğeri bireylerde toplumsal açıdan yetersizlik duygusu oluşturup kamusal güvenlik sıkıntısı yaşanan bölgelerde çetelere ve organize suçlara yatkınlık doğurmuştur.³⁸⁶

Organize suç grupları silahlı devlet dışı aktör olarak değeriendirilebilecek olan aktörlerden olup devlet kurumlarının olmadığı veya devlet kurumlarının yetersiz ve zayıf olduğı bölgelerde ortaya çıkmıştır.³⁸⁷ Organize suç grupları kavramı yasadışı uyulşturucu ticareti, insan ticareti, silah ticareti, mali suçlar, siber suçlar gibi suçları kapsamakta olup daha çok ekonomik kökene sahip bir silahlı devlet dışı aktör türü olmuştur. Organize suç gruplarının en önemli özelliğı siyasal amaç gütmemek ve

³⁸² İnternet: DCAF & Geneva Call, (2015). “Armed Non-State Actors: Current Trends & Future Challenges”, **Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF), DCAF Horizon Working Papers**, Web: https://www.files.ethz.ch/isn/144858/ANSA_Final.pdf, Erişim tarihi: 20.01.2024, 6.

³⁸³ DCAF & Geneva Call, a.g.m. 2015, 11.

³⁸⁴ DCAF & Geneva Call, a.g.m. 2015, 16.

³⁸⁵ DCAF & Geneva Call, a.g.m. 2015, 16.

³⁸⁶ DCAF & Geneva Call, a.g.m. 2015, 17-18.

³⁸⁷ İnternet: Winton, A. (2004). “Urban violence: a guide to the literature. Environment and Urbanization”, 16(2), 165-184. Web: <https://doi.org/10.1177/095624780401600208>, Erişim tarihi: 20.01.2024.

devleti yıkmaya gibi bir amaca sahip olmamıştır. Diğer silahlı devlet dışı aktörlerin aksine organize suç grupları devlete karşı hareket eden isyancı gruplar değil ekonomik faaliyetlerini gerçekleştirmek adına mafya tipi, bölgesel çabada olan aktörlerden oluşmuştur.³⁸⁸ Organize silahlı devlet dışı aktörler bir bölgeye, ülkeye özgü olabildikleri gibi ulus ötesi de olabilmekte olup sınır ötesi faaliyet de göstermiştir. Uyuşturucu, silah ve insan ticareti gibi suçlarda yerellikten ziyade uluslararası suçtan bahsetmek de mümkündür.

Milisler üyelerinin ve topluluklarının güvenliğini sağlamak amacıyla bir araya gelen silahlı devlet dışı aktör olup kaotik durumlarda kendi kendilerine yetme amacı güden oluşumlardan olup milisler aşırı güvensizlik ve adaletsizlik gibi durumlarda ortaya çıkmakta ve güvenlik yaratmayı amaçlamıştır.³⁸⁹ Kamu güvenliğinin tahribi ve kabilecilik gibi unsurların birleşimiyle oluşan milis kuvvetler devlet erkinin şiddeti, şantajı engelleyemediği durumlarda devletin güvenlik işleyişini yerine getirmek ve karşılaştıkları şiddetten kendilerini koruma amacıyla organize olmuştur.³⁹⁰

Çeteler, milis gruplara benzeyen ancak onlardan farklı özelliklere sahip bir diğer silahlı devlet dışı aktörlerden olup çeteler organize suç grubu olarak sayılabilirler de uyuşturucu, silah, insan kaçakçılığı ve bu tür kaçakçılıklara bağlı şiddet eylemlerine daha az yatkın aktörler olmuştur.³⁹¹ Milislere benzer bir şekilde devlet erkinin uygulanması esnasında meydana eksiklikler ve adaletsizler bireylerin kendilerini koruma amacıyla şiddete eğilmeleriyle oluşmuştur. Devletin belirli bölge içerisinde yaşayan herhangi bir gruba etnisite, din, inanç, dil gibi farklılıklardan kaynaklı oluşturduğu eşitsizlik çeteciliğe zemin hazırlamıştır. Belirli konularda hakkını elde edemeyen bireyler çete üyesi olarak koruma ve kolluk hizmetlerinden faydalanma hakkına erişmiştir.³⁹² Çeteciler ve milis grupları devleti yıkmaya gibi bir amaca sahip olmamış ancak devletin güvenlik erkini zayıflatmaları sebebiyle devlete zarar vermiştir.³⁹³

³⁸⁸ Davis, D. E. (2010). "Irregular armed forces, shifting patterns of commitment, and fragmented sovereignty in the developing world". **Theory and Society**, 39(3/4), 397–413.

³⁸⁹ DCAF & Geneva Call, a.g.m. 2015, 19.

³⁹⁰ Sanín, F. G., & Jaramillo, A. M. (2004). "Crime, (counter-)insurgency and the privatization of security - the case of Medellín, Colombia". **Environment and Urbanization**, 16(2), 17-30.

³⁹¹ Sobel, R. S. & Osoba, B. J., (2009). "Youth Gangs as Pseudo Governments: Implications for Violent Crime", **Southern Economic Journal**, 75, (4), 999.

³⁹² Davis, a.g.m. 2010, 404.

³⁹³ Davis, a.g.m. 2010, 404.

Ulusal kurtuluş hareketi kapsamında bir araya gelen ve vatandaşı oldukları devletten ziyade kendi etnik kökenlerine duydukları bağ ile organize olan bireyler etnik kökenli ulusal kurtuluş grupları oluşturmuş ve güçlü birer devlet dışı aktör haline gelmiştir.³⁹⁴ Bu aktörlerin diyalog ve uzlaşma çabası yerine silahlı mücadele ve şiddet yoluna gitmeleri durumunda ise onlar silahlı devlet dışı aktör olarak değerlendirilecek hale gelmiştir. Etnik kimliklerin çok çeşitli olduğu Ortadoğu ve Afrika gibi bölgelerde bu tür ulusal kurtuluş mücadeleleri kapsamında çok sayıda etnik silahlı devlet dışı aktör oluşmuştur.

Bölgesel özerklik hareketleri kapsamında silahlı devlet dışı aktörler meydana gelmiştir. Etnik, dini veya dilsel farklılıklar kaynaklı kimi gruplar özerklik veya tanınma için mücadele etmiş ve bu mücadele devlet ile aktör arasında şiddet eylemlerine ve silahlı çatışmalara neden olmuştur. Bu tür aktörler ülkenin belirli bölgesinde bulunmuş veya o bölgede yaşayan bir azınlık grubu temsil ederek bu grup dezavantajı, ötekileştirilmesi veya baskıya uğraması sebebiyle silahlı devlet dışı aktör haline gelmiştir. Bölgesel özerklik talebi ve mücadelesi halindeki silahlı devlet dışı aktörün en temel motivasyonu etnisite olmuştur.³⁹⁵ Bölgesel özerlik hareketlerinin aksine ayrılıkçı hareketler ise hükümet tavizi veya bölgesel özerklik yerine bağımsız devlet talep eden aktörler olmuştur. Bu tür hareketler bağımsız devlet kurmak amacıyla silahlanıp silahlı aktör haline gelmiştir. Savaş ve şiddet yoluyla bağımsız devlet haline gelebilmek mümkün olsa da ayrılıkçı hareketlerin çoğu bağımsızlık amacına ulaşamamıştır.³⁹⁶ Eritre bölgesinin savaş yolu ile bağımsızlığını kazanması gibi örnekler mevcut iken Güney Sudan, Doğu Timor, Karadağ gibi bölgelerde demokratik egemenlik referandumu ile bağımsızlık söz konusu olmuştur.³⁹⁷ Bağımsızlık talebi ve devlet kurma adına silahlı devlet dışı aktör etrafında bir araya gelmek ayrılıkçı hareketlerin temel özelliği olarak görülmemiştir. Bir ülkenin siyasi kontrolünde olup etnik olarak çoğunluğu başka bir bölgede bulunan etnik grupların azınlık-çoğunluk

³⁹⁴ Ataman, a.g.m. 2003, 51-52.

³⁹⁵ İnternet: “Non-state Actors beyond NGOs”, Web: <https://openstax.org/books/introduction-political-science/pages/15-6-non-state-actors-beyond-ngos>, Erişim tarihi: 30.01.2024.

³⁹⁶ İnternet: Griffiths, R. (2020). “60 or So Secessionist Movements around the World Want Independence in 2020. Guess Which One Might Succeed”. Washington Post, Web: <https://www.washingtonpost.com/politics/2020/01/03/or-so-secessionist-movements-around-world-want-independence-guess-which-one-might-succeed/>, Erişim tarihi: 03.02.2024.

³⁹⁷ Non-state Actors beyond NGOs, a.g.m., 2024.

ilişkisi kapsamında oluşturduğu hareketler olarak ifade edilen irredantist hareketler³⁹⁸ de silahlı devlet dışı aktör oluşumuna neden olmuştur. Azınlık olarak yaşayan etnik grup çoğunluğun oluşturduğu bölge ile birleşmek istemiş ve bu amaçla silahlanması durumunda irredantist hareket silahlı devlet dışı aktör olarak değerlendirilmiştir.

Silahlı devlet dışı aktörlerin bir diğeri olan terörist gruplar terörizmi ve korkuyu ana amaç olarak kullanmış ancak yaşadıkları toplumun büyük bir kısmı tarafından destek görmemiştir. En göze çarpan ve tehditkâr şiddet türü olarak terörizm³⁹⁹ günümüzde etkinliği en geniş olan silahlı devlet dışı aktör olma özelliği göstermiştir. Her ne kadar silahlı devlet dışı aktörlerin devletlerle doğrudan iş birliği kanıtlanmamış olsa bazı silahlı aktörlerin terör faaliyetlerinde devletlerden ödenek ve destek aldıkları ifade edilmiştir. Devletler bazı durumlarda başka devletleri cezalandırmak veya başka amaçlarla terör faaliyetlerine sahip silahlı aktörleri araç olarak kullanmış olup devletle silahlı devlet dışı aktör çıkarları anlamında yakınlık kurmuştur. Terör faaliyetleri ile varlık gösteren silahlı devlet dışı aktörler adresi olmayan düşman⁴⁰⁰ olarak tanımlanmış ve devletler için hem ulusal hem de uluslararası boyutta tehdit haline gelmeye devam etmiştir. Terörist aktörler milliyetçilik, ideoloji ve din gibi kavramlardan beslenmiş olup sosyal medya ve internet kullanımı ile hedeflerine daha kolay ulaşır korku ve tehditlerini kolaylıkla uzun mesafelere yaymıştır.⁴⁰¹

5.2. Silahlı Devlet Dışı Aktörleri Oluşturan Unsurlar

5.2.1. Etnisite ve Silahlı Devlet Dışı Aktörler

Etnik kökenler çok sayıda ve çeşitli olması ve bireylerin etnik kökenlerinin geçirgen ve değişebilir olmaları etnik kimlikleri çatışma koşullarına hassas hale getirmiş ve etnik kimliği hiyerarşik olarak daha üst düzeye taşımak amacıyla gruplaşmalar, çatışmalar ve silahlı devlet dışı aktörlerin oluşması mümkün olmuştur. Etnik kökenli çatışmalar ve etnik köken amacıyla bir araya gelen silahlı devlet dışı aktörleri analiz etmek kritik olup yeterince kolay olmamıştır. Zira farklı etnik kökenler dünyanın pek çok yerine varlık göstermiş, kimi bölgelerde huzur içinde yaşanırken diğer bölgelerinde etnik sebeplerle soykırımlar yaşanmıştır. Etnik çatışma veya etnik

³⁹⁸ Kim, G. (2016). "Irredentism in Disputed Territories and Its Influence on the Border Conflicts and Wars". *The Journal of Territorial and Maritime Studies*, 3(1), 87–101.

³⁹⁹ Ataman, a.g.m. 2003, 58.

⁴⁰⁰ Bishara, M. (2001). "Adresi Olmayan Düşman", Birikim, Çev. Elçin Gen, 151.

⁴⁰¹ Non-state Actors beyond NGOs, a.g.m.,2024

kökenli silahlı devlet dışı aktör oluşumu iki veya daha fazla aktörün görünüşte uyumsuz ancak kendi bireysel bakış açılarından tamamen adil hedefler peşinde koştuğu, çatışmanın belirli bir biçimi olarak tanımlanmıştır. Etnik çatışmada en az bir aktörün hedefi etnik terimlerle tanımlanmamış ve yüzleşmenin temel kaynağını etnik ayrımların temsil etmesi söz konusu olmuştur.⁴⁰² Bu tanım kapsamında silahlı devlet dışı aktörler etnik sebeplerle oluşmaları durumunda kendilerini etnik terimle tanımlamalarından, ana motivasyonlarının etnik kimlikleri olduğunu çıkarmak mümkündür. Etnik gruplaşmanın ana merkezinde sosyal statüler bulunmuş olup bir etnik köken kendini diğerinden hiyerarşik olarak daha üstün görmüş ve alt olarak gördüğü etnik grupla evlilik, sosyal temas yoluyla bağ kurmamaya çalışmıştır. İki rakip etnik grup bazen kendi kültürlerinin üstünlüğü için rekabet etmiş ve her iki durumda da etnik kimlikler çatışmacı kimliğe bürünerek şiddeti araç olarak görmüş⁴⁰³ ve sonucunda birer silahlı aktör haline gelmiştir.

Ülke veya yakın bölgeler içerisinde, farklı sebeplerle meydana gelen göçler ve toplu yer değiştirmeler de etnik gruplar arasındaki rekabeti arttırmıştır. Göç eden etnik azınlık grupları çoğu kez çoğunluk ve yerli etnik gruptan daha farklı bir kültüre sahip olmuş ve kendi etnik kökenini özgürce yaşamaya devam etmeyi amaçlamıştır.⁴⁰⁴ Etnik kültüre din farklılığı da eklenmesi durumunda kültürel farklılık daha da derinleşmiş ve çatışma unsuru ve gerekçesi daha belirgin hale gelmiştir.⁴⁰⁵

Etnik kimliklere dayanarak oluşan silahlı devlet dışı aktörlerde temel anlamıyla iktidardan veya yönetimden dışlanma söz konusu olmuştur. Bazı etnik grupların sistematik olarak kayırılmış ve ön plana çıkarılmış, ekonomik ve politik olarak daha güçlü hale gelmeleri ile diğer etnik grubun da ayrımcılığa uğramış olması çatışma ve silahlı şiddet ihtimalini arttırmıştır.⁴⁰⁶ Ayrımcılığın yaratmış olduğu adaletsiz duygusu, bireylerin kendi güç ve refahlarını koruma güdüsü birleştiğinde kişiler

⁴⁰² O'Driscoll, D. (2011). "Review of Routledge Handbook of Ethnic Conflict, by K. Cordell & S. Wolff". **Democracy and Security**, 7(1), 80–83.

⁴⁰³ Rothchild, D. (1989). "Review of Ethnic Groups in Conflict, by D. L. Horowitz". **The International Journal of African Historical Studies**, 22(2), 295–297.

⁴⁰⁴ Rothchild, a.g.m. 1989.

⁴⁰⁵ İnternet: "Ethnicity and Ethnic Conflict", Web: <https://scholarblogs.emory.edu/violenceinafrica/wiki-round-2-causes-of-conflict/ethnicity-and-ethnic-conflict/>, Erişim tarihi: 10.02.2024.

⁴⁰⁶ İnternet: Smith, D. (2000). "Trends and Causes of Armed Conflicts", **Berghof Research Center for Constructive Conflict Management**. Web: <https://berghof-foundation.org/library/berghof-handbook-for-conflict-transformation>, Erişim tarihi: 10.02.2024.

kendilerini mücadeleye adanmış ve davalarını etnik kimliğe dayandırmış olup etnik kimlikleri adına mücadele ederek birer silahlı aktör haline gelmiştir.

Etnik kökenli çatışma ve silahlı aktör oluşumunun bölgesel çatışmaların itici gücü olmadığı ancak siyasi liderlerin güç, kaynak ve sermaye oluşturmak gibi amaçlarla etnik çatışmaları ve etnik silahlı aktör oluşumunu destekledikleri de söylenmiştir. Bu noktada etnik kökenli silahlı oluşumların aslında içsel bir nefret duygusundan değil, güç ve kaynaklara eşit olmayan erişimden kaynaklandığı ifade edilmiştir. Dolayısıyla etnik kökenin bir siyasi unsur aracı olmaktan çıkarılması adına genel bir ulusal kimlik oluşturma stratejisinin etnik çatışmaları azaltıp uzlaşmacı bir atmosfer yarattığı düşünülmüştür.⁴⁰⁷ Bu noktada değerlendirilmesi gereken husus etnik birleşim ve gruplaşmaya yol açan faktörlerin derinliği ve tüm tarafları içeren yapıcı birleşimi sağlamanın zorluğu olmuştur.

5.2.2. Doğal Kaynaklar ve Silahlı Devlet Dışı Aktörler

Dünya üzerindeki ekilebilir alan ve su kaynaklar gibi hayatın devamlılığını sağlayan kaynakların kısıtlılığı ve bu kaynaklardan yararlanmak zorunda olan birey sayısının giderek artması doğal kaynaklar üzerinde birtakım rekabet ve çatışma unsurlarının doğmasına neden olmuştur. Doğal kaynakların varlığı bu kapsamda hem bir mucize hem de bir lanet olma özelliği göstermiştir.

Kaynak temelli çatışmalar, devletleri istikrarsızlaştırma, rejimleri zayıflatma, insanları göçe zorlama ve kalkınma konularını sekteye uğratma gibi sonuçlar yaratmıştır. Kaynakların kısıtlılığı, adaletsiz kaynak dağıtımı ve kimi grupların kaynaklardan daha fazla yararlanması, kimi grupların neredeyse açlık sınırında yaşamalarına yol açmış olup kaynaklar üzerinde çatışma gerekliliği doğurmuştur.⁴⁰⁸ Petrol, doğalgaz, tarım ürünleri, hayvancılık, altın, elmas gibi kaynaklar o bölgeden yaşayan insanlar için hayati unsurlar haline gelip özellikle tarım ürünlerini, hayvancılığı uğruna savaşmaya ve çatışmaya değer hale getirmiştir.⁴⁰⁹ Kaynakların özellikle bölgenin sınırlarında yer

⁴⁰⁷ İnternet: Aapenguo C. M. (2010), “Misinterpreting Ethnic Conflicts in Africa”, Web: <https://africacenter.org/publication/misinterpreting-ethnic-conflicts-in-africa/>, Erişim tarihi: 10.02.2024.

⁴⁰⁸ Gluhbegovic, R. (2016). “Types of Conflict in Africa How Do the Aprm Reports Address Conflict?”, **Eisa Occasional Paper**, AP8, 1-28.

⁴⁰⁹ Maphosa, S.B. (2012). “Natural resources and conflict: Unlocking the economic dimension of peace-building in Africa”. **Africa Institute of South Africa**, 74.

alması durumunda çatışma ihtimali güçlenmiş ve sınır bölgelerinde yaşayanlar kolaylıkla silahlanıp, şiddete başvurup birer silahlı devlet dışı aktör haline gelmiştir.

Küresel ısınma ile birlikte iklim değişikliklerinin meydana gelişi ile birlikte kimi kaynaklar yok olma tehlikesi taşımakta olup özellikle tarım ürünlerindeki çeşitliliğin azalması ve su kaynakların kurumaya başlamasının kaynak rekabetini arttıracaklarını söylemek mümkündür. İklim değişikliği ile beraber oluşan aşırı hava koşulları ve doğal felaketler ekonomilere zarar verip dağıtım zincirini aksatma potansiyeline sahip durumda olup sosyal gruplar arasındaki eşitsizliği arttırması ile çatışma ve kutuplaşma riskini arttırıp belirli grupların radikalleşmesi, silahlanması ve kaynaklar uğruna çatışması sonucunu doğurarak silahlı devlet dışı aktör oluşumunu kolaylaştırabilir etki göstermiştir.⁴¹⁰

5.2.3. Ekonomi ve Silahlı Devlet Dışı Aktörler

Ekonomik koşullar silahlı devlet dışı aktör oluşumunda belirleyici bir kapsama sahip olup ekonomik kalkınmanın düşük düzeyde olduğu, kişi başına düşen gayri safi milli hasılanın düşük ve ekonomik kırılganlığın yüksek olduğu bölgelerde çatışma ve bireylerin radikalleşmesi daha kolay gelişmiştir.

İstihdam ve gelir düzeyindeki gerilemenin, devlet hizmetlerinin kötüleşmesi, artan yoksulluk düzeyi ile birleşmesi kişilerin devlet otoritesini ve ekonomik eşitsizlikleri sorgulaması sonucunu doğurmuştur. Ekonomik eşitsizlikle birlikte ekonomik refahı daha fazla olan gruba veya ekonomik refahı sağlayamayan devlete yönelik hırs, kırgınlık, grup güdüsü çatışma ortamının katalizörü olarak değerlendirilmiştir. Nispeten daha yoksul olan grup siyasi olarak çare ve çözüm bulamadığı durumlarda kendinden ayrıcalıklı gördüğü gruba yönelik çatışmacı bir tutum üstlenmiştir. Bu tür durumlarda nispeten ayrıcalıklı olan grup yoksul gruba karşı kendini savunmak adına mücadelecı bir tutuma girmiş ve iki ayrı silahlı devlet dışı aktörün oluşması ve bu aktörlerin çatışması gündeme gelmiştir.⁴¹¹

Çatışma ve silahlanmanın ekonomik bir araç olarak bir araç olarak görülmesi durumunda da silahlı devlet dışı aktörün oluşumundan söz etmek mümkündür. Bir

⁴¹⁰ İnternet: “Stanford-led study investigates how much climate change affects the risk of armed conflict”, (2019), Web: <https://news.stanford.edu/stories/2019/06/climate-change-cause-armed-conflict>, Erişim tarihi: 15.02.2024.

⁴¹¹ Gluhbegovic, a.g.m. 2016, 13-14.

grup ekonomik kazanç sağlamak adına da silahlanıp şiddete başvurabilir hale gelmiştir ki çatışmaların neticesi yağma, vurgun, silah ticareti, yasadışı ürünlerin ticareti, ticaret yollarının ele geçirilmesi ile sonuçlandığında silahlanan aktör hem ekonomik olarak zenginleşecek hem de temsil ettiği gruba istihdam sağlar hale gelmiştir. Bu motivasyonla oluşan silahlı devlet dışı aktörlerin hem çatışma yoğunluğu hem de süresi uzamıştır.⁴¹²

Yoksulluk oranının yüksek olduğu gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerde artış gösteren silahlı devlet aktörler ve bu aktörlerin devletle ve birbirleriyle olan çatışmaları yoksulluğu arttırıcı etki göstermiştir. Beşerî ve fiziki sermayenin daha fazla tüketilmesi kalıcı bir ekonomik kalkınma olasılığını ortadan kaldırmış olup azalan yatırım ve artan maliyetlerle birlikte üretkenlik ve verimlilikte önemli miktarda düşüşler meydana gelmiştir. Devletin silahlı aktör ile çatışmaya taraf olduğu durumlarda kamu maliyesi zarar görmüş, askeri harcamaların ve kamu borçlanmalarının artması bölgenin sosyo-ekonomik istikrarını engelleyerek çatışmanın yoğunluğu ve süresini arttırmıştır.⁴¹³

5.2.4. Politika ve Silahlı Devlet Dışı Aktörler

Siyasi çatışma ve siyasi faktörlerden kaynaklı silahlı devlet aktör oluşmasının nedeni etnik farklılıkların siyasallaşması, siyasi güç ve otoritenin kötüye kullanılması, siyasi partilerde milislerin varlığına sebep olan siyasi rekabet ve iktidar mücadelesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmış ve darbeler, siyasi partiler, şahıslar ve sempatizanlar arasında çıkmış çatışmalar olarak ifade edilebilecek bir kavramı temsil etmiştir.⁴¹⁴ Bunun yanı sıra siyasi dönüşüm süreci olarak da nitelendirilmiş olan tek partili rejimden çok partili rejime; otoriter rejimden demokratik rejime geçiş süreçleri de silahlı devlet dışı aktörlerin gelişmesi için ortam hazırlayan gelişmeler olarak değerlendirilmiştir. Özellikle demokratik rejime geçiş süreci kanlı olup silahlı devlet dışı aktörlerin oyun sahası haline gelmiştir.⁴¹⁵

⁴¹² Stewart, F. (2002). "Root causes of violent conflict in developing countries". **BMJ**. 324(7333), 342-345.

⁴¹³ Fang, X., Kothari, S., McLoughlin C., & Yenice M. (2020). "The Economic Consequences of Conflicts", **IMF Working Paper African Department**, Erişim tarihi: 15.02.2024.

⁴¹⁴ İnternet: African Peer Review Mechanism. (2006). "Country Review Report of the Republic of Kenya: APRM Country Review Report no. 3. Midrand": **APR Secretariat**. Web: <https://www.aprmtoolkit.saiia.org.za/documents/country-reports-and-exper/70-atkt-kenya-aprm-country-review-report-2006-en/file>, 62-63, Erişim tarihi: 15.02.2024.

⁴¹⁵ Gluhbegovic, a.g.m. 2016, 10.

Demokrasilerin bir sonucu olarak görülen seçimler esnasında muhalefet partilerinin aradıklarını bulamamaları ve seçim sonuçlarını kabul etmemeleri gibi durumlar seçim sonrası siyasi istikrarsızlık meydana getirip iktidar gücünün kötüye kullanımı ile birleşmesi durumunda aktörler arasında şiddet olaylarına dönüşmüştür.⁴¹⁶

Geleneksel yapıların özellikle liderlik yapısının resmi hükümet yapılarıyla çatıştığı Afrika ve bazı Asya ülkeleri politik silahlı aktörlere daha fazla ev sahipliği yapmıştır. Geleneksel liderlerin veraset mücadeleleri, geleneksel yapılardaki otorite eksikliği, geleneksel ve resmi olan arasındaki hukuki otorite meseleleri, paralel sistemler arasında gerilim ve doğal olarak çatışma yaratmış⁴¹⁷ ve devlet dışındaki aktörlerin müdahalesini kolaylaştırmıştır. Aynı şekilde baskıcı rejimlerin varlığı⁴¹⁸ da ayrımcılığa uğrayan ve baskı altına alan olmak üzere en az iki denklemlili olduğu için özellikle ayrımcılığa uğrayan kesimin silahlı aktör haline gelmesi mümkündür.

5.3. Etiyopya'daki Silahlı Devlet Dışı Aktörler

5.3.1. Oromo Özgürlük Cephesi (OLF)⁴¹⁹ - Oromo Özgürlük Ordusu (OLA)⁴²⁰ - Oromo Halkları Demokratik Örgütü (OPDO)⁴²¹

Oromo halkı Etiyopya'nın güneydoğu kesiminde bulunan ve 25 milyondan fazla kişiyi bünyesinde barındıran bir etnik grup olup Oromo halkı Etiyopya nüfusu içerisinde en yüksek nüfus yüzdesine sahip olsa Amhara etnik kimliğinin baskınlığı ve kültürel yayılımı ve kuzeyli kesimin güneye hızlı yayılması ve kendi topraklarını kullanamaz hale gelmeleri sebebiyle Oromo halkına özgü bir Oromo milliyetçiliği geliştirmiştir. Bu kapsamda Oromo Özgürlük Cephesi (OLF) 1973 yılında siyasi örgüt olarak kurulmuş, 1991 yılında bağımsız parti olarak hayatına devam etmiştir.⁴²² Oromo

⁴¹⁶ African Union Panel of the Wise. (2010). "Election-Related Conflicts and Political Violence: Causes and Consequences. In Election-Related Disputes and Political Violence: Strengthening the Role of the African Union in Preventing, Managing, and Resolving Conflict", **International Peace Institute**, 20–27.

⁴¹⁷ African Peer Review Mechanism a.g.m. 2006, 57.

⁴¹⁸ Smith, a.g.m. 2000, 6.

⁴¹⁹ Oromo Liberation Front.

⁴²⁰ Oromo Liberation Army.

⁴²¹ Oromo People's Democratic Organization.

⁴²² İnternet: "Canada: Immigration and Refugee Board of Canada, Ethiopia: The Oromo Liberation Front (OLF), including origin, mandate, leadership, structure, legal status, and membership; treatment of members and supporters by authorities (2014-2015)", (2015), Web: <https://www.refworld.org/docid/5696030f4.html>, Erişim tarihi: 01.03.2024.

halkının kurduğu ulusal kaderini tayin etme vurgusu ile oluşturduğu OLF etnik temelli, milliyetçi bir parti olmuştur.⁴²³

OLF, kökeni 1960'lı yıllarda Haile Selassie döneminde imparatorluğa karşı girişilen silahlı mücadeleye dayanan ve Etiyopya'nın Oromo bölgesinde bulunan siyasi bir örgüt ve silahlı bir hareket olmuştur. OLF 1970'li yıllarda Oromo halkının kendi kaderini tayin etme hakkı, insan hakları ve eşitliğini savunma hareketi olarak ortaya çıkmış olup Etiyopya'yı yöneten rejimlere karşı hem siyasi yolları hem de silahlı direniş yolunu kullanmıştır. OLF ve Oromo Kurtuluş Ordusu'nun (OLA), çabaları Oromo halkının karşı karşıya olduğu uzun marjinalleşme ve ayrımcılık geçmişinden ileri gelmiş ve Oromo halkı hem kendisi hem de komşuları için özgürlük, demokrasi, özyönetim içeren bir geleceği güvence altına almayı amaçlamış olan bir aktör olmuştur.⁴²⁴ OLA, Oromo halkının uzun yıllarca yaşamış olduğu siyasi dışlanma, ekonomik sömürü, sosyo-kültürel ötekileştirmeye karşı Oromo halkını tiranlığın tahribatından kurtarmak ve Oromo halkının insanlığını ve kimliğini yeniden inşa etmek amacıyla geride kalan tek amaç ve gönüllülük esasıyla Oromo halkının yüzyıllık kültürel yozlaşmasına karşı bir araya gelmiştir.⁴²⁵

OLF kendi içerisinde belirli bölümlere ayrılmış durumda olup OLA, OLF'nin silahlı kanadını temsil etmiş ve çalılıktaki OLF olarak anılmıştır. Silahlı devlet dışı aktör olarak ifade edilen aslında OLF'nin askeri kanadı olan OLA'dır. OLF içerisinde OLA hariç Shane Shane grubu olarak ifade edilen farklı bir askeri ve silahlı kanat bulunmuşsa da bu grubun ayrıntıları konusunda bilgi eksikliği mevcuttur. OLF'nin tüm askeri kanatları dahilinde birkaç bin askeri olduğu tahmin edilmiştir.⁴²⁶ OLA, OLF'nin Etiyopya hükümeti barış yapmasının ardından hükümetle anlaşmaya varmak istemeyen OLF'nin batı kanadı entegrasyon sağlamayı ve silah bırakmayı reddederek

⁴²³ İnternet: "United Kingdom: Home Office, Country Policy and Information Note - Ethiopia: Opposition to the government, v 2.0e", (2017). Web: <https://www.refworld.org/reference/countryrep/ukho/2017/en/118818>, Erişim tarihi: 05.03.2024.

⁴²⁴ İnternet: A Brief Political Manifesto, (2023). "From Armed Struggle to the Prospect for Peace, Oromo Liberation Front- Oromo Liberation Army (OLF-OLA)", 1. Web: <https://www.olf-olahq.org/post/announcing-the-oromo-liberation-army-s-brief-political-manifesto>, Erişim tarihi: 05.03.2024.

⁴²⁵ A Brief Political Manifesto, a.g.m. 2023, 2.

⁴²⁶ İnternet: Ethiopia Opposition groups – recent developments, Brief Coi Report Country of Origin Information (COI) (2020), **The Danish Immigration Service**, Web: https://us.dk/media/9946/coi_report_ethiopia_opposition_groups_recent-develop_jan_2020.pdf, Erişim tarihi: 05.03.2024.

silahlı çatışmalara devam etmek kararı almış⁴²⁷ ve çok sayıda sivil bu çatışmalarda hayatını kaybetmiştir.⁴²⁸

OLF-OLA, Oromo bölgesine yönelik çatışma ve tahribatların azaltılması, bölgeye insanı koridor açılması, tüm Oromo siyasi tutuklularının serbest bırakılması, Oromo destekçisi olduğu iddiasıyla hapishanelerde ve toplama kamplarında tutulan çiftçi, öğrenci ve toplum liderlerinin serbest bırakılması, Oromo dilinin serbest kullanımını, Finfinnee bölgesinin Oromo bölgesine dahil edilmesi barışın sürdürülmesi için gerekli görmüştür. Aynı zamanda OLF-OLA, Afrika Boynuzu'nun en büyük etnik grubunu oluşturduğunun farkında olup kendini bölgesel istikrarın sağlanması, Kızıldeniz bölgesinin ekonomik, siyasi, ticari iş birlikleri gibi konularda yetkili görmüştür.⁴²⁹

OLF'nın ortaya çıkışı kendilerini ikinci sınıf insan olarak değerlendirildiklerini düşündükleri ve Derg rejiminin köyleştirme ve arazi mülkiyetinde yenilik yaptığı döneme rast gelmekte olup zorbalığa karşı Oromo halkının sesi anlayışı ile kendini yüceltme anlayışıyla motive olmuştur. Ancak bu noktada ifade edilmesi gereken OLF'nın büyüüp gelişmesi Derg rejiminde olsa da OLF'nın kuruluşunu hazırlayan etmenler çok daha öncesinde gelişmeye başlamıştır.⁴³⁰

OLF ile oluşan Oromo siyasi hareketi Oromo'nun kültürel, eğitimsel ve ekonomik anlamda kurumsal güce sahip olmasını sağlayacak aracı güç olarak değerlendirilmiştir. Siyasi hareketin oluşması ile siyasal azınlık ancak sayısal çoğunluğa sahip olan Oromo halkı içinde bulunduğu durumu dönüştürmek ve yeniden yapılandırmak için girişimde bulunmuştur. OLF etnik sınıflandırma ve sömürgeciyi baskıya karşı çıkıp Oromo halkını hem Amhara hem Tigry halklarına tabi olmaktan kurtarmak için mücadele ederken diğer ulusların da mücadelesini haklı görmüştür.⁴³¹

OLF, 1973 yılında Derg rejiminin hemen öncesinde Oromo bölgesinin doğusunda askeri operasyonlara başlamış ve operasyonlarını zamanla Bale ve Arsi bölgelerini de

⁴²⁷ İnternet: Wedekind, J.(2024), "Prosperity to the Periphery? The Politics of Resource Extraction in Ethiopia, Post-2018", Web: https://riftvalley.net/wp-content/uploads/2024/03/Prosperity-to-the-Periphery_final.pdf, 83, Erişim tarihi: 05.03.2024.

⁴²⁸ İnternet: Baboolal, S. (2024). "Ethiopia secret committee violating human rights in suppressing Oromo insurgency group". **Reuters investigation**, Web: <https://www.jurist.org/news/2024/02/ethiopia-secret-committee-violating-human-rights-in-suppressing-oromo-insurgency-group-reuters-investigation/>, Erişim tarihi: 10.03.2024.

⁴²⁹ A Brief Political Manifesto,, a.g.m. 2023, 10.

⁴³⁰ Joireman, S. F. (1997). "Opposition Politics and Ethnicity in Ethiopia: We Will All Go down Together". **The Journal of Modern African Studies**, 35(3), 387–407.

⁴³¹ Jalata, a.g.m. 1995, 174.

içine alacak şekilde genişletmiştir. OLF'nin askeri kaynaklarını oluşturması Etiyopya güçlerine karşı başlattığı ani saldırılarla olmuş olup yaşamsal malzemeler, gıda ve istihbarat kaynağı olarak yerel halktan destek almak durumunda kalmıştır.⁴³² OLF bunu yaparken yerel halkın kimliğini, yaşam tarzını ve geleneklerini benimsemiştir. Özellikle Gadaa sisteminin OLF savaşçıları tarafından benimsenmesi ile Oromo halkının mücadeleye iknası, ilkelerinin halk tarafından karşılık bulması ve savaşçılar ile halk arasında kırsal bölgelerde askeri, siyasi, ekonomik bağlar kurulmasının önü açılmıştır. OLF savaşçıları kurdukları temaslar ile halktan hem kendi düşüncelerine kaynak sağlamış hem de Oromo halkının eğitimi ve ihtiyaç duydukları desteğin sağlanmasında rol oynamışlardır.⁴³³

OLF kuruluşunu takip eden süreçte hem Etiyopya'daki Amhara ve Tigry halkından hem de Somaliler'den yana muhalefetle karşı karşıya kalmıştır. Somali hükümeti bölgesine göç etmiş Oromo göçmenlerine iş vermiş ve bu göçmenleri Oromo ulusunu bölgesel ve dini temellerle bölmeyi amaçlamıştır. Aynı zamanda Batı Somali Kurtuluş Cephesi (WSLF) ve Somali Abo Kurtuluş Cephesi (SALF) organizasyonlarını kurarak tüm Oromo bölgesinin birleşmesinin önüne geçilmek ve Oromo halkının Somalileştirilmesi sağlanmak istenmiştir.⁴³⁴

OLF, Derg rejiminin ortadan kaldırılmasının ardından TPLF ile birlikte etnik federe EPRLF'nin kuruluşunda rol oynamış ve geçiş hükümetinde Oromo Halkları Demokratik Örgütü (OPDO) ile Oromo kanadında yer almıştır. OPDO, 1990 yılında OLF'ye alternatif bir kurulmuş etnik siyasi ve askeri bir hareket olarak kurulmuştur. OPDO, TPLF tarafından Oromo kaynaklarını kontrol etmek ve Oromo'nun siyasi nüfuzunu azaltmak için kukla olarak kurulduğu iddia edilmiş⁴³⁵ ve EPRDF'de TPLF ile beraber ortak olmuştur. OPDO, Oromo halkı arasında Oromo halkı arasında Oromo milliyetçiliğinin temsilcisi olmaya devam etmiş ancak OPDO kendine muhalif kesimi OLF üyesi olmakla suçlamış ve çok sayıda tutuklama, gözaltı ve işkence eylemine girişmiştir. OPDO, günümüzde Oromo Demokratik Partisi adıyla siyasi hayatına devam etmekte olup partinin genel başkanı Abiy Ahmed Ali olmuştur.⁴³⁶

⁴³² Jalata, a.g.m. 1995, 174.

⁴³³ Jalata, a.g.m. 1995, 175.

⁴³⁴ Jalata, a.g.m. 1993, 390.

⁴³⁵ Jalata, a.g.m. 1993, 398.

⁴³⁶ İnternet: "OPDO Changes Name and Logo", (2018). Web: <https://ethiopianembassy.be/?p=12053>, Erişim tarihi: 15.03.2024.

EPRLF'nin Tigray hakimiyetinde kuruluşu ve Derg rejiminin ardından Haziran 1992'de yapılması planlanan seçimlerde Oromo bölgesinden OLF ve OPDO karşı karşıya gelmiş olup şiddet eylemleri ortaya çıkmıştır. OPDO eylemcilerinin OLF aday ve destekçilerine yönelik gözdağı neticesinde OLF adayları seçime katılmaktan vazgeçmişler ve OLF'nin çekilmesi EPRDF ile olan ilişkilerini bozmuş, geçiş hükümetinde yer alan OLF bakanları çekilmiş ve sonrasında TPLF öncülüğünde EPRDF askerleri OLF bölgesine saldırıda bulunmuş, OLF askerleri dağılmış ve OLF'nin kalan siyasetçileri siyasetten dışlanmıştır. OLF'nin bu şekilde geri çekilmesinin ardından Oromo siyaseti OPDO tarafında yürütölmeye başlamış, OLF Oromo milliyetçi kanadı olarak EPRDF'ye karşı silahlı mücadelele girişmiştir.⁴³⁷

Oromo Abiy Ahmed Ali'nin iktidara gelişle Oromo bölgesinde demokratik kalkınmaya yönelik beklentiler artsa da OLF'nin silah bırakmayan kanadı OLA'ya yönelik ortadan kaldırma çalışmaları başlamış olup Oromo bölgesinde fiili olağanüstü hâl ilan edilmiştir. OLA isyanını Başbakan Abiy Ahmed tarafından iktidarına yönelik en önemli tehdit olarak görölmüş ve hükümet kolluk kuvvetleriyle OLA savaşçıları arasında yaşanan çatışmalarda çok sayıda sivil yaralanmış ve hayatını kaybetmiştir.⁴³⁸ OLA isyancıları Tigry Savaşı'nda Tigry kuvvetleri yanında çatışmalara katılmış ve TPLF'ye karşı Etiyopya güvenlik güçleri ile birlikte savaşan Amhara savaşçılarına yönelik çeşitli şiddet eylemlerinde bulunmuştur.⁴³⁹

5.3.2. Tigray Halk Kurtuluş Cephesi (TPLF)⁴⁴⁰ 2018-Günümüz

Tigray Halk Kurtuluş Cephesi (TPLF), Abiy Ahmed iktidarına kadar geçen süreçte koalisyonların ana ortağı ve itici gücü olarak hazır bulunmuştur. Abiy Ahmed'in iktidara gelişle ve sonrasında Refah Partisi'nin kuruluş süreci TPLF'yi mevcut konumundan uzaklaştırmaya başlamıştır. Eritre ile yaşanan çatışmaların bitişle ve etnik federalizm karşıtı gelişmeler TPLF'nin çıkarlarına aykırı şekilde ilerlemiş ve bu durum TPLF ile Etiyopya merkezi hükümetinin arasının açılmasına yol açmıştır. TPLF

⁴³⁷ İnternet: "Political Competition in Oromia", (2005). Web: <https://www.hrw.org/reports/2005/ethiopia0505/4.htm>, Erişim tarihi: 15.03.2024.

⁴³⁸ İnternet: Gouache, A. (2023). "From Pretoria to Oromia: A Comprehensive Analysis of the Oromia Conflict in Ethiopia", Web: <https://londonpolitica.com/intelligence-department-articles/politicalriskexplained-4>, Erişim tarihi: 20.03.2024.

⁴³⁹ İnternet: Endeshaw, D.(2021). "Ethiopia conflict heats up as Amhara region vows to attack Tigray forces", Web: <https://www.reuters.com/world/africa/ethiopias-amhara-region-vows-go-offensive-new-phase-civil-war-looms-2021-07-14/>, Erişim tarihi: 20.03.2024.

⁴⁴⁰ Tigray People Liberation Front.

ile Etiyopya merkezi hükümeti arasında ilişki küresel pandeminin seçimleri engellemesi ile dağılma noktasına gelmiş olup iç savaşın temelleri atılmıştır. Etnik federal yapıyı oluşturan unsurlar arası güç mücadelesi ile şekillenen gerginlikler binlerce insanın ölümüne ve ülke içindeki huzurun dağılmasına yol açmıştır. TPLF'nin Refah Partisi'nin kuruluşuna kadar geçen dönemi ile kuruluşundan sonraki dönemi birbirinden farklı özelliklere sahip olmakta olup silahlı devlet dışı aktör olarak 2018 sonrası TPLF'yi ele almak mümkündür.

TPLF ve Etiyopya merkezi hükümeti arasındaki ilişkiler Abiy Ahmed döneminin başlarında hassaslaşmaya başlasa da 2020'de yapılması planlanan ancak ertelenen seçimlerin Tigray bölgesinde TPLF tarafında organize edilmesi ve Tigray bölge seçimlerinin kabul edilmeyip Tigry'a giden bütçenin kesilmesi ile ilişkiler gergin hale gelmiştir.⁴⁴¹ TPLF, Abiy Ahmed tarafından devlet içindeki gücünü kullanarak ülkeyi kaosa sürüklemek ve meşru hükümet içindeki mini hükümet olmakla suçlanmış ve TPLF'nin ülkenin yönetilmesine izin vermediğini ve çıkardığı çatışmalarda hükümeti zayıf gösterme amacı olduğunu iddia etmiştir.⁴⁴² TPLF ise Abiy Ahmed'in TPLF ve Tigry halkı arasındaki ilişkiden memnun olmadığını ve iki taraf arasındaki bağı engellemek istediğini iddia etmiş ve Abiy Ahmed hükümetini Derg tipi bir yönetim kurmaya çalışmakla suçlamıştır. Tigray halkı ile TPLF arasında güçlü bir ilişki olduğunu ve Tigryların Abiy'in kukla hükümetine karşı TPLF'nin yanında olarak onlarla iş birliği içinde olduğunu söylemiştir.⁴⁴³

3 Kasım 2020'de Tigray kuvvetlerinin Etiyopya'nın askeri merkezine saldırıda bulunması ile Etiyopya hükümeti Tigray bölgesine askeri saldırı emri vermiş,⁴⁴⁴ bölgede olağanüstü hâl ilan edilmiş, Tigray'a geçici yönetim atanmış, bölgedeki elektrik, bankacılık ve iletişim araçlarına erişim hükümet emri ile kısıtlanmıştır.⁴⁴⁵ Tigray'da başlayan bölgesel çatışmalar kısa süre içinde ülkenin geneli etkileyen bir

⁴⁴¹ İnternet: "Steering Ethiopia's Tigray Crisis Away from Conflict", (2020). Web: <https://www.crisisgroup.org/africa/horn-africa/ethiopia/b162-steering-ethiopias-tigray-crisis-away-conflict>, Erişim tarihi: 20.03.2024.

⁴⁴² İnternet: Aktaş, T. (2020). "Etiyopya Başbakanı Ahmed, TPLF'yi paralel devlet kurmakla suçladı", Web: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/etiopya-basbakani-ahmed-tplfyi-paralel-devlet-kurmakla-sucladi-/2060603#> Erişim tarihi: 25.03.2024.

⁴⁴³ Jima, A. Ol. (2023). "Ethiopian political crisis after reform: Causes of Tigray conflict", **Cogent Social Sciences**, 9 (1), 6.

⁴⁴⁴ İnternet: "Tigray crisis: Ethiopia orders military response after army base seized", (2020). **BBC News**, Web: <https://www.bbc.com/news/world-africa-54805088>, Erişim tarihi 08.04.2024.

⁴⁴⁵ İnternet: Byaruhanga, C. (2022). Ethiopia's Tigray conflict: Nasa shows how a war zone faded from space, **BBC News**, Web: <https://www.bbc.com/news/world-africa-63315388>, Erişim tarihi 08.04.2024.

hale gelmiştir. Zira Tigray bölgesi civarındaki diğer bölgeler TPLF veya merkezi hükümet arasında taraf olarak çatışmalara müdahil olmuştur. Amhara birlikleri Tigrylara karşı saldırıya başlayarak Batı Tigray bölgesini ele geçirmiş,⁴⁴⁶ Eritre birlikleri de Tigry yanında çatışmalara dahil olarak Etiyopya merkezi hükümetinin karşısında yer almıştır.⁴⁴⁷ Abiy Ahmed hükümeti TPLF ve TPLF ile birlikte savaşan kuvvetlere karşı tüm vatandaşları çatışmalara katılmaya davet etmiş⁴⁴⁸ ve özellikle Amhara ve Afar kuvvetleri TPLF'ye karşı çatışmaları iç bölgelere kadar genişletmiştir.⁴⁴⁹

Yaşanan çatışmalar neticesinde taraflar 2022 yılında uzlaşma kararı almış ve Güney Afrika Pretoria'da barış ve uzlaşma görüşmelerine başlanmıştır.⁴⁵⁰ Bu görüşmeler neticesinde TPLF ve Etiyopya hükümeti arasında barış anlaşması imzalanmış ve sonrasında Nairobi'de mutabakat yöntemlerinin uygulanış usulü kararlaştırılmıştır. Barış anlaşması usullerine göre düşmanlıklar kalıcı olarak durdurulacak, Federal hükümet ve TPLF kontrolü altındaki silahlı kuvvetler çekilecek, düşmanca propagandalar durdurulacak, silahsızlanma, terhis ve yeniden entegrasyon süreci başlayacak, Tigray savaşçıları için Tigray bölgesinin kanun ve düzen ihtiyaçları göz önüne alınarak entegrasyon programı oluşturulacak, sivillerin korunması ve insani erişim sağlanacak, anayasal düzenin restorasyonu sağlanacak, Etiyopya silahlı kuvvetleri ve federal kurumlar Tigray'ın başkenti Mekelle'ye yeniden girecek, TPLF federal hükümete ait tüm organlara ve onların otoritesine saygı duyma kararları alınmıştır.⁴⁵¹

⁴⁴⁶ İnternet: "Ethiopia war: Ethnic cleansing documented in western Tigray", (2022). Web: <https://www.bbc.com/news/world-africa-61009077>, BBC News, Erişim tarihi 08.04.2024.

⁴⁴⁷ İnternet: Reuters, (2022). "Tigrayan forces in Ethiopia say Eritrea launches offensive over border", Web: <https://www.reuters.com/world/africa/tigrayan-forces-ethiopia-say-eritrea-launches-full-scale-offensive-2022-09-20/>, Erişim tarihi 08.04.2024.

⁴⁴⁸ İnternet: Anna, C. (2021). "Ethiopia calls "all capable" citizens to fight in Tigray war", Web: <https://apnews.com/article/africa-ethiopia-bd70724f2d03bd57b4f0111efc111a11>, Erişim tarihi 08.04.2024.

⁴⁴⁹ İnternet: "Ethiopia: 'Heartbreaking' devastation in Tigray, says UN humanitarian chief", (2021). Web: <https://news.un.org/en/story/2021/08/1097082>, Erişim tarihi 08.04.2024.

⁴⁵⁰ İnternet: Press Releases, "AU launches peace talks to end the conflict in the Tigray Region of Ethiopia", (2022). Web: <https://au.int/en/pressreleases/20221025/au-launches-peace-talks-end-conflict-tigray-region-ethiopia>, Erişim tarihi 08.04.2024.

⁴⁵¹ İnternet: "Agreement for lasting peace through a permanent cessation of hostilities between The Government of The Federal Democratic Republic of Ethiopia and The Tigray's People's Liberation Front (TPLF)" (2022). Web: <https://igad.int/wp-content/uploads/2022/11/Download-the-signed-agreement-here.pdf>, Erişim tarihi 08.04.2024.

TPLF ve Etiyopya hükümeti arasında yaşanan çatışmalar siviller üzerinde insani krizlere yol açmıştır. Çatışmalar sebebiyle yaklaşık 3 milyon kişinin göç etmek zorunda kaldığı,⁴⁵² yaklaşık yarım milyon kişinin öldüğü ve çok sayıda kişinin yaralanıp sakatlandığı düşünülmüştür.⁴⁵³ Çoğunlukla çiftçilik ile yaşamını sürdüren Tigry halkının ekim ve hasat yapamaması sebebiyle yaklaşık 3 milyon Tigry'nin açlık ile karşı karşıya olduğu⁴⁵⁴ ve özellikle çocukların hem ebeveynsizlik hem de gıdasızlıktan ötürü yaşamlarının zorlaştığı ifade edilmiştir.⁴⁵⁵ Çatışmalarda alt yapının Tigray bölgesinin büyük kısmında zarar görmesi nedeniyle okulların ve hastanelerin çoğunun yok olduğu ve temel sağlık hizmetlerin verilemediği iletilmiştir.⁴⁵⁶ Çatışmalar esnasında bölgeye giden gıda ve yardım konvoylarının engellendiği ve insani yardımların çalınması⁴⁵⁷ ateşkes imzalanana kadar sürmüş ancak yardımların bölgeye ulaşmamasından kaynaklanan insani krizler ve güvensizlik ortamı pek çok kişinin yaşamını doğrudan etkilemiştir.

5.3.3. Ogedan Ulusal Kurtuluş Cephesi (ONLF)⁴⁵⁸

ONLF'nin kuruluşu, Somali ile Etiyopya arasında çatışmalara ve savaşlara konu olan Ogedan sınır bölgesinin hakimiyeti üzerine olmuştur. Ogedan bölgesi için girişilen mücadelelere Batı Somali Kurtuluş Cephesi (WSLF) öncülük etmekte iken Somali hükümeti ile Etiyopya hükümeti arasında 1988'de imzalanan barış anlaşması neticesinde WSLF'ye yönelik destek azalmıştır. Desteğin azalmasından hemen önce Ogaadeenia düşüncesi çerçevesinde Ogedan entelektüelleri tarafından ONLF'in temeli

⁴⁵² İnternet: "Ethiopia's Tigray Refugee Crisis Explained", (2022). Web: <https://www.unrefugees.org/news/ethiopia-tigray-refugee-crisis-explained/#Who%20is%20most%20affected%20by%20the%20crisis%20in%20the%20Tigray%20region>, Erişim tarihi 09.04.2024.

⁴⁵³ İnternet: Plaut, M. (2022). "Breaking: Tigray war mortality: half a million people? Professor Jan Nyssen, Ghent University", Web: <https://martinplaut.com/2022/03/13/breaking-tigray-war-mortality-half-a-million-people-ghent-university/>, Erişim tarihi 09.04.2024.

⁴⁵⁴ İnternet: "Ethiopia - Tigray Emergency Food Security Assessment: Tigray Crisis response", (2022). Web: <https://reliefweb.int/report/ethiopia/ethiopia-tigray-emergency-food-security-assessment-tigray-crisis-response-august-2022>, Erişim tarihi 09.04.2024.

⁴⁵⁵ İnternet: "Ethiopia, Northern Ethiopia, Protection Analysis Update" (2022) .Global Protection Cluster, Web: https://www.globalprotectioncluster.org/sites/default/files/2022-07/protection-analysis-update_northern_ethiopia_response_final_6_may_2022.pdf, 12, Erişim Tarihi Erişim tarihi 10.04.2024.

⁴⁵⁶ İnternet: "Ethiopia, Northern Ethiopia, Protection Analysis Update", a.g.m. 2022, 6.

⁴⁵⁷ İnternet: "Ethiopia: Statement by Commissioner Lenarčić on the humanitarian situation and International Humanitarian Law in northern Ethiopia", (2022). Web: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/STATEMENT_22_5895, European Commission, Erişim tarihi 10.04.2024.

⁴⁵⁸ Ogedan National Liberation Front.

oluşturulmuştur. 1984 yılında oluşturulan ONLF'in kurucuları WSLF içindeki gençler olup Ogaadeenia adını verdiklerini bölgeden politik emellerinin Somali ve Etiyopya dahil herhangi bir hükümetten bağımsız kılarak bölge halkının kendi kaderini tayin edebilmesini amaçlayan politik bir amaca sahip olmuştur.⁴⁵⁹ Somali milliyetçiliği ile şekillenen özgürlük arayışını temelinde Ogedan halkının bağımsızlaşmasını içeren ayrılıkçı bir hareket olarak değerlendirmek mümkündür.

ONLF, WSLF geçmişi ile ele alındığında Ogedan halkının bağımsızlığı ve bölgenin özgürleşmesi adına uzun süren bağımsızlık girişimi geçmişine sahip olmuştur. Bu kapsamda ONLF kırsal kesimlerde Hristiyan-Müslüman çatışmasını hatırlatarak yandaş toplarken kentli ve entelektüel kesimde ise imparatorluk sömürgeciliğine karşı idealleşmiş özerklik ve kendi kendini yönetme hakkı talebi üzerinden ilerlemiştir.⁴⁶⁰ ONLF, Ogadeeni milliyetçiliği İslami radikal görüşler çerçevesinde şekillenmiş, kimi zaman İslami unsurları propaganda aracı olarak kullanmış, kimi zamanda milliyetçi unsurlar etrafında İslami radikallığe karşı çıkmıştır.⁴⁶¹ Bu bağlamda ONLF'in İslami unsurlara pragmatist yaklaştığını ve esas vurgusunun etnik milliyetçi odak olduğunu söylemek mümkündür.

ONLF ile Etiyopya merkezi hükümeti arasındaki ilişki 90'lı yılların ortalarından itibaren gerilmeye başlamış ve 2000'li yılların başında ONLF ile mücadele kapsamın özel polis gücü olan Liyu polisi kurulmuş ve Liyu polisi hem ONLF üyeleri hem de Ogedan halkına yönelik ağır ihlallerle suçlanmış ve insan haklarına aykırı uygulamaları tartışma konusu olmuştur. Liyu polisinin ağır eylemleri neticesinde insan hakları ihlallerini araştırmak amacıyla özel bir komisyon kurularak iddialar araştırılmak istenmiştir.⁴⁶²

ONLF, 1991 yılında Derg rejiminin yıkılışı esnasında siyasi sürece dahil olmuş ve girdiği ilk seçimlerde başarı göstermiştir. Seçimlerin ardından ise ONLF'in kendi kaderini tayin hakkı kapsamında referandum çağrısı yapması merkezi hükümet tarafından dışlanmasına ve grubun silahlı isyana girişmesine neden olmuştur. Başlayan

⁴⁵⁹ Abdullahi, A. M. (2007). "The Ogaden National Liberation Front (ONLF): The Dilemma of Its Struggle in Ethiopia". **Review of African Political Economy**, 34(113), 556–562.

⁴⁶⁰ Hagmann, T. (2014). "Talking Peace in the Ogaden The search for an end to conflict in the Somali Regional State in Ethiopia", **Rift Valley Institute | Nairobi Forum**, 38.

⁴⁶¹ Hagmann, a.g.m. 2014, 39.

⁴⁶² İnternet: "The Economist, Ethiopia's most repressive state is reforming", (2019) Web: <https://www.economist.com/middle-east-and-africa/2019/10/03/ethiopias-most-repressive-state-is-reforming>, Erişim tarihi 11.04.2024.

silahlı girişim ile birlikte ONLF'in askeri kesimi ve Etiyopya merkezi hükümetine ait güçler arasında sık sık çatışmalar yaşanmış ve Etiyopya hükümeti işkence, göçe zorlama, cinayet gibi suçlara yönelik suçlanmıştır.⁴⁶³ ONLF'in isyancı tutumu grubun terörist organizasyon olarak suçlanmasına yol açmış olup ONLF'in terörist olarak anılması Abiy Ahmed iktidarına kadar devam etmiştir. Abiy Ahmed'in iktidara gelişi ile ONLF terör listesinden çıkarılmış, Asmara'da barış anlaşması imzalanarak uzun süren silahlı isyan dönemi sona ermiş, ONLF'in ülke dışındaki muhalif üyeleri ülkeye dönmeye, ONLF savaşçıları silahsızlandırılmış ve ONLF yanlısı olma suçlaması ile hapisanelerde olan pek çok kişi tahliye edilmeye başlamıştır.⁴⁶⁴

ONLF, Doğu Afrika bölgesinde Somali ile bağa sahip olmakla birlikte en büyük desteği Etiyopya'nın uzun süren çatışma geçmişine sahip Eritre'den almıştır ki ONLF'in silah destekçinin Eritre olduğu iddia edilmiştir. Eritre'nin silah sağlamanın yanı sıra lojistik, askeri ve istihbarat desteği de ONLF'e Eritre tarafından sağlanmıştır.⁴⁶⁵ Eritre bu sayede Etiyopya'nın iç huzursuzluğunu destekleyerek ülkenin istikrar kazanmasını engellemeyi hedeflemiştir.

5.3.4. Afar Devrimci Demokratik Birlik Cephesi (ARDUF)⁴⁶⁶

Afar Devrimci Demokratik Birlik Cephesi (ARDUF); Etiyopya, Eritre ve Cibuti'de yerleşik bulunan Afar halkını kapsayacak şekilde bağımsız bir Afar ülkesi oluşturmayı amaçlamıştır. “Kızıldeniz Afarlarıdır” söylemi ile motive olan ARDUF bölgesel kontrol sağlamak ve Afar halkının haklarını garanti altına almak istemiştir.⁴⁶⁷ ARDUF her ne kadar 1993 yılında kurulmuş olsa da Afar isyancı gruplarının tarihi 1970'lere Derg rejimine kadar uzanan bir geçmişe sahip olmuştur.

ARDUF'un kökeni 1975 yılında feodal aşiret reisleri tarafından kurulan İslami Afar ayrılıkçı hareketi olan Afar Kurtuluş Cephesi'ne (ALF) dayanmakta olup Arap devletlerinin Pan-Arabizm politikası desteklenen ALF, Hristiyan Etiyopya hükümetine karşı cihat çağrısı ile hareket etmiş ve Eritre Kurtuluş Cephesi ile de sıkı bağlara sahip olmuştur. ALF'nin kuruluşuna imparatorluk dönemi Etiyopya'nda Afar

⁴⁶³ Hagmann, a.g.m. 2014, 21.

⁴⁶⁴ Ethiopia Opposition groups , 2020, a.g.m, 7.

⁴⁶⁵ Hagmann, a.g.m. 2014, 55.

⁴⁶⁶ Afar Revolutionary Democratic Unity Front.

⁴⁶⁷ İnternet: “Q&A: Ethiopia's Afar region”, (2012). BBC News, Web: <https://www.bbc.com/news/world-africa-16620783>, Erişim Tarihi 15.04.2024.

bölgesinin ihmal edilmesi, bölgeye herhangi bir altyapı hizmeti sağlanmaması, toprak reformunda eksiklikler gibi hususlar etkili olmuş ve bir Afar isyancı grubunun kuruluşuna zemin hazırlamıştır.⁴⁶⁸ Derg rejiminin iktidarı ele geçirmesi ile birlikte Derg'in bölgesel özerkliğe bakışı ALF içerisinde yumuşamaya ve bölünmeye yol açmış ve bunun sonucunda ALF'nin içinden Afar Ulusal Kurtuluş Hareketi (ANLM) doğarak Derg ile bölgesel özerklik kurmaya çalışan yeni bir örgüt ortaya çıkmıştır. ALF, Derg'in önerisine yanıt vermekte isteksiz olmuş ve Derg'e karşı TPLF ile iş birliği yaparak geçiş hükümetine katılmıştır. ALF'nin bölgesel hükümete katılarak iş birliği yapması ile Afar bölgesel eyaletlerden biri haline gelmiştir. Ancak Kızıldeniz sahilinin Eritre topraklarına dahil edilmesi Afar halkının hoşnutsuzluğuna neden olmuş⁴⁶⁹ ve ALF'nin iç çekişmeler, siyasal eksiklikler, yeni grupların ortaya çıkışı ile etkinliği zamanla azalmış ve çalışmalarını askeri alandan kaydırarak Afar halkının çıkarlarına barışçıl olarak destek veren bir örgüt olarak varlığını sürdürmüştür.⁴⁷⁰

Afar ile TPLF ilişkisi iki tarafın da çıkarlarına dayalı bir ilişkiyi temsil etmiştir. TPLF'nin 1978'de Afar bölgesinde üs kurmaya çalışması, Afar ve TPLF birliklerini karşı karşıya getirmiş ve yaşanan çatışmalarda çok sayıda kişi yaşamını yitirmiştir. Afar'ın TPLF ile çatışmasında yaşadığı kayıplar kendilerine Ugogomo (Devrim) adını veren eski ANLM üyelerinden oluşan bir grupla kırsal kesimde savaş yürütmüş, 1991'de büyük bir kısmı tutuklanmış ve sonrasında ARDUF isyancı grubu Ugogomo'yu temsil etme iddiası ile örgütlenmeye başlamıştır.⁴⁷¹

ARDUF, Afar halkını üç ülkede birleştirmek adına çaba gösterirken Kızıldeniz kıyılarının Eritre'ye dahil edilmesine karşı çıkmış ve Eritre'nin Kızıldeniz hinterlandını ele geçirebilmek adına hem Etiyopya hem de Eritre ile gerilla savaşına girişmiştir. Afar her ne kadar Eritre ile tarihi bağlara sahipse de Eritre ARDUF'un gerilla hareketlerine karşı Etiyopya ile iş birliği yaparak birlikte hareket etmiş ve sonunda ARDUF Etiyopya hükümeti ile barış anlaşması imzalamıştır.⁴⁷²

⁴⁶⁸ İnternet: Berhe, T. & Adaye, Y. (2007). "Afar The impact of local conflict on regional stability, Researching local conflicts and regional security", Web: https://www.files.ethz.ch/isn/123909/2007_05_01_Afar.pdf, 2, Erişim Tarihi 15.04.2024.

⁴⁶⁹ Berhe, T. & Adaye, Y., a.g.m, 3.

⁴⁷⁰ Krylov, A. (1990). "Islam and Nationalism: Two Trends of the Separatist Movement in Ethiopia". **Northeast African Studies**, 12(2/3), 171–176.

⁴⁷¹ Markakis, J, Schlee, G. & Young, J., 2021, a.g.m., 100.

⁴⁷² Berhe, T. & Adaye, Y., a.g.m, 10.

6. SONUÇ

Pan-Afrikanizm, Afrika'nın kölelik trajedisi, ırkçılık ve sömürgecilik ile sıkı bir neden-sonuç ilişkisine sahip ve Afrika'nın bugününde geniş kapsamlı etkileri olan bir kavramı temsil etmiştir. Köleliğin zeminini oluşturduğu Pan-Afrikanizm, köle olarak başka kıtalara taşınan Afrikalıların torunlarının entelektüel çabaları, maruz kaldıkları ırkçılıktan etkilenmiştir. Ayrıca anavatan Afrika'nın merkez tarafından kapital hedeflerle boyunduruk altına alınan çevre olması Pan-Afrikanizm'i güçlü bir akım haline getirmiştir. Pan-Afrikanizm, döneminde var olan milliyetçilik ve sosyalizm kavramlarının Afrika'ya özgü hale gelmesi ve bu kavramlarla şekillenen yeni akımlara sebep olmuştur. Bu akımlar Afrika'nın neredeyse tamamında etkili olmuş ve kıtanın genelinde sonuçlar doğurmuştur. Pan-Afrikanizm'in kölelik, ırkçılık, sömürgecilik ile bağlantılı olması, doğrudan sömürge idaresi altında kalmayan ve Transatlantik köle ticareti ile nispeten daha az karşı karşıya kalan Etiyopya'da da etkili olmuştur.

Sömürgeci güçlerin birden fazla kez sömürge idaresi kurmak adına girişimde bulundukları ve Adwa Savaşı ile sömürgecileri püskürten Etiyopya hem Pan-Afrikanizm'in gurur kaynağı haline gelmiş hem de ondan etkilenmiştir. Etiyopya, giriştiği karşı mücadelelerle ülkeyi sömürgecilerden uzaklaştırsa da tüm komşu coğrafya sömürge idaresini yaşamış olup Etiyopya sömürge idaresine karşı tehdit altında hissetmiştir. Etiyopya hissettiği tehdide karşı "modernleştirme" vurgusu ile çevreyi domine eden merkezin tutumuna karşın "kendine özgü" merkezileşme ve modernleşme girişimlerinde bulunmuş ancak merkezileşme girişimleri esnasında imparatorluğun baskın etnik kimliği olan Amhara kimliği Etiyopya halkına adapte edilmeye çalışılmıştır. Modernleşme girişimleri esnasında da yine Amhara önderliğinde diğer etnik gruplara yönelik Amharalaştırıp dönüştürme politikası izlenmiştir. Buna karşın sömürgeciliğin ve sömürgecilik korkusunun Etiyopya'da etnik kimliklere yönelik tutumu şekillendirdiği ve çatışmacı etnik ilişkilere zemin hazırladığını ifade etmek mümkündür. Bunun yanı sıra Etiyopya'nın Eritre'yi sömürgeci güçlere devretmesi, modernleşme ve merkezileşme akımına Batılı danışmanların dahil edilmesi Etiyopya'nın dolaylı da olsa sömürü idaresini tecrübe ettiği anlamına gelmiştir.

Pan-Afrikanizm sonrasında Afrika'da oluşan akımlardan milliyetçilik ve sosyalizm ülkenin değişimi ve dönüşümünde büyük rol oynamıştır. Bu akımlardan sosyalizm

Etiyopya’da çok belirleyici olmuş ve Pan-Afrikanizm ile başlayan değişim sürecinin Etiyopya’da en önemli ayağını oluşturmuştur. Afrika’ya özgü şekillenen sosyalizm akımı, Etiyopya’da kıtlık, artan enflasyon, toprakların dağıtımı etrafında gelişen huzursuzluğa karşı çıkış noktası olarak görülmüş ve bunun neticesinde Etiyopya’da sosyalist-Marksist bir yönetim oluşmuştur. Bunun yanı sıra imparatorluk rejiminin etnik Amharalaştırma politikası diğer etnik gruplar tarafından hoş karşılanmamıştır. Diğer etnik gruplar değişen atmosfer ile birlikte imparatorluk rejime ait hissetmemiş ve bunun sonucunda imparatorluk rejimini deviren Derg rejimine destek vermiştir. Bu dönemde pek çok grup silahlanarak silahlı devlet dışı aktör olarak ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu bağlamda imparatorluk rejimi etnik politikalarının imparatorluğun devrilmesinde ve silahlı devlet dışı aktör oluşumunda etkili olduğunu ifade etmek mümkündür.

Derg rejiminin 1974 yılında iktidara gelişi ile Etiyopya açılan yeni dönemde etnik gruplar, imparatorluk döneminin yarattığı Amhara travması ile sosyalist-Marksist Derg hükümetine beklentilere girmişlerse de Derg’in sorunlara kalıcı çözüm bulamaması ve iktidarının ilerleyen yıllarında acımasız politikalar izlemesi ile hem yönetim ile hem de birbirleri ile uzlaşamayan etnik grupların çatışmacı role bürünmelerine neden olmuştur. Derg’in Kızıl Terör’ü esnasında tüm etnik kimliklerden kayıplar yaşanmış ve bu durum Derg rejimine karşı nefret ve isyan dürtüsü meydana getirmiştir. Derg’in etnik kimliklere yönelik sözde saygılı ancak gerçekte şiddet dolu eylemleri etnik kimliklerin silahlanmalarına hem de Derg rejiminin devrilmesine sebep olmuştur.

Derg rejiminin Tigray Halk Kurtuluş Cephesi önderliğinde devrilmesi ve sonrasında oluşturulan Federal Demokratik Etiyopya Cumhuriyeti ile etnik gruplara yönelik politikalar tamamen yenilenmiş ve etnik farklılıklar kendini ifade aracı olmuştur. Bu noktada etnik gruplar özgürleşmiş ve etnik gruplara yönelik haklar genişletilmiştir. Bu dönem Pan-Afrikanizm sonrası Afrika’daki milliyetçilik akımının Etiyopya’nın içine işlediği dönem olmuş ve tüm etnik kimlikler verilen haklar ve hoşgörü ortamıyla kendi etnisitelerinin milliyetçiliğini yapmaya başlamıştır. Her etnik kimlik kendi kültürünün farkına en çok bu dönem varmış ve milliyetçilik düşüncesi ile kendi etnik kimliğinin unsurlarını birleştirme arzusu duymuştur. Silahlanan etnik gruplardan Oromo’nun silahlı kanadı OLA kendi bölgesine ait toprakları talep ederek Oromo halkına yönelik

tahribatın azaltılmasını talep etmiş; Ogedan halkı adına ONLF İslami radikal vurgu ile Somali ile birleşip kendi bağımsızlığını isteyen ayrılıkçı bir hareket olmuş; Afar halkı adına ARDUF ise yine kendi halkı ile birleşerek Kızıldeniz boyunca kendi bağımsızlığını talep etmiştir.

Bundan hareketle Pan-Afrikanizm ve sonrasında oluşan akımlarla Etiyopya'da iktidara gelen güçlerin ilişkili ve iktidar güçlerinin farklı politikalarının etnik kimlikler üzerinde etkili olduğu ve etnik kimliklerin iktidarlardan gelen farklı eğilimler sonucu uzlaşma zemini bulamaması ile silahlanıp birer silahlı devlet dışı aktör olarak dönüşüm geçirdiklerini söylemek mümkündür.

Abiy Ahmed Ali'nin etnik kimlikleri uzlaştıracı ve Etiyopyalılık bilinci oluşturmayı hedefleyen iktidarı ve Tigray Halk Kurtuluş Cephesi'nin isyanı ile şekillenen dönem farklı yönetim politikaların etnik kimlikler üzerindeki dönüştürücü tutumuna örnek teşkil etmiştir.

Ahmed Ali iktidarı ile TPLF hariç etnik gruplar "Etiyopyalılık" vurgusu ile etnik çatışmalarda uzlaşmacı tavır takınmayı kabul etmiş ve Refah Partisi altında birleşmiştir. Bu birleşme etnik silahlı aktörlerin istikrarlı politikalar ve doğru hedeflerle çatışmayı bırakabileceklerini göstermiştir.

Silahlı devlet dışı aktör oluşmasında grupların belirli bir motivasyonu olmuştur. Ayrılma, bağımsızlık, bölgesel kontrol gibi konular silahlı devlet dışı aktörlerin amaçlarından olup bu aktörler bazı durumlarda amaçlarının dışında eylemlerde bulunmuştur. Aktörün amacında meydana gelen değişim grup içinde fikir anlaşmazlıklarına yol açıp aktör içinde yeni gruplaşmalara veya aktörün revizyona gitmesine neden olmuştur. Bölgesel kontrol iddiasındaki ALF'nin, Derg rejiminin tutumu ile eylem ve söylemlerinde yumuşamaya gitmesi kendi içinde tartışmalara sebep olmuş ve bunun sonunda ALF'nin içinde ANLM adında yeni bir örgüt meydana gelmiştir. Abiy Ahmed Ali'nin iktidara gelişi ile OLF'nin entegrasyonu gündeme gelmiş ancak OLF'nin silahlı kanadı OLA silah bırakmamış ve demokratik birleşme çabalarına karşılık vermemiştir. Bu bağlamda Etiyopya'daki silahlı devlet dışı aktörlerin motivasyonlarının sabit olmadığını ve grup sınırlarının değişebildiğini göstermiştir.

Etnik kimlikler kapsamında oluşturulmuş etnik grupların merkezi hükümet ile olan ilişkileri zaman içerisinde değişikliğe şamil olmuştur. Etnik gruplar bir dönem merkezi

hükümetin destekçisi iken bir başka dönemde düşmanı haline gelmiştir. Bu durum etnik gruplarca oluşturulmuş ilişkiler ağının geçirgen ve değişken olduğunu kanıtlamıştır. Tigry etnik grubu tarafından oluşturulan TPLF, Derg rejimin yıkılışı ve sonrasında kurulan yeni hükümetin büyük kurucu ortağı olarak merkezi hükümetin ana mekanizmasını oluşturmuştur. Abiy Ahmed Ali dönemine kadar devam eden TPLF'nin etkisi ve merkezi hükümetteki rolü Refah Partisi'nin kuruluşu ile azalmış ve sonrasında TPLF yönetimden çekilerek merkezi hükümete karşı isyan hareketi başlatmıştır. TPLF'nin zamanla hükümet ortaklığından isyancı güce dönüşümü bunun en önemli örneği olup etnik grupların kendi özgün çıkarları ve etki alanlarını korumak adına pragmatist kararlar alabildiğini ve tutumlarının zamanla değişebildiğini göstermiştir.

Etiyopya'daki etnik çatışmalar ve silahlı devlet dışı aktörlerin oluşumunda komşu devlet ilişkisi de yer almıştır. Ogedan Somali etnik grubunu temsilen oluşturulan ONLF doğrudan Somali hükümetince desteklenmiş ve Ogedan topraklarını içine alan bağımsız bir devlet kurmayı amaçlamıştır. Ogedan bölgesinde Hristiyan merkezi hükümete karşı İslami propaganda ile ONLF, komşu ülke Somali ile ilişkilere kurmuştur. ONLF yalnızca komşu Somali'den değil, Etiyopya'nın diğer komşusu Eritre'den de destek görmüştür. ONLF, Eritre tarafından silah, mühimmat, askeri eğitim, istihbarat ve lojistik alanlarında teşvik edilerek Etiyopya merkezi hükümetinin zayıflatılmasına karşı kullanılmıştır. ONLF'in yanı sıra TPLF de Abiy Ahmed Ali iktidarına karşı giriştiği isyancı harekatta Eritre tarafından desteklenmiştir. Komşu ülkelerin merkezi hükümet karşıtı eylemleri motive etmesi Etiyopya'nın bölgesel istikrar kazanmasını engelleme çabası olarak analiz edilmiştir. Bu bulgular kapsamında Etiyopya'da mevcut etnik kırılmalarla hassaslaşan ilişkiler ve neticesinde oluşan silahlı devlet dışı aktörlerin bölgesel çapta etkili olduğu düşünülmüş ve komşu ülkelerin çıkarları adına Etiyopya'daki etnik çatışmaları destekledikleri değerlendirilmiştir.

Silahlı devlet dışı aktörlerin aldıkları dış destekler komşu ülkelerle sınırlı kalmamıştır. Birden fazla dine sahip Etiyopya'da kurulmuş Müslüman örgütler Pan-Arabist politikalarla desteklenmişlerdir. ALF'nin Hristiyan merkezi hükümete karşı cihat çağrısı ile hareket etmesi din esaslı dış desteğin önünü açmış ve etnik çatışmalar din

ile ilişkisi açık hale gelmiştir. Böylece Etiyopya'nın etnik sorunları din unsurunun etkisi ile farklı coğrafyalara taşınmıştır.

Etiyopya'nın sert iklimi ve kısmen dağlık bir bölgede bulunması tüm etnik grupları doğal koşullara karşı hassaslaştırmıştır. İklim koşullarının doğal kaynaklar üzerinde rekabet oluşturması etnik çatışmalarda rol oynamıştır. Afarlar mera ve ekim alanlarının hakimiyeti üzerine hem Oromolar hem de komşu Somali'den Isse etnik grupları ile mücadele etmiştir. Tigray bölgesinin kuraklıkla sık sık karşı karşıya kalması TPLF'nin hem imparatorluk hem de Derg rejimine karşı isyan etmesinde etkili olmuştur. Buna göre etnik çatışmalarda etnisite unsuru kadar doğal koşullar da çatışmaların gidişatını etkileyen önemli unsurlar arasında yer almıştır.

Etiyopya'nın etnik yapısının geniş olması ilgili ülkenin etnik değerlerinin derinlemesine incelenmesini gerektirmiştir. Bunun neticesinde Etiyopya'nın etnik çatışmalarında ve silahlı devlet dışı aktörün meydana gelişinde oldukça farklı unsurların etkili olduğu değerlendirilmiştir. Bu bağlamda analiz edildiğinde Pan-Afrikanizm etnik çatışma ve silahlı devlet dışı aktörün oluşumundaki temelde etkili olsa da tek etkili unsur Pan-Afrikanizm olmamış pek çok unsur bir arada incelendiğinde Etiyopya'nın mevcut etnik durumu anlam kazanmıştır.

KAYNAKLAR

- Aalen, L. (2020). "The revolutionary democracy of Ethiopia: A wartime ideology both shaping and shaped by peacetime policy needs". **Government and Opposition**, 55(4): 653–668.
- Abdullahi, A. M. (2007). "The Ogaden National Liberation Front (ONLF): The Dilemma of Its Struggle in Ethiopia". **Review of African Political Economy**, 34(113), 556–562.
- Adamu, A. (2013). "Diversity in Ethiopia". **The International Journal of Community Diversity**. 12. 17-27.
- Adejumobi S. A. (2007). "**The History of Ethiopia**", USA, 119.
- Adi, H.& Sherwood, M. (1995). "**The 1945 Manchester Pan-African Congress**", New Beacon Books, London, 12
- African Union Panel of the Wise. (2010). "Election-Related Conflicts and Political Violence: Causes and Consequences. In Election-Related Disputes and Political Violence: Strengthening the Role of the African Union in Preventing, Managing, and Resolving Conflict", **International Peace Institute**, 20–27.
- Afrika Vakfı Temel Eğitim Programı, Dünya Tarihinde Afrika Dersi, Dr. Hatice Uğur Ders Notları, Erişim tarihi 25 Ekim 2023.
- Ahmed, H. (2004). "Review of The Cross and the River: Ethiopia, Egypt, and the Nile, by H. Erlich". **Journal of Islamic Studies**, 15(1), 100–107.
- Aidid, S. (2020). "Pan-Somali Dreams: Ethiopia, Greater Somalia, and the Somali Nationalist Imagination", PHD Thesis, **Harvard University, Graduate School of Arts & Sciences**.
- Aksoy, E. (2019). "Afrika'da Misyonerlik Çalışmaları ve Sömürgecilik". **AHBV Akdeniz Havzası ve Afrika Medeniyetleri Dergisi**, 1(1), 11-22.
- Akyeampong, E. (2018). "African socialism; or, The Search for an Indigenous Model of Economic Development", **Economic History of Developing Regions**, 33(1), 69–87. Erişim Tarihi: 05.11.2023.
- Assefa, H. (1996). "**Ethnic Conflict in the Horn of Africa: Myth and Reality**", UN University Press, Tokyo.
- Assefa, T. (2022). "The Imperial Regimes as a Root of Current Ethnic Based Conflicts in Ethiopia". **Journal of Ethnic and Cultural Studies**, 9(1), 95–130.
- Ataman, M. (2003), "The Impact of Non-State Actors on World Politics: A Challenge to Nation-States", **Alternatives: Turkish Journal of International Relations**, 2,(1), 42-66.
- Azenabor, G. (2009). "Socialism as an African Social and Political Philosophy: Senghor's Paradigm", **LWATI: A Journal of Contemporary Research**, 6(2), 261-276.
- Bacon, C. R. K. (1922). "**The Anuak**". Sudan Notes and Records, 5(3), 113–129.
- Baer, W. (1967). "**The Coming of the Italian-Ethiopian War**", Cambridge, 47.
- Baraka, I. A. (1974). "Some Questions About the Sixth Pan-African Congress". **Black Politics**. 6(2), 42–46.
- Baykedagne, G. H. (1912). "**Emperor Menelik and Ethiopia**", Asmara, 12.
- Beckingham, C. F. (1997). "A history of Arab-Islamic geography (9th-16th century A. D.)". **Journal of the Royal Asiatic Society**, 7(2), 293–295.
- Bekele, S. (1988). "Review of Empress Taytu and Menelik II: Ethiopia, 1883-1910, by C. Prouty". **Journal of Ethiopian Studies**, 21, 187–193.
- Beken Van der, C. (2015). "Federalism, Local Government and Minority Protection in Ethiopia: Opportunities and Challenges". **Journal of African Law**, 59(1), 150–177.
- Berhe, A. (2004). "The Origins of the Tigray People's Liberation Front", **African Affairs**, 103(413), 569–592.
- Berhe, M. G., & Gebresilassie, F. H. (2020). "Nationalism and self-determination in contemporary Ethiopia". **Nations and Nationalism**, 27(1), 96-111.
- Berhe, A. (2008). "A political history of the Tigray People's Liberation Front (1975-1991): Revolt, ideology and mobilisation in Ethiopia". PhD-Thesis, **Vrije Universiteit Amsterdam**, 53.
- Bhopal, R. (2004). "Glossary of Terms Relating to Ethnicity and Race: For Reflection and Debate". **Journal of Epidemiology and Community Health**. 58, 441-445.
- Bishara, M. (2001). "**Adresi Olmayan Düşman**", Birikim.

- Blanc, H. (1970). "A Narrative of Captivity in Abyssinia with Some Account of the Late Emperor Theodore, His Country and People", London.
- Borruso, P. (2013). "Politics and Religion in Haile Selassie's Ethiopia: Apogee and Crisis of a Confessional African State (1916-1974)". *International Journal of Ethiopian Studies*, 7(1 & 2), 101–124.
- Braukämper, U. (1982). "Ethnic Identity and Social Change Among Oromo Refugees in the Horn of Africa", *Northeast African Studies*, 4(3), 1–15.
- Chabal, P. (1983). "Review of Afrocommunism, by D. Ottaway & M. Ottaway". *Canadian Journal of African Studies / Revue Canadienne Des Études Africaines*, 17(3), 587–589.
- Cohen, J. M. (1973). "Ethiopia after Haile Selassie: The Government Land Factor". *African Affairs*, 72(289), 365–382.
- Cohen, J. M., Goldsmith, A. A. & Mellor, J. W. (1976). "Rural Development Issues following Ethiopian Land Reform", *Africa Today*, 23 (2), 7-28.
- Cooper, R. L., & Horvath, R. J. (1973). "Language, Migration, and Urbanization in Ethiopia". *Anthropological Linguistics*, 15(5), 221–243.
- Davis, D. E. (2010). "Irregular armed forces, shifting patterns of commitment, and fragmented sovereignty in the developing world". *Theory and Society*, 39(3/4), 397–413.
- De Waal, A. (1991). "Evil days: Thirty years of war and famine in Ethiopia", *Human Rights Watch*, 3169 (69).
- Diaz-Andreu, M. (2015). "Ethnic Identity and Ethnicity in Archaeology". *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, 4817-4821.
- Eshete, T. (1991). "The Root Causes of Political Problems in the Ogaden, 1942-1960". *Northeast African Studies*, 13(1), 9–28.
- Eshete, T. (1994). "Towards a History of the Incorporation of the Ogaden: 1887-1935". *Journal of Ethiopian Studies*, 27(2), 69–87.
- Esseks, J. D. (1971). "Political Independence and Economic Decolonization: the Case of Ghana Under Nkrumah". *Western Political Quarterly*, 24(1), 59-64. Erişim Tarihi: 05.11.2023.
- Fang, X., Kothari, S., McLoughlin C., & Yenice M. (2020). "The Economic Consequences of Conflicts", *IMF Working Paper African Department*, Erişim Tarihi: 15.02.2024.
- Fessha, Y. T. (2010). "Ethnic Diversity and Federalism". England.
- Gebissa, E. (1992). "Review of The Oromo of Ethiopia: A History, 1570-1860, by M. Hassen". *African Economic History*, 20, 168-170.
- Gebrekidan, F. (2012). "From Adwa to OAU: Ethiopia and the Politics of Pan-Africanism, 1896-1963". *International Journal of Ethiopian Studies*, 6(1/2), 71–86.
- Gilkes, P. (1975). "The Dying Lion: Feudalism and Modernization in Ethiopia". London.
- Girke, F. (2016). "Abbas H. Gnamo, Conquest and Resistance in the Ethiopian Empire, 1880–1974: The Case of the Arsi Oromo". *Aethiopia*, 272-276.
- Gluhbegovic, R. (2016). "Types of Conflict in Africa How Do the Aprm Reports Address Conflict?", *Eisa Occasional Paper*, AP8, 1-28.
- Grant, T. D. (2000), "Review Essa view Essay: Martin Van Creveld,* The Rise and Decline of the eld,* The Rise and Decline of the State" (Cambridge: Cambridge University Press, 1999) *Florida State University Journal of Transnational Law & Policy*, 9(2).
- Gregor, A. J. (1967). "African Socialism, Socialism and Fascism: An Appraisal". *The Review of Politics*, 29(3), 324–353. <http://www.jstor.org/stable/1405760>.
- Gross, E. A. (1966). "The South West Africa Case: What Happened?" *Foreign Affairs*, 45(1), 36–48.
- Gündüz A. (2016). "Sömürgecilik Kavramı ve Sömürgeci Devletlerin Uyguladıkları Taktikler: Ortadoğu Örneği", *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, 9(25), 763-784.
- Haar, S. (1992). "Review of The Oromo of Ethiopia: A History, 1570-1860, by M. Hassen". *Ethnohistory*, 39(1), 88–90.
- Habtu, A. (2003). "Ethnic F Ethnic Federalism in Ethiopia: Back alism in Ethiopia: Background, Pround, Present Conditions esent Conditions and Future Prospects", *International Conference on African Development Archives*, 57.

- Hagmann, T. (2014). "Talking Peace in the Ogaden The search for an end to conflict in the Somali Regional State in Ethiopia", **Rift Valley Institute | Nairobi Forum**.
- Hailu, Y. K. (2021). "Did Ethiopia Survive Coloniality: Eurocentric colonial interpretations of Ethiopian history: Struggle against territorial colonialism; The three unique historical aspects of Ethiopia; Challenges of Modernization". **Journal of Decolonising Disciplines**, 2(2).
- Harbeson, J. W. (1977). "Socialism, Traditions, and Revolutionary Politics in Contemporary Ethiopia". **Canadian Journal of African Studies**, 11(2), 217–234.
- Hashmi, S. R. & Majeed, G. (2015). "Politics of Ethnicity: A theoretical perspective". **South Asian Studies**; 30 (1), 319-331.
- Hassen, M. (2002). "Conquest, Tyranny, and Ethnocide against the Oromo: A Historical Assessment of Human Rights Conditions in Ethiopia, ca. 1880s–2002", **Northeast African Studies**, 9(3), 15-49.
- Hegel, G.W.F. (1956). "**The philosophy of history**", Ontario.
- Hill, S. (1974). "Sixth Pan African Congress: Progress Report On Congress Organizing". **The Black Scholar**, 5(7), 35–39.
- Hinew, D. (2012). "History of Oromo Social Organization: Gadaa Grades Based Roles and Responsibilities", **Journal of Science, Technology and Arts Research**, 1(3), 97–105.
- Holton, R. J. & Turner, B. S. (1989). "**Max Weber on Economy and Society**", London and New York.
- Hundie, B. (2010). "Conflicts between Afar Pastoralists and their Neighbors: Triggers and Motivations". **International Journal of Conflict and Violence**, 4(1), 134–148, 141.
- Hymans, J. (1991). "Review of Black, French, and African: A Life of Leopold Sedar Senghor, by J. G. Vaillant". **The International Journal of African Historical Studies**, 24(2), 413–416.
- Irvine, A. K. (1976). "The Central Ethiopians: Amhara, Tigriña, and Related Peoples, by W. A. Shack & H.-M. Marcos". **Bulletin of the School of Oriental and African Studies, University of London**, 39(3), 645–647.
- İnaltekin, A. (2023). "Afrika'da Batı Sömürgeciliği, Köle Ticareti ve Soykırım", **SDE Akademi Dergisi**, 3(3), 446-494.
- Jalata, A. (1993). "Ethiopia and Ethnic Politics: the Case of Oromo Nationalism", **Dialectical Anthropology**, 18(3/4), 381–402.
- Jalata, A. (1993). "Sociocultural Origins of the Oromo National Movement in Ethiopia". **Journal of Political & Military Sociology**, 21(2), 267–286.
- Jalata, A. (1995). "The Emergence of Oromo Nationalism and Ethiopian Reaction". **Social Justice**, 22(3 (61)), 165–189.
- Jalata, Asafa, (2012). "Gadaa (Oromo Democracy): An Example of Classical African Civilization", **The Journal of Pan African Studies**, 5, (1), 126-152.
- Jima, A. Ol. (2023). "Ethiopian political crisis after reform: Causes of Tigray conflict", **Cogent Social Sciences**, 9 (1).
- Joireman, S. F. (1997). "Opposition Politics and Ethnicity in Ethiopia: We Will All Go down Together". **The Journal of Modern African Studies**, 35(3), 387–407.
- Just, A. (2022). "Race, Ethnicity, and Political Behavior". **Oxford Research Encyclopedia of Politics**, 1 – 24.
- Kant, I, (2011). "**Observations on the Feeling of the Beautiful and Sublime and Other Writings**". New York.
- Kavas, A. (2004). "Afrika'da Misyonerleri Cemiyeti Beyaz Babalar (Peres Blancs)", **Milel ve Nihal** 1(2), 9-39.
- Kavas, A. (2005). "Yeni Sömürgeciliğin Afrika Topluluklarını Sosyoekonomik, Dini, Siyasi Alanlarda Birliğe Zorlaması", **İslamiyat**, 8(2), 25-38.
- Kavas, A. (2006). "Afrika'da Sömürgeciliğin XIX. Yüzyılın İkinci Yarısına Kadar Kurulamamasında Osmanlı Devleti'nin Rolü, Yükselen Afrika ve Türkiye", **Tasam Yayınları**, 103-108.
- Keller, E. J. (1981). "Ethiopia: Revolution, Class, and the National Question", **African Affairs**, 80, (321), 519- 549, 527.

- Keller, E. J. (1985). "State, Party, and Revolution in Ethiopia". **African Studies Review**, 28(1), 1–17.
- Kim, G. (2016). "Irredentism in Disputed Territories and Its Influence on the Border Conflicts and Wars". **The Journal of Territorial and Maritime Studies**, 3(1), 87–101.
- Kloos, H., & Adugna, A. (1989). "The Ethiopian Population: Growth and Distribution". **The Geographical Journal**, 155(1), 33–51.
- Koponen, J. (1993). "The Partition of Africa: A Scramble for a Mirage?", **Nordic Journal of African Studies**, 2(1), 117–135.
- Krylov, A. (1990). "Islam and Nationalism: Two Trends of the Separatist Movement in Ethiopia". **Northeast African Studies**, 12(2/3), 171–176.
- Kuykendall, R. (1993). "Hegel and Africa: An Evaluation of the Treatment of Africa in The Philosophy of History", **Journal of Black Studies**, 23(4), 571–81.
- Kwame, A. A. (1999), "**Pan-Africanism**", Africana, (Ed. Kwame Anthony Appiah & Henry Louis Gates), New York.
- La TaSha, Levy. & Hill, S. & Claude, J. (2008). "Remembering Sixth-PAC: Interviews with Sylvia Hill and Judy Claude, Organizers of the Sixth Pan-African Congress". **The Black Scholar**, 37(4), 39–47.
- Lemma, L. (1979). "The Ethiopian Student Movement 1960-1974: A Challenge to the Monarchy and Imperialism in Ethiopia". **Northeast African Studies**, 1(2), 31–46, 37.
- Levine, D. N., (1974). "**Greater Ethiopia: the Evolution of Multiethnic Society**", Chicago.
- Lewis, I. M. (1963). "The Problem of the Northern Frontier District of Kenya", **Race**, 5(1), 48-60.
- Lewis, I.M. (1980), "**A Modern History of Somalia**", London.
- Lovejoy P. E. (2000). "**Transformations in Slavery: A History of Slavery in Africa**", Cambridge.
- Lyons, T. (2016). "The Importance of Winning: Victorious Insurgent Groups and Authoritarian Politics". **Comparative Politics**. 48. 167-184.
- Malisa, M., Missedja, T. Q. (2020). "**The origins and evolution of Pan-Africanism**", Routledge Handbook of Pan-Africanism, Oxon.
- Maphosa, S.B. (2012). "Natural resources and conflict: Unlocking the economic dimension of peace-building in Africa". **Africa Institute of South Africa**.
- Mara, Y.(1972). "**The Church of Ethiopia. The National Church in the Making**", Asmara.
- Mariam, M. W. (1964). "The Background of the Ethio-Somalian Boundary Dispute", **The Journal of Modern African Studies**, 2(2), 189–219.
- Markakis, J. (1979). "Garrison Socialism: The Case of Ethiopia". **MERIP Reports**, 79, 3–17.
- Markakis, J. (1981). "The Military State and Ethiopia's Path to "Socialism". **Review of African Political Economy**, 21, 7–25.
- Markakis, J. (1994). "**Ethnic conflict and the state in the Horn of Africa**". Ohio.
- Markakis, J. (2003). "Anatomy of a Conflict: Afar & Ise Ethiopia". **Review of African Political Economy**, 30(97), 445–453.
- Mayall, J. (1978). The Battle for the Horn: Somali Irredentism and International Diplomacy. **The World Today**, 34(9), 336–345.
- Mazrui, A. A. (1982). "Africa Between Nationalism and Nationhood: A political Survey", **Journal of Black Studies**, 13(1), 24.
- Mazrui, A. (1986). "The Africans. A triple Heritage", London.
- McCracken, M. J. (2004). "Abusing Self-Determination and Democracy: How the TPLF Is Looting Ethiopia", **Case W. Res. J. Int'l L**, 36 (1). 183-222.
- Mohammed, D. (1969). "Private Foreign Investment in Ethiopia (1950-1968)". **Journal of Ethiopian Studies**, 7(2), 53–78.
- Moussa, H. M. (2019). "Afrika'nın Ekonomik Bütünleşmesine Giden Yol: Afrika Kıtasal Serbest Ticaret Antlaşması", **AHBV Akdeniz Havzası ve Afrika Medeniyetleri Dergisi**, 2(2), 37-50.
- Nahum, F. (1997). "**Constitution for a Nation of Nations**", Asmara.
- Nantambu, K. (1998). "Pan-Africanism Versus Pan-African Nationalism: An Afrocentric Analysis", **Journal of Black Studies**, 28(5), 561-574.
- Nida, W. (2000). Fanonet: Ethnohistorical Notes on the Gurage Urban Migration in Ethiopia. Ufahamu: **A Journal of African Studies**

- Nishi, M. (2008). "Community-based Rural Development and the Politics of Redistribution: The Experience of the Gurage Road Construction Organization in Ethiopia", **Nilo-Ethiopian Studies**, 12, 13-25.
- Nyerere, J. (1968). "**Ujamaa - Essays on Socialism**". London.
- O'Driscoll, D. (2011). "Review of Routledge Handbook of Ethnic Conflict, by K. Cordell & S. Wolff". **Democracy and Security**, 7(1), 80–83.
- Ottaway, M. (1977). "Land Reform in Ethiopia 1974-1977". **African Studies Review**, 20(3), 79–90.
- Ottaway, M. (1978). "Democracy and New Democracy: The Ideological Debate in the Ethiopian Revolution". **African Studies Review**, 21(1), 19–31.
- Pankhurst, R. (1968). "State and Land in Ethiopian History". Reviewed by G. W. B. Huntingford, **The Journal of African History**, 9(4), 665–666.
- Pankhurst, R. I (1967). "Tribute, Taxation, and Government Revenues in Nineteenth and Early Twentieth Century Ethiopia". **Journal of Ethiopian Studies** 2(2). 700-710.
- Pausewang, S. (2005). "The Two-faced Amhara Identity", Chr. Michelsen Institute Bergen, **Scrinium I Varia Aethiopica**, 273-286.
- Reid, R. (2001). "The Challenge of the past: The Quest for Historical Legitimacy in Independent Eritrea". **History in Africa**, 28, 239–272.
- Rishikeshav, R. (2003). "**Ethnicity and identity**". Occasional Papers in Sociology and Anthropology.
- Rothchild, D. (1989). "Review of Ethnic Groups in Conflict, by D. L. Horowitz". **The International Journal of African Historical Studies**, 22(2), 295–297.
- Sanín, F. G., & Jaramillo, A. M. (2004). "Crime, (counter-)insurgency and the privatization of security - the case of Medellín, Colombia". **Environment and Urbanization**, 16(2), 17-30.
- Schneckenner, U. (2006). "Fragile Statehood, Armed Non-State Actors and Security Governance", **Private Actors and Security Governance Geneva: Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF)**, 23-40, 26.
- Shack, W. A. (1963). "Some Aspects of Ecology and Social Structure in the Ensete Complex in South-West Ethiopia". **The Journal of the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland**, 93(1), 72–79.
- Shehim, K., & Searing, J. (1980). "Djibouti and the Question of Afar Nationalism". **African Affairs**, 79(315), 209–226.
- Sherwood, M. (2012). "Pan-African Conferences, 1900-1953: What Did 'Pan-Africanism' Mean?", **The Journal of Pan African Studies**, 4(10), 106-126.
- Sidiropoulos G., & Kalpakis D. (2014). "The Mountains of the Moon: A puzzle of the Ptolemaic Geography". **Byzantina Symmeikta**, 24(1), 29–66.
- Smith, C. C. (1991). "Nkrumaism as Utopianism". **Utopian Studies**. 1 (3): 31–36.
- Sobel, R. S. & Osoba, B. J., (2009). "Youth Gangs as Pseudo Governments: Implications for Violent Crime", **Southern Economic Journal**, 75(4).
- Stewart, F. (2002). "Root causes of violent conflict in developing countries". **BMJ**. 324(7333), 342-345.
- Stren, R. (1997). "Changing the Rules: The Politics of Liberalization and the Urban Informal Economy in Tanzania Aili Mari Tripp" Berkeley: University of California Press, 1997, 260. **Canadian Journal of Political Science**, 30(3), 594–595. doi:10.1017/S0008423900016218
- Sylvester, O. A. & Anthony, O. İ. (2014). "Afrika'da Dekolonizasyon ve Pan-Afrikanizm". **Yönetim Bilimleri Dergisi**, 12 (23), 7-31.
- Tadesse, B. (2018). "Ethnic Based Federalism In Ethiopia 1991-2016: Issues And Predicaments", **Master's Thesis** Near East University Graduate School Of Social Sciences Department Of International Relations, Nicosia, 41.
- Tefera, F. F. (2024). "Ethiopia's 1984/85 famine and the Red Terror Trials". **Third World Quarterly**, 45(2), 420–438.
- Terrence, L. (2021). "The Origins of the EPRDF and the Prospects for the Prosperity Party". **Journal of Asian and African Studies**. 56. 1051-1063.
- Teshale, T. (1995). "**The Making Of Modern Ethiopia; 1886-1976**". Addis Ababa.

- Uzun, H. (2006). "Tarih Bilimi ve Tarihte Nedensellik", **Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi**, 7(1),1-13.
- Vaillant, J. G. (2002). "Homage to Léopold Sédar Senghor: 1906-2001". **Research in African Literatures**, 33(4), 17–24.
- Vaughan, S. (2003). "Ethnicity and Power in Ethiopia", **PhD thesis**, The University of Edinburgh.
- Verba, S., Schlozman, K. L., Brady, H., & Nie, N. H. (1993). "Race, ethnicity and political resources", **British Journal of Political Science**, 23(4), 453–497.
- Walter, A. E. Skurnik. (1965). "Léopold Sédar Senghor and African Socialism". **The Journal of Modern African Studies**, 3(3), 349–369.
- Wallerstein, I., "Modern Dünya Sistemi 1", Yarın Yayıncılık.
- Weber, A. (2018). "Abiy Superstar – Reformer or Revolutionary? Hope for Transformation in Ethiopia", **SWP Comment** 26, 1.
- Wiebel, J. (2021). "Atrocities in Revolutionary Ethiopia, 1974-79: Towards a Comparative Analysis". **Journal of Genocide Research**, 24(1), 134–147.
- Wijninga, P., Oosterveld, W. T., Galdiga, J. H., Marten, P., Chivot, E., Gehem, M., Knowles, E., Maas, M., Schellekens, M., Silveira, J., Yang, M. Y., Zelinska, O., de Jong, S., Kogut, P., & van Luit, E. (2014). "State and Non-state Actors: Beyond the Dichotomy", **Hague Centre for Strategic Studies**, 139–162.
- Wilczynski, J. (1981). "An Encyclopedic Dictionary of Marxism, Socialism and Communism". The Macmillan Press.
- Wilkin, D. (1980). "Refugees and British Administrative Policy in Northern Kenya, 1936-1938", **African Affairs**, 79(317), 510-530.
- Yinger, J. M. & Van Den Berghe, P. L. (1996). "Review of Ethnicity: Source of Strength? Source of Conflict?" **Social Forces**, 75(2), 744–745.
- Young, J. (1996). "The Tigray and Eritrean Peoples Liberation Fronts: A History of Tensions and Pragmatism". **The Journal of Modern African Studies**, 34(1), 105–120.
- Young, J. (1997). "Historical and social background. In Peasant Revolution in Ethiopia: The Tigray People's Liberation Front, 1975–1991", **Cambridge University Press**, 38–64.
- Zwernemann, J. (1964). "Review of Galla Süd-Äthiopiens. (Völker Süd-Äthiopiens, Bd. II.), by E. Haberland & K. Reinhardt". **Zeitschrift Für Ethnologie**, 89(2), 308–312.

İnternet Kaynakları

- İnternet: "1974: **Ethiopian General Strike**", (2017), Web: <https://libcom.org/article/1974-ethiopian-general-strike>, Erişim Tarihi: 06.11.2023.
- İnternet: "**Afro-Marxism, Political Science Research**", Web: <https://political-science.iresearchnet.com/african-politics/afro-marxism/>, Erişim Tarihi: 05.11.2023.
- İnternet: **Amhara / Amara**, Web: <http://www.101lasttribes.com/tribes/amhara.html>, Erişim Tarihi 15.11.2023.
- İnternet: "**A Pan-African Manifesto**", (1921). Special Collections and University Archives, University of Massachusetts Amherst Libraries Web: <https://credo.library.umass.edu/cgi-bin/pdf.cgi?id=scua:mums312-b018-i118>, Erişim Tarihi: 27.10.2023.
- İnternet: "A Summary of Immanuel Wallerstein", (1974) The Modern World System: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World Economy in the Sixteenth Century **New York: Academic Press**, Web: <https://resources.saylor.org/wwwresources/archived/site/wp-content/uploads/2012/12/HIST321-6.1.2-Summary-of-Wallerstein-on-World-System-Theory.pdf>, Erişim Tarihi: 01.11.2023.
- İnternet: A Brief Political Manifesto, (2023). "**From Armed Struggle to the Prospect for Peace, Oromo Liberation Front- Oromo Liberation Army (OLF-OLA)**", 1. Web: <https://www.olf-olahq.org/post/announcing-the-oromo-liberation-army-s-brief-political-manifesto>, Erişim Tarihi: 05.03.2024.

- İnternet: Aalen, L. (2002). "Ethnic federalism in a dominant party state: The Ethiopian Experience 1991-2000". **CMI Report**. Web: <https://www.cmi.no/publications/file/769-ethnicfederalism-in-a-dominant-party-state.pdf>, 1, Erişim Tarihi: 01.01.2024.
- İnternet: Aapenguo C. M. (2010), "Misinterpreting Ethnic Conflicts in Africa", Web: <https://africacenter.org/publication/misinterpreting-ethnic-conflicts-in-africa/>, Erişim Tarihi: 10.02.2024.
- İnternet: Abdullahi, A. M. (1998). "Article 39 of the Ethiopian Constitution On Secession and Self-determination: A Panacea to the Nationality Question in Africa?", **Verfassung und Recht in Übersee**, Web: https://web.archive.org/web/20180719145750id_/https://www.nomos-elibrary.de/10.5771/0506-7286-1998-4-440.pdf, 440-455, Erişim Tarihi: 15.02.2024.
- İnternet: Abera, E. (2021). "In Depth Analysis: As the Sidama state prepares for its first year anniversary, a look at past challenges, future plans", Web: <https://addisstandard.com/in-depth-analysis-as-the-sidama-state-prepares-for-its-first-year-anniversary-a-look-at-past-challenges-future-plans/>, Erişim Tarihi: 05.12.2023.
- İnternet: Abrahams, P. (1947) "History of the Pan-African Congress, George Padmore (Editor)" **George Padmore Archive**. Web: www.marxists.org/archive/padmore/1947/pan-african-congress/ch05.htm, Erişim Tarihi: 28. 10. 2023.
- İnternet: Adegehe, A. K. (2009). "Federalism and ethnic conflict in Ethiopia. A comparative study of the Somali and Benishangul-Gumuz regions", Web: <https://scholarlypublications.universiteitleiden.nl/access/item%3A2962273/view>, Erişim Tarihi: 02.12.2023.
- İnternet: Adejumbi, S. (2008). "The Pan-African Congresses, 1900-1945". BlackPast.org. Web: <https://www.blackpast.org/global-african-history/pan-african-congresses-1900-1945/>, Erişim Tarihi: 27.10.2023.
- İnternet: "Afar People", Web: <https://www.atlasofhumanity.com/afar>, Erişim Tarihi: 01.12.2023.
- İnternet: "Africa mapped: how Europe drew a continent", Web: <https://www.theguardian.com/news/datablog/gallery/2012/oct/02/africa-maps-history>, Erişim Tarihi: 01.11.2023.
- İnternet: "Africa Was Socialist, Too: A Contribution to the History of Contemporary Africa", (2021) Web: <https://elam.hypotheses.org/3388>, Erişim Tarihi: 04.11.2023.
- İnternet: "African Nationalism and the Struggle for Freedom", Web: <https://www.pearsonhighered.com/assets/samplechapter/0/1/3/0/0130918431.pdf>, 153, Erişim Tarihi: 02.11.2023.
- İnternet: African Peer Review Mechanism. (2006). "Country Review Report of the Republic of Kenya: APRM Country Review Report no. 3". Midrand: **APR Secretariat**. Web: <https://www.aprmtoolkit.saiia.org.za/documents/country-reports-and-exper/70-atkt-kenya-aprm-country-review-report-2006-en/file>, 62-63, Erişim Tarihi: 15.02.2024.
- İnternet: "Agreement for lasting peace through a permanent cessation of hostilities between The Government of The Federal Democratic Republic of Ethiopia and The Tigray's People's Liberation Front (TPLF)" (2022). Web: <https://igad.int/wp-content/uploads/2022/11/Download-the-signed-agreement-here.pdf>, Erişim tarihi 08.04.2024.
- İnternet: Akin, A. (2016). "The "Da Ming Hunyi Tu": Repurposing a Ming Map in Sino-African Diplomacy". **Cross-Currents: East Asian History and Culture Review**, 21. Web: <https://escholarship.org/uc/item/5r17c7g0>, Erişim tarihi: 01.11.2023.
- İnternet: Aktaş, T. (2020). "Etiyopya Başbakanı Ahmed, TPLF'yi paralel devlet kurmakla suçladı", Web: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/etiopya-basbakani-ahmed-tplfyi-paralel-devlet-kurmakla-sucladi-/2060603#> Erişim tarihi: 25.03.2024.
- İnternet: Ali, S. A. (1959). "A Picture of African Nationalism". **Pakistan Horizon**, 12(3), 252-262. Web: <http://www.jstor.org/stable/41392290>, Erişim Tarihi: 03.11.2023.
- İnternet: Anna, C. (2021). "Ethiopia calls "all capable" citizens to fight in Tigray war", Web: <https://apnews.com/article/africa-ethiopia-bd70724f2d03bd57b4f0111efc111a11>, Erişim tarihi 08.04.2024.
- İnternet: "Anuak / Anyuak / Anywaa", Web: <https://www.101lasttribes.com/tribes/anuak.html>, Erişim Tarihi: 07.12.2023.

- İnternet: “**Anuak in Ethiopia**”, Web: <https://minorityrights.org/communities/anuak/>, Erişim Tarihi: 07.12.2023.
- İnternet: “**Anuak Displacement and Ethiopian Resettlement**”, (2010) Web: <https://www.culturalsurvival.org/publications/cultural-survival-quarterly/anuak-displacement-and-ethiopian-resettlement>, Erişim Tarihi: 07.12.2023.
- İnternet: “**Aphricae tabula III**”, Web: <https://hgl.lib.harvard.edu/catalog/princeton-s7526f256>, Erişim tarihi: 01.11.2023.
- İnternet: “**Arusha Declaration**”. Oxford Reference. Web: <https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110803095427364>, Erişim Tarihi: 04.11.2023.
- İnternet: Baboolal, S. (2024). “Ethiopia secret committee violating human rights in suppressing Oromo insurgency group”. **Reuters Investigation**, Web: <https://www.jurist.org/news/2024/02/ethiopia-secret-committee-violating-human-rights-in-suppressing-oromo-insurgency-group-reuters-investigation/>, Erişim Tarihi: 10.03.2024.
- İnternet: “**Background and Context**”, (2023). Web: <https://www.hrw.org/reports/2005/ethiopia0305/3.htm>, Erişim Tarihi: 07.12.2023.
- İnternet: Becker, A. K. (2015). “Introduction: Ethnicity as a political resource viewed by scholars from different academic disciplines. In **University of Cologne Forum»Ethnicity as a Political Resource**, Ethnicity as a Political Resource: Conceptualizations across Disciplines, Regions, and Periods”, 11–24. Web: <http://www.jstor.org/stable/j.ctv1xxstw.4>, Erişim tarihi: 06.11.2023.
- İnternet: Berhe, T. & Adaye, Y. (2007). “**Afar The impact of local conflict on regional stability, Researching local conflicts and regional security**”, Web: https://www.files.ethz.ch/isn/123909/2007_05_01_Afar.pdf, 2, Erişim Tarihi 15.04.2024.
- İnternet: Bertelsmann, S. (2024). “**BTI 2024 Country Report — Ethiopia**”. Gütersloh: Bertelsmann Stiftung, Web: https://bti-project.org/fileadmin/api/content/en/downloads/reports/country_report_2024_ETH.pdf, Erişim Tarihi: 12.01.2024.
- İnternet: Beyer, G.(2023). “**The Eritrean War of Independence: How Eritrea Won its Freedom**”, Web: <https://www.thecollector.com/eritrean-war-of-independence/>, Erişim Tarihi: 02.01.2024.
- İnternet: Bezabih, A. K. (2022). “**The Formative Period of the Ethiopian Labour Movement**”, 1962-1974, *Munich Personal RePEc Archive*, 3, Web: https://mpra.ub.uni-muenchen.de/115258/1/MPPRA_paper_115258.pdf, Erişim Tarihi: 06.11.2023.
- İnternet: Biography.com Editors, (2021). “**W.E.B. Du Bois Biography**”, The Biography.com Website. Web: <https://www.biography.com/activists/web-du-bois>, Erişim Tarihi: 30.10.2023.
- İnternet: Böröcz, J. & Sarkar, M. (2012). “Colonialism”, **Encyclopedia of Global Studies**. Web: https://www.researchgate.net/publication/288839786_Colonialism, Erişim tarihi 30.10.2023.
- İnternet: “**Brief history of Sidama People**” Web: <http://www.sidamanationalliberationfront.org/About%20Sidama.html>, Erişim Tarihi: 02.12.2023.
- İnternet: Britannica, The Editors of Encyclopaedia. (2023). “**Marcus Garvey**” **Encyclopedia Britannica**. Web: <https://www.britannica.com/biography/Marcus-Garvey>, Erişim Tarihi: 30.10.2023.
- İnternet: Britannica, The Editors of Encyclopaedia. (2023) “**Barthélemy Boganda**”. **Encyclopedia Britannica**, Web: <https://www.britannica.com/biography/Barthelemy-Boganda>, Erişim Tarihi: 03.11.2023.
- İnternet: Britannica, T. Editors of Encyclopaedia (2023). “**Amhara**”. **Encyclopedia Britannica**. Web: <https://www.britannica.com/topic/Amhara>, Erişim tarihi: 06.11.2023.
- İnternet: Britannica, T. Editors of Encyclopaedia (2019). **Afar**. **Encyclopedia Britannica**. Web: <https://www.britannica.com/topic/Afar>, Erişim Tarihi: 01.12.2023.
- İnternet: Byaruhanga, C. (2022). Ethiopia’s Tigray conflict: Nasa shows how a war zone faded from space, **BBC News**, Web: <https://www.bbc.com/news/world-africa-63315388>, Erişim tarihi 08.04.2024.

- İnternet: “**Canada: Immigration and Refugee Board of Canada, Ethiopia: The Oromo Liberation Front (OLF), including origin, mandate, leadership, structure, legal status, and membership; treatment of members and supporters by authorities (2014-2015)**”, (2015), Web: <https://www.refworld.org/docid/5696030f4.html>, Erişim Tarihi: 01.03.2024.
- İnternet: Carmichael, S. (1970). “We Are All Africans”. **The Black Scholar**, 1(7), 15–19. <http://www.jstor.org/stable/41163456>, Erişim Tarihi: 03.11.2023.
- İnternet: “**Chinese map of Africa**”, Web: https://www.researchgate.net/figure/Chinese-map-of-Africa_fig9_237143651, Erişim tarihi: 01.11.2023.
- İnternet: Christofis, N. (2019). “**World-Systems Theory**”. Web: https://www.researchgate.net/publication/336588817_World-Systems_Theory, 4-5. Erişim Tarihi: 02.11.2023.
- İnternet: “**Coğrafya hakkında 25 küresel gerçek**”, Web: <https://www.fikriyat.com/galeri/kultur-sanat/coğrafya-hakkinda-25-kuresel-gercek>, Erişim tarihi: 01.11.2023.
- İnternet: Cohen, J. M. & Koehn, P. H. (1978). “Rural and Urban Land Reform in Ethiopia”, **African Law Studies**, Web: https://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PNAA689.pdf, 26, Erişim Tarihi: 04.11.2023.
- İnternet: “Colony etymology”, (2023). **cooljugator.com**. Web: <https://cooljugator.com/etymology/en/colony>, Erişim tarihi 30.10.2023.
- İnternet: Dahir, A. H. (2021). “The Political and Humanitarian Repercussions of Ethiopia’s Tigray War”, **TRT World Reseach Center, Policy Outlook** Web: <https://researchcentre.trtworld.com/wp-content/uploads/2021/03/Ethiopia-Tigray-V2.pdf>, 2, Erişim Tarihi: 12.01.2024.
- İnternet: DCAF & Geneva Call, (2015). Armed Non-State Actors: Current Trends & Future Challenges, Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF), **DCAF Horizon Working Papers**, Web: https://www.files.ethz.ch/isn/144858/ANSA_Final.pdf, Erişim Tarihi: 20.01.2024.
- İnternet: Delaney, T. (2020). “Ota Benga (ca. 1883–1916)”, **Encyclopedia Virginia. Virginia Humanities**. Web: <https://encyclopediavirginia.org/entries/benga-ota-ca-1883-1916/>, Erişim Tarihi: 30.10.2023.
- İnternet: “Difference Between Socialism and African Socialism”. (2021). **iopl.org**, Web: www.iopl.org/essay/Socialism-And-African-Socialism-PKW3FCZ36JED6, Erişim Tarihi: 03.11.2023.
- İnternet: Dilke, O. A. W. & Dilke, M. S. (1988). “The Wilczek-Brown Codex of Ptolemy Maps”. **Imago Mundi**, 40, 119–24. JSTOR, Web: <http://www.jstor.org/stable/1151023>. Erişim Tarihi: 01.11.2023.
- İnternet: Diriba, G. (2022). “**The Evolving Question of Land in Ethiopia: Tenure Preferences, Property Rights and Land Governance, Ethiopian Economics Association (EEA)**” Web: <https://eeaet.org/wpcontent/uploads/2022/11/Working-Paper-03-2022.pdf> Erişim Tarihi 05.11.2023.
- İnternet: Endeshaw, D.(2021). “**Ethiopia conflict heats up as Amhara region vows to attack Tigray forces**”, Web: <https://www.reuters.com/world/africa/ethiopias-amhara-region-vows-go-offensive-new-phase-civil-war-looms-2021-07-14/>, Erişim Tarihi: 20.03.2024.
- İnternet: **Ethiopia, Amhara People**, Web: <https://www.atlasofhumanity.com/amhara>, Erişim Tarihi 15.11.2023.
- İnternet: “Ethiopia, Northern Ethiopia, Protection Analysis Update” (2022) .**Global Protection Cluster**, Web: https://www.globalprotectioncluster.org/sites/default/files/2022-07/protection-analysis-update_northern_ethiopia_response_final_6_may_2022.pdf, 12, Erişim Tarihi Erişim tarihi 10.04.2024.
- İnternet: Ethiopia Opposition groups – recent developments, Brief Coi Report Country of Origin Information (COI) (2020), **The Danish Immigration Service**, Web: https://us.dk/media/9946/coi_report_ethiopia_opposition_groups_recent-develop_jan_2020.pdf, Erişim Tarihi: 05.03.2024.
- İnternet: “**Ethiopia war: Ethnic cleansing documented in western Tigray**”, (2022). Web: <https://www.bbc.com/news/world-africa-61009077>, BBC News, Erişim tarihi 08.04.2024.

- İnternet: “**Ethiopia - Tigray Emergency Food Security Assessment: Tigray Crisis response**”, (2022). Web: <https://reliefweb.int/report/ethiopia/ethiopia-tigray-emergency-food-security-assessment-tigray-crisis-response-august-2022>, Erişim tarihi 09.04.2024.
- İnternet: “**Ethiopia/Eritrea (1950-1993)**”, **University of Central Arkansas Government, Public Service, and International Studies**, Web: <https://uca.edu/politicalscience/home/research-projects/dadm-project/sub-saharan-africa-region/ethiopiaeritrea-1950-1993/> Erişim Tarihi: 06.11.2023.
- İnternet: “**Ethiopia: Displacement and Food Security**, (2018). **Humanitarian Information Unit, State Department**, Web: <https://reliefweb.int/map/ethiopia/ethiopia-displacement-and-food-security-28-november-2018>, Erişim Tarihi: 10.01.2024.
- İnternet: “**Ethiopia: leaders of Tigray region admit they attacked neighbouring Amhara**”, (2020) Web: <https://www.theguardian.com/world/2020/nov/14/ethiopia-says-tigray-region-forces-fired-into-neighbouring-amhara>, Erişim Tarihi: 12.01.2024.
- İnternet: “**Ethiopia: ‘Heartbreaking’ devastation in Tigray, says UN humanitarian chief**”, (2021). Web: <https://news.un.org/en/story/2021/08/1097082>, Erişim tarihi 08.04.2024.
- İnternet: “**Ethiopia: Statement by Commissioner Lenarčič on the humanitarian situation and International Humanitarian Law in northern Ethiopia**”, (2022). Web: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/STATEMENT_22_5895, European Commission, Erişim tarihi 10.04.2024.
- İnternet: “**Ethiopian prime minister resigns after mass protests**”, (2018). **The Guardian**, Web: <https://www.theguardian.com/world/2018/feb/15/ethiopia-prime-minister-hailemariam-desalegn-resigns-after-mass-protests>, Erişim Tarihi: 10.01.2024.
- İnternet: “**Ethiopia’s Tigray Refugee Crisis Explained**”, (2022). Web: <https://www.unrefugees.org/news/ethiopias-tigray-refugee-crisis-explained/#Who%20is%20most%20affected%20by%20the%20crisis%20in%20the%20Tigray%20region>, Erişim tarihi 09.04.2024.
- İnternet: “**Ethnicity in Ethiopia**”, ERP Atlas, Growup - Geographical Research On War, **Unified Platform**, <https://growup.ethz.ch/atlas/pdf/Ethiopia.pdf>, Erişim Tarihi: 06.11.2023.
- İnternet: “**Ethnicity and Ethnic Conflict**”, Web: <https://scholarblogs.emory.edu/violenceinafrica/wiki-round-2-causes-of-conflict/ethnicity-and-ethnic-conflict/>, Erişim Tarihi: 10.02.2024.
- İnternet: “**Evolution of the Map of Africa**”. **Princeton University Library**, Web: library.princeton.edu/visual_materials/maps/websites/africa/maps-continent/continent.html, Erişim tarihi: 01.11.2023.
- İnternet: Fekade, L. (2017). “**Analysis: Rising death toll, displacement and protests in east, south and south east Ethiopia. What lies beneath?**”, Web: <https://addisstandard.com/analysis-rising-death-toll-displacement-protests-east-south-south-east-ethiopia-lies-beneath/>, Erişim Tarihi: 10.01.2024.
- İnternet: Fentaw, A. F. (2011)”. **Greater Ethiopia: The evolution of a pluralist politico-legal system in a pluralist polity**. Web: <https://doi.org/10.2139/ssrn.1909803> Erişim Tarihi: 07.12.2023.
- İnternet: Gavin, M. (2021). “**The Conflict in Ethiopia’s Tigray Region: What to Know. Council on Foreign Relations**”, Web: <https://www.cfr.org/in-brief/conflict-ethiopias-tigray-region-what-know>, Erişim Tarihi: 12.01.2024.
- İnternet: Gebrekidan, S. (2018). “**Ethiopia and Eritrea Declare an End to Their War**” Web: <https://www.nytimes.com/2018/07/09/world/africa/ethiopia-eritrea-war.html>, Erişim Tarihi: 12.01.2024.
- İnternet: Gouache, A. (2023). “**From Pretoria to Oromia: A Comprehensive Analysis of the Oromia Conflict in Ethiopia**”, Web: <https://londonpolitica.com/intelligence-department-articles/politicalriskexplained-4>, Erişim Tarihi: 20.03.2024.
- İnternet: Gregor, A. J. (1967). “**African Socialism, Socialism and Fascism: An Appraisal**”. **The Review of Politics**, 29(3), 324–353. Web: <http://www.jstor.org/stable/1405760>, Erişim Tarihi: 03.11.2023.

- İnternet: Grief I. T. (2021). “**Solomonic Descent in Ethiopian History**”, Web: <https://www.worldhistory.org/article/1875/solomonic-descent-in-ethiopian-history/>, Erişim Tarihi 16.11.2023.
- İnternet: Griffiths, R. (2020). “60 or So Secessionist Movements around the World Want Independence in 2020. Guess Which One Might Succeed”. **Washington Post**, Web: <https://www.washingtonpost.com/politics/2020/01/03/or-so-secessionist-movements-around-world-want-independence-guess-which-one-might-succeed/>, Erişim Tarihi: 03.02.2024.
- İnternet: “**Gurage**”, (2023). Web: <https://www.101lasttribes.com/tribes/gurage.html>, Erişim Tarihi: 06.12.2023.
- İnternet: Habtewold, T. & Mohammed, S. H & Endalamaw, A. & Akibu, M. & Sharew, N. & Mulugeta, Y. & Getinet, M. & Sisay, T. & Birhanu, M. & Islam, M. A. & Tegegne, B. (2019). “Breast and complementary feeding in Ethiopia: new national evidence from systematic review and meta-analyses of studies in the past 10 years”. **European Journal of Nutrition**. Web: https://www.researchgate.net/publication/327728116_Breast_and_complementary_feeding_in_Ethiopia_new_national_evidence_from_systematic_review_and_meta-analyses_of_studies_in_the_past_10_years/citation/download, Erişim Tarihi: 02.06.2024.
- İnternet: Hameso, S. (2006). “**The Sidama Nation: An Introduction, Journal Name: Arrested Development in Ethiopia**”, Web: https://www.academia.edu/3043889/The_Sidama_Nation_An_Introduction, 57, Erişim Tarihi: 06.12.2023.
- İnternet: Hogsbjerg, C. (2016). “Remembering the Fifth Pan-African Congress”, **Leeds African Studies Bulletin**, 77, 119-139. Web: <http://lucas.leeds.ac.uk/article/remembering-the-fifth-pan-african-congress-christian-hogsbjerg/>, Erişim Tarihi: 29.10.2023.
- İnternet: Howard, M. (2018). “Ota Benga (1883-1916)”, **BlackPast.org**. Web: <https://www.blackpast.org/global-african-history/benga-ota-1883-1916/>, Erişim Tarihi: 30.10.2023.
- İnternet: Hume, D. (2018). “Essays, Moral, Political, and Literary”, **Econlib**, Web: www.econlib.org/library/LFBooks/Hume/hmMPL.html?chapter_num=26#book-reader, Erişim Tarihi: 01.11.2023.
- İnternet: International Crisis Group. (2019). “**Abiy Ahmed Takes the Reins. In Managing Ethiopia’s Unsettled Transition International Crisis Group**”. Web: <http://www.jstor.org/stable/resrep31285.6>, 12-20.
- İnternet: Jaeger, A. (2021), “Haile Selassie I: Machiavellian ruler, hero of pan-Africanism”, **PAM**, Web: <https://pan-african-music.com/en/haile-selassie-i-machiavellian-ruler-hero-of-pan-africanism/>, Erişim Tarihi: 02.11.2023.
- İnternet: Josselin, D., Wallace, W. (2001). “Non-state Actors in World Politics: a Framework. In: Josselin, D., Wallace, W. (eds) Non-state Actors in World Politics”. **Palgrave Macmillan**, Web: https://doi.org/10.1057/9781403900906_1, Erişim Tarihi: 13.01.2024.
- İnternet: Karns, M. P. (2024). Nongovernmental Organization. **Encyclopedia Britannica**. Web: <https://www.britannica.com/topic/nongovernmental-organization>, Erişim Tarihi: 17.01.2024.
- İnternet: Keller, E. (1998). “**Regime Change and Ethno-Regionalism in Ethiopia: The Case of the Oromo in Oromo Nationalism and the Ethiopian Discourse**”, Web: <http://www.sscnet.ucla.edu/polisci/faculty/keller/papers/SelectedPub/RegimeChange.PDF> 121, Erişim Tarihi 16.11.2023.
- İnternet: Keller, E. J. (2017). “Communism, Marxist-Leninism, and Socialism in Africa”. **African Studies**. Web: <https://www.oxfordbibliographies.com/display/document/obo-9780199846733/obo-9780199846733-0193.xml>, Erişim Tarihi: 04.11.2023.
- İnternet: Klawitter, N. (2021). “Menschliche Fracht auf dem Atlantik Wie der Sklavenhandel manche Deutsche reich machte”, **Spiegel Geschichte**. Web: <https://www.spiegel.de/geschichte/wie-deutsche-die-sklaverei-finanzierten-a-2a1fd999-0002-0001-0000-000176221905>, Erişim Tarihi: 29.10.2023.
- İnternet: Kwame Nkrumah Biography (2024). “Kwame Nkrumah”. **New York Public Library**. Web: <https://libguides.nypl.org/kwamenkrumah/biography>, Erişim Tarihi: 29.10.2023.

- İnternet: Legide, K. K. I. A. (2023). “**A Book Review: The History and Culture of Sidama Nation**”, Web: https://www.academia.edu/6266423/A_Book_Review_The_History_and_Culture_of_Sidama_Nation_pdf_Unpublished_paper_2, Erişim Tarihi: 02.12.2023.
- İnternet: Leithead, A. (2002). **Africa’s Oldest Map Unveiled**, BBC, Web: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/world/africa/2446907.stm>, Erişim tarihi: 01.11.2023.
- İnternet: “**Libraries | Digital Collections**”, Web: <https://dc.library.northwestern.edu/items/a0984553-00ab-4a04-812f-5249e3a0a5ca>, Erişim tarihi: 01.11.2023.
- İnternet: Lösch, D. (1990). “Socialism in Africa, Intereconomics”, **Verlag Weltarchiv**, 25(6), 300-306, Web: <https://doi.org/10.1007/BF02928799>, Erişim Tarihi: 03.11.2023.
- İnternet: Lyons, T. (2019). “The Puzzle of Ethiopian Politics”, **Lynne Rienner Publishers**, Web: <https://www.rienner.com/uploads/5d001ceb3a521.pdf>, Erişim Tarihi: 10.01.2024.
- İnternet: Maasho, A. (2018). “**Ethiopia signs peace deal with rebels from gas-rich region**”, Web: <https://www.reuters.com/article/idUSKCN1MW0CT/>, Erişim Tarihi: 12.01.2024.
- İnternet: Mackintosh, E. (2021). “**From Nobel laureate to global pariah: How the world got Abiy Ahmed and Ethiopia so wrong**”, Web: <https://edition.cnn.com/2021/09/07/africa/abiy-ahmed-ethiopia-tigray-conflict-cmd-intl/index.html>, Erişim Tarihi: 13.01.2024.
- İnternet: Mahomva, R. R. (2013). “Re-Thinking African Nationalism and The Mythology Surrounding Its Promotion of Unity in Africa: 1963 – 2010”, **Readers for Africa Network**. Web: <https://ssrn.com/abstract=2353850>, Erişim Tarihi: 30.10.2023.
- İnternet: Malisa, M. & Nhengeze, P. (2018). “**Pan-Africanism: A Quest for Liberation and the Pursuit of a United Africa**”, Web: https://www.researchgate.net/publication/327098805_PanAfricanism_A_Quest_for_Liberation_and_the_Pursuit_of_a_United_Africa, Erişim Tarihi 27.10.2023.
- İnternet: Markakis, J. (2011). “**Building the Imperial State 1916–1974. In Ethiopia: The Last Two Frontiers**”, 108–130. Web: <http://www.jstor.org/stable/10.7722/j.ctt81fnz.12>, Erişim Tarihi: 10.12.2023.
- İnternet: Mboukou, A. (1983). “The Pan African Movement, 1900-1945: A Study in Leadership Conflicts Among the Disciples of Pan Africanism”, **Journal of Black Studies**, 13(3), 275–288. Web: <http://www.jstor.org/stable/2784289>, Erişim Tarihi: 25.10.2023.
- İnternet: Mcgee, T. (2013). “**Red Terror in Ethiopia killed thousands between 1976 and 1978**”, Web: <https://www.denverpost.com/2013/07/11/red-terror-in-ethiopia-killed-thousands-between-1976-and-1978/> Erişim Tarihi: 01.01.2024.
- İnternet: Mohr, C. (1974). “Ethiopia Moves to Ease Protests”, **The New York Times Archives**, Web: <https://www.nytimes.com/1974/02/25/archives/ethiopia-moves-to-ease-protests-disorders-subside-as-fuel-costs-are.html>, Erişim Tarihi: 06.11.2023.
- İnternet: Moyo, J. N. (2004). “Generational Shifts in African Politics: Prospects for a New Africa”. **UCLA: James S. Coleman African Studies Center**. Web: <https://escholarship.org/uc/item/8q34g23p>, Erişim Tarihi: 02.11.2023.
- İnternet: NAACP. (2021). “W.E.B. Du Bois”, **NAACP**. Web: <https://naacp.org/find-resources/history-explained/civil-rights-leaders/web-du-bois>, Erişim Tarihi: 30.10.2023.
- İnternet: Neuman, S. (2021), “**Ethiopia’s Abiy, A Nobel Winner Tarnished By The Violence In Tigray, Is Facing Voters**”, Web: <https://www.npr.org/2021/06/21/1008711213/ethiopias-abiy-a-nobel-winner-tarnished-by-the-violence-in-tigray-is-facing-vote>, Erişim Tarihi: 13.01.2024.
- İnternet: “**Nkrumah Continuing His Drive For a One-Party Socialist State**”, (1964), Web: <https://www.nytimes.com/1964/01/20/archives/nkrumah-continuing-his-drive-for-a-oneparty-socialist-state.html>, Erişim Tarihi: 05.11.2023.
- İnternet: “**Nonstate Armed Groups**”, Web: <https://guide-humanitarian-law.org/content/article/3/non-state-armed-groups/>, Erişim Tarihi: 17.01.2024.
- İnternet: “**Non-State Actors**”, Web: <https://www.escri-net.org/resources/non-state-actors>, Erişim Tarihi: 14.01.2024.

- İnternet: “**Non-state Actors beyond NGOs**”, Web: <https://openstax.org/books/introduction-political-science/pages/15-6-non-state-actors-beyond-ngos>, Erişim Tarihi: 30.01.2024.
- İnternet: Nunn N, (2008). “Shackled to the Past: The Causes and Consequences of Africa’s Slave Trades”, **Harvard University**. 3. Web: https://scholar.harvard.edu/files/nunn/files/hup_africa_slave_trade10.pdf, Erişim Tarihi: 25.10.2023.
- İnternet: “**OPDO Changes Name and Logo**”, (2018). Web: <https://ethiopianembassy.be/?p=12053>, Erişim Tarihi: 15.03.2024.
- İnternet: Orakçı, S. (2021). “Ütopya ve Gerçeklik Arasında Afrika’da Birlik Arayışları: Pan-Afrikanizm”, **İNSAMER Rapor 138**. Web: https://www.insamer.com/tr/utopya-ve-gerceklik-arasinda-afrikada-birlik-arayislari-pan-afrikanizm_3746.html, Erişim Tarihi: 25.10.2023.
- İnternet: Oran, B. (1973). “Kara Afrika’da Az Gelişmiş Ülke Milliyetçiliği”. **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 28(03)**. Web: https://doi.org/10.1501/SBFder_0000001029, Erişim Tarihi: 02.11.2023.
- İnternet: Parkinson, J. (2016). “The significance of Sarah Baartman”, **BBC News Magazine**. Web: <https://www.bbc.com/news/magazine-35240987>, Erişim Tarihi: 30.10.2023.
- İnternet: Participedia Contributors. “The Gadaa System of the Oromo People”. **Participedia.net**, Web: <https://participedia.net/method/4865#:~:text=The%20Gadaa%20system%20is%20an,emphas is%20on%20dialogue%20and%20consensus>, Erişim Tarihi: 11.11.2023.
- İnternet: Perham, M. “**Ethiopian Constitution of 1931**”, Web: <https://chilot.wordpress.com/wp-content/uploads/2011/04/ethiopian-constitution-of-1931.pdf>, Erişim Tarihi 16.11.2023.
- İnternet: Petras, J. (1981). “Dependency and World System Theory: A Critique and New Directions”. **Latin American Perspectives, 8(3/4)**, 148–55. Web: JSTOR, <http://www.jstor.org/stable/2633477>, Erişim Tarihi: 02.11.2023.
- İnternet: Plaut, M. (2022). “**Breaking: Tigray war mortality: half a million people? Professor Jan Nyssen, Ghent University**”, Web: <https://martinplaut.com/2022/03/13/breaking-tigray-war-mortality-half-a-million-people-ghent-university/>, Erişim tarihi 09.04.2024.
- İnternet: “**Political Competition in Oromia**”, (2005). Web: <https://www.hrw.org/reports/2005/ethiopia0505/4.htm>, Erişim Tarihi: 15.03.2024.
- İnternet: Press Release, (2023). “Black People in the EU Face Ever More Racism”, **European Union Agency for Fundamental Rights**. Web: <fra.europa.eu/en/news/2023/black-people-eu-face-ever-more-racism>, Erişim tarihi 30.10.2023.
- İnternet: Press Releases, (2022). “**AU launches peace talks to end the conflict in the Tigray Region of Ethiopia**”, Web: <https://au.int/en/pressreleases/20221025/au-launches-peace-talks-end-conflict-tigray-region-ethiopia>, Erişim tarihi 08.04.2024.
- İnternet: Proclamation No. 31. (1975). “**A Proclamation to Provide for the Public Ownership of R Lands**” Web: <https://faolex.fao.org/docs/pdf/eth3096.pdf>, Erişim Tarihi: 25.12.2023.
- İnternet: Proclamation No. 71. (1975) “**A Proclamation to Provide for the Organization and Conso tion of Peasant Associations**”, Web: <https://faolex.fao.org/docs/pdf/eth2901.pdf>, Erişim Tarihi: 25.12.2023.
- İnternet: “Q&A: Ethiopia’s Afar region”, (2012). **BBC News**, Web: <https://www.bbc.com/news/world-africa-16620783>, Erişim Tarihi 15.04.2024.
- İnternet: “**Republique Populaire Du Congo, Ordonnance N° 40-69’du 31 décembre 1969**”, **Portant Promulgation de la Constitution de la République Populaire du Congo**”, Web: <https://courconstitutionnelle.cg/constitutionsanterieures/Constitution-du-30-decembre-1969.pdf>, Erişim Tarihi: 05.11.2023.
- İnternet: “Resolution Passed by the Fourth Pan-African Congress”, (2022). **Black Agenda Report**. Web: <https://blackagendareport.com/document-resolutions-passed-fourth-pan-african-congress-new-york-city-1927>, Erişim Tarihi: 29.10.2023.
- İnternet: Richards, S., & Bekele, G. (2011). Conflict in the Somali region of Ethiopia: Can education promote peace-building. **Tufts University**, Web:

- https://www.peacewomen.org/sites/default/files/can_education_promote_peace-building_0.pdf, 17-18, Erişim Tarihi: 10.12.2023.
- İnternet: Roth, K. (2022). “**Ethiopia’s Invisible Ethnic Cleansing, Published in: Foreign Affairs**”, Web: <https://www.hrw.org/news/2022/06/16/ethiopias-invisible-ethnic-cleansing>, Erişim Tarihi: 13.01.2024.
- İnternet: Schulenburg, M. V. D., “**The Era of Armed Non-State Actors - Risks of Global Chaos**”, Web: <https://conflictplatform.ox.ac.uk/cccp/research/michael-von-der-schulenburg-the-era-of-armed-non-state-actors-risks-of-global-chaos>, Erişim Tarihi: 20.01.2024.
- İnternet: “**Sebastian Münster’s Cosmographia**”, **St John’s College, University of Cambridge**. Web: https://www.joh.cam.ac.uk/library/library_exhibitions/schoolresources/exploration/munster, Erişim tarihi: 01.11.2023.
- İnternet: Shibu, A. A. (2023), “**Gada System: Indigenous Oromo Democracy System in Ethiopia**”, **AKEM** Web: <https://www.akem.org.tr/post/gada-system-indigenous-oromo-democracy-system-in-ethiopia>, Erişim Tarihi 15.11.2023.
- İnternet: “**Sidama Tribe**”, Web: <https://commonriver.org/aleta-wondo/sidama-tribe/>, Erişim Tarihi: 02.12.2023.
- İnternet: “**Sidama / Sidamo / Sadama / Sadamo**”, Web: <http://www.101lasttribes.com/tribes/sidama.html>, Erişim Tarihi: 02.12.2023.
- İnternet: Smith, D. (2000). “**Trends and Causes of Armed Conflicts**”, **Berghof Research Center for Constructive Conflict Management**. Web: <https://berghof-foundation.org/library/berghof-handbook-for-conflict-transformation>, Erişim Tarihi: 10.02.2024.
- İnternet: “**Somali in Ethiopia**”, Web: https://joshuaproject.net/people_groups/14983/ET, Erişim Tarihi: 20.11.2023.
- İnternet: “**Stanford-led study investigates how much climate change affects the risk of armed conflict**”, (2019), Web: <https://news.stanford.edu/stories/2019/06/climate-change-cause-armed-conflict>, Erişim Tarihi: 15.02.2024.
- İnternet: Stanley, H. M. (1872). “**How I found Livingstone : Travels, Adventures and Discoveries in Central Africa : Including Four Months’ Residence with Dr. Livingstone**”, **Royal Collection Trust**. Web: <https://www.rct.uk/collection/1078871/how-i-found-livingstone-travels-adventures-and-discoveries-in-central-africa>, Erişim Tarihi: 30.10.2023.
- İnternet: “**Steering Ethiopia’s Tigray Crisis Away from Conflict**”, (2020). Web: <https://www.crisisgroup.org/africa/horn-africa/ethiopia/b162-steering-ethiopias-tigray-crisis-away-conflict>, Erişim Tarihi: 20.03.2024.
- İnternet: Tan, R. & Fetaw, M. (2018). “**He’s a hugger . . . so I want to hug him’: Ethiopians greet new prime minister**”, Web: https://www.washingtonpost.com/local/hes-a-hugger--so-i-want-to-hug-him-ethiopian-exiles-greet-new-prime-minister/2018/07/28/09042364-92ad-11e8-bcd5-9d911c784c38_story.html, Erişim Tarihi: 12.01.2024.
- İnternet: “**The Anuak - A Threatened Culture**”, (2010). Web: <https://www.culturalsurvival.org/publications/cultural-survival-quarterly/anuak-threatened-culture>, Erişim Tarihi: 07.12.2023.
- İnternet: “**The Economist, Ethiopia’s most repressive state is reforming**”, (2019) Web: <https://www.economist.com/middle-east-and-africa/2019/10/03/ethiopias-most-repressive-state-is-reforming>, Erişim tarihi 11.04.2024.
- İnternet: “**The Pan-African Vision, The Story of Africa Between World Wars (1914-1945)**”, **BBC News**. Web: www.bbc.co.uk/worldservice/africa/features/storyofafrica/13chapter5.shtml, Erişim Tarihi: 28. 10. 2023.
- İnternet: “**The EPRDF Officially Ends; The Prosperity Party Begins**”. (2019). **Ezega News**. Web: <https://www.ezega.com/News/NewsDetails/7599/The-EPRDF-Officially-Ends-The-Prosperity-Party-Begins>, Erişim Tarihi: 12.01.2024.
- İnternet: Thompsell, A. (2019). “**Socialism in Africa and African Socialism**”. **ThoughtCo**, Web: thoughtco.com/socialism-in-africa-and-african-socialism-4031311, Erişim Tarihi: 03.11.2023.
- İnternet: “**Tigray People, Ethiopia**”, Web: <https://www.atlasofhumanity.com/tigray>, Erişim Tarihi: 14.11.2023.

- İnternet: "Tigray crisis: Ethiopia orders military response after army base seized", (2020). **BBC News**, Web: <https://www.bbc.com/news/world-africa-54805088>, Erişim tarihi 08.04.2024.
- İnternet: Tondi P. T, (2005). "Pan-African Thought and Practice", **Altamanon Special Edition 2**, 328-301. Web: https://journals.co.za/doi/pdf/10.10520/AJA10231757_820, Erişim Tarihi: 29.10.2023.
- İnternet: Tronvoll K, (2000). "**Ethiopia: A New Start?**", Web: <https://www.refworld.org/reference/countryrep/mrgi/2000/en/45991>, Erişim Tarihi: 02.01.2024.
- İnternet: "**United Kingdom: Home Office, Country Policy and Information Note - Ethiopia: Opposition to the government, v 2.0e**", (2017). Web: <https://www.refworld.org/reference/countryrep/ukho/2017/en/118818>, Erişim Tarihi: 05.03.2024.
- İnternet: Warner, R. (1996). "**Prospects for Communist Development in Sub-Saharan Africa**", Web: <https://apps.dtic.mil/sti/tr/pdf/ADA303100.pdf>, 1, Erişim Tarihi: 04.11.2023.
- İnternet: Wedekind, J.(2024), "**Prosperity to the Periphery? The Politics of Resource Extraction in Ethiopia, Post-2018**", Web: https://riftvalley.net/wp-content/uploads/2024/03/Prosperity-to-the-Periphery_final.pdf, 83, Erişim Tarihi: 05.03.2024.
- İnternet: "**What is an NGO? What role does it play in civil society?**", Web: <https://learning.candid.org/resources/knowledge-base/ngo-definition-and-role/>, Erişim Tarihi: 17.01.2024.
- İnternet: Winton, A. (2004). "**Urban violence: a guide to the literature. Environment and Urbanization**", 16(2), 165-184. Web: <https://doi.org/10.1177/095624780401600208>, Erişim Tarihi: 20.01.2024.
- İnternet: Yosef, D. "**Ethnicity, Identity & Nationalism**", Web: <http://ndl.ethernet.edu.et/bitstream/123456789/79131/1/Ethnicity%2C%20Identity%20%26%20Nationalism.pdf>, Erişim tarihi: 06.11.2023.

Ek – 1: Etiyopya Bölgeler Haritası⁴⁷³

⁴⁷³ İnternet: Habtewold, T. & Mohammed, S. H & Endalamaw, A. & Akibu, M. & Sharew, N. & Mulugeta, Y. & Getinet, M. & Sisay, T. & Birhanu, M. & Islam, M. A. & Tegegne, B. (2019). “Breast and complementary feeding in Ethiopia: new national evidence from systematic review and meta-analyses of studies in the past 10 years”. **European Journal of Nutrition**. Web: https://www.researchgate.net/publication/327728116_Breast_and_complementary_feeding_in_Ethiopia_new_national_evidence_from_systematic_review_and_meta-analyses_of_studies_in_the_past_10_years/citation/download, Erişim tarihi: 02.06.2024.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Selen SELEKOĞLU AKPINAR

Eğitim Bilgileri

Yüksek Lisans: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi/Ortadoğu ve Afrika Çalışmaları, 2022-Devam Ediyor

Lisans: Melikşah Üniversitesi-Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, 2011-2016
(İngilizce, Tam Burslu, Bölüm Birincisi)

Lise: Ayhan Bozpınar Anadolu Lisesi, 2007-2011

İş Deneyimi

Gürmen Grup, E-İhracat Uzmanı, 2022-2024

BiggBrands, Global Pazaryerleri E-İhracat Uzmanı, 2020-2022

EMYD, İş Geliştirme Analisti, 2019-2020

Yabancı Dil

İngilizce (Advanced)

İspanyolca (Intermediate)

le.ahbv.edu.tr

